

สำนักพิมพ์

มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

มะม่วง เกษตรกรที่รัก

ว:พ ๒๕๒๕

มุมมองที่สะท้อนภาพปัญหาเกษตรไทย

เกษตรกรที่รัก

มุมมองที่สะท้อนภาพปัญหาเกษตรไทย

ระพี สาคริก

สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ChangeFusion

เครือข่ายจิตอาสา
Volunteer Spirit Network

พิมพ์ครั้งที่ ๑

ธันวาคม ๒๕๕๐

จำนวน ๒,๐๐๐ เล่ม

สงวนลิขสิทธิ์

ข้อมูลทางบรรณานุกรมของหอสมุดแห่งชาติ

ระพี สาคริก

เกษตรกรที่รัก.--กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2540.

153 หน้า.

1. เกษตรกร. I. ชื่อเรื่อง.

305.555

ISBN 974-553-426-9

จัดพิมพ์โดย :

สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

๕๐ ถนนพหลโยธิน จตุจักร กรุงเทพฯ ๑๐๔๐๐

โทร. ๕๕๐-๕๕๐๑-๒, ๕๕๒-๘๐๕๖

จัดจำหน่ายโดย :

ศูนย์หนังสือมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ตู ป.ณ. ๑๐๖๖ ปทพ เกษตรศาสตร์

โทร. ๕๗๘๕๕๖-๗, ๕๕๒๘๐๖๓-๗

พิมพ์ที่ : บริษัท ประชาชน จำกัด โทร. ๖๓๖๖๕๕๐-๘ โทรสาร ๒๓๘๑๐๗๔

คำนำ

สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์มีความคิดที่จะขยายการจัดทำหนังสือในรูป pocket book นอกเหนือจากตำราในระดับอุดมศึกษาที่ได้จัดทำอยู่

คณะกรรมการบริหารของสำนักพิมพ์ได้ระดมความคิด สรุปได้ว่า ถ้าจะจัดทำหนังสือดังกล่าว ผู้เขียนเล่มปฐมฤกษ์ต้องเป็นนักเขียนที่มีชื่อเสียง ต้องเป็นเรื่องเกี่ยวกับเกษตร และเป็นปรัชญาที่ทันสมัย เป็นแนวคิดที่สามารถนำไปปฏิบัติได้ ต้องจัดทำในรูปเล่มที่สวยงาม สามารถใช้เป็นของขวัญในวาระอันสำคัญได้

ด้วยเป้าประสงค์ที่สูงมาก จะหานักเขียนเช่นว่านี้ได้อย่างไร

โชคดีที่เราเคยมีอิทธิกราบติจากคณะเกษตร ที่เคยเป็นรัฐมนตรีกระทรวงเกษตร ที่เป็นคนคิด และเป็นนักเขียน เป็นนักถ่ายภาพ และเป็นนักกล้วยไม้ระดับโลก มีความเป็นครูมากเท่ากับความเป็นพ่อ เรามีศาสตราจารย์ ระพี สาคริก

สำนักพิมพ์ได้เชิญท่านเขียนหนังสือเล่มนี้ ให้เป็นหน้าแรกของประวัติศาสตร์สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ เป็นเกียรติแก่สำนักพิมพ์ และเป็นประโยชน์ต่อสังคม

อาจารย์ไม่ลังเลที่จะเป็นผู้ให้ เป็นเมตตาของพ่อที่มีต่อลูกๆ เสมอมา เราจึงได้จัดพิมพ์หนังสือเล่มนี้ขึ้น

แนวคิดด้านเกษตรของอาจารย์ไม่เคยเก่า เหมือนวัตถุอายุครมล้ำค่าที่ไม่มีวันล้าสมัย ยิ่งในสถานะเศรษฐกิจเช่นปัจจุบันมีผู้กล่าวว่าเกษตรกรรมจะเป็นภาคสำคัญที่ทำให้เรามีโอกาสสัมฤทธิ์มิใช่ และอยู่รอดได้ ในเล่มนี้ผู้อ่านย่อมจะได้แนวคิดที่เกษตรกรรมจะหอบกู้สถานการณ์ได้อย่างไร ปรัชญาและความคิดที่ถูกต้องเท่านั้นจะเป็นกำลังหลักผลักดันให้เกษตรกรรมของเราได้ขับเคลื่อนไปได้ถูกทิศทาง

เป็นความภูมิใจของสำนักพิมพ์อย่างยิ่งที่ได้เสนอหนังสือเล่มนี้แก่ท่านผู้อ่าน

สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

สารบัญ

คำนำ	(๑)
บทนำ	๑
จากข่าวถึงชีวิตไทย	๕
ผลจากการจัดการศึกษาเกษตรไทย ซึ่งมีการพัฒนาประเทศ	๒๑
ศิลปศาสตร์กับการพัฒนาคุณภาพคนภาคเกษตรกรรม	๔๙
อิสรภาพในการมองเห็นตลาดของเกษตรกรไทย	๗๕
ประสบการณ์ชีวิตจากการเป็นรัฐมนตรีเกษตร	๘๓
สภาพของชนบทไทยซึ่งพบที่สาครลี	๑๐๓
จากเกษตรกรรมทางเลือกของไทยถึงวิวัฒนาการเกษตรกรรมของจีน	๑๑๑
กลับบ้านเราเถอะลูกรัก (เชื่อมโยงมาจากปัญหาเศรษฐกิจ)	๑๒๗
ภาคผนวก	
ประวัติชีวิตและงาน	๑๔๙

บทนำ

ผมขอขอบคุณมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ที่ได้ให้ความสนใจรวบรวมบทความส่วนหนึ่งซึ่งตนเรียบเรียงขึ้นบนพื้นฐานแนวคิดที่ได้รับจากประสบการณ์ชีวิตและการทำงานมาแต่อดีต จัดพิมพ์รวมเล่มเพื่อฝากไว้ให้ชนรุ่นหลังนำไปพิจารณาค้นหาความจริงจากรากฐานของแต่ละคน โดยที่หวังว่าน่าจะช่วยให้เกิดประโยชน์ ทั้งในการทำงานเพื่อมุ่งสร้างสรรค์ร่วมกับการดำเนินชีวิตของตน ตามวิถีทางซึ่งเชื่อว่าดีงามต่อไปในอนาคต

หนังสือภายใต้ชื่อว่า “เกษตรกรที่รัก” ซึ่งท่านถืออยู่ในมือขณะนี้ หลังจากอ่านแล้วอาจทำให้หลายคนรู้สึกว่ “หนักสมองเพราะเข้าใจยาก” โดยเฉพาะความรู้สึจากคนจำนวนไม่น้อยที่เรียนและทำงานอาชีพในสายเกษตรโดยตรงไม่ว่ามาจากสาขาไหน ต่างจากหนังสือซึ่งเกี่ยวข้องกับเรื่องราวที่กล่าวถึง “การปลูกพืชเลี้ยงสัตว์ทั่วๆไป รวมทั้งการพัฒนาและการซื้อการขายสิ่งดังกล่าว” ซึ่งเข้าใจได้ง่ายกว่ามาก

จากบรรยากาศการจัดการศึกษาซึ่งรวมถึงงานค้นคว้าวิจัย และสานไปถึงกิจกรรมการส่งเสริมเผยแพร่ความรู้ โดยถือเอาเกษตรกรซึ่งเป็นพื้นฐานรองรับชีวิตคนทั้งชาติเป็นเป้าหมาย ถ้าหวนกลับไปทบทวนเพื่อค้นหาเหตุผลจากรากฐานความรู้สึที่เป็นกลางพอสมควรน่าจะพบว่า “เราเติบโตขึ้นมาโดยมีการเน้นที่รูปแบบของเทคโนโลยีร่วมกับอิทธิพลจากสาขาวิชาแน่นหนามากขึ้น” จึงไม่อาจทำหน้าที่ให้บรรลุเป้าหมายแต่กลับสร้างปัญหาเพิ่มขึ้น

ผลที่ได้รับจึงทำให้รากฐานคนส่วนใหญ่ยึดติดรูปแบบอย่างลึกซึ้งและกำหนดวิถีความคิดตัวเองสานถึงการนำไปปฏิบัติ ห่างจากความจริงออกไปเรื่อยๆ ทำให้เกิดภาพซึ่งกล่าวกันว่า “ติดอยู่กับห้องเรียน และเครื่องมือรูปแบบต่างๆ แม้กระทั่งตำราซึ่งจริง ๆ แล้วก็คือเครื่องมือลักษณะหนึ่ง” จึงไม่อาจมองผ่านลงไปถึงความจริงของชีวิตคน โดยเฉพาะคนส่วนใหญ่ซึ่งเป็นเกษตรกรที่ใช้ชีวิตสัมผัสผืนดิน อันถือได้ว่าเป็นครูซึ่งช่วยให้ผู้ทิ้งไปสัมผัสปัญหาแตกฉานยิ่งขึ้น และมีโอกาสให้บริการแก่สังคมได้ถึงเป้าหมาย

ถ้ามองเห็นความจริงได้อย่างลึกซึ้งว่า “ทุกสิ่งมีเหตุอยู่ที่คน อีกทั้งคนเป็นผู้นำปฏิบัติและมีผลตอบสนอง” ย่อมพบความจริงว่าปัญหาดังกล่าวหาใช่เกิดขึ้นเฉพาะภายในสายเกษตรเท่านั้น หากพบได้จากคนทุกสาขาวิชาเป็นธรรมชาติ เพียงแต่ว่าเมื่อให้ความสนใจนำเอาปัญหาการเกษตรมาคิดวิเคราะห์หาเหตุและผล ย่อมนำเอาประเด็นนี้มากล่าวไว้ให้เห็นความสำคัญเท่านั้น

จากช่วงที่ผ่านมา การศึกษาของไทยซึ่งมุ่งความสำคัญไปยังด้านการจัดการมากเกินเหตุและผล ทำให้ด้านที่เกิดจากธรรมชาติซึ่งมีความจริงอยู่ในรากฐานแต่ละคนอันถือเป็นพื้นฐานสำคัญที่สุด จำต้องถูกปิดกั้นไปโดยปริยาย ดังนั้นสิ่งซึ่งเป็นผลติดตามมาก็คือ มี

การนำเอากระแสการเปลี่ยนแปลงรูปแบบของเทคโนโลยีเข้าไปยึดเยียดแฝงไว้ในรากฐานคนอย่างต่อเนื่อง จึงทำให้รากฐานจริงของคนส่วนใหญ่ถูกทับถมปิดกันแน่นหนายิ่งขึ้น จึงถูกกำหนดให้นำชีวิตตัวเองไปเป็นทาสรับใช้คนอื่นแม้ชนต่างชาติ

สิ่งซึ่งพบเห็นในปัจจุบันอย่างกว้างขวาง น่าจะได้แก่ภาพของการมองปัญหาต่างๆ ในลักษณะที่เรียกกันว่า **“ตัวใครตัวมัน”** หรือมีลักษณะซึ่งกำหนดกรอบตัวเองไว้อย่างแคบๆ ดังนั้นเมื่อพบการแสดงออกให้เห็นถึงสิ่งใดก็ตาม ในลักษณะ **“ผสมผสานอยู่กับวิถีชีวิตประจำวันของแต่ละคน”** จึงมักมีแนวโน้มสะท้อนความรู้สึกออกมาทำให้พบความจริงว่า **“ผลจากการจัดการศึกษาไม่อาจสนองประโยชน์ได้อย่างถึงเป้าหมายที่แท้จริง”** โดยเฉพาะอย่างยิ่งมุ่งวิถีทางลงสู่คนระดับล่างซึ่งเป็นพื้นฐาน และเยาวชนผู้เป็นอนาคตของสังคมและเศรษฐกิจโดยแท้ แต่ยิ่งกระจายกลับทำให้คุณภาพตกต่ำลงไปเรื่อยๆ

ภายในโครงสร้างของสังคม มีการเก็บภาษีอากรจากเงินรายได้ของประชาชน เพื่อนำมาใช้จ่ายในการแก้ไขปัญหาและพัฒนาในส่วนงานบริหารประเทศ โดยหวังว่าน่าจะได้รับผลอย่างคุ้มค่า หากความคิดคนในด้านการจัดการศึกษาคับแคบลงไปย่อมทำให้มุ่งความสำคัญไปยังด้านวัตถุมากกว่าการเน้นเปิดรากฐานความคิดออกสู่สังคมกว้างและลึกซึ้งยิ่งขึ้น ผลซึ่งควรมุ่งสู่เป้าหมายจึงเปลี่ยนทิศทางไปทำให้เกิดภาวะสูญเสียทั้งในด้านศีลธรรมและเศรษฐกิจ ดังจะพบความจริงได้ในปัจจุบัน

หากมองที่เศรษฐกิจซึ่งเป็นผลที่อยู่ปลายสุดของโครงสร้างสังคมจะพบว่า ด้านหนึ่งคือเงินซึ่งนำมาจากประชาชน แทนที่จะได้รับผลเต็มเม็ดเต็มหน่วยกลับรั่วไหลไปสู่ทางอื่น แม้การชอราชฎ์บังหลวงซึ่งทำกันเป็นระบบย่อมเกิดจากปัญหาคนเสื่อมศีลธรรม กับอีกด้านหนึ่ง การให้บริการการศึกษาหาได้ส่งผลให้ความคิดคนหยั่งรากลงถึงความจริงไม่ แต่กลับกระจายอิทธิพลวัตถุกว้างขวางมากขึ้น

เมื่อประชาชนไม่ได้รับความรู้ที่ช่วยให้เข้าใจถึงรากฐานจริง จึงส่งผลวนกลับมายึดติดอยู่กับรูปแบบของเทคโนโลยีลึกซึ้งยิ่งขึ้น ทำให้พลังซึ่งเป็นพื้นฐานเศรษฐกิจที่แท้จริงจำต้องอ่อนแรงลงไปอีกระดับหนึ่ง และปรากฏชัดเจนนยิ่งขึ้นเมื่อสภาวะเศรษฐกิจของประเทศทรุดตัวลงไปจนถึงขั้นวิกฤตหนัก

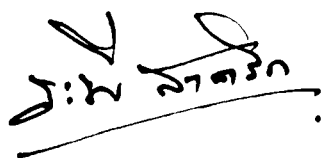
ถ้าให้ความสำคัญแก่คนเหนือสิ่งอื่น และสนใจศึกษาสัจธรรมของชีวิตคนอย่างเป็นระบบคงเข้าใจได้เองว่า การที่พัฒนาเอาการเกษตรมาพิจารณาเน้นความสำคัญ แม้การตั้งชื่อหนังสือเล่มนี้ว่า **“เกษตรกรที่รัก”** หาใช่เพราะตนเป็นคนมาจากสายนี้ไม่ แต่ผู้ที่ยึดติดรูปแบบทำให้เกิดความรู้สึกอย่าง **“มีพรคมีพวก”** ย่อมไม่อาจมองเห็นได้ลึกซึ้งถึงความจริงเป็นธรรมดา

ถ้ามองได้ลึกซึ้งถึงระดับไถลธรรมชาตินมากที่สุดน่าจะพบความจริงว่า **“เกษตรกับสาธารณสุขเป็นเรื่องที่ใกล้ชิดกับชีวิตคนและมีความสอดคล้องกันและกันมากที่สุด”** สมัย

จำได้ว่าในช่วงที่ผ่านมาแล้ว ครั้งหนึ่ง “มูลนิธิร็อกกี้เฟลเลอร์” ซึ่งมีศูนย์กลางการบริหารอยู่ที่นครนิวยอร์ก สหรัฐอเมริกา ได้เข้ามาให้ความช่วยเหลือแก่ประเทศไทย ในด้านการจัดการศึกษาและการค้นคว้าวิจัย โดยเน้นสองสาขาดังกล่าวอย่างชัดเจน แต่คงมีคนไทยไม่มากนักที่มองเห็นความจริง ณ จุดนี้ เนื่องจากธรรมชาติของคนส่วนใหญ่ในสังคมไทยมักมีแนวโน้มอาศัยพระศนะจากชนต่างถิ่นมากกว่า จึงทำให้สานถึงกันได้ไม่คล่องตัวมากนัก นอกจากเดินตามกระแสเรื่อยไปโดยไม่ต้องคิดอะไรมาก

ดังนั้นจึงหวังว่า หลังจากภาวะเศรษฐกิจทรุดตัวหนักมาถึงจุดหนึ่ง คงมีคนหวนกลับมาคิดได้มากขึ้น และบนพื้นฐานความจริงย่อมพบว่า ผู้ซึ่งหวนกลับได้ก่อนน่าจะมีรากฐานจิตใจลงถึงด้านล่างมากกว่า ดังนั้นแง่คิดจากหนังสือเล่มนี้จึงหาใช้มีวัตถุประสงค์ที่จะเน้นการชี้แนะไม่ หากเป็นเพียงเจตนารมณ์ที่ช่วยให้ผู้ซึ่งสนใจและพอรับได้มีโอกาสมองเห็นความจริงชัดเจนยิ่งขึ้น แม้อาจเป็นส่วนน้อยแต่ก็เชื่อว่าวันหนึ่งน่าจะกว้างขวางมากขึ้นในเมื่อปัญหาต่างๆ ที่รุมล้อมอยู่ในขณะนี้ เพิ่มแรงกดดันมากขึ้นเรื่อยๆ แม้การนำมาคิดและเขียนย่อมช่วยให้ผู้เขียนมีรากฐานมั่นคงยิ่งขึ้น และเชื่อว่าน่าจะเกิดผลดีแก่ตนเองโดยแท้

สุดท้ายนี้ ใครขอขอบคุณทุกคนเท่าที่ชีวิตมีโอกาสสัมผัสมาแล้ว เริ่มจากบรรพบุรุษผู้มีพระคุณอย่างล้าลึก มาจนถึงพี่น้องและบรรดาญาติ ภรรยาและบุตรหลาน เลยไปจนถึงครูและศิษย์ รวมทั้งบุคคลทั่วไปไม่ว่ายากดีมีจน โดยไม่คิดว่าใครคือผู้คิดร้าย หากมองจากผู้ซึ่งอยู่ใกล้ซิดที่สุด สานออกไปอย่างปราศจากกรอบเป็นธรรมชาติ โดยที่เห็นว่า ทุกคนมีส่วนร่วมกันสะท้อนความจริงให้ตนมีโอกาสเรียนรู้ ช่วยให้ชีวิตและแนวความคิดผ่านพ้นมาได้จนถึงระดับนี้

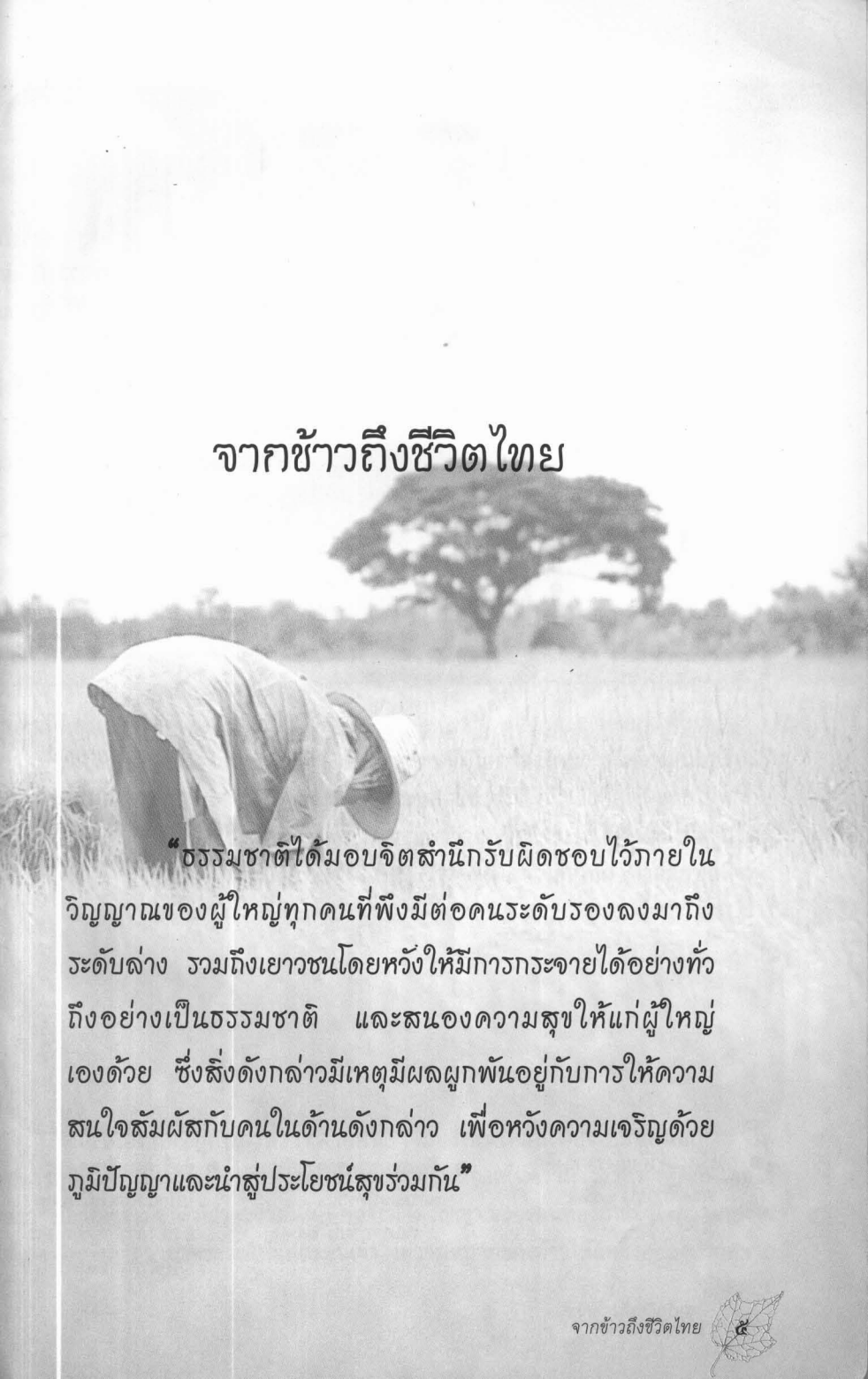

ศาสตราจารย์ระพี สาคริก

● ดอกข้าวบานยามเช้า ที่จังหวัดสุรินทร์ ... พฤศจิกายน ๒๕๒๑

จากข้าวถึงชีวิตไทย

“ธรรมชาติได้มอบจิตสำนึกกับผืนดินขอบไว้ภายใน
วิญญาณของผู้ใหญ่ทุกคนที่พึงมีต่อคนระดับรองลงมาถึง
ระดับล่าง รวมถึงเยาวชนโดยหวังให้มีการกระจายได้อย่างทั่ว
ถึงอย่างเป็นธรรมชาติ และสนองความสุขให้แก่ผู้ใหญ่
เองด้วย ซึ่งสิ่งดังกล่าวมีเหตุมีผลผูกพันอยู่กับการให้ความ
สนใจสัมผัสกับคนในด้านดังกล่าว เพื่อหวังความเจริญด้วย
ภูมิปัญญาและนำสู่ประโยชน์สุขร่วมกัน”

● ชีวิตที่ผสมผสานกันเป็นธรรมชาติ
... มกราคม ๒๕๒๐

● เสวนาในท้องทุ่ง

● จุดเริ่มต้นของความหวัง

● รวงข้าวสุกเหลืองอร่าม ที่ อ.วังน้อย จ.พระนครศรีอยุธยา

● การรู้คุณค่าที่ยังรากลงลึก
... พฤศจิกายน ๒๕๒๕

● สื่อธรรมชาติจากรากฐาน
ของครอบครัว
... พฤศจิกายน ๒๕๒๕

● สิ่งซึ่งยังเหลืออยู่และ
ใกล้จะหมดไปในที่สุด
อ.ส่องดาว จ.สกลนคร
... ตุลาคม ๒๕๓๐

1
6 | เธอที่รักทุกคน ฉันทราบดีว่าเราไทยแต่ละคน ต่างก็บริโภคข้าวเป็นอาหารพื้นฐาน เพื่อหล่อเลี้ยงชีวิตมาโดยตลอด ยิ่งผู้ซึ่งมีอายุมาก หรืออาจกล่าวว่า “เป็นผู้ใหญ่กว่า” อันควรถือว่ามีหน้าที่ปฏิบัติตนให้เป็นแบบอย่างที่ดีของเยาวชนคนรุ่นหลัง

ดังนั้นถ้าจะถามว่า เธอเคยให้ความสนใจศึกษาค้นหาความจริงเกี่ยวกับชีวิตข้าวบ้าง หรือเปล่า หรือว่ามองเห็นแค่เม็ดข้าวสุกที่ทุ่งเสร็จแล้ว ซึ่งมีคนใส่จานอันทรุหรานำมาตั้งโต๊ะให้ตักใส่ปากเท่านั้น ส่วนเรื่องอื่นคงปัดไปให้พ้นตัว โดยอ้างว่า ตนไม่ใช่ นักวิชาการซึ่งเรียนมาตามสาขา แม้ผู้ที่ผ่านการศึกษาสงๆ มาแล้ว

ทำให้ฉันรู้สึกว่ ความคิดดังกล่าว จะมีความคับแคบอยู่ในรากฐานไม่น้อย แม้กระทั่งสิ่งซึ่งมีอยู่ในจิตวิญญาณ อันควรถือเป็นพื้นฐานชีวิตตัวเองก็ยิ่งแสดงออกให้เห็นถึงธาตุแท้ว่าไม่สนใจเท่าที่ควร หากปัดไปให้เป็นเรื่องของคนอื่นอย่างขาดความรับผิดชอบซึ่งแต่ละคนควรมีอยู่ในหัวใจอย่างเป็นธรรมชาติ

ถ้ายังคงกล่าวว่า เพราะตนไม่ใช่ นักวิชาการ หรือหากตอบว่า “รู้ เพราะตนเรียนมาจากชั้นเรียน” ย่อมอ่านถึงธรรมชาติได้ว่า “เรียนเพื่อหวังให้ตนผ่านการสอบ” จึงไม่บังเกิดประโยชน์นำสู่แนวทางสร้างสรรค์ จากสาระซึ่งน่าจะถือว่ามีคุณค่าแก่ชีวิตตนเองโดยแท้

ดังนั้นสิ่งซึ่งฉันหยิบยกมาตั้งเป็นคำถาม น่าจะมีคำตอบที่หมายถึง “การรู้คุณค่าทั้งของข้าวและของคนร่วมกัน” ซึ่งเชื่อว่ามีคุณค่าลึกซึ้งเหนือกว่าเพียงรูปแบบของความรู้ที่เธอแต่ละคนได้รับจากครูอาจารย์และตำรา และยังคงคิดว่า บนวิถีการเรียนรู้ซึ่งมุ่งที่ประเด็นนี้ทุกคนมีสิทธิ์เรียนได้ด้วยตัวเองอยู่แล้ว

ทำให้เชื่อว่า น่าจะถือเป็นหน้าที่ของแต่ละคนที่มีโอกาสเกิดมา พึงต้องสนใจเรียนรู้ทุกสิ่งทุกอย่างซึ่งผ่านเข้ามาสู่วิถีชีวิตประจำวันในแต่ละช่วงให้ลึกซึ้งถึงที่สุด หากไม่ตกอยู่ในความประมาทเพราะตนหลงอยู่กับความสะดวกสบาย ซึ่งมีกระแสเชื่อมโยงถึงรูปวัตถุ โดยที่สิ่งเหล่านี้เป็นเพียงเครื่องมือเครื่องใช้ และอาจส่งผลหวนกลับมาทำลายทุกสิ่งทุกอย่างรวมทั้งตัวเองได้ไม่ยาก

ฉันมีธรรมชาติในตัวเองซึ่งรักที่จะหวนกลับไปมองสู่อดีตจึงมีโอกาพบความจริงว่า สิ่งซึ่งเคยได้ยินและยังคงค้างงออยู่ในหัวใจตลอดมาว่า “เมืองไทยเป็นอู่ข้าวอู่น้ำ” และ “ในน้ำมีปลา ในนามีข้าว” ซึ่งบรรพบุรุษเคยกล่าวไว้ ทำให้เชื่อว่า “ส่วนหนึ่งซึ่งปรากฏเป็นความจริงอยู่ภายในรากฐานวัฒนธรรมไทยนั้น มีข้าวเป็นหลักร่วมด้วยอย่างแน่นนอน” โดยที่ชีวิตข้าวมีความต้องการที่สอดคล้องกันกับสภาพธรรมชาติของท้องถิ่นอย่างเห็นได้ชัด

หากไม่ยึดติดอยู่กับภาพซึ่งหลายคนอาจมองเห็นได้แต่เพียงเปลือกนอก ทำให้สามารถเข้าใจถึงสัจธรรมของ “ความเป็นมนุษย์” ย่อมมองเห็นความจริงว่า ถ้าพูดกันโดยใช้ “ข้าว” เป็นสื่อธรรมชาติ ก็น่าจะช่วยให้ผู้ที่พอจะมีจิตวิญญาณของคนท้องถิ่นเข้าใจความหมายได้เอง อีกทั้งคาดว่าจะช่วยให้แต่ละคนเข้าใจความหมายของข้าวได้ลึกซึ้งอย่างปราศจาก

ข้ออ้างใดๆ ทั้งสิ้น

หากมองที่พื้นดินซึ่งเป็นถิ่นเกิดและดำรงชีวิตของเราแต่ละคนมาโดยตลอดและรู้สึกว่ายังกว้างใหญ่ไพศาล อีกทั้งเต็มไปด้วยต้นข้าวซึ่งออกรวงสะพรั่งแลดูสุดสายตาน่าตื่นตื่น โดยเฉพาะในฤดูเก็บเกี่ยว ก่อนที่สถานการณ์จะเปลี่ยนแปลงมาถึงช่วงวิกฤตเพราะความประมาทของเราเอง ถ้าหยุดสักนิดน่าจะคิดได้ว่า “หากแต่ละคนผู้เป็นเจ้าของรวมทั้งผู้มีส่วนเกี่ยวข้องโดยทางอ้อม มีการนำปฏิบัติในเรื่องต่างๆ ด้วยเจตนารมณ์ซึ่งขัดต่อมนุษยธรรมแล้ว ข้าวย่อมกลายเป็นสิ่งหาคุณค่าอะไรมิได้”

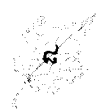
ภาพดังกล่าวได้สะท้อนให้มองเห็นปัญหาที่ปกคลุมหัวใจคนส่วนใหญ่ในสังคม ทำให้จิตวิญญาณความเป็นไทยแก่ตนเองซึ่งถือว่ามีคุณค่าและความหมายอย่างที่สุดจำต้องสูญหายไป ทั้งนี้และทั้งนั้นเพราะทำให้ “ข้าวต้องกลับกลายสภาพไปเป็นเครื่องมือของคนท้องถิ่นซึ่งมีโอกาสขึ้นไปอยู่ด้านบนใช้ทำลายคนที่อยู่ด้านล่าง และลูกหลานมาถึงเหตุการณ์ซึ่งคนสายเลือดเดียวกันจำต้องยกพวกก่อกันเอง โดยเริ่มต้นจากการเอารัดเอาเปรียบกันทุกรูปแบบ สุดท้ายจะมองเห็นช่องทางเมื่อสบโอกาส”

แม้ว่าจะมองไปยังบางส่วนซึ่งมีพื้นฐานทำให้เห็นว่า ท่ามกลางสภาวะอันรกรุงรังด้วยวัชพืชร่วมกับความแห้งแล้ง โดยที่พบว่าต้นข้าวซึ่งปลุกงอกไปแล้วแทบทั้งหมดตกอยู่ในสภาพชุปพอม และยืนต่อสู้ปัญหาที่เป็นความจริงอยู่เพียงไม่กี่ต้น อีกทั้งรวงข้าวเท่าที่ปรากฏออกมาให้เห็นก็ยิ่งเต็มไปด้วยเมล็ดลีบ เนื่องจากเจ้าของซึ่งเป็นผู้ปลุกงอกอยู่ในสภาพเริ่มต้นและมีแรงน้อย ข้าวจึงยังไม่อาจสนองประโยชน์ให้ได้มากนัก หากควรได้รับโอกาสต่อไปอีก

อย่างไรก็ตาม หากแต่ละคนซึ่งมีกระแสนิยมชาติสานถึงซึ่งกันและกันทุกด้าน มีเจตนาอันบริสุทธิ์ระหว่างกันจริงคงหวังได้ว่า “ข้าวน่าจะมีโอกาสได้รับการพัฒนาให้เจริญงอกงาม รวมทั้งมีความสมบูรณ์พร้อมและทำหน้าที่สนองประโยชน์สุขแก่มนุษย์ซึ่งอยู่ร่วมกันได้อย่างทั่วถึง” กับอีกด้านหนึ่ง ย่อมได้รับการยกย่องว่ามีคุณค่าอันมหาศาล ณ วันหนึ่งข้างหน้าไม่ว่าเร็วหรือช้า

แม้ว่าขณะนี้ ที่ดินทำนาซึ่งถือวาคือพื้นฐานรองรับชีวิตไทยทุกคนโดยสายเลือดอย่างปราศจากกรอบจำกัดไว้แต่เพียงต้นข้าวกับชาวนา จำต้องตกอยู่ในสภาวะทรุดโทรมอย่างหนัก หากทุกคนผู้มีส่วนร่วมเป็นเจ้าของสามารถหยั่งรู้ความจริงในระดับหนึ่งได้ น่าจะมุ่งมั่นรักษาภาพของข้าวซึ่งแต่ละคนมองเห็นอยู่ในหัวใจตนเองไว้ได้ และมีสมรรถภาพในการทำงานโดยลงสัมผัสกับพื้นดินอันถือเป็นครุธรรมชาติด้วยตนเองโดยไม่ลืมนึกถึงเพื่อนมนุษย์อย่างปราศจากพรรคพวกแล้ว ย่อมช่วยให้ข้าวมีโอกาสฟื้นฟูตัวเองขึ้นมาได้อย่างเป็นธรรมชาติ อีกทั้งสานถึงสรรพชีวิตและสิ่งทั้งหลายด้วย

สิ่งอันควรถือว่ามิพบบาทสำคัญกำหนดให้ชาวนาผู้ปลุกข้าวยืนหยัดอยู่ได้อย่างมั่นคง

จึงหาใช่เพียงการนำพันธุ์ข้าวซึ่งจากอีกด้านหนึ่งเชื่อว่าดี หรือปุ๋ยที่สั่งซื้อมาจากต่างถิ่น แม้วิธีการซึ่งมีพื้นฐานอยู่กับต่างแผ่นดินถิ่นเกิดที่มีอิทธิพลถ่ายทอดความเชื่อมาสู่ท้องถิ่น เข้ามาใช้บังคับหรือยึดเยียดกับชีวิตข้าวซึ่งร่วมเกิดร่วมดำรงชีวิตอยู่กับไทยทุกคน

หากสามารถหยั่งรู้ถึงความจริงย่อมพบประเด็นซึ่งควรถือว่าสำคัญที่สุดกล่าวคือ “รากฐานความรู้สึกของแต่ละคนซึ่งควรมีความจริงใจต่อกัน นับเป็นสิ่งสำคัญที่สุด” ซึ่งสิ่งนี้สามารถอ่านวยประโยชน์ทั้งในด้านฟื้นฟูความอุดมสมบูรณ์ของผืนแผ่นดิน ปรับปรุงพันธุ์ข้าวท้องถิ่น และใช้เป็นปุ๋ยธรรมชาติอันประเสริฐสุด อีกทั้งยังช่วยให้เกิดความมั่นคงแก่รากฐานทุกคน ถือเป็นภูมิคุ้มกันความรู้สึกไขว่เขวทำให้เกิดสับสน แม้ในปัจจุบันจะยังคงต้องเผชิญกับการแสวงหาเปลี่ยนแปลงของรูปวัตถุซึ่งใหม่กระหน่ำอยู่รอบด้านรุนแรงยิ่งขึ้น แต่ก็ถือว่าคือบททดสอบตัวเองที่คุ้มค่า และเป็นปุ๋ยทำนาบำรุงรากฐานให้เจริญลึกซึ้งยิ่งขึ้นไปอีก

“เธอที่รักทุกคน ฉันมีธรรมชาติที่สนใจเรียนรู้ทุกสิ่งทุกอย่าง ซึ่งผ่านเข้ามาสู่วิถีชีวิตประจำวันของตัวเองมาตั้งแต่อายุน้อยเยาว์” มาถึงช่วงนี้วัยได้ล่วงเลย ๗๕ ปีแล้วตั้งแต่วันที่ ๔ ธันวาคม ๒๕๔๐ เป็นต้นมา หวนกลับไปพิจารณาถึงชีวิตตัวเองระหว่างปี พ.ศ. ๒๔๘๓ ถึง ๒๔๘๕ ซึ่งตนเริ่มต้นเข้าไปเรียนอยู่ในโรงเรียนเกษตรที่แม่โจ้ จังหวัดเชียงใหม่ โดยก้าวเข้าไปอย่างมีขั้นตอนอยู่บนพื้นฐานธรรมชาติ และนับว่าโชคดีมากเพราะระหว่างนั้น สภาพบรรยากาศที่นั่นยังไม่มีไฟฟ้าและน้ำประปา แม้ถนนก็ยังมิสภาพรถยนต์เดินร่วมกับเกวียน อีกทั้งในช่วงฤดูฝนจะมีไข้ป่ามาเยือนทั่วถึง แม้ที่พักอาศัยยังใช้ฝาเปลือกไม้ไผ่และมุงหลังคาด้วยใบตองตึง

สภาพชีวิตความเป็นอยู่ที่นั่น โดยทั่วไปยังมีลักษณะพึ่งพาตนเองแทบทั้งหมด ไม่ว่าจะเป็นการทำนา ปลูกผักผลไม้และเลี้ยงสัตว์ แม้กระทั่งเมื่อถึงช่วงที่ฝนชุกทำให้หลายคนเป็นมาลาเรียขึ้นสมอง หากไม่หนักมากจนแทบถึงชีวิต ก็จะพยายามดูแลรักษาตนเองจนกระทั่งรู้สึกเหมือนเป็นธรรมดา ถึงขั้นกล่าวกันว่า ถ้าใครไม่เป็นมาลาเรียขึ้นสมองก็เท่ากับว่า ยังไม่ได้รับประกาศนียบัตรที่สมบูรณ์แบบจากแม่โจ้

เมื่อฤดูทำนามาถึง เราจะตื่นและเริ่มต้นทำนากันแต่เช้ามืด แม้การไถ คราดและเก็บขี้หญ้าขึ้นมาก้มโดยเสริมลงบนหลังคันนากันน้ำเพื่อหวังให้พุดและสลวยอาหารซึ่งหลังจากถูกฝนชะก็จะไหลกลับคืนลงสู่พื้นนาอีกครั้งหนึ่ง โดยที่ช่วงนั้น ถ้าใครพูดเรื่อง “ใส่ปุ๋ยข้าว จะเป็นเรื่องตลกขบขันมากสำหรับเพื่อน ๆ ฉันแทบทุกคน” หากมองลงไปที่ดิน ก็ยังทำให้รู้สึกว่ามีความละเอียดอ่อน และชุ่มฉ่ำเป็นธรรมชาติอยู่ไม่น้อย ข้าวจึงให้ผลผลิตที่สนองประโยชน์แก่บรรดาเพื่อนเกษตรกรกรชาวบ้านให้มีหน้าตาสดใสอยู่ได้ การตั้งธนาคารโดยอำนาจรัฐเพื่อให้เกษตรกรมีหนี้สินจึงยังไม่เกิด ถ้ามองที่คนและมองทั้งระบบจะพบว่า เป็นเพราะช่วงนั้นความอยากของคนยังไม่สูงมากนัก

ฉันยังจำได้ดีว่า หลังฤดูทำนาปลูกข้าวแล้ว เราก็เริ่มใช้เวลาเข้าเรียนหนังสือในห้อง

แต่ก็ยังคงไม่ลืมความสำคัญของการใช้ชีวิตลงสัมผัสกับพื้นดิน โดยใช้เวลาในช่วงบ่ายพันทินปลูกผัก ถากหญ้าด้วยจอบ และล้างซีเมนต์บนซีเมนต์ในคอกด้วยมือและปิ้งก็ และได้ซีเมนต์ซีเมนต์มาใช้เป็นปุ๋ยผัก แม้กระทั่งช่วงเย็นกลับหอพักแล้ว ก็ยังลงทำสวน ซึ่งมีการกำหนดให้แต่ละคนทำจนกระทั่งค่ำ บางคนขยันหน่อยถึงกับจุดตะเกียงรั้วทำกันจนดึก

พอปลายฤดูฝน ลมซึ่งพัดมาตามธรรมชาติจะบ่งบอกให้แต่ละคนรู้สึกได้ว่า ใกล้จะถึงฤดูหนาวแล้วเนื่องจากมีบางสิ่งแผ่มาด้วยภายใต้ความละเอียดอ่อน ฟางข้าวเริ่มต้นเปลี่ยนสีจากเขียวเป็นสีฟางที่ละน้อย เสมือนเป็นสัญญาณซึ่งเตือนให้รู้ว่า ช่วงเวลาเก็บเกี่ยวกำลังย่างเข้ามาทุกที ทำให้เข้าใจลึกซึ้งยิ่งขึ้นว่า “สื่อธรรมชาติหาใช่เป็นเพียงสิ่งบอกเวลาเท่านั้น หากในความรู้สึกเล็กๆ ยังถือเป็นกระแสเดือนสติให้มีความลุ่มลึกและละเอียดอ่อนยิ่งขึ้นด้วย”

เมื่อฤดูเก็บเกี่ยวมาถึง บรรดาภาคพื้นนาเย็นก็เข้ามามีส่วนร่วมรองรับพื้นฐานจิตใจอีกโสดหนึ่ง ขณะที่ข้าวในท้องนากำลังสุกสะพรั่งฉันใช้โอกาสลงเกี่ยวข้าวร่วมกับเพื่อนๆ ตั้งแต่ฟ้าเริ่มสว่างอย่างมีความสุข เมื่อเวลาอาหารมาถึงก็รับประทานอาหารกันอย่างเรียบง่ายโดยไม่ได้อะไรอย่างอื่น แล้วก็ลงลุยเกี่ยวข้าวกันต่อไปจนกระทั่งตะวันเริ่มใกล้ขอบฟ้าเหนือสันเขาดอยสุเทพ ซึ่ง ณ มุมนี้ทำให้ฉันรู้สึกประทับใจมานาน ทำเช่นนี้เป็นประจำตลอดฤดูกาล

ในช่วงนั้นฉันรู้สึกว่า ตัวเองยังเป็นเด็กคนหนึ่งซึ่งมีประสบการณ์ไม่ลึกซึ้งมากนัก การปฏิบัติจึงไม่ค่อยจะได้ปราชญ์ปราชญ์กับเมล็ดข้าวในแต่ละรวงเท่าไร ยิ่งเป็นแต่ละเมล็ดด้วย ประกอบกับช่วงนั้นพื้นดินและข้าวก็ยังคงสมบูรณ์มาก ผ่นฟ้าอากาศตามฤดูกาลก็ยังทำให้จิตใจสดชื่นอยู่ได้ ระหว่างช่วงทำงานเก็บเกี่ยวและขนถ่ายจากพื้นนาไปสู่ลานนวดย่อมมีบางรวงซึ่งค่อนข้างแห้งกรอบ เมล็ดก็จะร่วงหล่นลงสู่พื้นดินไปก่อนที่จะถึงบริเวณซึ่งร่วมกันเตรียมไว้ พอพลบค่ำเราก็เอาเคียวเห็บแหว่งและแบกจอบคู่มือเดินกลับบ้านพัก บางครั้งก็ซีหลังควายเป็นการเปลี่ยนบรรยากาศไปในตัว

ตอนกลางคืนก็เดินย้อนกลับมายังลานนวด จุดตะเกียงเจ้าพายุบนดงข้าวร่วมกันกับเพื่อนๆ จนกระทั่งค่อนข้างมืดกลางความหนาวเย็นของเดือนธันวาคมและมกราคม แล้วเราก็มองดูข้าวเปลือกกองใหญ่กลางลานด้วยความพอใจในผลงาน ก่อนที่จะโกยใส่กระสอบยกขึ้นป่าแบกเข้ายุ้ง โดยไม่มีเครื่องจักรกลใดๆ จะช่วยทุ่นแรงแม้แต่น้อย

ขณะนั้น ฉันมองเห็นภาพข้าวเปลือกทั้งกองและทั้งยุ้งซึ่งเข้าไปปรากฏอยู่ในรากฐานด้วยความรู้สึกกระหือมิ โดยลึมนึกถึงข้าวแต่ละเมล็ดซึ่งตกทั้งตกข้างอยู่บนพื้นนาและระหว่างทางตอนแรก ทั้งๆ ที่ต้นข้าว ดอกข้าว รวงข้าวและข้าวทุกเมล็ดต่างก็มีส่วนสำคัญร่วมกันเพื่อความสมบูรณ์ครบถ้วนของชีวิตข้าวทั้งต้น ซึ่งได้มาด้วยหยาดเหงื่อเราทุกคนอย่างเท่าเทียมกัน

จากพื้นฐานเดียวกันนี้เอง ได้มีผลปลูกฝังแนวคิดของฉันแม้ว่ายังเป็นช่วงซึ่งตนมี

อายุและประสบการณ์น้อย ทำให้รู้สึกว่าจะไรก็ตามที่มีอิทธิพลล่อตาล่อใจ หากใครมีโอกาสสัมผัสและตกอยู่ในความประมาท ย่อมนำตนไปสู่ปัญหาใหญ่ยิ่งขึ้นได้ทุกเรื่อง

ภาพข่าวเปลือกกองใหญ่จึงน่าจะมีอิทธิพลฝังเอาเจตคติแบบทิศทางเดียว เข้าไปในรากฐานความรู้สึกแก่ตนเองว่า “ข้าวก็ต้องกองใหญ่ๆ อย่างนี้จึงถือว่ามีความสำคัญ” นี่คือผลจากประสบการณ์ซึ่งตนได้รับในช่วงก่อนๆ

โดยที่ขณะนั้น ฉันยังมีอายุเพียง ๑๗-๑๘ ปี แต่ถ้าชีวิตขาดโอกาสที่จะสัมผัสกับของจริงดังกล่าวแล้ว โฉนเลยจะนำตัวเองไปมองเห็นความจริงได้อย่างถ่องแท้ บรรยาการที่แม่โจ้สมัยบุกเบิกจึงให้บทเรียนอันล้ำลึกแก่ชีวิตฉันจากหลายสิ่งหลายอย่าง ทั้งๆ ที่บรรดาเพื่อนฝูงกล่าวก่อนถึงช่วงซึ่งจะจากแม่โจ้แทบเป็นเสียงเดียวกันว่า “ถ้าอ้าวเป็นนกก็จะไม่ขอบินผ่านแม่โจ้อีก” แต่ฉันฟังแล้วกลับนิ่งเฉย

ฉันจากแม่โจ้มาเรียนต่อที่วิทยาลัยเกษตรศาสตร์จนถึงปีที่ ๒ เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๘๖ ทางกรจึงได้พัฒนาขึ้นมาเป็นมหาวิทยาลัยโดยขยายหลักสูตรจาก ๓ ปีเป็น ๕ ปี และผู้ที่เรียนต่อต้องลงมือทำงานค้นคว้าวิจัยเพื่อให้ปริญญามีความหมายสมบูรณ์ครบถ้วนยิ่งขึ้น ซึ่งในช่วงนั้น สภาพธรรมชาติในตัวเองมีบทบาทกำหนดวิถีทางซึ่งทำให้พบความจริงว่า มุ่งไปให้ความสำคัญแก่เรื่อง “ดิน” หรือที่ศัพท์ในด้านการจัดการศึกษาเรียกกันว่า “ปฐพีวิทยา”

● ประโยชน์ใช้สอยร่วมกันระหว่างลานตากข้าวกับฐานสะพานถนนหลวง
เขต จ. พระนครศรีอยุธยา ... ธันวาคม ๒๕๑๙

อาจเป็นเพราะชีวิตฉันเองในอดีตที่ผ่านมามีความรักในกิจกรรมซึ่งชนรุ่นก่อนกล่าวว่า “ตืนต็ดดิน” มาโดยตลอดจึงทำให้ค้นหาความจริงได้ว่า คงไม่ได้หมายความว่าถึงพื้นดินตามความคิดอย่างแคบๆ หากน่าจะมองเห็นความสำคัญของเพื่อนมนุษย์และสรรพสิ่งทั้ง

หลายซึ่งทำหน้าที่รองรับชีวิตคนค่อนข้างชัดเจนมาพอสมควรแล้ว ฉันจึงไม่ได้ยึดติดอยู่เพียงสาขาวิชาแม้เรื่องอื่นใด

หลังจากห้าปีของชีวิตตัวเองในบรรยากาศของมหาวิทยาลัยได้ผ่านพ้นไปแล้ว มันทำให้ฉันรู้สึกว่า “การเรียนรู้ความจริงของชีวิตยังไม่จบลงเพียงแค่นั้น” ดังนั้นทั้งๆ ที่อาจารย์เสนอตำแหน่งบรรจุเป็นอาจารย์ให้ ซึ่งคงต้องอยู่ในกรุงเทพฯ แต่ตนก็ตัดสินใจเลือกทางกลับไปทำงานที่แม่โจ้อีกครั้ง แม้ทราบว่าการไปอยู่ที่นั่นจะต้องรับสภาพเป็นลูกจ้างชั่วคราวเช่นเดียวกับคนงานในระดับล่างสุด

ก่อนย้ายไปทำงานก็ได้เข้าพิธีมงคลสมรสอย่างเรียบง่ายและเอากรรยากับแม่บังเกิดเกล้าไปอยู่ด้วย แล้วตนก็มีความสุขอยู่กับการทำงานซึ่งนั่งโต๊ะขึ้นนั่งรวมทั้งอยู่กับตำราเท่าที่จำเป็น แต่ส่วนใหญ่จะลงพื้นดิน หาบน้ำรดต้นไม้ในไร่นาและดำนานา ร่วมกับคนงานชาวบ้าน ช่วยให้ตนได้รับบทเรียนที่มีคุณค่า หวนกลับมาพัฒนาความคิดลึกซึ้งยิ่งขึ้น ซึ่งในส่วนลึกของหัวใจฉันคิดอยู่เสมอว่า สิ่งใดที่คนรังเกียจ ฉันจะมุ่งมั่นทำด้วยความรู้สึกสนใจเป็นพิเศษ

ระหว่างนั้นมีอยู่ช่วงหนึ่ง ขณะที่ฝนฟ้าอากาศซึ่งเคยเป็นไปตามปกติเปลี่ยนแปลงเป็นความแห้งแล้ง ดินข้าวในนาซึ่งฉันได้ลงมือปักดำร่วมกับชาวบ้านโดยที่ขาทั้งสองข้างแช่อยู่กับโคลนและสัมผัสกับปลิงซึ่งกระหายเลือด และปรากฏผลภายหลังว่าต้นข้าวเหล่านั้นเริ่มเหี่ยวแห้งขึ้นพร้อมกับความหวังจากบรรดาเพื่อนชาวนาทุกคน จำต้องแคะแสรนและไถแสดงอาการเหี่ยวจนม้วน แต่ก็ได้ถล่มลงไปแล้วทั้งแรงใจแรงกายรวมทั้งทุนรอนซึ่งไปกู้ยืมคนอื่นมาใช้

ทั้งนี้และทั้งนั้น หาใช่เพียงความชุ่มชื้นในอากาศซึ่งช่วยให้ต้นข้าวสดชื่นลดลงไปมากเท่านั้น แม่น้ำที่หล่อเลี้ยงพื้นนาก็แห้งเหือดไปจนทำให้พื้นดินเริ่มแตกกระแหว่ง ทำให้รู้สึกว่าชีวิตของต้นข้าวไม่น่าจะสามารถเชื่อมโยงไปถึงสภาพตามความไผ่ผืนซึ่งฉันเคยเห็นรวงที่สะพร่งพรั่งด้วยเมล็ดข้าวอันอวบอ้วนสวยงาม ดังที่ตนเคยภูมิใจในช่วงซึ่งยังเป็นนักเรียนเช่นแต่ก่อน

หันไปดูเจ้าของนาเพื่อนฉันก็พบว่า ลึกๆ แล้วหาใช่เจ้าของที่แท้จริงไม่เพราะเขานาเขาทำ อีกทั้งเงินทุนในการทำนารวมทั้งเลี้ยงคนทั้งครอบครัวก็ไปกู้เขามาใช้ ทำให้เห็นว่าชีวิตคนต้องตกอยู่ในสภาพเช่นเดียวกับต้นข้าวชาคนั้น แม้ในช่วงปีที่ผ่านมาจะลืมหืมปากได้บ้างแต่ก็เป็นเพียงภาพเฉพาะหน้าเท่านั้น พอมาถึงปีนี้ไหนค่าเช่านาซึ่งเจ้าของที่ดินพร้อมจะอ้างเรียกคืน ไหนจะเงินกู้ซึ่งต้องเสียดอกเบี้ย แถมยังมีดอกเบี้ยที่ไม่ได้ตัวเงินแฝงเร้นอยู่ในกระแสสังคมอีกด้วย

หลังจากที่ฉันมีโอกาสสัมผัสความจริงจากสิ่งดังกล่าว ทำให้ตัวเองรู้สึกว่าเป็นบทเรียนซึ่งหาได้ยากจากบรรยากาศในมหาวิทยาลัย ยิ่งในช่วงหลังๆ เติบโตด้วยสิ่งก่อสร้างที่

หรรษา และตำราเรียน รวมทั้งเครื่องคอมพิวเตอร์และรถยนต์หรูๆ ซึ่งนับวันยิ่งตกเข้าไปอยู่ใต้อิทธิพลผู้ผลิตออกมาขาย ซึ่งมีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบรวดเร็วขึ้นอย่างหยุดได้ยาก หากบุคคลใดพอมีปัญญาหลงเหลืออยู่น่าจะพบความจริงว่า เงินทองที่นำมาใช้ ล้วนได้มาจากแรงใจและหยาดเหงื่อเพื่อนๆ ของฉันเองซึ่งยังคงตกอยู่ในสภาพที่อาเจียเรียกว่า “หลังสู้ฟ้า หน้าสู้ดิน”

ขณะนั้นฉันได้แต่รำพึงอยู่ในใจว่า “วันหนึ่งข้างหน้า บ้านซึ่งฉันและบรรดาเพื่อนทั้งหลายเคยอยู่อย่างอบอุ่นร่วมกับครอบครัว คงจะต้องตกไปอยู่ในสภาพล่มจมในที่สุด” จึงนึกถึงต้นข้าวที่นาสงสาร แต่ก็เป็นจุดเริ่มต้นซึ่งช่วยจุดประกายความคิด ทำให้หวนกลับมาเห็นความจริงต่อไปอีกว่า การที่ตนมีโอกาสดำเนินชีวิตในมหาวิทยาลัย มีเหตุมีผลสำนึกมาจากเพื่อนๆ ฉันซึ่งใช้ชีวิตอยู่ที่พื้นดินร่วมกับต้นข้าวโดยแท้ จึงเกิดคำถามขึ้นจากใจตัวเองว่า “ชีวิตต่อจากนี้ไป ฉันควรจะทำอะไร โดยที่ไม่ส่งผลทำลายคุณค่าความเป็นคนของตัวเอง และเพื่อนมนุษย์”

ภาพความจริงซึ่งพบเห็นมาแล้วทั้งหมด ได้ช่วยให้ฉันเข้าใจชัดเจนยิ่งขึ้นว่า “ชีวิตนี้ถ้าเป็นปล่อยไว้ให้รูปวัตถุซึ่งมีอิทธิพลล่อตาล่อใจเข้าครอบงำจิตใจได้แล้ว ย่อมทำให้คุณค่าซึ่งควรมีอยู่ในรากฐานตัวเองจำต้องสูญเสียไปอย่างน่าเสียดายที่สุด” แม้มองเห็นข้าวเปลือกเพียงเมล็ดเดียวซึ่งตกหล่นอยู่บนพื้นนา ซึ่งจริงๆ แล้วก็คือชีวิตหนึ่ง ดังนั้น ถ้าฉันเองและเพื่อนๆ มองเห็นคุณค่า ย่อมมีโอกาสทำให้เติบโตขึ้นมาเป็นข้าวทั้งพื้นนาซึ่งมีความสวยงามสดดงตาม และทำหน้าที่สนองประโยชน์สุขแก่ทุกคนได้อย่างทั่วถึง

หากมองเห็นความจริงได้อย่างลึกซึ้งย่อมพบว่า สิ่งที่ถูกกล่าวมาแล้วมีเหตุมีผลสอดคล้องกันกับหลักธรรม ซึ่งชี้ไว้อย่างชัดเจนว่า บนพื้นฐานด้านคุณภาพ ทุกคนต่างก็ถือเป็นส่วนสำคัญของสังคมเท่าเทียมกันทั้งสิ้น จึงไม่มีความแตกต่างอยู่ภายในความหมายของคำว่าเล็กหรือใหญ่

มักมีผู้ถามเป็นครั้งคราวว่า “ฉันเกิดที่ไหน” ตนก็ได้ตอบไปว่า “ผมเกิดในใจกลางเมืองกรุงเทพฯ” และยังได้ใช้ชีวิตบางช่วงสัมผัสกับบรรยากาศในวังด้วย แต่พอกับแม่มีแผนเลี้ยงลูกให้เผชิญกับความลำบากโดยมีเป้าหมายให้ลูกมีโอกาสเรียนรู้ความจริงของชีวิตหรืออาจกล่าวได้ว่า “พอกับแม่ให้อิสระในด้านความคิด แต่ไม่ให้อิสระในด้านวัตถุ”

เมื่อชีวิตผ่านพ้นมาถึงช่วงหลังๆ และหวนกลับไปมองสู่อดีต ทำให้ต้องกราบลงแทบเท้าของท่านทั้งสอง และการมีโอกาสสัมผัสกับชีวิตเพื่อนมนุษย์อย่างหลากหลาย อีกทั้งกว้างมากยิ่งขึ้น ช่วยให้เห็นความจริงว่า ตัวเองยังสบายกว่าคนอื่นอีกเป็นจำนวนมาก

สมัยหนึ่ง ระหว่างที่ฉันนั่งรับประทานอาหารอย่างง่ายๆ โดยไม่คิดอะไรมาก แม้กระทั่งการดักข้าวใส่จานก็ไม่ได้สนใจว่าจะมีความพอเหมาะพอสมควรหรือไม่เมื่อนึกจะอิ่มก็อิ่มง่ายๆ โดยไม่สนใจว่ามันจะเหลืออยู่กันจานอีกมากน้อยแค่ไหน คงรีบแต่จะเอาเวลาไปใช้อย่างอื่น

แม้มุ่งไปเล่นในสิ่งซึ่งตนมีใจจรดจ่ออยู่แล้ว โดยที่คิดว่าทำให้ความสนใจแก่ข้าวสูกเพียง เม็ดสองเม็ดมันไม่คุ้มค่าอะไรเลย ซึ่งก็ถือเป็นเรื่องถูกต้องหากมองเน้นอยู่กับด้านวัตถุ

หลังจากนั้นมา ฉันมองเห็นโอกาสอันดีที่จะนำตัวเองลงเข้าร่วมกิจกรรมอาสาสมัคร เพื่อพัฒนาชนบทร่วมกับบรรดาเยาวชนคนรุ่นหลังซึ่งเติบโตตามมาจากความรู้สึกรักสนใจเรียนรู้ชีวิตทั้งของเราเอง ร่วมกับเขาทั้งหลายและชาวบ้านในถิ่นซึ่งด้านเราอาจรู้สึกว่ารันทดอย่างต่อนื่องบนพื้นฐานซึ่งปรับตัวเองให้เสมอเหมือนคนอื่น โดยที่คิดว่าคนเหล่านั้นคืออนาคตของสังคมซึ่งควรได้รับโอกาสให้เรียนรู้ทุกด้านอย่างอิสระ เพื่อหวังผลพัฒนาตนเองขึ้นมาสู่วิถีทางที่ช่วยให้สังคมได้รับการสร้างสรรค์ ซึ่งจริงๆ แล้วคนรุ่นเราไม่ควรเอาเวลาไปใช้ในเรื่องอื่นมากกว่าเรื่องนี้

ทุกปี ฉันจะออกไปใช้ชีวิตอย่างต่อเนื่อง จากกลุ่มเดียว นำไปสู่หลายกลุ่มและมีความหลากหลายมากขึ้น ช่วยให้องเห็นสายสัมพันธ์ระหว่างข้าวต้นเล็กๆ กับชีวิตซึ่งเป็นกิจกรรมในระดับพื้นดินอย่างลึกซึ้ง จึงทำให้น่าปฏิบัติอย่างมีความสุขและรู้ความจริงว่าเมื่อพบความสุขย่อมรู้ความจริงจากธรรมชาติ จึงสามารถสานกระแสถึงชนรุ่นหลัง และไม่น่าเชื่อว่าเงื่อนไขดังกล่าวจะสามารถสืบสานต่อไปได้นานแค่ไหน หากรู้สึกว่าเขาได้ทำหน้าที่ในแต่ละช่วงของชีวิตนี้อย่างดีที่สุดแล้ว

อนึ่ง “การอบรมตัวเองโดยใช้บรรยากาศซึ่งมีธรรมชาติของเยาวชนร่วมกับชาวบ้านระดับล่างเป็นสิ่งแวดล้อม” ได้ช่วยให้ฉันมองเห็นคุณค่าของข้าวเปลือกเมล็ดเดียวซึ่งตกอยู่บนผิวดินพื้นดินในท้องนา และข้าวสูกแม้บางคนอาจรู้สึกว่าเป็นเพียงเม็ดสองเม็ดซึ่งถูกปล่อยทิ้งไว้กับกันจวนด้วยภาพที่กว้าง อีกทั้งลึกซึ้งยิ่งกว่าเพียงภาพของสิ่งเล็กๆ เพียงสิ่งเดียวเท่านั้น และยังสานต่อไปถึง “น้ำใจคน” แม้ว่าชีวิตเขาเหล่านั้นยังเป็นเด็กและชาวบ้านผู้ขัดสนกว่าเรา

ด้วยเหตุนี้ บุคคลผู้มีโอกาสดีกว่าจึงควรให้ความสนใจเรียนรู้ความจริงจากเขาทั้งหลาย เพื่อตนจะได้ให้โอกาสเขาเติบโตขึ้นมาจากรากฐานตัวเอง โดยไม่นำเอาสิ่งใดเข้าไปยึดยึดหรือครอบงำอำพราง เพื่อหวังให้ชีวิตแต่ละคนมีความสมบูรณ์พร้อมทั้งในด้านวิชาความรู้และคุณธรรมชัดเจนยิ่งขึ้นอย่างเป็นธรรมชาติ “เสมือนแต่ละคนเป็นข้าวแต่ละเมล็ด แม้มองว่าคนหนึ่งคือข้าวเมล็ดเดียว แต่ตามสภาพที่เป็นจริงย่อมมีมากมายหลายเมล็ดซึ่งคงไม่มีใครปฏิเสธได้”

ดังนั้น จึงน่าจะมองเห็นความจริงได้ชัดเจนว่า “แม้ข้าวเพียงเมล็ดเดียวย่อมถือได้ว่าเป็นสื่อสังกรรมซึ่งช่วยให้เห็นจุดเริ่มต้น อีกทั้งความเป็นมา ที่เชื่อมโยงถึงปัจจุบันและสนองประโยชน์ให้เราแต่ละคนสามารถดำรงอยู่ร่วมกันได้ด้วยความสงบสุข” ถ้าหากสำนึกได้และยังคงลงทำงานร่วมกันโดยใช้สื่อธรรมชาติเป็นพื้นฐาน ย่อมมีโอกาสช่วยให้สังคมมั่นคงอยู่ได้ “ดังเช่นที่ฉันเคยเห็นบรรดาเพื่อนๆ ชาวนาในแต่ละหมู่บ้าน ลงแขกดำนาและเกี่ยวข้าว อันเป็นภาพที่น่าประทับใจมาก” แต่มาถึงช่วงหลังได้ถูกอิทธิพลเงินซึ่งคนกรุงหยย่นไปให้

ทำลายจนแทบไม่หลงเหลือให้ชนรุ่นหลังมีโอกาสพบเห็น ซึ่งกระแสทำลายดังกล่าวก็มีเหตุผลสืบเนื่องมาจากคนในกลุ่มที่มีการศึกษาสูง

แทบทุกครั้งที่นั่งลงโดยมีจานข้าววางอยู่ตรงหน้า และแทบทุกครั้งที่เอนตัวลงนอนเสมือนมีสิ่งใดสิ่งหนึ่งมาเตือนใจให้ฉันนึกถึงชีวิตบรรดาเพื่อนๆ ซึ่งยังคงอยู่ในสภาพ “หลังสู้ฟ้า-หน้าสู้ดิน” รวมทั้งเยาวชนคนรุ่นหลังซึ่งเป็นอนาคตของเราทุกคน อีกทั้งผืนแผ่นดินอันถือเป็นสิ่งที่สานความรู้สึกรากฐานแต่ละคนให้ถึงซึ่งกันและกันและทำหน้าที่เป็นพื้นฐานการดำรงชีวิตร่วมกัน ซึ่งครั้งหนึ่งเคยสะท้อนให้เห็นภาพอันเขียวชอุ่มด้วยพรรณไม้นานาชนิดร่วมกับความชุ่มฉ่ำตามฤดูกาลของสภาพฝนฟ้าอากาศ จากความรู้สึกที่เชื่อมโยงถึงคุณค่าชีวิตของเธอทั้งหลาย ซึ่งควรถือว่ามีความสำคัญเหนือฉันด้วย เพราะ “หากไม่มีเธอแต่ละคน ชีวิตฉันก็คงอยู่มาไม่ได้ถึงขณะนี้”

ทั้งนี้และทั้งนั้นบนพื้นฐานสัจธรรม คนหาใช่มีเพียงชีวิตและจิตใจ หากยังมีวิญญาณที่สามารถสัมผัสและหยั่งรู้ความจริงที่ปรากฏอยู่ในรากฐานตนเอง ดังนั้นแต่ละคนจึงควรได้รับโอกาสให้ยืนหยัดขึ้นมาและมุ่งมั่นทำงานจากความรู้สึกนึกคิดของตนอย่างอิสระ โดยได้รับความเข้าใจอย่างลึกซึ้งจากอีกด้านหนึ่งซึ่งมีโอกาสก้าวไปข้างหน้าก่อนแล้ว แต่ถ้ายังคงถูกมองว่าเป็นเพียงข้าวเมล็ดเดียวซึ่งตกอยู่บนพื้นดิน จึงเดินเหยียบย่ำไปอย่างปราศจากความสนใจ ในที่สุดก็คงไม่มีอะไรหลงเหลือถึงชนรุ่นหลัง แม้กระทั่งสิ่งซึ่งเป็นผลเฉพาะหน้า

จะเป็นเรื่องผิดถูกอย่างไรหรือไม่ ขอให้แต่ละคนลองเก็บไปคิดกันดูเองเถิด “ข้าวทั้งจาน ข้าวทั้งยุ้ง และข้าวทั้งประเทศกระทั่งข้าวทั่วโลก” ถ้าขาดข้าวแต่ละเมล็ดแม้มองอย่างจำเพาะเจาะจงลงไปได้ว่าเมล็ดไหน โดยเหตุที่เธอแต่ละคนรู้สึกว่ามันไม่มีสาระสำคัญอะไรเสียแล้ว หากนำความคิดดังกล่าวไปใช้พัฒนาสิ่งใดก็ตามซึ่งเกิดและอยู่ร่วมผืนแผ่นดินเดียวกันกับตน และพบเห็นเป็นความจริงอย่างหลากหลาย โดยที่คิดว่าน่าจะมีเหตุมีผลมาจากความคิดริเริ่มของคนท้องถิ่นเอง อีกทั้งส่งผลสนองประโยชน์สุขแก่เจ้าของท้องถิ่นย่อมเป็นไปได้ยาก

หากมองปัญหาสังคมและเศรษฐกิจที่พื้นฐานน่าจะพบความจริงว่า “รากฐานจิตใจแต่ละคนที่อยู่ร่วมกันเปรียบเสมือนพล้งจากข้าวเปลือกแต่ละเมล็ด” ดังนั้นผู้ซึ่งขึ้นไม่มิอิทธิพลและอำนาจเหนือคนอื่น จึงไม่ควรมีความรู้สึกดูถูกคนระดับล่างและเยาวชน แต่ในสภาพสังคมปัจจุบันกลับสะท้อนให้เห็นว่า เสมือนเป็นเพียงข้าวเมล็ดเดียวเท่านั้นเอง จึงแสดงออกให้เห็นได้ถึง “การขาดความจริงใจ” หากใช้เป็นเครื่องมือแสวงผลประโยชน์ใส่ตนและพรรคพวกชัดเจนยิ่งขึ้น

ซึ่งแท้จริงแล้ว ข้าวเพียงเมล็ดเดียวนี้แหละที่ควรถือว่าคือกุญแจสำคัญซึ่งแต่ละคนควรสนใจศึกษาอย่างลึกซึ้งเช่นเดียวกันกับนิทานเตือนสติเรื่อง “น้ำผึ้งหยดเดียว” ซึ่งมีเหตุ

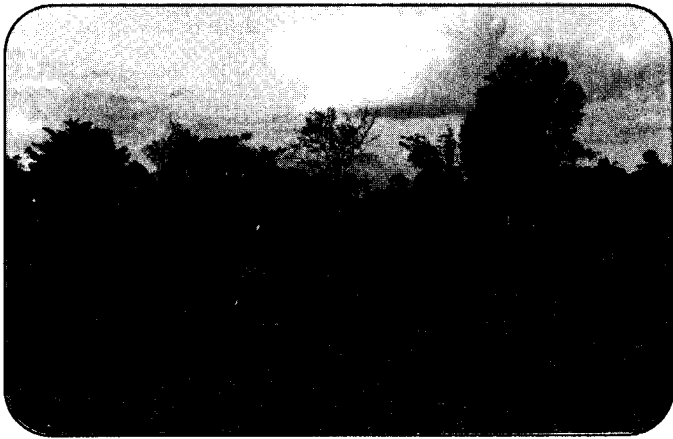
บานปลายออกไปจนกระทั่งทำให้คนยกพวกฆ่ากันได้ทั้งเมือง โดยที่ชนรุ่นก่อนเขียนฝากไว้ให้คิด

ดังนั้นจึงสรุปความจริงได้ว่า “การคิดแก้ไขปัญหาหรือนำมาพัฒนา ไม่ว่าเริ่มจากเรื่องใดก็ตาม ก่อนที่จะวางแผนและกำหนดโครงสร้างพื้นฐาน เลย์ไปถึงขั้นตอนงาน จำเป็นต้องรู้จักความจริงของคน เริ่มจากคนะทำงานเอง ซึ่งมีเหตุมีผลถึงกลุ่มเป้าหมายได้ทุกด้าน และควรรู้ว่าด้านไหนคือพื้นฐานซึ่งเข้าถึงความจริงก่อนด้วย”

การมองสิ่งใดสิ่งหนึ่งเพียงด้านเดียว ซึ่งมีเหตุมีผลหันหลังให้กับความสนใจอย่างแท้จริงของคนท้องถิ่น ย่อมมีธรรมชาติที่สนองผลประโยชน์แก่ตัวเองในที่สุด จึงพิสูจน์ได้ว่าการมองปัญหาด้านเดียวซึ่งปรกติจะมองด้วยทิศทางออกจากตัวเอง เกิดจากความเห็นแก่ตัวซึ่งมีอยู่ในรากฐานจิตใจเป็นธรรมชาติ

การคิดแก้ไขปัญหาด่างๆ จะสัมฤทธิ์ผลอย่างแท้จริง ผู้มีบทบาทเกี่ยวข้องตั้งแต่ระดับนโยบายลงมาถึงระดับปฏิบัติซึ่งอยู่ด้านล่างก็ต้องมีความจริงใจอยู่ในรากฐานความรู้สึกอย่างเป็นธรรมชาติ และเน้นการลงมือปฏิบัติร่วมกับคนซึ่งเป็นกลุ่มเป้าหมาย รวมทั้งการได้ผู้ใหญ่ซึ่งมีนิสัยรักการใช้ชีวิตร่วมทำงานกับเยาวชนอย่างมีความสุข จึงทำให้มีความหวังอย่างจริงจังได้ว่าจะบังเกิดผลให้เชื่อมั่นได้

เราจึงน่าจะเชื่อในสัจธรรมว่า ถ้าคนมีความรักความสนใจในการปฏิบัติจริงย่อมลงมือทำอย่างมีความสุข และผู้ซึ่งทำอย่างมีความสุขย่อมไม่แสดงความรู้สึกให้อ่านได้ว่า เหน็ดเหนื่อยหรือมีข้ออ้าง เนื่องจากปฏิบัติด้วยความรู้สึกที่เป็นธรรมชาติ และบนพื้นฐานแนวทางดังกล่าว ผู้ปฏิบัติย่อมมีโอกาสมองเห็นปัญหาได้ถึงความจริงด้วย

- ชีวิตที่พึงพากันเป็นธรรมชาติ คือ พื้นฐานความมั่นคงของสังคม

หากรากฐานคนผู้นำปฏิบัติไม่อาจหยั่งลงถึงพื้นดิน แนวความคิดซึ่งนำมาใช้แก้ไขปัญหาย่อมส่งผลมุ่งสู่ทิศทางสู่ด้านตรงข้ามกันกับเป้าหมาย ดังเช่นที่สังคมไทยกำลังเผชิญอยู่กับปัญหาหนักมากยิ่งขึ้นในขณะนี้ ดังจะพบความจริงได้ว่า ยิ่งมุ่งพัฒนาการศึกษาของเยาวชนก็ยิ่งทำให้เด็กมุ่งไปติดยาเสพติดและเป็นอาชญากรมากขึ้น และยังมุ่งพัฒนาคนภาคเกษตรกรรมซึ่งเป็นฐานเศรษฐกิจ กลับยิ่งทำให้คนกลุ่มนี้จะทิ้งไร่นาออกไปเป็นทาสรับใช้คนกรุงและเลยไปถึงชนต่างถิ่น

จึงทำให้ผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจตกอยู่กับคนรวยเลยไปถึงชนต่างชาติ นอกจากนั้นยังพบว่าชนรุ่นลูกหลานถูกอิทธิพลวัตถุซึ่งสนองผลประโยชน์คนระดับบน ทำลายรากฐานความเป็นคนลึกซึ้งยิ่งขึ้น จึงทำให้มองเห็นความจริงชัดเจนยิ่งขึ้นเป็นลำดับว่า “วัฒนธรรมซึ่งเป็นสิ่งบ่งบอกถึงความเป็นมนุษย์ของคนท้องถิ่น อันควรถือว่าเป็นความสำเร็จอย่างแท้จริงของการพัฒนาสังคมและเศรษฐกิจ กำลังใกล้ภาวะสูญสลายเข้าไปทุกขณะ”

ดังนั้น แม้ว่าบทความเรื่องนี้จะเริ่มต้นจาก “ข้าว” ถ้ามองข้าวอย่างไม่มีติดต่อกับรูปแบบ ย่อมช่วยให้สานต่อไปถึง “ความจริงของวิถีชีวิตไทย” และ “เปรียบเทียบนาผู้ปลูกข้าวได้ดูผู้ใหญ่ทุกคนซึ่งทำหน้าที่เป็นแบบอย่างที่ดี มีเหตุผลถึงชนรุ่นหลัง” เลยไปถึง “ผู้ผ่านการศึกษาซึ่งทำหน้าที่เป็นครูของประชาชนโดยเน้นด้านที่ยังด้อยโอกาส”

คุณภาพที่แท้จริงของข้าวย่อมมีเหตุผลสืบเนื่องมาจากคุณภาพซึ่งอยู่ในกระแสจิตวิญญาณของชาวนาผู้ทุ่มเททุกสิ่งซึ่งปรากฏอยู่ในหัวใจตัวเองลงสู่พื้นดิน โดยที่รู้สึกว่าเป็นพื้นฐานรองรับความเจริญของกงามซึ่งช่วยให้ทุกส่วนของต้นข้าวมีความสมบูรณ์อย่างครบถ้วนทำให้เพียงหวังให้ได้เมล็ดจำนวนมากๆ แต่ไม่สนใจส่วนอื่น เพราะคิดว่าเป็นส่วนเหลือใช้เนื่องจากเหตุผลที่ว่า “ถ้าไม่มีราก ไม่มีดินและไม่มีความสมบูรณ์ย่อมไม่อาจให้เมล็ดอันอวบอ้วนได้”

อนึ่ง ธรรมชาติได้มอบจิตสำนึกรับผิดชอบไว้ภายในวิญญาณของผู้ใหญ่ทุกคนที่พึงมีต่อระดับล่างรวมถึงเยาวชน โดยหวังให้มีภาระกระจายได้ทั่วถึงอย่างเป็นธรรมชาติและสนองความสุขแก่ผู้ใหญ่เองด้วย ซึ่งสิ่งดังกล่าวมีเหตุผลผูกพันอยู่กับการให้ความสนใจสัมผัสกับคนในด้านดังกล่าวเพื่อหวังความเจริญด้วยภูมิปัญญาและนำสู่ประโยชน์สุขร่วมกัน

หากแต่ละคนไม่อยู่อย่างประมาท โดยที่สนใจค้นหาความจริงจากผลกระทบซึ่งตนได้รับในวิถีการดำเนินชีวิต และการทำงานย่อมพบเองว่า “ชีวิตแต่ละคนที่เกิดมา จำเป็นต้องพบกับปัญหาต่างๆ อย่างหลีกเลี่ยงไม่พ้น” ทำให้เข้าใจความจริงลึกซึ้งยิ่งขึ้นจึงไม่รู้สึกท้อแท้ แต่กลับมีความรักและสนใจที่จะทำงานต่อไปในอนาคต ยิ่งได้พบผู้ใหญ่ซึ่งถือเป็นแบบอย่างที่ดีเข้ามาช่วยเสริมความรู้สึก และมองเห็นลัทธิธรรมลึกซึ้งยิ่งขึ้นว่า “ผู้ที่มีมุ่งมั่นสร้างสรรค์อย่างแท้จริงนั้น ไม่ว่าจะมีโอกาสสัมผัสกันเป็นส่วนตัวหรือไม่ ย่อมมีศีลธรรมชาติซึ่งถ่ายทอดกระแสถึงกันได้เอง”

ดังนั้นแม่ข้าวซึ่งหลายคนอาจรู้สึกว่าเป็นเพียงเมล็ดเดียว หากได้รับโอกาสให้เจริญงอกงามอย่างอิสระจากธรรมชาติภายในรากฐานตัวเอง ย่อมมีพลังอันมหาศาลและขยายขอบข่ายออกไปได้กว้างและไกลมาก ดังเช่นที่ฉันเคยกล่าวฝากไว้ให้เธอนำไปคิดแต่แรกแล้วว่า จากเมล็ดเดียวหากมีโอกาส ย่อมขยายออกไปเป็นข้าวทั้งพื้นที่ทั้งประเทศแม้ทั่วโลกได้ตามเหตุและผล

อนึ่ง ถ้าเข้าใจความจริงย่อมรู้ได้ว่า ข้าวเพียงเมล็ดเดียว เกิดจากภาพซึ่งแต่ละคนมองเห็นเฉพาะหน้าเท่านั้น แต่แท้จริงแล้วมีภาวะการจัดกระจายกันอยู่อย่างกว้างขวาง แม้บางเมล็ดอาจสูญสิ้นไปเพราะถูกปล่อยทิ้งไว้อย่างไร้คุณค่า แต่ก็ยังมีสภาพที่เกิดขึ้นใหม่ ในเมื่อคนส่วนหนึ่งยังคงขาดความคิดที่ละเอียดลึกซึ้ง จึงมองเห็นเป็นสิ่งที่ไร้ความหมาย

เธอที่รักทุกคน หากรู้ว่าตัวตนเป็นเพียงชีวิตหนึ่งไม่ว่าจะยืนอยู่ ณ จุดใดหรือสูงต่ำแค่ไหน ย่อมเข้าใจความจริงว่า การที่เพื่อนเธอบางคนแม้บางกลุ่มจะตะเกียกตะกายแย่งชิงกันขึ้นไปสู่ที่สูง แล้วหันกลับมาแสดงการดูถูกว่าข้าวเมล็ดเดียว ทำให้อ่านได้ถึงความรู้สึกที่ขาดความจริงใจย่อมเข้าใจได้ว่าเป็นเพียงภาพจากมุมหนึ่งบนพื้นฐานความหลากหลายภายในภาพรวมของสังคมมนุษย์เท่านั้น จึงไม่ควรให้ถูกใครหลอกได้อีก

อย่างไรก็ตาม เธอแต่ละคนก็ไม่ควรลืมที่จะหวนกลับมาพิจารณาตัวเองด้วยความรู้สึกภูมิใจว่า ตนและมีส่วนหนึ่งซึ่งรากฐานจิตใจยังคงยืนอย่างแนบแน่นอยู่กับพื้นดิน ผืนซึ่งเป็นฐานชีวิตตนเองอย่างรู้คุณค่า ช่วยให้มีโอกาสสานกระแสความรู้สึกไปถึงคุณค่าของข้าวแต่ละเมล็ด ซึ่งมีคนส่วนหนึ่งปล่อยให้ตกเรี่ยราดอยู่อย่างไร้ความหมาย

สรุปสาระจากบทความเรื่องนี้

ถ้ายังรู้ได้ถึงหลักธรรมซึ่งชี้ไว้อย่างชัดเจนว่า “ทุกสิ่งทุกอย่างมีเหตุอยู่ในรากฐานจิตใจมนุษย์” ย่อมเห็นได้ว่า สิ่งที่ถูกกล่าวมาแล้วทั้งหมดแม้จะเริ่มต้นจาก “ข้าว” โดยที่มีเหตุมีผลเชื่อมโยงถึง “เรื่องราวของคน” และเน้นที่คนท้องถิ่น น่าจะสะท้อนให้เห็นความจริงว่าข้าวซึ่งมีบทบาทเป็นทั้งอาชีพคนระดับล่างและเป็นอาหารหล่อเลี้ยงชีวิตไทยทุกคน น่าจะทำหน้าที่ถ่ายทอดกระแสที่เชื่อมโยงจิตใจให้ถึงกันเป็นหนึ่ง และสานลงถึงพื้นดินซึ่งเป็นถิ่นกำเนิดของทุกคนร่วมกับข้าวทุกเมล็ด

ในช่วงที่ผ่านมา เรามักนำเอาเรื่อง “วัฒนธรรมท้องถิ่น” มากล่าวอ้างกันเป็นครั้งคราว แต่การจะเข้าใจความหมายของวัฒนธรรมได้อย่างลึกซึ้งโดยไม่ยึดติดอยู่แต่เพียงเปลือกนอก อาจเป็นเรื่องไม่ง่ายนักสำหรับคนไทยส่วนใหญ่ ท่ามกลางกระแส “วัตถุนิยม” ซึ่งรุนแรงยิ่งขึ้นในทุกกลุ่มบุคคล แม้จะต่างกันด้วยพื้นฐานอันเป็นที่มาก็ตาม

ในช่วงหลังๆ ประสพการณ์ชีวิตซึ่งมีรากฐานมาแต่อดีต ได้บอกความจริงให้ฉันรู้ชัดเจนยิ่งขึ้นว่า ถ้ามองการเกษตรของไทยและเห็นได้แต่เพียงว่าคืออาชีพ น่าจะเป็นภาพซึ่ง

ยังตื่นอยู่มาก ดังนั้นฉันจึงมักกล่าวไว้ในที่ต่างๆ ว่า “การเกษตรคือส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมท้องถิ่น” ทำให้อ่านความจริงได้ว่า “ถ้าการจัดการศึกษามองไม่เห็นความสำคัญของการสนับสนุนให้คนหยั่งรากฐานตัวเองลงถึงพื้นดินท้องถิ่น ย่อมไม่อาจช่วยให้บริการซึ่งควรจะเน้นความสำคัญที่คนในภาคเกษตรไม่บรรลุผลตามเป้าหมาย หากมุ่งไปติดอยู่กับสาขาวิชาและพรรคพวก”

ถ้าจะถามฉันว่าเหตุใดจึงกล่าวว่าการเกษตรคือส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมท้องถิ่น และอาจมีคำถามต่อไปอีกว่า “วัฒนธรรมคืออะไร” หากจะตอบว่า “คือความเชื่อของมนุษย์ซึ่งอยู่รวมๆ กัน” คงจะง่ายเกินไปสำหรับความเข้าใจได้ลึกซึ้งถึงรากฐานของแต่ละคน ฉันคงต้องขออนุญาตแนะนำให้เธอผู้ถามอ่านบทความนี้จากเริ่มต้นจนถึงบทสุดท้าย โดยที่เชื่อว่าน่าจะค้นหาคำตอบได้เป็นส่วนใหญ่ แต่ก็ขอออกตัวว่าตนหาใช่เป็นผู้รู้ดีกว่าคนอื่นไม่ หากเรียนรู้มาจากการใช้พื้นดินและเพื่อนมนุษย์ในระดับล่างเป็นครูสอนเท่านั้น

“มนุษย์แต่ละชีวิตที่เกิดขึ้นมา จะสามารถเจริญเติบโตและสืบสานชาติตระกูลไปได้ตลอดรอดฝั่ง ย่อมต้องปฏิบัติตนในลักษณะซึ่งปฏิเสธธรรมชาติเสียมิได้ และอีกด้านหนึ่ง หากปฏิบัติตนตามวิถีทางของธรรมชาติมาโดยตลอดเมื่อชีวิตมาถึงจุดสุดท้าย ย่อมมีโอกาสเรียนรู้ความจริงได้ลึกซึ้งที่สุด ณ จุดนั้น จึงจากไปด้วยใจซึ่งมีทุกข์น้อยที่สุด

ธรรมชาติ ทำหน้าที่ให้กำเนิดแก่วิถีชีวิต และมีบทบาทเลี้ยงดูให้เจริญยิ่งขึ้นด้วยคุณภาพธรรมชาติในด้านที่อยู่นอกคนแต่ใกล้ตัวใกล้ชิดคนที่สุด ในความหมายอันลึกซึ้งนั้นน่าจะมุ่งที่ “พื้นดิน” โดยเหตุที่มีหน้าที่ให้กำเนิดชีวิต และมนุษย์มีวิญญานเป็นพื้นฐานสำคัญ จึงน่าจะสำนึกได้ถึงความสำคัญของพื้นดินได้เอง

หากแต่ละคน หลังจากถือกำเนิดมาแล้วมีจิตสำนึกดังกล่าวปรากฏอยู่ในรากฐาน ย่อมไม่ละความสำคัญจากการลงสัมผัสพื้นดินอย่างผู้รู้ถึงคุณค่าไม่ว่าตนจะเติบโตขึ้นไปถึงไหนหาข้ออาศัยพื้นดินเพียงเพื่อหวังความสำราญและใช้เป็นที่เล่นเกมระหว่างกันทุกรูปแบบอย่างปราศจากความจริงใจ

ถ้ามีความจริงใจต่อพื้นดิน พื้นดินก็ย่อมทำหน้าที่เป็นที่เลี้ยงในด้านการพัฒนาความสมบูรณ์พร้อมทุกด้านของรากฐาน ช่วยให่วิถีชีวิตมุ่งสู่ความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ครบถ้วนยิ่งขึ้น โดยเฉพาะในด้านคุณงามความดีตามความมุ่งหมายของธรรมชาติ

เนื่องจากพื้นดินเป็นพื้นฐานรองรับทุกชีวิตและสรรพสิ่งต่างๆ ซึ่งมีเหตุมีผลเชื่อมโยงถึงกัน แม้ระหว่างชีวิตคนกับชีวิตข้าว ไปจนถึงชีวิตคนกับชีวิตคนที่อยู่ร่วมกันเป็นสังขาร โดยปราศจากเงื่อนไขยากดีมีจนอย่างไร ดังนั้นถ้ารากฐานคนซึ่งมีโอกาสเติบโตยิ่งขึ้นยังคงผูกพันอยู่กับพื้นดิน ย่อมมีกระแสสานความผูกพันถึงคนเช่นตนและมองเห็นความสำคัญของด้านที่ยังด้อยกว่าตน โดยให้ความสำคัญเหนือตัวเองอย่างเป็นธรรมชาติ

อนึ่ง ถ้ามนุษย์ตระหนักได้ถึงคุณค่าของพื้นดินย่อมมองเห็นคุณค่าของทุกชีวิตและ

สรรพสิ่งทั้งหลายอย่างรู้เหตุรู้ผล แม้มีโอกาสสัมผัสข่าวเพียงเมล็ดเดียวย่อมไม่คิดดูถูก และถ้าสัมผัสกับข่าวซึ่งมีปริมาณมากแค่ไหนย่อมไม่หลงตามกระแสไปด้วย ซึ่งความรู้สึกดังกล่าว ถ้าใครสามารถยังรู้ได้ถึงความจริง ย่อมส่งผลให้ชีวิตตนมั่นคงอยู่ได้โดยไม่หวั่นไหว ต่ออิทธิพลจากกระแสภายนอก

ดังนั้น จากข่าวเพียงเมล็ดเดียวซึ่งถูกทอดทิ้งไว้บนพื้นดินอย่างไร้ความหมาย ถ้าผู้ใดมีโอกาสสัมผัสแล้วนำมาพิจารณาค้นหาเหตุผลให้ถึงที่สุดโดยไม่ลืมนึกถึงคน ย่อมมีโอกาสเรียนรู้ความจริงได้ทุกเรื่องอย่างเป็นธรรมชาติ และยังพบความจริงต่อไปอีกว่า เพราะข่าวเมล็ดเดียวนี้องค์ที่ทำให้ได้มาซึ่งข่าวปริมาณเพียงพอสำหรับหล่อเลี้ยงชีวิตคนได้ทั้งเมืองจนถึงทั้งชาติ

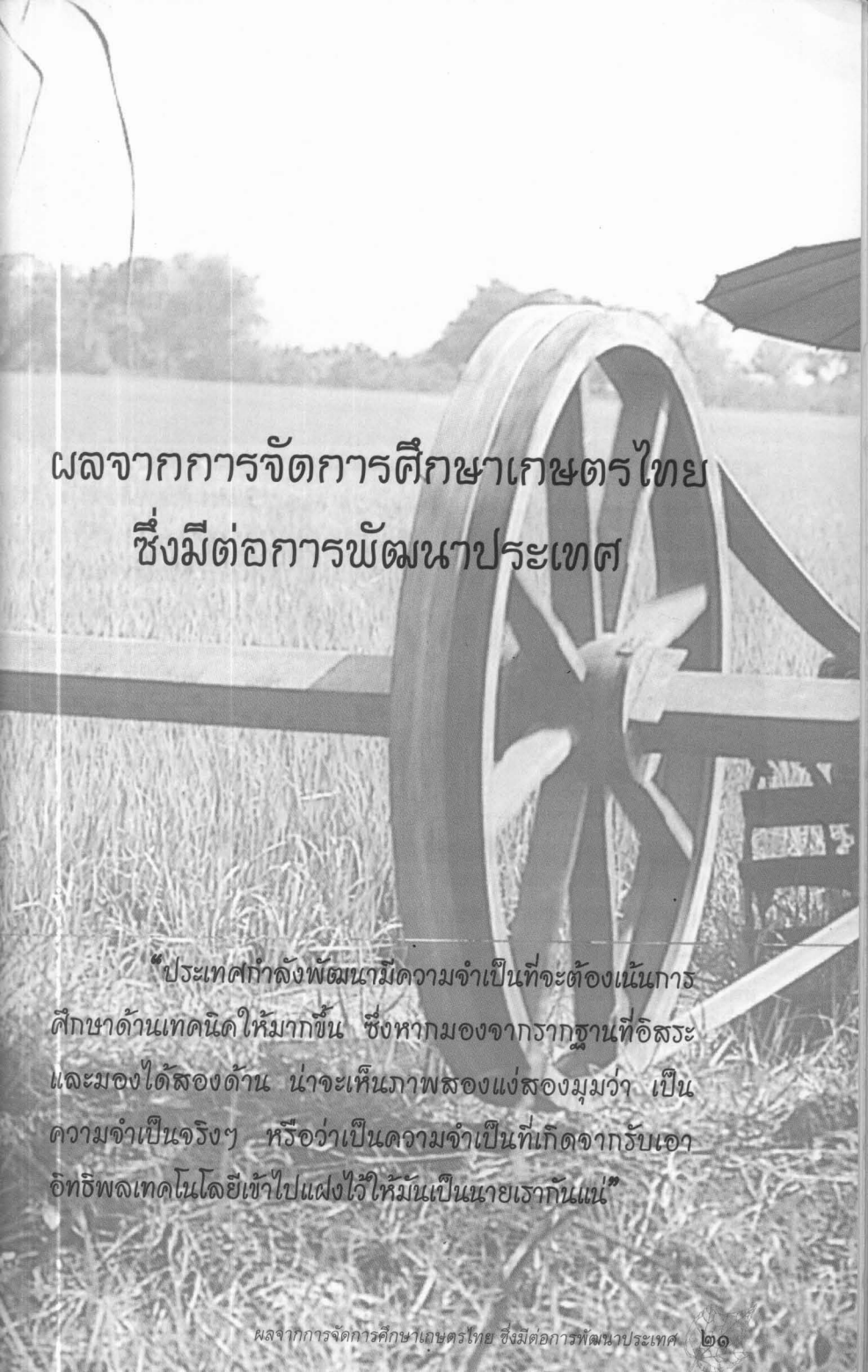
ดังที่ชนรุ่นบรรพบุรุษเคยสอนลูกหลานไว้ให้เป็นผู้รู้ถึงบุญคุณของทุกสิ่งซึ่งเคยเริ่มต้นสรรพสิ่งทั้งหลายที่ให้ประโยชน์แก่ตนอยู่ในขณะนี้ ถ้าลืมนึกเมื่อไหร่ย่อมอ่านความจริงได้ว่า ในอนาคตคงสานต่อไปไม่ได้ไกลแล้วก็ต้องล่มสลายลงด้วยตัวเองในที่สุด ดังเช่นคนไทยส่วนใหญ่ที่มีนิสัยลืมนง่าย หรือไม่ก็โง่โง่ทั้งเกา

ทุกชีวิตในธรรมชาติคือครูอันประเสริฐแม้ข่าวเพียงเมล็ดเดียว หากมองที่คนย่อมสรุปเป็นสังขธรรมได้ว่า ผู้ใหญ่ซึ่งควรได้รับการยกย่องว่าคือครูที่แท้จริง ไม่ว่าจะทำงานอะไรอีกทั้งยืนอยู่ในระดับสูงต่ำแค่ไหน ย่อมอุทิศตนมุ่งมั่นนำปฏิบัติในเรื่องต่างๆ ได้ทุกสภาพ และสะท้อนผลที่ดีงามให้เป็นแบบอย่างแก่ชนรุ่นหลังและคนระดับล่างอย่างเป็นธรรมชาติ แม้ตนอาจตกอยู่ในสภาพซึ่งเปรียบได้ดุษฎีข่าวเพียงเมล็ดเดียว แต่ก็อยู่อย่างปราศจากทุกข์ จึงเปิดโอกาสให้ทำงานเพื่อหวังเรียนรู้ความจริงต่อไปอย่างมีความสุข

๑ ตุลาคม ๒๕๔๐

แก้ไขปรับปรุงจากเรื่องเดิมซึ่งเขียนไว้เมื่อวันที่ ๑๒ มิถุนายน ๒๕๓๘

ผลจากการจัดการศึกษาเกษตรไทย ซึ่งมีต่อการพัฒนาประเทศ

“ประเทศกำลังพัฒนามีความจำเป็นที่จะต้องเน้นการศึกษาด้านเทคนิคให้มากขึ้น ซึ่งหากมองจากรากฐานที่อิสระและมองได้สองด้าน น่าจะเห็นภาพสองแง่สองมุมว่า เป็นความจำเป็นจริงๆ หรือว่าเป็นความจำเป็นที่เกิดจากรับเอาอิทธิพลเทคโนโลยีเข้าไปแฝงไว้ให้มันเป็นนายเรากันแน่”

มุ่งพัฒนากล้วยไม้
ซึ่งเกิดขึ้นจากการ
เดินทวนกระแสนิยม
ของสังคมไทยในอดีต
...กุมภาพันธ์ ๒๕๓๗

ผลของการพัฒนา
กล้วยไม้ ซึ่งมุ่งที่
คนระดับกลาง
ถึงระดับล่าง
บริเวณหนองแขม
... พฤษภาคม ๒๕๓๐

ภาพระหัดวิดน้ำเข้านา
ในช่วงที่สังคมยังไม่ถูก
กลืนไปมากนัก ที่
อบางเลน จ.นครปฐม
... สิงหาคม ๒๕๒๔

การเรียนรู้จากประสบการณ์ชีวิตเป็นพื้นฐานของการเรียนในโรงเรียนและมหาวิทยาลัย ยิ่งไปกว่านั้น การเรียนรู้จากประสบการณ์ชีวิตที่มีความมั่นคงอยู่บนรากฐานจริง อันถือเป็นธรรมชาติในตนเอง ถือเป็นวิถีทางซึ่งเชื่อมั่นได้ว่าจะสามารถนำตนไปสู่ความรู้ และมีแนวคิดลึกซึ้งถึงของจริงยิ่งขึ้นเป็นลำดับ ดังเช่นที่มักกล่าวกันว่า “การจะเป็นผู้รู้จริงได้ จำเป็นต้องเกิดจากการนำปฏิบัติจากรากฐานจริงของตัวเอง”

หากสามารถเข้าใจสิ่งที่กล่าวแล้วได้ลึกซึ้งถึงระดับหนึ่ง น่าจะฉวยคิดและหวนกลับมาถามตัวเองว่า “การพัฒนาการศึกษาเกษตรไทยเท่าที่ผ่านพ้นมาแล้ว เราสามารถเห็นภาพสังกรรมดังกล่าวได้ชัดเจนเพียงใด หรือว่าเป็นภาพที่สวนทางกันเพราะยิ่งก้าวต่อมายุจะยิ่งทำให้สถานการณ์ของสังคมบนพื้นฐานการเกษตร หากมองที่คนอดทำให้รู้สึกไม่ได้ว่าตกต่ำลงไปเรื่อย ๆ”

ในฐานะที่ตนเองผ่านประสบการณ์ชีวิตมาบนรากฐานซึ่งมุ่งมั่นรักษาไว้ให้มีความอิสระโดยตลอด โดยถืออุดมการณ์เป็นหลักสำคัญไว้อย่างชัดเจนทำให้รู้สึกได้ว่า มองเห็นโอกาสที่จะนำความรู้ซึ่งได้รับจากสถาบันการศึกษามาปรับใช้ให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมทั้งในด้านสังคมและธรรมชาติ เพื่อหวังนำสังคมสู่การสร้างสรรค์ แต่ที่น่าจะถือว่าสำคัญกว่าเห็นจะได้แก่ผลสะท้อนจากการลงมือปฏิบัติอย่างจริงจัง ซึ่งให้โอกาสแก่ตนในการเรียนรู้ชีวิตและสังคมอย่างเข้าถึงความจริงลึกซึ้งยิ่งขึ้น

หากภายในรากฐานขาดการหยั่งรู้ถึงความสำคัญและคุณค่าของสิ่งที่ตนได้รับจากประสบการณ์ชีวิต ย่อมทำให้เน้นความรู้ยู่เพียงด้านซึ่งเป็นตำรารวมถึงสิ่งที่ครูบอกจากปากหรือเขียนลงบนแผ่นกระดาน ซึ่งมีธรรมชาติที่กำหนดไว้วิถีชีวิตตนรวมถึงผู้ซึ่งเดินตามภายหลังต้องตกเป็นทาสคนอื่นผู้มีโอกาสนำไปก่อนแต่ขาดความรับผิดชอบอย่างหลีกเลี่ยงได้ยาก

ประเทศไทย หากมองที่ถิ่นฐานซึ่งมีธรรมชาติอันอุดมสมบูรณ์ถือเป็นสังกรรม ทั้งในด้านสิ่งมีชีวิตไม่ว่าจะเป็นพืชหรือสัตว์ แม้กระทั่งหินแร่ต่างๆ รวมถึงตัวพื้นดินซึ่งเป็นทั้งสิ่งหล่อเลี้ยงและพื้นฐานรองรับทุกสิ่งทุกอย่างอันน่าจะถือว่ามีความสำคัญที่สุด โดยเฉพาะแก่นมนุษย์ซึ่งควรถือว่าพื้นดินมีความสำคัญทั้งแก่จิตใจและร่างกายร่วมเป็นหนึ่งเดียวกัน โดยเฉพาะจากความหมายนี้เองน่าจะช่วยให้แต่ละคนตระหนักชัดว่า “การเกษตรกรรมถือเป็นวัฒนธรรมท้องถิ่น ซึ่งมีความหมายลึกซึ้งกว่าการมองว่าคืออาชีพเท่านั้น ดังที่นักกล่าวฆ่าแล้วฆ่าเล่ากันในปัจจุบัน”

ภาพซึ่งพบเห็นจากช่วงที่ยังเป็นเด็ก

หากชีวิตเติบโตขึ้นมามีรากฐานที่มีสติหยั่งลงลึกซึ้งยิ่งขึ้น ย่อมมีธรรมชาติที่ให้ความสนใจหวนกลับไปพิจารณาสิ่งซึ่งตนมีโอกาสสัมผัสแต่ผ่านพ้นมาแล้ว แม้หลายต่อ

หลายคนที่ถูกมองว่าเป็น “นักคิด” คงต้องมองให้ลึกลงไปถึงเงื่อนไขอีกระดับหนึ่งว่า “คิดในลักษณะที่มุ่งเน้นทิศทางออกไปสู่อนาคตมากกว่า หรือให้ความสำคัญแก่การทวนกลับไปทบทวนสู่อดีต” มิฉะนั้นแล้วจะเกิดสภาพซึ่งเรียกว่า เน้นหนักอยู่กับการกล่าวร้ายคนอื่น แต่ตัวเองไม่ลงมือปฏิบัติให้เห็นได้ชัดเจน

ในช่วงก่อนๆ ไม่ว่าจะปลูกพืชหรือเลี้ยงสัตว์ชนิดไหนเราก็กังไม่รู้จักใช้ปุ๋ยวิทยาศาสตร์ และไม่รู้จักรับประทานอาหารผสมซึ่งมีการแยกแยะแร่ธาตุต่างๆ ออกจากกันเป็นอย่างๆ แต่พื้นดินก็ยังชุ่มฉ่ำ เกษตรกรส่วนใหญ่ยังคงได้รับประโยชน์จากพืชและสัตว์อย่างสมน้ำสมเนื้อ สามารถเลี้ยงดูครอบครัวอีกทั้งเหลือขายแบ่งปันสู่บรรดาเพื่อนชีวิต แม้ว่าจะต้องเช่าที่ดินทำไร่ทำนา แต่ก็ไม่มีหนี้สินล้นพ้นตัวและมีความเหลือมั่งคั่งซึ่งกว้างออกไปเรื่อยๆ เช่นปัจจุบัน

บางคนอาจแย้งว่า “เราจะถอยหลังกลับไปเป็นเช่นนั้นได้อย่างไรกัน ไม่เช่นนั้นบ้านเมืองก็คงจะต้องด้อยกว่าชาติอื่น” ซึ่งประเด็นนี้ผู้เขียนก็เห็นด้วยอย่างยิ่ง แต่หากนำมาคิดได้ลึกซึ้งถึงระดับหนึ่ง อีกทั้งไม่คิดอย่าง “คนเห็นแก่ตัวเองและพรรคพวก” น่าจะเข้าใจได้ไม่ยากว่า สิ่งที่น่ามากล่าวหาให้อยู่ที่ปุ๋ยวิทยาศาสตร์และอาหารผสม แต่อยู่ที่ “กระบวนการสร้างระบบเออาร์เคเอเปรียบเกษตรกรซึ่งยังคงอยู่ในสภาพที่ด้อยกว่าภายในระบบการผลิต” และบนพื้นฐานแนวคิดในการพัฒนาการศึกษาซึ่งนำเอาเงินภาษีจากคนทั้งชาติมาไปเพื่อการจัดการ ถ้าเราไม่อาจพัฒนาคนให้ออกไปแล้ว มีศักยภาพและความสามารถในการปลดปล่อยปัญหาทั้งของเกษตรกรและอุตสาหกรรมซึ่งรองรับคนทั้งชาติให้มีความเป็นหนึ่งเดียวกันภายในรากฐานได้แล้วคงสรุปได้ว่า “คือความสูญเสียที่น่าเศร้าที่สุด” โดยเฉพาะผู้ซึ่งจบการศึกษาออกไปแล้วต้องกลายเป็นคนที่สูญเสียคุณค่าของความเป็นมนุษย์ลึกซึ้งยิ่งขึ้น

ในช่วงซึ่งผู้เขียนยังเป็นเด็กตัวเองก็ได้เห็นภาพของจริง ในขณะนั้นแม้ชาวบ้านในพื้นที่ซึ่งไม่ห่างจากเมืองกรุงเทพฯ มากนักก็ยังคงเช่านาจากกลุ่มศักดินา แต่ถึงปีนอกจากนำค่าเช่ามาแล้วก็ยังมีผลผลิตเล็กๆ น้อยๆ เช่นกล้วย อ้อย มะพร้าว บางทีก็มีไข่เป็ดไข่ไก่จากในบริเวณบ้านมาฝากแบบ “ตามมีตามเกิด” บางปีเจ้าของนาก็จะหาโอกาสออกไปเยี่ยมเยียนเป็นการพักผ่อนและแสดงน้ำใจไปในตัว

ในยุคนั้น การบำรุงดินเท่าที่พบเห็น ยังมีลักษณะไม่ไกลจากธรรมชาติมากนัก เช่น “การใช้วัวควายไถข้าวขี้ควายซึ่งถ่ายลงบนพื้นดินก็ลงไปสู่ท้องนาด้วย แม้อาหารสัตว์ก็คือหญ้าซึ่งขึ้นตามธรรมชาติอยู่ในนาโดยไม่มีการต้องเผือกทั้งกันอย่างเขาจริงเราจึง” ต่อซึ่งหลังจากการเก็บเกี่ยวข้าวก็ยังไม่มีกรนำมาเผา หากใช้เป็นอาหารสัตว์ในฤดูแล้ง ส่วนที่อยู่ในท้องนาพอถึงฤดูทำนาถัดไปก็ถูกไถกลบทั้งฟางทั้งหญ้าที่ขึ้นคลุมผิวดิน พอถึงช่วงคราดเศษหญ้าซึ่งติดมากจะนำไปปล่อยไว้ตามริมและยกขึ้นโบะไว้บนคันนา ซึ่งผลผลิตทั้งเสริมแต่งคันและหลังจากหญ้าถูกแปรสภาพเป็นปุ๋ยโดยมีน้ำฝนไหลชะกลับคืนสู่พื้นนาอีกครั้งหนึ่ง

หากเป็นข้าวฟางลอยซึ่งปลูกในพื้นที่ซึ่งแต่ละปีมีน้ำท่วมเป็นธรรมชาติ กระแสน้ำที่

ไหลมาจากที่สูงจะนำเอาปุ๋ยธรรมชาติมาตกตะกอนเป็นอาหารข้าว ยิ่งเป็นพื้นที่ตามริมแม่น้ำ เชนริมแม่น้ำปิงในเขตจังหวัดภาคเหนือ พอช่วงฤดูฝนผ่านพ้นไปทำให้ระดับน้ำลดและเกิด พื้นดินชายฝั่งลาดลงไปเพิ่มขึ้น บ้านเรือนซึ่งอยู่ใกล้จะใช้โอกาสปลูกผักและทำสวนดอกไม้ ไล่ตามลงไป อีกทั้งยังมีโอกาสใช้น้ำในแม่น้ำรดต้นไม้ด้วย ในทรวงศ์นะทางใจ สายตาที่สัมผัสกับกระแสการเปลี่ยนแปลงในแต่ละรอบปีย่อมมีผลสอนให้รู้ถึงวัฏจักรทั้งของชีวิตตัวเองและสิ่งทั้งหลาย

ในช่วงนั้นพอถึงฤดูหมดฝนและอากาศเย็นเราจึงพบว่า สองฝั่งแม่น้ำเต็มไปด้วยผัก และดอกไม้ชนิดต่างๆ สวยสดงดงามมากโดยที่ไม่ต้องใช้ปุ๋ยและยาป้องกันกำจัดศัตรูพืช และภาพดังกล่าวเป็นไปอย่างสอดคล้องกันกับฤดูกาล ซึ่งมีเหตุมีผลเตือนสติคนท้องถิ่นให้ รู้รักภักดีฐานรวมถึงความมีน้ำใจต่อกันและกันอีกทั้งผู้มาเยือนผสมผสานกันไปในตัวด้วย

ขณะนั้นกรุงเทพฯ ยังได้รับการขนานนามจากคนทั่วไปว่าเป็น “เวนิสตะวันออก” เพราะมีคลองเป็นพื้นฐานทั้งในด้านความสวยงามและนำไปสู่ประโยชน์ใช้สอย โดยเฉพาะเป็นลำรางระบายน้ำซึ่งสอดคล้องกันกับสภาพพื้นที่อากาศธรรมชาติ และเป็นทางสัญจรทางเรือของชาวบ้านแม้ยังมีปลาชังถนนให้จับบริโภค ประชาชนคนกรุงยังนิยมปลูกบ้านริมคลองและมีคำลำน้า “พระราชพิธีแรกนาขวัญยังคงกระทำกันที่บริเวณซึ่งเรียกกันว่าทุ่งพญาไท ซึ่งขณะนั้นยังเป็นทุ่งนาโล่งๆ”

ปัจจุบันแม้อายุผู้เขียนกำลังจะย่างเข้า๗๕ปีแล้วก็ยังจำได้ดีว่าระหว่างที่ตนมีอายุเพียง ๕ ถึง ๑๐ ขวบ พ่อและแม่มีที่ดินหนึ่งซึ่งได้รับพระราชทานมาจากในหลวง อยู่ที่ปลายถนน เศรษฐศิริ ตำบลสามเสนใน ซึ่งขณะนั้นยังเป็นชานเมืองกรุงเทพฯ และโดยทั่วๆ ไปก็มีสภาพเป็นท้องไร่ท้องนา หลังจากปลูกบ้านไม้ชั้นเดียวหลังเล็กๆ ขึ้นมาหลังหนึ่ง โดยที่ได้ทุนบ้านพอจะเดินมุดเข้าไปได้ แต่พื้นยังคงเป็นดินแบบธรรมชาติ แม่เลี้ยงไก่พื้นบ้านไว้จำนวนหนึ่ง นำเอาตะกร้าเก่าๆ ไปแขวนไว้ที่คานไถลุนเรือนเพื่อให้แม่ไก่บินขึ้นไปออกไข่ หลังบ้านก็มีการทำเล้าเปิดโดยใช้ฝาไม้รวกขัดแตะและหลังคามุงจาก มีรั้วไม้รวกเตี้ยๆ ล้อมลงไปในคูน้ำ ขี้อลูกเปิดเล็กๆ ประมาณ ๒๐ ตัวมาเลี้ยงไว้จนโต ทั้งเปิดและไก่จึงให้ไข่ พอใช้ในครอบครัวโดยไม่ต้องไปซื้อหาจากตลาด แถมยังเหลือแจกบรรดาญาติเพื่อนบ้าน บางช่วงอีกด้วย

ผู้เขียนมักตื่นแต่เช้าตรู่และวิ่งไปเก็บไข่เปิดในเล้าเพราะรู้สึกสนุกมาก เพราะเปิดออกไข่แต่เช้ามืด และไม่หยุดเพียงแค่นั้น วันหนึ่งเกิดอยากดูเปิดออกไข่ซึ่งเป็นช่วงเวลา ก่อนสว่าง ทำให้ตื่นแต่มืดเพื่อไปแอบดูตามร่องฝาไม้ขัดแตะ โดยเฉพาะการไปเก็บไข่เปิดช่วยฝึกให้ฉินึสัยเป็นคนตื่นแต่เช้าตรู่ ในช่วงวันหยุดพอสบายๆ จะได้ยินไก่ตัวเมียร้อง “กระดากๆ” จะรีบวิ่งไปที่รังเพื่อเก็บไข่ หลายครั้งต้องแข่งกับคนอื่น

ในช่วงปายเก่าๆ บางครั้งหลังกลับจากโรงเรียนแล้ว จะลงเดินบุกตามริมคูน้ำเก็บ

ยอดผักบุ้งอ่อนๆ ยิ่งเป็นยอดซึ่งทอดยาวอยู่ตามผิวน้ำหากนำมาทำผักสดจิ้มน้ำพริกจะ
กรอบมาก ตัวเองไม่เพียงชอบเก็บเท่านั้นแต่ที่อีกด้านหนึ่งยังชอบรับประทาน และเกิด
ความรู้สึกนึกคิดว่า เราเก็บมันมาด้วยมือดูจะยิ่งเพิ่มรสชาติในลักษณะผสมผสานกันไป
บางครั้งมีโอกาสร่วมวงอาหารเย็นกับพ่อมักได้ยินคำกล่าวจากปากพ่อว่า ชอบผักบุ้งสดๆ
จากในคุน้ำมากๆ ทำให้มีความสุขยิ่งขึ้น แม้พ่อจะทำงานใกล้ชิดพระยุคลบาทมาก แต่การ
ใช้ชีวิตของพ่อจะเรียบง่ายและไม่แสดงออกให้ลูกเห็นว่าคิดอยากได้อะไรจากใครด้วย และ
การถือสังจะโดยที่มิความเป็นตัวของตัวตนเองนี้เองดูจะเป็นเรื่องซึ่งถ่ายทอดมาถึงลูกหลาย
คนอย่างเห็นได้ชัด

คงต้องยอมรับว่าขณะนั้นตนยังเด็กมากแต่ก็จำได้ว่า หลังจากอายุ ๑๐ ขวบกว่าๆ
ได้พบกับเหตุการณ์อีกทั้งกระแสข่าวจากปากต่อปากซึ่งมีมาให้สัมผัสคือ “คนในกลุ่มซึ่ง
เรียกกันว่าผู้รุกรานมากตรวมถึงมียศศักดิ์ ไม่เพียงเลี้ยงไก่ หากมีการเล่นไก่ โดยเฉพาะเน้น
ที่ไก่พันธุ์ต่างประเทศ” เช่นโรดไอแลนด์ อัสตราลิฟ บาร์ฟลิ้มร็อค กันอย่างคึกคัก
ช่วงดังกล่าวคงประมาณระหว่างปี พ.ศ. ๒๔๗๖ ถึง ๒๔๘๐ หากจำไม่ผิด

ที่ว่าเล่นไก่ก็เพราะมีการนำมาทำทรงเลี้ยงอย่างดี และเจ้าของจะคุยถึงลักษณะ
ความงามภายในคนเล่นด้วยกันโดยที่คิดว่าไม่มีใครมีเป็นพิเศษเช่นตน ตนจะต้องมีเป็น
อย่างนั้น รูปทรงจะต้องเป็นอย่างนี้ และมีการซื้อขายแข่งขันราคากันจนขึ้นไปแพงลิบลွ
แม้อาหารก็ต้องสั่งจากนอก การเลี้ยงดูก็ต้องเปิดตำรานอก และเป็นธรรมดา “เมื่อมีด้าน
หนึ่งย่อมต้องมีอีกด้านหนึ่งด้วย” ดังนั้น “เมื่อมีใครสักคนพูดถึงไก่พื้นบ้านก็จะถูกมอง
อย่างไม่สนใจ”

ร้านขายไก่บนพื้นฐานแนวคิดลักษณะนี้จึงเกิดขึ้น แม้ไข่ฟองหนึ่งก็มีราคาถึง ๓ บาท
ในขณะที่ไก่ตัวเดียวขามหนึ่งซึ่งเพียงด้วยเนื้อหมูราคาเพียง ๕ สตางค์ และไข่ไก่ในท้อง
ตลาดเพื่อนำมาทำอาหารราคาเพียง ๑ สตางค์นับว่าแพงมากสำหรับคนทั่วไปซึ่งยังคง
รับประทานไข่เบ็ด ซึ่งฟองใหญ่กว่าและราคาถูกกว่าด้วย ยิ่งกล้วยไม้ด้วยจะตกอยู่ในสภาพ
เดียวกัน อาศัยที่ตนไม่ใช่คนยึดติดอยู่กับอะไรจนเกินเหตุจึงมองที่คนทำให้มองอย่างसान
ถึงกันได้ และมาภายหลังทำให้เข้าใจคำว่า “เล่นกล้วยไม้” ซึ่งติดกันมาจนถึงขณะนี้

ขณะนั้นตัวเองยังเด็ก ทั้งๆ ที่แวดวงนักเล่นไก่ก็ไม่สนใจจนอย่างเรา อีกทั้งยังถูก
ดูถูกด้วยว่ายังเป็นเด็ก อีกทั้งเงินทองก็ไม่มี แต่ตนก็อดสำหรับเก็บขวดใช้แล้วซึ่งมีคณโยนทิ้งไว้
ในบ้านมาขายเจ้ากรับซื้อขวดซึ่งเดินผ่านหน้าบ้านเป็นประจำ จนกระทั่งได้เงินรวม ๑ บาท
เอาไปซื้อไข่ไก่ที่ร้านมาฟักเอง โดยทำลงไม้ใส่ไฟฟ้าให้ความอบอุ่นเพื่อใช้กกไข่ ซึ่งขณะนั้น
เรียนอยู่ชั้นมัธยมตอนกลางๆ จึงนำเอาความรู้ด้านวิทยาศาสตร์มาใช้ และอาศัยที่ชอบไ้
คุยกับร้านขายซึ่งเขามักดูฟักไข่ไฟฟ้าด้วย

ตนเฝ้าดูเข้าดูกลางวัน ดูเย็นแม่ในตอนดึกหากรู้สึกตัวตื่นขึ้นเพราะเอาจึงฟักไข่ใส่ไฟ

ในห้องนอน แต่แล้วในที่สุดก็พบว่าเชื่อในโช้ยตายเรียบร้อย อาจเป็นเพราะได้โช้ยเก่ามากก็เป็นได้เพราะซื้อด้วยเงินเพียงบาทเดียว ถ้าเป็นโช้ยขึ้นดึกก็ต้องจ่ายถึงพองละ ๓ บาท แต่ตัวเองกว่าจะหาเงินได้ ๑ บาทมันก็ยากแสนเข็ญดังที่เล่าไว้แล้ว อย่างไรก็ตาม ความพยายามครั้งใหม่นอกจากเก็บสะสมเงินไว้อีก ที่นี้เริ่มจากการซื้อลูกไก่เจี๊ยบ แต่คนไม่มีเงินก็ซื้อได้แต่เพียงตัวที่ไม่แข็งแรงหรืออาจอยู่ในจำพวกซึ่งคนขายคัดทิ้งแล้วก็ได้เพราะเห็นเราเป็นเด็กคงรู้ได้ไม่เท่าทัน ดังนั้นพอโตขึ้นมาได้สักหน่อยก็ตาย

- โกง่วง ... มุมหนึ่งจากวัฒนธรรมต่างถิ่นที่เจาะเข้าไปถึงการเกษตร ซึ่งเป็นพื้นฐานของชุมชนท้องถิ่น

ภายใต้ภาพรวมและกระแสที่เล่ามาให้ฟังทั้งหมด ลีๆ มันมีอะไรแอบแฝงอยู่ แต่ในช่วงนั้นตนก็ยังเป็นเด็กจึงขาดประสบการณ์ซึ่งช่วยให้มองเจาะลงไปได้ลึกซึ่งถึงปัญหาที่แฝงอยู่ หากเป็นเพราะชีวิตที่มั่งมันทำงานจากรากฐานตนเองอย่างอิสระโดยไม่คำนึงว่าตนจะได้อะไรหรือไม่ ทำให้ช่วงหลังๆ เริ่มค้นพบความจริงได้ลึกซึ้งยิ่งขึ้น และมองเห็นได้ชัดว่า "ทุกสิ่งทุกอย่างอยู่ที่คนโดยแท้"

ทำให้สันนิษฐานว่า ในช่วงของการเล่นไก่ซึ่งหยาบยกเรื่องราวมาเล่าให้ฟังนั้น น่าจะมีนักวิชาการไทยคนใดคนหนึ่งหรืออาจหลายคนซึ่งข้ามน้ำข้ามทะเลไปเรียนเมืองนอก แล้วไปพบไก่ซึ่งเป็นผลงานที่เกิดขึ้นจากพื้นฐานของเขาทำให้รู้สึกชื่นชม จึงนำพันธุ์กลับมาในขณะที่ดินฐานคนไทยยังขาดความพร้อมรับเพื่อหวังสร้างสรรค์ เพราะขณะนั้นคนไทยยังมีการแบ่งชนชั้นค่อนข้างมากอีกทั้งนิยมของนอก พอนำเข้ามาจึงมีผลไปคนละด้าน ซึ่งสภาพเช่นนั้นเมื่อเวลาผ่านพ้นมาก็พิสูจน์ตัวเองแล้วว่า ไม่ได้ช่วยให้การเลี้ยงไก่ยุคนั้นและด้วยวิธีการเช่นนั้นสามารถสืบทอดตลอดไป หากเป็นไปเพียงชั่วคราวชั่วคราวแล้วก็จบ

ไก่อัพน์จากต่างประเทศมาลูกขึ้นอีกครั้งในลักษณะที่ขึ้นอยู่กับตัวบุคคลอย่างเห็นได้ชัด คือยุคของอาจารย์หลวงสุวรรณวาจกกสิกิจ ซึ่งทุ่มเทให้งานด้านนี้แทบทั้งชีวิต และไม่เพียงเน้นอยู่แต่ในด้านเทคโนโลยี หากสร้างระบบการจัดการเป็นการปูพื้นฐานไว้ให้ประชาชนผู้สนใจ ดังจะพบภาพพฤติกรรมจากมุมหนึ่ง ซึ่งท่านผู้นี้มีความเพียรพยายามสนับสนุนให้เกิดสมาคมเลี้ยงไก่ หากคิดได้กว้างและไกลย่อมอ่านได้ว่าท่านมีเจตนาที่จะเห็นงานเลี้ยงไก่มีพื้นฐานและโครงสร้างที่กระจายและต้องการเห็นผู้เลี้ยงไก่เป็นอาชีพมีอิสรภาพ นับได้ว่ามีอุดมการณ์อย่างสมกับความเป็นนักวิชาการอย่างแท้จริง

กาลเวลาล่วงเลยมานานหลายปีอีกทั้งชีวิตท่านอาจารย์หลวงสุวรรณวาจกกสิกิจก็ผ่านพ้นไปแล้ว สิ่งซึ่งยืนยันถึงสัจธรรมของสังคมให้เห็นได้ชัดเจนก็คือ “กิจการเลี้ยงไก่ก็ยังอยู่และเจริญเติบโตกว้างขวางยิ่งขึ้นเรื่อยๆ แต่ถ้ามองที่คนซึ่งควรจะดำเนินกิจการร่วมกันบนพื้นฐานโครงสร้างการผลิตการจัดการและการค้าที่อิสระ อีกทั้งเปิดโอกาสให้ชนรุ่นหลังได้เติบโตขึ้นจากจุดเริ่มต้นของแต่ละคนกลับต้องพบกับโครงสร้างซึ่งสวนทางกันกับอุดมการณ์ซึ่งท่านฯ ได้เริ่มต้นไว้และต่อสู้อุตลอดชีวิตบุคคลหนึ่ง”

ทั้งนี้และทั้งนั้นหากมองที่ผู้ผลิตในระดับพื้นฐานจะพบว่า มุ่งเน้นการค้าขายหาเงินอย่างไม่สนใจกับการสืบทอดกระแส และบรรดานักวิชาการซึ่งการจัดการศึกษาผลิตออกมาเพื่อทำหน้าที่รับใช้ประชาชน ส่วนใหญ่ก็คงมุ่งเน้นหาประโยชน์ทางเศรษฐกิจในลักษณะปัจเจกชน โดยที่ขาดการสืบทอดอุดมการณ์ของนักวิชาการอย่างแท้จริง และภาพเดียวกันก็กำลังเปิดเผยให้เห็นจากการพัฒนางานกล้วยไม้ด้วยจึงเข้าใจว่า แม้งานอื่นใดซึ่งอาจเกิดขึ้นอีก ก็คงสะท้อนให้เห็นภาพในทำนองเดียวกัน

ทำให้นึกถึงคำปรารภซึ่งมักได้ยินเป็นครั้งคราวว่า “ทุกสิ่งทุกอย่างในสังคมนี้ขึ้นอยู่กับตัวบุคคล และขาดการสืบทอด” รวมถึงคำกล่าวของคนยุคก่อนที่มักกล่าวว่า “ทุกสิ่งทุกอย่างมันก็พอดีนั่นแหละ” ซึ่งไม่ควรคิดว่าเป็นคำกล่าวของคนโบราณแต่เข้าใจว่า “น่าจะถือเป็นสัจธรรมบนพื้นฐานของสังคมนี้” เพราะถ้าเป็นสัจธรรมย่อมไม่มีคำว่า “ยุคสมัย” หากถือเป็นธรรมชาติของการเปลี่ยนแปลงเท่าที่พบเห็นได้ว่า สังคมกำลังตกต่ำลงไปเรื่อยๆ

รูปธรรมของการเกษตรไทยในช่วงที่ผู้เขียนยังเป็นเด็กเท่าที่มองเห็นได้

ในช่วงนั้นความเจริญในด้านเทคโนโลยีบนพื้นฐานชนต่างชาติกำลังเริ่มไหลบ่าเข้ามาสู่สังคมไทยโดยผ่านกรุงเทพฯ ถ้ามองที่ซานเมืองจะพบกับภาพครอบครัวคนจีนซึ่งอพยพเข้ามาทำเกษตร เน้นที่การปลูกผัก โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเตรียมดินจะมีการปรับสภาพให้สอดคล้องกับธรรมชาติ เนื่องจากพื้นที่เป็นดินเหนียวและเป็นที่ราบต่ำ จึงมีการยกร่องระบายน้ำ ส่วนบนหลังร่องก็จะพูนดินให้ลาดลงสองด้านเพื่อช่วยให้ดินโปร่งและระบายน้ำได้สะดวกโดยที่ยังไม่มีวิวัฒนาการใช้สารเคมีซึ่งได้จากการสังเคราะห์ แม้การ

กำจัดศัตรูที่ใช้รากไผ่ดินแช่น้ำ

เรายังคงเห็นภาพการเกษตรแบบผสมผสานปะปนอยู่ด้วยโดยที่มีการเลี้ยงปลาเปิดไถและหมูเป็นส่วนหนึ่ง และใช้มูลสัตว์ดังกล่าวมาทำปุ๋ย เมื่อถึงช่วงเก็บเกี่ยวก็ใช้เศษผักเป็นอาหารสัตว์โดยไม่ต้องทิ้ง แม้ในร่องสวนก็มีการปลูกข้าวเอาไว้โดยที่หวังว่า เมื่อรวงเริ่มสุกก็น่าจะปล่อยเปิดลงไปกิน นอกจากนั้นยังอาจเลี้ยงปลาไว้ในร่องปลาจึงได้เมล็ดข้าวเป็นอาหารด้วย หรือไม่ก็ปลานั้นเองที่เป็นอาหารเปิด ไข่เปิดในยุคนั้นจึงมีราคาสูงกว่าไข่ไก่ ส่วนการเลี้ยงไก่ยังคงกระทำกันในลักษณะผสมผสานไปกับชีวิต มีการปล่อยตามธรรมชาติและเลี้ยงด้วยเศษอาหารจากคน รวมถึงเศษพืชจากการปลูกภายในสวนด้วย แต่การนำจำหน่ายก็มีศูนย์กลางหรือที่นัดหมายกระจายอยู่เป็นแห่งๆ

สำหรับชีวิตในต่างจังหวัดเราจะพบว่า คนทั่วไปยังคงรู้จักและให้ความสำคัญแก่พันธุ์พืชพื้นบ้าน ในช่วงชีวิตหนึ่งของผู้เขียนซึ่งประมาณ ๑๕-๑๖ ขวบ เคยออกไปสัมผัสกับภาคอีสาน ซึ่งขณะนั้นยังไม่มีถนนลาดยาง แต่เป็นทางเดินเกวียน และต้องนั่งเกวียนรอนแรมไปโน่นป่าจากอำเภอหนึ่งถึงอีกอำเภอหนึ่ง ยังพบกับสภาพซึ่งมีความอุดมสมบูรณ์ ทั้งสัตว์ป่าและพันธุ์พืช อีกทั้งความชุ่มชื้นจากสภาพฝนฟ้าอากาศ

ระหว่างการเดินทาง เรามีชาวบ้านท้องถิ่นร่วมไปด้วยช่วยให้มีโอกาสปรึกษาหารือและพบว่า มีพิธีกรรมชาติหลายชนิดที่รับประทานได้และเราก็ใช้พืชเหล่านี้เป็นอาหารระหว่างการเดินทางด้วย อีกทั้งพบว่านี่คืออาหารผักในชีวิตประจำวัน ทำให้มองเห็นว่า "การเข้าไปในตลาดสดของแต่ละท้องถิ่น จะมีโอกาสอ่านข้อมูลต่างๆ ในชีวิตประจำวันของท้องถิ่นนั้นๆ ได้เป็นอย่างดี" แม้การเลี้ยงไก่ในลักษณะพิธีกรรมชาติ เราก็สามารถพบได้ในทุกครัวเรือน เมื่อกล่าวมาถึงตอนนี้ทำให้อดคิดไม่ได้ว่า "ถ้าอาจารย์หลวงสุวรรณฯ เป็นผู้อุดมการณ์อย่างที่เราคาดคิด น่าจะมองเห็นคำตอบซึ่งอยู่ในระดับลึกซึ่งจากคำถามที่ว่า เหตุใดอาจารย์ท่านฯ จับเรื่องไก่และเอาจริงเอาจังมาตลอดชีวิต ซึ่งคงไม่ใช่เรื่องไก่และมองที่ไก่เท่านั้น" และถ้าเรามองในมุมกลับจะพบว่า หากคนขาดอุดมการณ์แต่มาเริ่มต้นจับเรื่องไก่ซึ่งอยู่ในชีวิตประจำวันแม้กระทั่งลูกหลานไปถึงเรื่องอื่นๆ จะมีผลดีผลเสียอย่างไรต่อสังคม

ทำให้มีคำถามเกิดขึ้นในใจเพื่อฝากไว้ให้ทุกคนหาคำตอบเองว่า การจัดการศึกษาเกษตรไทยเท่าที่ผ่านมา ได้พิสูจน์ตัวเองแล้วว่ามีที่ให้ผลดีผลเสียอะไรไว้แก่สังคมบ้างทั้งนี้และทั้งนั้นเพื่อทดแทนบุญคุณของประชาชนซึ่งโดยสังขรณ์ ดำรงชีวิตอยู่บนพื้นฐานการเกษตรอันควรมีความสอดคล้องกันกับธรรมชาติของท้องถิ่น โดยเหตุที่คนกลุ่มหนึ่งซึ่งเป็นผลผลิตมีหน้าที่ซึ่งควรจะมีการมีความซื่อสัตย์และจริงใจ"

หันมามองที่ไม้ผลยืนต้น แม้บ้านเมืองกรุงเทพฯ จะพบว่า เรามีครอบครัวไทยซึ่งเป็นชาวสวน และการปลูกต้นไม้ผลขณะนั้นซึ่งทำกันในแถบฝั่งธนบุรี เลยลงไปถึงสมุทรปราการ

และขึ้นมาถึงจังหวัดนนทบุรี เราจะพบต้นทุเรียนพันธุ์ดี ๆ และมังคุด หากลงไปบริเวณ แถบคลองลัดหลวง ซึ่งมักเรียกกันว่า “ปากลัด” เนื่องจากมีคลองตัดคั่นน้ำแม่น้ำเจ้าพระยา ให้เรือขนากกลางผ่านไปมา เป็นการย่นระยะทางและประหยัดเวลาได้มาก ในบริเวณนั้นมีการปลูกลำไยและลิ้นจี่เป็นที่รู้จักกันอย่างกว้างขวาง แม้ในเรื่องลำไยก่อนที่จะขึ้นไปสร้าง ภาพพจน์อย่างกว้างขวางอยู่ในบริเวณภาคเหนือเช่นจังหวัดเชียงใหม่และลำพูน

สภาพพื้นฐานการทำสวนไม้ผลในช่วงนั้นก็ใช้หลัก “การพึ่งพาซึ่งกันและกันอันถือได้ว่าเป็นหลักธรรมชาติ” ดังจะเห็นได้ชัดเจนว่า มีการปลูกต้นไม้ชนิดที่ใช้เป็นฐานและเป็น ที่เลี้ยงผลผลไปด้วยคือใช้ “ต้นทองหลาง” ซึ่งให้ทั้งร่มเงาแก่ความชุ่มชื้นของพื้นดิน และเนื่องจากเป็นพืชวงศ์ถั่วจึงมีคุณสมบัติบำรุงดินไปในตัว และไม่เพียงเท่านั้นถ้ามองให้ลึกจะพบว่า “มีการหมักปุ๋ยธรรมชาติในลักษณะที่ไม่ต้องหมักรวมอยู่ในระบบด้วย” เพราะใบทองหลางซึ่งร่วงหล่นลงสู่ท้องร่องในแต่ละปี แม้ส่วนที่ร่วงอยู่บนพื้นดินและถูกฝนชะปุ๋ยลงไปในร่องสวน ชาวสวนจะใช้เวลาในช่วงก่อนถึงฤดูฝน สาดทั้งโคลนทั้งน้ำขึ้นมาบนหลังร่องสวน ถือเป็นการใส่ปุ๋ยหมักซึ่งกลมกลืนไปกับวิถีชีวิตทั้งคนและต้นไม้

ไม่เพียงบรรยากาศภายในสวนเท่านั้นที่ร่มเย็นแม้ในช่วงฤดูแล้ง แต่เชื่อว่าบรรยากาศในเมืองกรุงเทพฯ เองก็มีส่วนได้พึ่งความชุ่มชื้นและความเย็นจากพื้นที่สวนซึ่งยาวไปตามฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยา โดยเฉพาะด้านตะวันตก และยังจำได้ดีถึงคำปรารภซึ่งได้ยินเป็นครั้งคราวว่า “ครอบครัวชาวสวนผลไม้บริเวณดังกล่าว ยุคนั้นร่ำรวยและมีความเป็น ปึกแผ่นแน่นหนา อีกทั้งสามารถส่งลูกหลานไปศึกษาได้ถึงต่างประเทศ”

หวนกลับไปศึกษาข้อมูลจากประวัติศาสตร์เพื่อนำมาวิเคราะห์

ถ้าเราไม่เรียนประวัติศาสตร์เพียงแค่ท่องจำเพื่อต้องการสอบเอาคะแนน หากเก็บ มาคิดค้นหาเหตุผลที่เชื่อมโยงถึงเรื่องราวของสังคมในช่วงหลังๆ น่าจะพบว่า สมัยที่ ประเทศในกลุ่มยุโรปตะวันตกมาล่าดินแดนในภูมิภาคเอเชียเขตร้อน ซึ่งลึกๆ แฝงไว้ด้วย เจตนาต้องการทรัพยากรท้องถิ่นไปสร้างกระแสการเปลี่ยนแปลงเน้นด้านรูปวัตถุ กับอีก ด้านหนึ่งก็นำเอาผลผลิตจากรากฐานของเขามาเผยแพร่เพื่อหวังเปิดตลาดในระยะยาว

ประเทศไทยเปิดประตูให้เขาเข้ามาเพราะเห็นว่ามีกำลังน้อยเกินกว่าที่จะต้านไว้ได้ แต่บนพื้นฐานเราเองก็ขาดการสานจากรูปวัตถุกลับไปหาด้านที่เป็นนามธรรม การทำวัตถุ เข้ามาเผยแพร่จึงทำให้คนท้องถิ่นต้องตกเป็นทาสกว้างขวางและลึกซึ้งยิ่งขึ้น หรืออีกนัย หนึ่งก็คือ “การสร้างค่านิยมที่กำหนดให้ตัวเองต้องตกเป็นทาสความคิด ทำให้รู้สึกว่าเขาดี เหนือเรา” จึงมีการนำคนจากเขาเข้ามาเป็นที่ปรึกษาในสายงานต่างๆ กับอีกด้านหนึ่งก็มีการส่งคนรุ่นหลังไปศึกษาเล่าเรียนในประเทศเขา จนมาถึงช่วงหลังๆ เกิดมีศัพท์ใหม่จึ่เรียก กันว่า “ไปซบตัวก่อนกลับมาแล้วจะได้เป็นใหญ่เป็นโต”

เท่าที่มองเห็นในช่วงหลังๆ เนื่องจากชีวิตตัวเองยาวนานพอสมควร มีการส่งครูอาจารย์มาจากต่างประเทศ ในด้านการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาการเกษตรโดยเฉพาะในด้านราชการ ซึ่งในยุคแรกๆ ยังอยู่ภายใต้ความรับผิดชอบของกระทรวงศึกษาธิการ มีการจัดตั้งโรงเรียนฝึกหัดครูในระดับประถมซึ่งเรียกกันว่า “ปบก. หรือประโยคประถมกสิกรรม” ขึ้นในภาคต่างๆ และในกรุงเทพฯ (ในบริเวณซึ่งสมัยนั้นยังเป็นจังหวัดธนบุรี) เข้าใจว่าน่าจะสืบเนื่องมาจากเหตุผลที่ว่า สมัยนั้นธนบุรียังมีสภาพเป็นสวนผลไม้ที่สมบูรณ์มาก และในช่วงนั้นทางราชการก็คัดเลือกนักเรียนซึ่งจบชั้นมัธยมบริบูรณ์บนพื้นฐานทั่วไป เพื่อส่งไปเรียนต่อ ที่เรียกกันว่า “ทุน ก.พ.” และเราก็ตราบกันติดอยู่แล้วว่า คำนิยมบนพื้นฐานการจัดการศึกษาไทยยึดติดอยู่กับการเรียนเก่งในชั้นเรียนอย่างแคบๆ มานานแล้ว มีทั้งสายที่ส่งไปยุโรปและสหรัฐอเมริกา

แต่จะเน้นให้เห็นชัดมากกว่าว่าในระดับปริญญาตรีมีแนวโน้มส่งไปเรียนที่มหาวิทยาลัยในประเทศฟิลิปปินส์ ซึ่งขณะนั้นยังเป็นเมืองขึ้นของสหรัฐอเมริกา จึงมีอิทธิพลทางเทคโนโลยีที่ได้รับการถ่ายทอดรูปแบบมาจากสหรัฐอเมริกาอย่างเห็นได้ชัด ส่วนระดับปริญญาโทหรืออาจถึงปริญญาเอกจะเน้นไปที่มหาวิทยาลัยในสหรัฐอเมริกาโดยตรง โดยเฉพาะมุ่งไปที่มหาวิทยาลัยซึ่งใช้ระบบพื้นฐานที่อาจเรียกว่า“พึ่งพาที่ดินของตัวเองอย่างอิสระ” โดยเหตุที่ลักษณะของมหาวิทยาลัยเช่นนี้การใช้เกษตรเป็นพื้นฐานการศึกษาที่สำคัญด้วย ซึ่งยุคแรกๆ เท่าที่พบเห็นเน้นไปที่มหาวิทยาลัยคอแนล ซึ่งจากพื้นฐานสังคมไทยทำให้คนรุ่นหลังๆ นิยมตามกันไปทีนน้อยช่วงหนึ่ง

จากโรงเรียนฝึกหัดครู ปบก. ซึ่งตั้งขึ้นในภาคต่างๆ ก็มาถึงช่วงที่ก่อตั้ง แม่โจ้ โดยมีการรวมและชนเอาครูและนักเรียนไปไว้ที่นั่น ซึ่งช่วงนั้นก็มีการโอนเอางานการจัดการศึกษาเกษตรไปขึ้นอยู่กับกระทรวงเกษตรราธิการ (ชื่อสมัยนั้น) อีกทั้งมีการจัดตั้งวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ขึ้นที่บางเขน หลังจากที่กระทรวงศึกษาธิการปรับโครงสร้างพื้นฐานทั่วไปใหม่ โดยตัดเอามัธยมศึกษาตอนปลายคือ ม.๗ และ ม.๘ ไปเน้นในด้านเทคโนโลยีมากขึ้น จึงเกิดโรงเรียนเตรียมเพื่อป้อนคนเข้าสู่ระดับอุดมศึกษาในแต่ละแห่ง และขณะนั้นสถาบันอุดมศึกษาแต่ละแห่งก็ยังเน้นอยู่กับเทคโนโลยีแต่ละสาขาด้วย

ดังจะพบกับแนวคิดที่ว่า “ประเทศกำลังพัฒนาที่มีความจำเป็นที่จะต้องเน้นการศึกษาด้านเทคนิคให้มากขึ้น” ซึ่งหากมองจากรากฐานที่อิสระและมองได้สองด้านน่าจะเห็นภาพสองแง่สองมุมว่า “เป็นความจำเป็นจริงๆ หรือว่าเป็นความจำเป็นซึ่งเกิดจากรับเอาอิทธิพลเทคโนโลยีเข้าไปแฝงไว้ให้มันเป็นนายเรากันแน่” ซึ่งขณะนั้นเกษตรศาสตร์ที่บางเขนบนพื้นฐานความจริงก็ยังเป็นวิทยาลัยและมีหลักสูตรอนุปริญญาเรียน ๓ ปี จากโรงเรียนเตรียมที่แม่โจ้ซึ่งผ่านมาแล้วอีก ๒ ปี ซึ่งที่นั่นมีการนำเอาวิชาทั่วไปของมัธยม ๗ และ ๘ เดิมมาเรียนซ้ำ แต่เอาวิชาซึ่งเกี่ยวกับเทคโนโลยีการเกษตรเข้าไปผสม และลงปฏิบัติงาน

ในภาคสนามอีกส่วนหนึ่ง อีกทั้งยังถือส่วนนี้เป็นการปลูกฝังศิลปะอย่างสำคัญด้วย

การเรียนที่นั่นในยุคนั้นจึงค่อนข้างหนักสำหรับคนซึ่งไม่สู้งานและขาดความเข้าใจถึงรากฐานตัวเองลึกซึ้งถึงระดับหนึ่ง ตั้งแต่งานดินทั่วไปจนถึงงานซึ่งเข้าไปเกี่ยวข้องกับด้านเทคนิคแต่ก็ยังเน้นอยู่ที่ระดับพื้นดินบนพื้นฐานการลงมือทำจริงและมีการทำร่วมกันเป็นกลุ่ม โดยให้แต่ละคนมีโอกาสนสัมผัสกับความหลากหลายในด้านเทคนิค หมุนเวียนจากงานหนึ่งไปสู่อีกงานหนึ่ง ใครไปอยู่หมวดหมู่มักต้องทำงานตั้งแต่ล้างคอกหมู ขนขี้หมู ผสมและให้อาหารหมู ตอนหมู รวมถึงปลูกพืชอาหารหมูในลักษณะปล่อยหมูลงไปกินในแปลงแบบธรรมชาติ ซึ่งอีกด้านหนึ่งจะต้องมีแผนหมุนเวียนการปลูกพืชอย่างต่อเนื่อง เป็นการอนุรักษ์ดินและขี้หมูซึ่งถ่ายลงบนพื้นดินก็ถือเป็นการหมุนเวียนบนฐานธรรมชาติไปในตัว ในช่วงที่ไปอยู่หมวดหมู่มักต้องลงมือทำตั้งแต่ใช้จอบพรวนดินพรวนา ไถนา ตกกกล้าถอนกล้า ดำนาไปจนถึงเกี่ยวข้าว นวดข้าว และแบกกระสอบข้าวเข้ายุ้ง ถ้างานยังไม่เสร็จก็ต้องทำงานถึงสองยามตีหนึ่งท่ามกลางอากาศในฤดูหนาว

อีกสิ่งหนึ่งซึ่งพบเห็นในยุคนั้นหากเก็บมาคิดคือ ระหว่างช่วงปี พ.ศ. ๒๔๘๒ ถึง ๒๔๘๔ ซึ่งผู้เขียนเรียนอยู่ที่นั่น ภายในบรรยากาศของโรงเรียนมีการแบ่งครูออกเป็นสองกลุ่ม กลุ่มที่จบจากโรงเรียนในประเทศจากหลักสูตร ปก. จะถูกเรียกว่า “ครู” ส่วนกลุ่มซึ่งจบปริญญาจากต่างประเทศซึ่งทั้งหมดมาจากฟิลิปปินส์จะถูกเรียกว่า “อาจารย์” ทำให้รู้สึกว่าการแบ่งชั้นเกิดขึ้นบนพื้นฐานวิชาการระหว่างนักเรียนนอกกับนักเรียนในประเทศอย่างชัดเจนมาก”อ่านจากพฤติกรรมที่น่าปฏิบัติทำให้รู้สึกว่าเป็นที่ทราบและยอมรับกันในโรงเรียนมาแล้ว

นี่คือความจริงอีกสิ่งหนึ่งที่สอนให้คิดได้และเห็นว่า อิทธิพลต่างชาติได้เข้ามาครอบงำภูมิปัญญาท้องถิ่นแม้ในด้านการจัดการศึกษาเกษตรไทย ทำให้ผู้ซึ่งผ่านบรรยากาศเช่นนี้ไปแล้ว จะยังลืมความเป็นคนและกำหนดให้คิดอย่างแคบๆ นับเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาในลักษณะที่หวังความเปิดกว้างและสามารถปรับใช้ได้ทุกโอกาสแทนที่จะปลูกอะไรปลูกตามกันไปเป็นแถบรวมถึงการพึ่งก็พึ่งกันพึ่งไปเป็นแถบล้วนๆ กับอีกด้านหนึ่งนับเป็นเงื่อนไขปิดกั้นไม่ให้คิดได้อย่างอิสระ ริเริ่มได้และหาตลาดเองได้โดยไม่ต้องพึ่งกระแสดัดเยียดจากทางราชการแล้วก็พากันไปตายทั้งயง

ขณะนั้นการปลูกผักโดยทั่วไปยังไม่รู้จักใช้ปุ๋ยเคมีหรือปุ๋ยวิทยาศาสตร์ คงมีแต่การใช้ปุ๋ยธรรมชาติ โดยเฉพาะเน้นที่มูลสัตว์ เช่นขี้วัว ขี้หมูและขี้เป็ด เนื่องจากการปลูกพืชกับการเลี้ยงสัตว์ยังมีกระแสพึ่งพาซึ่งกันและกันค่อนข้างใกล้ชิดอยู่มาก แม้นักเศรษฐศาสตร์สมัยนั้นหลายคนก็ยังมึนรากฐานแนวคิดยังลงถึงพื้นดินทำให้อยอมรับว่า “วิธีการดังกล่าวคือการลดต้นทุนการผลิตอย่างมีรากฐาน” ยิ่งมองที่ระบบการทำงานด้วย ถ้าใครพูดว่าต้องใส่ปุ๋ยจะมีหลายคนหัวเราะอย่างขบขัน

บางคนอาจอ้างว่าถ้าทำเช่นนั้นคงไม่พอกินพอใช้ ยิ่งไปกว่านั้นอาจอ้างเลยไปถึงว่า “ถ้าขึ้นทำก็คงตามคนอื่นไม่ทันเป็นแน่” แต่หากคิดอย่างไม่ปิดตัวเองน่าจะมองเห็นอีกด้านหนึ่งและพบว่า คุณสมบัติของดินในช่วงนั้นยังไม่ถูกกิเลสคนทำลายจนต้องตกอยู่ในสภาพเลวร้ายเช่นทุกวันนี้ และถ้าไม่ลืมตัวก็น่าจะเห็นว่า “เหตุแห่งการทำลายดินก็อยู่ในรากฐานคนอีกนั่นแหละ” การทำนาในช่วงนั้นแม้จะไม่ได้ผลสูงมากนัก แต่ก็ไม่ทำให้เกษตรกรหลายคนต้องมีหนี้สินล้นพ้นตัวจนถึงขั้นสูญเสียที่ดิน ซึ่งคงไม่มีความหมายเพียงแค่ “เพื่อทำกิน” เช่นที่กล่าวกันจนติดปากในปัจจุบัน หากเป็นสิ่งรองรับรากฐานชีวิตรวมถึงครอบครัวให้ดำรงอยู่ได้อย่างมั่นใจในสัจจะ ซึ่งน่าจะถือเป็นสิ่งลึกซึ้งและสำคัญกว่า

อย่างไรก็ตาม ในหลักสูตรการเรียนการสอนที่นั่นก็มีวิชา “ดินและปุ๋ย” แต่ในสาระการสอนก็มีการกล่าวถึงแร่ธาตุต่างๆ ซึ่งเป็นอาหารต้นไม้ในลักษณะแยกแยะออกเป็นแต่ละชนิด และมีวิชา “อาหารสัตว์” ซึ่งก็คงมีรูปลักษณะในทำนองเดียวกัน แต่ก็มีการเตือนไว้ด้วยว่า “ถ้าเน้นใช้ปุ๋ยเคมีหรือปุ๋ยวิทยาศาสตร์ จะมีผลทำลายโครงสร้างและคุณสมบัติของดิน”

เมื่อสถานการณ์ซึ่งเป็นของจริงเปลี่ยนแปลงมาถึงช่วงนี้โดยที่มีเสียงอ้างว่า “ถ้าไม่ใช้ปุ๋ยเคมี การปลูกพืชก็คงไปไม่รอด” จึงสอนให้รู้ถึงสัจธรรมว่า “การเรียนในชั้นและสอนด้วยปาก หากขาดการปฏิบัติจากใจจริงเป็นสิ่งขึ้นาคงไม่ช่วยป้องกันและแก้ไขปัญหาได้อย่างจริงจัง” ซึ่งสิ่งดังกล่าวจะเป็นไปอย่างได้ผล บุคคลผู้นำปฏิบัติย่อมต้องมีอุดมการณ์และถือสัจจะไว้ได้อย่างมั่นคงด้วย

อนึ่ง ในช่วงซึ่งตัวเองเรียนอยู่ที่แม่โจ้ในยุคนั้น ยังมีสภาพบรรยากาศค่อนข้างใกล้ชิดกับธรรมชาติ เช่น ไม่มีไฟฟ้า ไม่มีน้ำประปา ทำให้ต้องจุดตะเกียงรั้วและอาศัยอาบน้ำในลำรางข้างถนนซึ่งระบายมาจากห้วยเพื่อใช้ในการเกษตร และอยู่หอพักซึ่งข้างฝาทำด้วยเปลือกไม้ไผ่สานกันเป็นแผงและหลังคามุงด้วยใบไม้แห้งซึ่งหาได้จากป่าในท้องถิ่น อีกทั้งในฤดูฝนยังมีไข้ป่าชุกชุมมาก จนกระทั่งช่วงหลังๆ มีคำกล่าวจากนักศึกษาว่า “ถ้าใครไม่เป็นมาลาเรียขึ้นสมองก็ถือว่าในทางปฏิบัติยังไม่ได้ประกาศนียบัตรที่สมบูรณ์จากแม่โจ้”

ขณะที่เรียนอยู่ที่นั่นในบรรยากาศการปฏิบัติงานก็มีรถแทรกเตอร์แล้ว ๑ คัน แต่หลายครั้งหลายหนในการเตรียมดินทำนากลับพบว่า ครูใช้นักเรียนย็นเรียงหน้ากระดานเอาจอบฟันดินแทนไถ คนที่จะได้รับอนุญาตให้ขับรถแทรกเตอร์ได้นอกจากช่างเครื่องประจำแล้วเห็นจะเป็นผู้อำนวยการโรงเรียนขับเอง สะท้อนภาพให้รู้สึกว่าการขับรถแทรกเตอร์เป็นของคนระดับสูง และมีผลปลูกฝังค่านิยมให้นักเรียนรู้สึกว่ “ถ้าจะทำการเกษตร คงต้องให้รถแทรกเตอร์จึงจะไถหว่าน สมกับเป็นเจ้าของฟาร์มซึ่งมีความรู้แบบทันสมัย”

เมื่อชีวิตผู้เรียนเรียนผ่านมาจากจนถึงขั้นขึ้นชั้นปีที่สองและใกล้จะจบ ก็พอดีเกิดสงครามมหาเอเซียบูรพา ส่งผลทำให้บรรยากาศในแม่โจ้ซึ่งมีแรงกดดันสูงอยู่แล้วเกิดภาวะระส่ำ

ระสายอยู่ช่วงหนึ่ง แต่ในที่สุดก็ผ่านพ้นมาถึงช่วงจบการศึกษาจากที่นั่น อดสิ่งซึ่งไต่ย่นจากปากเพื่อนๆ หลายต่อหลายคนในช่วงนั้นก็คือ เสียงร้องตะโกนว่า “แม่กูเป็นนกก็จะไม่ขอบินผ่านแม่ใจอีก” หากมองสวนทิศทางไต่ย่นทำให้รู้สึกว้า “คนเหล่านั้นกำลังมองบรรยากาศการศึกษาที่แม่ใจในด้านไหน” ส่วนตัวผู้เขียนเองคงรับฟังแล้วใช้โอกาสเก็บมาคิดค้นหาความจริงซึ่งแฝงอยู่อย่างเงิบๆ โดยไม่มีการแสดงอะไรออกมาให้ปรากฏ

หลังจากได้มาศึกษาต่อที่มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์บางเขนและจบหลักสูตร ๕ ปี ผู้บริหารมหาวิทยาลัยซึ่งเป็นครูสอนวิชาเคมีให้ผู้เขียนมาตั้งแต่เรียนอยู่ชั้นปีที่ ๑ อีกทั้งรู้จากผลการเรียนรวมถึงอุปนิสัยอย่างใกล้ชิด กล่าวในเชิงชวนให้ทำงานด้วยโดยถามว่า “จบแล้วเธอจะไปทำอะไร” จึงตอบว่า “อยากกลับไปทำงานที่แม่ใจ”

ตนทราบดีว่า ช่วงนั้นมหาวิทยาลัยฯ ยังขาดครูอาจารย์มาก เนื่องจากเพิ่งตั้งขึ้นใหม่ฯ และช่วงก่อนนั้นอาจารย์เกือบทั้งหมดที่มาสอนก็เป็นอาจารย์พิเศษ ประจำการอยู่ในกรมกองต่างๆ ในกระทรวงเกษตรฯ ดังนั้นหลังจากตอบไปแล้ว อาจารย์จึงปรารภต่อไปว่า “ถ้าเธอไปอยู่แม่ใจ ฉันให้เธอได้อย่างดีก็เป็นลูกจ้างชั่วคราวเช่นคนงาน เธอจะต้องการอย่างไร” ผู้เขียนตอบทันทีโดยไม่ลังเลใจว่า “ผมต้องการไปอยู่แม่ใจครับ”

อาจารย์ในยุคนั้นก็แสนจะดี แม้ต้องการตัวลูกศิษย์แต่ก็ไม่ขัดความตั้งใจ คงปล่อยให้ไป และการที่ตนเดียวตอบได้ทั้งสองด้านก็เพราะขณะนั้นสถานทดลองเกษตรที่แม่ใจแม่จะอยู่กับกระทรวงเกษตรฯ มหาวิทยาลัยฯ ก็อยู่กับกระทรวงเกษตรด้วย และผู้บริหารหลายตำแหน่งเป็นคนเดียวกันกับด้านวิชาการ

จึงมีคำถามว่า เหตุใดในด้านปฏิบัติ ผู้เขียนจึงเดินทางตระแควความรู้สึกของเพื่อนๆ ส่วนใหญ่ซึ่งเคยพูดว่า “ถึงเป็นนกก็ไม่บินผ่านแม่ใจอีก” ผู้เขียนรักที่จะไปอยู่ และรู้สึกมีความสุขใจอย่างที่สุด แม้สภาพทั่วๆ ไปยังไม่มีน้ำประปาใช้ ไม่มีแสงไฟฟ้านอกจากด้านล่างก็จุดตะเกียงอยู่ และได้ยินเสียงเรไรร้อง รวมทั้งเสียงกระดิ่งผูกคอวัวเทียมล้อเกวียน ดังมาจากความมืดแล้วก็จากไปเป็นช่วงๆ

ความจริงไม่คิดอยากย้ายเข้ากรุงเทพฯ เลยแม้แต่่น้อย ทั้งๆ ที่ตนก็เป็นคนเกิดกลางใจเมืองกรุงเทพฯ อีกทั้งพอรู้จักสนิทสนมกับผู้ใหญ่ที่มีอำนาจในกระทรวงหลายคน และแล้ววันหนึ่งก็ได้รับคำสั่งย้ายแบบที่ปัจจุบันเรียกกันว่า “ย้ายแบบฟ้าผ่า” ซึ่งหมายถึงการย้ายโดยไม่ถามไถ่อะไรทั้งสิ้น เมื่อมาอยู่กรุงเทพฯ ไม่นานจึงทราบความเบื้องหลังโดยที่มีคนมาเล่าให้ฟังว่า ไต่ย่นผู้ใหญ่ปรารภกันว่า “ถึงถามมัน มันก็ไม่ยอมมา” โดยมีเหตุผลจากด้านผู้ใหญ่ที่ตัดสินใจสั่งย้ายว่า “ต้องการนักวิจัยมีอดิมาทำงานวิจัยเรื่องข้าวที่บางเขนโดยเฉพาะในช่วงของการปูพื้นฐาน” และทราบต่อไปอีกว่า ก่อนหน้านั้นไม่นานนัก องค์การอาหารและเกษตรสหประชาชาติได้ส่งทีมงานเข้ามาสำรวจความเป็นไปได้และเจรจาขอให้ไทยเป็นแหล่งผลิตข้าวเลี้ยงชาวโลก ในขณะที่สงครามโลกครั้งที่สองเพิ่งจะผ่านพ้นไปได้

ไม่เกิน ๕ ปี

ผู้เขียนต้องยอมรับว่า การที่ตนตัดสินใจเดินทางกระแสในช่วงนั้น โดยเฉพาะเป็นช่วงซึ่งเพิ่งจบมหาวิทยาลัย “เสมือนเปิดประตูตนเองออกสู่โลกเพื่อค้นหาความจริงให้ถึงที่สุด เป็นสิ่งคุ้มค่ายิ่งกว่าคุ้ม” ก่อนอื่นก็เริ่มพบกับสัจธรรมของผู้ถืออำนาจเหนือ ซึ่งใช้สติอุปกรณ์ของราชการอันถือเป็นของส่วนรวม และใช้อำนาจหน้าที่หากินจากผู้คนที่อยู่ใต้ อำนาจตนแทบจะทุกรูปแบบ แม้นตนจะถูกกระหนาบจากภาวะกีดกันและหวาดระแวงซึ่งรู้สึกได้จากพฤติกรรมและอากัปกริยานานาประการ และก็ไม่ยอมตกเป็นเหยื่ออำิสทำให้ต้องตามกระแส เหตุใดจึงสามารถทำงานริเริ่มสิ่งต่างๆ ให้บังเกิดผลได้ในระดับหนึ่ง

แต่สิ่งซึ่งเชื่อกันว่าตนได้รับประโยชน์ในด้านคุณค่า มันอยู่ในความรู้สึกจากรากฐานจิตใจ และยังเชื่อว่าสิ่งซึ่งได้รับคงไม่อาจซื้อหาด้วยเงินและแลกด้วยวัตถุไม่ว่าจะมีมูลค่ามหาศาลแค่ไหน

อีกสิ่งหนึ่งซึ่งตนได้รับมาเป็นความรู้และน่าจะมองที่หลักของการพัฒนาซึ่งมีผู้กล่าวเข้ามาเป็นช่วงๆ ว่า “การลอกเลียนแบบจากคนอื่น ไม่อาจนำการพัฒนาไปสู่ความสำเร็จได้อย่างจริงจัง” และสิ่งนี้กระบวนการพัฒนาการเกษตรน่าจะถือเป็นบทเรียนที่สำคัญยิ่ง โดยที่ตนเองมีโอกาสสัมผัสในช่วงนั้นแต่มามองเห็นได้ชัดเจนหลังจากถูกส่งไปศึกษาดูงานเรื่องการปลูกและวิจัยข้าวในภาคใต้ของสหรัฐอเมริกาและกลับมาแล้วช่วงหนึ่ง

หวนกลับไปมองถึงบรรยากาศระหว่างที่ยังเรียนอยู่ที่แม่โจ้ ขณะนั้นเห็นภาพแนวคิดของผู้ใหญ่ซึ่งนำมาใช้ปูพื้นฐานและกำหนดโครงสร้างทางการศึกษาและการวิจัยโดยที่หวังว่าน่าจะช่วยให้สานความรู้ถึงเกษตรกรได้ เช่น มหาวิทยาลัยในสหรัฐอเมริกา โดยที่ให้มีสถาบันการศึกษากับสถานีวิจัยทำงานร่วมกัน และสานงานศึกษาและวิจัย รวมทั้งงานส่งเสริมเผยแพร่ให้ถึงซึ่งกันและกัน อีกทั้งมีการหมุนเวียนกันอย่างคล่องตัว

ในช่วงนั้นหัวหน้าสถานีทดลองเกษตรกับผู้อำนวยการโรงเรียนเป็นคนเดียวกัน นักวิชาการระดับปริญญาจากต่างประเทศซึ่งขณะนั้นแม่โจ้เป็นที่รองรับระดับปริญญาตรีซึ่งได้รับทุน ก.พ. ของรัฐบาลไปเรียนต่อที่ประเทศฟิลิปปินส์ ซึ่งส่วนใหญ่มีอัตราเป็นข้าราชการ นักวิชาการประจำสถานีทดลอง จะมิงงานสอนอยู่ในโรงเรียนด้วย รวมถึงชั่วโมงปฏิบัติงานประจำวันของนักเรียนก็มีการใช้สถานที่และอุปกรณ์ รวมถึงงานวิจัยของสถานีทดลองโดยไม่มีการแบ่งแยก

หลังจากผู้เขียนจากมาเรียนที่มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ได้เพียง ๕ ปี เมื่อกลับไปอีกกลับเห็นภาพซึ่งเปลี่ยนไปชนิดที่อาจเรียกว่า “หน้ามือเป็นหลังมือ” เพราะโรงเรียนกับสถานีทดลองประกาศไม่ดูคำตติกันแบบขีดเส้นแบ่งกันชัดๆ ไม่ว่าใครอยู่ฝ่ายไหนจะถูกห้ามอย่างเด็ดขาดไม่ให้ไปให้ความร่วมมือกันอีกด้านหนึ่ง สิ่งซึ่งเกิดขึ้นในความรู้สึกลึกๆ ของผู้เขียน ไม่ได้มองที่ผู้ใหญ่มากไปกว่าให้ความสนใจเด็กซึ่งเป็นฝ่ายรับบาป

เราไม่ทราบเลยว่าเหตุใดจึงมีนักเรียนกลุ่มหนึ่งเดินเข้าไปในบ้าน และขอให้ช่วยจัดทำอาหารเย็นให้และแล้วเราก็พบกันเป็นธรรมชาติทุกช่วงเย็นๆ ทำให้มีโอกาสนัดสนทนากันและกันจนกระทั่งสนิทสนม โดยที่ตัวเองไม่เคยสนใจหรือหัวนั้นไหวว่าฝ่ายไหนจะมองอย่างไรหรือทำอะไรตอนในลักษณะซึ่งไม่ชอบมาพากล และในที่สุดก็รู้ได้ถึงหลักการดำเนินชีวิตได้สองด้านคือ “ด้านหนึ่งมีการปฏิบัติดีปฏิบัติชอบแก่ทุกคนโดยไม่ถือพรรคถือพวกกับอีกด้านหนึ่งคือ การถือสัจจะโดยที่มิมีความเป็นตัวของตัวเองอย่างมั่นคงอยู่กับเหตุและผล” และเชื่อมั่นว่าสิ่งนี้เองที่ช่วยให้ชีวิตก้าวต่อมาได้อีกทั้งมีการหยั่งรู้คุณค่าอันแท้จริงลึกซึ้งยิ่งขึ้น

หลังจากประสบการณ์ชีวิตได้ผ่านพ้นมาพอสมควร และนำเอาเงื่อนไขปมปัญหาคงกล่าวมาสืบสาวกลับไป ทำให้เชื่อว่า ความจริงของเรื่องนี้น่าจะสืบเนื่องมาจาก การไปลอกเลียนแบบโครงสร้างการจัดการการมาจากสิ่งซึ่งพบเห็นและเกิดความประทับใจในผลงานของสหรัฐอเมริกา อีกทั้งในช่วงเรียนมักได้ยินครูอาจารย์ซึ่งจบการศึกษาจากดินแดนดังกล่าว มักกล่าวถึงด้วยความชื่นชมยินดีเป็นช่วงๆ และจากประสบการณ์เท่าที่ชีวิตผ่านพ้นมานานพอสมควร อีกทั้งเป็นคนมีนิสัยสนใจเอาแทบทุกเรื่องซึ่งผ่านเข้ามาสู่วิถีชีวิตมาคิดวิเคราะห์ ทำให้ค่อนข้างแน่ใจว่า คนจำนวนไม่น้อยยังไปสัมผัสบรรยากาศต่างประเทศกลับมา มักนำเอาสิ่งซึ่งพบเห็นและชื่นชมยินดีมากล่าวอ้างจนเป็นนิสัย ซึ่งจริงๆ แล้วหากมองมุมกลับจะพบว่า “มีธรรมชาติที่ขาดความเป็นตัวของตัวเองอยู่ในรากฐานมากพอสมควรทีเดียว”

มีอีกสิ่งหนึ่งซึ่งใคร่ขออนุญาตนำมาเล่าให้ฟังแม้หลายคนอาจเห็นว่าเป็นเรื่องเล็กน้อยคือ ในช่วงนั้นการเกษตรยังใช้แรงสัตว์โดยเฉพาะการทำนา ยิ่งไปกว่านั้นคงไม่พบที่อื่นนอกจากที่นั่น ที่มีการใช้แรงคนไถนาด้วย ดังได้กล่าวไว้แล้วว่า เมื่อถึงฤดูทำนา หลายครั้งหลายหนครูจะขึ้นนำและสั่งการให้นักเรียนใช้จอบขุดดินแทนใช้คันไถ ทำให้มองเห็นภาพได้ทั้งสองข้างทำงานอยู่ในพื้นที่เดียวกัน ด้านหนึ่งใช้คนและจอบแทนไถเพื่อเตรียมดินทำนา กับอีกด้านหนึ่งมีผู้อำนวยความสะดวกตัวรถบรรทุกเครื่องให้เราเรียนรู้ถึงกฎธรรมชาติที่ว่า ทุกสิ่งทุกอย่างซึ่งอยู่ร่วมกันย่อมมีสองด้าน

ควายที่ใช้ไถนาที่นั่น ใช้สนสพายด้วยเชือกด้านเดียวคือด้านซ้ายมือของคนไถ ดังนั้นขณะที่กำลังไถนา ขวา-ขวา-ขวา อยู่ตลอดเวลาและทำเสียงแหลมๆ เพื่อให้ควายเดินชิดด้านขวาโดยหวังให้ผ่านไถอยู่ร่องในรอยเข้าไว้ และผู้เขียนเองก็มึนงงต้องไถนาเป็นช่วงๆ ในระหว่างต้นฤดูทำนาด้วย

ควายซึ่งถูกฝึกไว้โดยบรรรยากาศของคนจนทำให้เคยชินแม้เมื่อได้ยินเสียงระฆังกลาติบอเวลาเที่ยงวันก็จะหยุดเดินทันที วันหนึ่งก็เกิดเรื่องใหญ่โดยที่มีเพื่อนคนหนึ่งไถนามาตั้งแต่เช้าจนถึงเที่ยง และเห็นว่างานยังค้างอยู่อีกนิดเดียวก็จะเสร็จสมบูรณ์ จึงไม่

ควายเดินทั้งร้องไล่และโน้ที่สุดก็ลงมือตีควาย แต่ควายก็ยังไม่วายก้าวต่อไปอีก ในที่สุดก็กระโดดออกไปด้านหน้า มือหนึ่งดึงสนสพายแล้วตัวเองก็หันหน้าไปข้างหน้า จึงมองไม่เห็นควายวิ่งเข้าใส่และขวิดเข้าที่ท้องเต็มที่ เสรีแล้วยังกระหวัดกลับ จนทำให้ตัวลอยข้ามไปตกลงด้านหลัง แม้ควายทุกตัวที่ใช้งานจะถูกตัดปลายเขาส่วนหนึ่งแล้ว แต่อย่างน้อยก็ทำให้ท้องทะลุและลำไส้แตกจนต้องเข้ารักษาตัวในโรงพยาบาลอยู่นานหลายวัน

● ชีวิตเกษตรกรที่ยังบ่งบอกถึงความมั่นคงของการเกษตรไทย ... สิงห์บุรี
พ.ศ. ๒๕๒๒ (ถ่ายไว้ในช่วงเป็นรัฐมนตรีเกษตร)

ในช่วงที่เรียนอยู่แม่โจ้อาจมีหลายคนรู้สึกว่ตนตกอยู่ในสภาพอำนาจมืด เนื่องจากทุกคนตั้งแต่เริ่มต้นเรียนจะรู้แต่เพียงว่า มีคะแนนความประพฤติประจำตัวไว้คนละ ๑๐๐ คะแนน แต่การตัดคะแนนความประพฤติถือเป็นสิทธิและอำนาจของครูแต่ละคนซึ่งกระทำได้อย่างอิสระโดยที่ไม่มีการชี้แจงเหตุผลและไม่ประกาศให้ทราบแม้ผ่านช่วงสอบปลายปีไปแล้ว แต่ก็มักถูกประกาศไว้ให้รู้แต่เพียงว่า ใครถูกตัดคะแนนความประพฤติรวมแล้วเกิน ๑๐ คะแนนจะไม่มีสิทธิ์สอบไล่ ยิ่งกว่า ๑๕ คะแนนก็จะถูกคัดชื่อออก หากเป็นช่วงจบการศึกษาถ้าถูกตัดคะแนนความประพฤติเกิน ๕ คะแนนจะไม่มีสิทธิ์เข้าเรียนต่อที่บางเขน กระแสข่าวลือซึ่งแพร่สะพัดอยู่ในหมู่นักเรียนในเรื่องนี้แม้หลายคนอาจเห็นว่าเป็นคำขู่ แต่ก็สร้างความหวาดกลัวและแรงกดดันภายในสะสมไว้มาก

แม้พิธีรับน้องใหม่ซึ่งเข้าใจว่าเริ่มต้นจากที่นั่น และสืบสานมาจากบรรยากาศในมหาวิทยาลัยที่ประเทศฟิลิปปินส์ และลูกหลานออกไปอย่างกว้างขวางในบรรยากาศการศึกษาของไทย ก็คงมีสภาพอยู่บนฐานแนวคิดเดียวกันกับการนำปฏิบัติเกี่ยวกับเรื่องคะแนนความประพฤติดังได้กล่าวแล้ว มีอยู่ครั้งหนึ่งซึ่งนักเรียนน้องใหม่ร้องให้ไปฟ้องครูถึงบ้านไต่บ้านพักและครูคนนั้นก็จบมาจากฟิลิปปินส์ พอครูได้ฟังก็ตอบไปว่า “ไม่ต้องไปเสียใจอะไร

ปีหน้าเธอก็จะมีโอกาสทำต่อ” แม้ในขณะที่ลงมือกระทำการก็จะมีครูระดับผู้ใหญ่กลุ่มหนึ่งยืนดูอยู่ในความมืดด้วย จากภาพที่สะท้อนออกมาดังกล่าวทำให้สันนิษฐานว่า น่าจะมีครูอาจารย์รุ่นก่อนๆ ซึ่งไปยึดติดเอารูปแบบของวิธีการที่ใช้กันอยู่ในต่างประเทศ แล้วนำมาแพร่เชื้อเสมือนปวงแห่งกรรมที่คล่องกันเป็นสายโซ่ และมีธรรมชาติซึ่งบานปลายอีกทั้งรุนแรงยิ่งขึ้น

แม้มองผ่านมุมนี้เข้าไปสู่ระบบสังคม ถ้าถือรากฐานซึ่งปลอดจากการยึดติดในระดับหนึ่งน่าจะเห็นได้ว่า สิ่งดังกล่าวน่าจะเป็นส่วนหนึ่งซึ่งมีอิทธิพลหล่อหลอมความคิดให้ปรากฏออกมาในลักษณะ “อำนาจนิยม” อันเป็นสิ่งสวนทางกันกับด้านคุณธรรมที่หวังได้ว่า น่าจะช่วยแก้ไขปัญหานั้นได้ อีกทั้งนำสังคมไปสู่กระแสการสืบทอดสรรพสิ่งทั้งหลาย และคนซึ่งยังคงยึดติดอยู่กับรูปแบบ มักมีแนวโน้มนำมากล่าวอ้างว่า ถ้าไม่รักษาสິงนี้เอาไว้ส่วนรวมก็จะไปไม่รอดโดยเน้นที่หมู่คณะ ซึ่งหากมองได้ลึกซึ้งจะพบกับความสับสนระหว่างคำว่าหมู่คณะกับพรรคพวก

หากอยู่บนฐานพรรคพวกย่อมก้าวต่อไปไม่นาน และแล้ววันหนึ่งก็จะพบกับความร้าวฉาน ซึ่งตึงตังกันเอง เนื่องจากการช่วงชิงผลประโยชน์ส่วนตน หากเน้นอยู่ในด้านนี้จริง ความหวังของเกษตรกรซึ่งหวังพึ่งพาอย่างมีธรรมชาติที่ลดถอยลงไปด้วยตัวของมันเองเป็นลัทธิธรรมเช่นกัน

ผู้เขียนมีโอกาสสัมผัสการศึกษาเกษตรที่บางเขนในช่วงที่มีการเปลี่ยนแปลงจากวิทยาลัยมาเป็นมหาวิทยาลัย โดยที่ในปี พ.ศ. ๒๔๙๖ ตนเรียนอยู่ในชั้นปีที่สอง และขณะนั้นหลักสูตรอนุปริญญาเดิม ๓ ปีก็ยังมีอยู่ แต่ถ้าคะแนนสูงถึงระดับหนึ่งและประสงค์จะไปสู่ระดับปริญญาก็สามารถกระทำได้ โดยที่ศึกษาต่อไปอีก ๒ ปีและทำวิทยานิพนธ์ด้วย

ในช่วงนั้นโครงสร้างการจัดการในมหาวิทยาลัยยังมีสภาพใกล้เคียงธรรมชาติพอสมควร เพราะยังไม่มีมีการแบ่งสาขาวิชาและภาควิชาปรากฏออกมาเป็นรูปธรรม จึงทำให้แนวคิดนิสิตและครูอาจารย์ยังมีรากฐานสานถึงซึ่งกันและกันปรากฏเห็นได้เป็นบางช่วง แต่บางช่วงก็สะท้อนพฤติกรรมออกมาปรากฏในลักษณะแยกส่วนจนกระทั่งแยกพวกให้สามารถเห็นได้ค่อนข้างชัดพอสมควรแล้ว

ทั้งๆ ที่ตัวเองมีผลการเรียนในสาขาวิชาเคมีค่อนข้างเหนือคนอื่น แต่ก็รู้สึกว่าเป็นช่วงว่างมักพยายามสอนเพื่อนๆ จากธรรมชาติความเข้าใจของตนเป็นการช่วยเหลือแทนที่จะคิดตะเกียกตะกายต่อไปเพื่อหวังให้ตนอยู่เหนือคนอื่นยิ่งขึ้นไปอีก ถ้าจะถามจากความรู้สึกใดๆ แล้วก็คือ มีความรู้สึกที่ไม่เห็นด้วยกับการมุ่งเรียนเพื่อให้ตนได้ทีหนึ่งโน้น โดยที่เข้าใจว่านั่นคือการคิดเอาเปรียบคนอื่นและถ้าปล่อยให้บรรยากาศการศึกษาเป็นไปในแนวทางนี้แล้วเราจะกระจายการศึกษามานานพื้นฐานคุณภาพสู่ท้องถิ่นได้อย่างไรกัน และคงพบว่ายิ่งกระจายก็ยิ่งกระจายความคับแคบทางความคิดให้กว้างขวางยิ่งขึ้น

เนื่องจากตัวเองไม่ยึดติดอยู่กับอะไร ประกอบกับช่วงนั้นกรมปศุสัตว์มีหน่วยงานวิชาการและนำไปปฏิบัติอยู่ในบริเวณเกษตรกลางบางเขนด้วย อีกทั้งเทคนิคในการตอนหมั้วตัวเมียเพิ่งเข้ามาใหม่ๆ ตนจึงไปติดสนิทกับนักวิชาการจนกระทั่งในที่สุดระหว่างช่วงปิดภาคการศึกษา ตนและเพื่อนคนหนึ่งก็มีโอกาสเข้าไปเรียนจนกระทั่งนำไปปฏิบัติเป็นผลสำเร็จอย่างคล่องแคล่ว จนเป็นที่กล่าวขวัญกันขณะนั้นว่า มีนิสิตสองคนเก่งเรื่องตอนหมั้วตัวเมียมาก และมักถูกขอร้องให้ไปทำในที่ต่างๆ เป็นครั้งคราว แต่ก็ไม่ได้ยึดติดอยู่กับมัน คงมุ่งถ่ายทอดให้คนอื่นต่อไป

ในช่วงนั้นได้มีโอกาสสัมผัสกับครูอาจารย์ซึ่งมุ่งทำงานอย่างจริงจังและใช้ชีวิตอย่างเรียบง่ายหลายคน แต่ถ้ามองลึกๆ และไม่ได้ติดอยู่เพียงตัวบุคคล จะเกิดความรู้สึกเช่นเดิมว่า แท้ที่โอกาสสัมผัสกับแนวคิดและบรรยากาศซึ่งมีผลต่อการจัดการศึกษาเกษตรไทยแล้ว ก็อดที่จะรู้สึกไม่ได้ว่า มีการมุ่งเน้นอยู่ที่ด้านเทคโนโลยีอย่างชัดเจน และหากสามารถมองเห็นภาพรวมของชีวิตได้ชัดเจนน่าจะเห็นว่า “การเน้นที่เทคโนโลยีมากขึ้น ย่อมมีผลทำให้มองเห็นและเข้าใจถึงสัจธรรมของชีวิตคนลดน้อยลงไปเรื่อยๆ” และในช่วงหลังๆ ก็มักมีเสียงสะท้อนออกมาจากคนบางคนบางกลุ่มซึ่งปรารถนาว่า “การพัฒนาเกษตรไทยเข้าไม่ถึงคน” ซึ่งประเด็นนี้ผู้ที่หยอหย่อนด้วยคุณธรรมย่อมมองได้ไม่ถึงจึงมักกล่าวว่า “ก็ผมลงไปสัมผัสกับชาวบ้าน แล้วจะว่าเข้าไม่ถึงคนได้อย่างไร”

อนึ่ง ชีวิตผู้เขียนนับว่าโชคดี โดยที่มุ่งมั่นรักษาสัจจะหรือความเป็นตัวของตัวเองไว้อย่างมั่นคงจากการทำงานในสิ่งที่รักและสนใจบนพื้นฐานความรักซึ่งมีต่อเพื่อนมนุษย์อย่างไม่เลือกพวกเลือกกลุ่มโดยไม่หวั่นไหวต่ออิทธิพลอำลิสสินจ้างไม่ว่ารูปแบบไหนมาโดยตลอด เปิดโอกาสให้เข้าใจคนและสังคมถึงสัจธรรมได้ลึกซึ้งยิ่งขึ้นอย่างน่าสนใจและมองเห็นกำไรชีวิตซึ่งเชื่อว่าจะถือเป็นภาพที่แท้จริงชัดเจนยิ่งขึ้นเป็นลำดับ

วันหนึ่งก็มาถึงช่วงซึ่งมีโอกาสสัมผัสกับบัณฑิตจากเกษตรซึ่งเป็นชนรุ่นหลังหลายปี โดยที่เข้าไปขอพบถึงที่บ้านและแจ้งความจำนงว่า ขอมาสัมภาษณ์ถึงปัญหาการศึกษาเกษตรไทย เพื่อนำไปใช้เผยแพร่ในงานส่งเสริมหลังจากที่คุยในลักษณะเชื่อมโยงถึงกันของสิ่งต่างๆ ได้ช่วงหนึ่ง ผู้ขอสัมภาษณ์ก็หยุดนิ่งแล้วเอ่ยปากต่อไปว่า “เท่าที่พูดมาแล้วไม่ใช่การศึกษาเกษตร แต่มาลงที่การศึกษาทั่วไป”

ทำให้ได้ข้อมูลซึ่งเกิดมีคำถามว่า “เหตุใดบุคลากรผู้ทำงานด้านส่งเสริมเกษตร จึงลงไม่ถึงพื้นฐานตัวเอง ทำให้สะท้อนความรู้สึกออกมาในลักษณะแยกส่วน อีกทั้งมีรูปแบบเป็นเอกเทศด้วย” นี่เป็นส่วนหนึ่งของสิ่งซึ่งหยิบยกมาเป็นตัวอย่างเพื่อให้แต่ละคนนำไปวิเคราะห์ค้นหาความจริงบนพื้นฐานตนเอง และแต่ละคนคิดได้แค่ไหนหากทำได้จริงเพราะไม่ปฏิเสธรวมถึงไม่ได้แย้งคนอื่น นั่นคือความจริงของสิ่งซึ่งเริ่มเกิดขึ้น เพื่อนำไปสู่วิถีทางที่สร้างสรรค์ได้แม้เพิ่งเริ่มเกิดขึ้นก็ตาม เพราะการปฏิเสธตัวเองเป็นสิ่งที่ปิดกั้นภูมิปัญญาซึ่ง

แต่ละคนมีเป็นธรรมชาติอยู่แล้ว

ชีวิตเกษตรกรไทยหากมีรากฐานอยู่ที่พื้นดินจริงๆ หากใช้เกษตรกรเพียงวันสุดสัปดาห์ ยังคงอยู่ในสภาพย่าแย่ รวมถึงศึกษาซึ่งเกิดจากกระแสอุตสาหกรรมข้ามชาติซึ่งเข้ามาฉกฉวยโอกาสช่วงชิงแรงงานในครอบครัวไปครอบครองถือเป็นเจ้าเข้าเจ้าของ และใช้วิธีการซึ่งส่งผลทำลายความเป็นมนุษย์ของบรรดาลูกหลาน เพียงเพื่อหวังให้อยู่สนองประโยชน์ส่วนตนเท่านั้น หากมองได้ลึกซึ้งถึงรากฐานจริงๆ ทำให้สามารถเข้าใจว่าการเกษตรคือวัฒนธรรม หากไม่มองอย่างตื้นเขินเพียงแค่ว่าคืออาชีพ น่าจะมองเห็นภาพที่เชื่อมโยงถึงกันได้ว่า “เมื่อวัฒนธรรมท้องถิ่นต้องสูญเสียอย่างถึงรากฐาน การเกษตรซึ่งถือเป็นวิถีชีวิตคนท้องถิ่นย่อมจำต้องสูญเสียด้วย”

ดังนั้นเราจึงน่าจะหันมาพิจารณาค้นหาความจริงในด้านวัฒนธรรมให้ลึกซึ้งถึงรากฐานเพื่อหวังเข้าใจได้ถึงแก่นแท้ โดยเหตุผลที่ว่า “เหตุของสิ่งต่างๆ ซึ่งก่อให้เกิดภาวะสูญเสียเป็นสิ่งปรากฏอยู่ในรากฐานคนทั้งสิ้น” แม้ภาพในด้านวัฒนธรรมที่สะท้อนออกมาปรากฏเช่นทุกวันนี้ หากมองที่คนก็คงเห็นว่า เป็นเพียงภาพเปลือกนอกซึ่งเกิดจากการเข้าใจถึงความจริงเป็นส่วนใหญ่เมื่อวัฒนธรรมซึ่งเป็นฐานชีวิตต้องสูญเสียทุกสิ่งย่อมไม่มีเหลือในที่สุด

หากเข้าใจจริง สิ่งคนน่าจะเปลี่ยนสภาพจากความขัดแย้งจนถึงขั้นทะเลาะกันรุนแรงยิ่งขึ้น มาเป็นการร่วมมือกันมุ่งมั่นปฏิบัติบนรากฐานความรู้ลึกซึ่งสงบและมีความเป็นหนึ่งเดียวกัน ไม่ว่าจะยืนอยู่บนพื้นฐานการเกษตรหรือสาขาอื่นใด ย่อมมองเห็นและเข้าใจถึงความเป็นหนึ่งอันถือเป็นธรรมชาติในความรู้ลึกแต่ละคน เมื่อนั้นทุกสิ่งทุกอย่างย่อมสนองประโยชน์สู่แนวทางสร้างสรรค์เริ่มจากตนเอง และขยายวงออกสู่หมู่มกกว้างยิ่งขึ้น กับอีกด้านหนึ่งย่อมพบความสุขที่แท้จริงจากการทำงานได้ทุกรูปแบบและทุกโอกาส

แต่หากเข้าใจถึงสัจธรรมว่า มนุษย์ที่เกิดมาก็เพื่อเรียนรู้ ซึ่งถือว่ามีความหมายลึกซึ้งที่สุดหากคิดได้ถึงยอมช่วยให้เข้าถึงสัจธรรมได้ด้วยตนเองว่า ทุกสิ่งทุกอย่างเมื่อมีเกิดย่อมมีดับอย่างปราศจากการละเว้น ไม่ว่าสิ่งนั้นจะมีรูปลักษณะและสภาวะอย่างไร ดังนั้นในช่วงชีวิตใครที่เข้าถึงได้เร็วย่อมถือเป็นกำไรชีวิตที่แท้จริง เพราะช่วยเปิดโอกาสให้พลังในการทำงานปรากฏออกมาอีกทั้งอยู่เหนือความห่อถอย โดยเฉพาะครูอาจารย์จะไม่ละทิ้งศิษย์ รวมถึงผู้บริหารไม่ว่าในระดับไหนย่อมไม่ละทิ้งคนซึ่งชีวิตยังด้อยกว่าตนด้วย อีกทั้งผลซึ่งสะท้อนกลับมาสนอง ล้วนถือเป็นศิริมงคลแก่ตนเองอย่างแท้จริงทั้งสิ้น

๒๑ มิถุนายน ๒๕๓๘

ความคิดในการบริหารและการจัดการภาคเกษตรกรรมแบบปฐโสมเผ่าทรัพย์

นิยายเรื่องปฐโสมเผ่าทรัพย์ เป็นเรื่องที่เล่าขานกันมาแต่อดีต ซึ่งผู้เขียนมีโอกาสรับฟังตั้งแต่สมัยที่ตนยังเด็กเล็กๆ คนหนึ่ง จนกระทั่งอายุผ่านมาถึงช่วงประมาณสิบกว่าขวบ ยังได้ชมภาพยนตร์เรื่องนี้ ทำให้รู้สึกว่าคุณใหญ่สมัยก่อนยังมองเห็นลัทธิธรรมของชีวิตได้ลึกซึ้งกว่ารุ่นหลังๆ มาก จึงผลิตผลงานที่กระตุ้นให้คิดค้นวิถีทางซึ่งเชื่อว่าน่าจะสร้างสรรค์มากกว่ายุคหลังๆ

นิยายเรื่องปฐโสมเผ่าทรัพย์ สะท้อนถึงความคิดที่เน้นในด้านวัตถุอย่างชัดเจน โดยที่อ่านได้ว่า แม้ชีวิตตัวเองจะสูญสิ้นไปแล้วบนพื้นฐานความจริง แต่กรรมก็ยังคงปรากฏอยู่ต่อไป อีกทั้งมีเหตุมีผลสร้างความเดือดร้อนให้ถึงรุ่นลูกรุ่นหลานเสมือนเป็นสายโซ่ซึ่งมีปวงคล้องกันไว้เป็นเปลาะๆ อย่างปลดออกได้ยากยิ่งขึ้น

หากไม่ยึดติดอยู่เพียงเปลือกนอก ช่วยให้เรามองเห็นความจริงได้ถึงไส้ในจะพบว่า แม้ผลเสียที่เกิดขึ้นกับสถานะเศรษฐกิจในปัจจุบันซึ่งหลายคนกล่าวว่าหนักหนาสาหัสสาหัส ส่วนหนึ่งเกิดจากเหตุนี้จึงทำให้สังคมจำต้องสูญเสียประโยชน์อันพึงได้รับจากความคิดคนท้องถิ่นอย่างปลอดโปร่ง หรืออาจกล่าวว่า เป็นเพราะความไม่รู้จึงทำให้สิ่งซึ่งคิดว่าน่าจะได้ กลับกลายเป็นผลที่จำต้องสูญเสียมากขึ้น

ในช่วงประมาณปี พ.ศ. ๒๕๒๐ ซึ่งระหว่างนั้น “กล้วยไม้ช้างแดงจากเมืองไทย” ยังคงโด่งดังอยู่ในกลุ่มบุคคลจำพวกเศรษฐีและพ่อค้าซึ่งเรียกกันว่า “นักเล่น” ทำให้คำว่า “เล่นกล้วยไม้” ได้รับการกล่าวติดปากกันมาจนถึงปัจจุบัน ถ้าไม่ยึดติดอยู่กับกล้วยไม้ช่วยให้มองเห็นความจริงได้ถึงรากฐานความคิดคน ก็น่าจะพบคำตอบว่า สิ่งซึ่งพบได้ที่คนในค่านกล้วยไม้ย่อมพบได้ในด้านอื่นด้วย

ระหว่างนั้นเอง นอกจากความงามเด่นของกล้วยไม้ช้างแดงแล้วยังเป็นของหายากมากอีกด้วย จึงทำให้ราคาในสหรัฐอเมริกา ยิ่งในมลรัฐฟลอริดาซึ่งมีสภาพแวดล้อมธรรมชาติคล้ายไทยมาก ได้รับความนิยมสูงและมีราคาแพงดังที่พบจากประกาศโฆษณาขายในราคาค้นละ ๑,๕๐๐.๐๐ เหรียญสหรัฐ และในช่วงนั้นรายได้คนในภาครัฐของไทยที่จบปริญญาจากมหาวิทยาลัยใหม่ๆ เพียงเดือนละ ๕๑๒ บาท

คนไทยผู้สนใจกล้วยไม้ในยุคนี้ยังเชื่อกันว่า ไม่อาจผสมและเพาะเมล็ดกล้วยไม้ช้างแดงให้เป็นช้างแดงได้ และคนในกลุ่มที่เล่นกล้วยไม้ก็มีแนวความคิดยึดติดว่า ลงในอดีตทำไม่ได้แล้วใครอย่าไปคิดทำเข้า เพราะจะถูกปรามาสว่าไม่มีวันจะทำได้ แม้ตัวเองก็ไม่พยายามทำต่อไปจากการคิดปรับปรุงความรู้ในด้านเทคนิค

ระหว่างนั้น ภาพพจน์จากคนในประเทศต่างๆ รวมทั้งคนไทยส่วนใหญ่ มุ่งมองไปยัง “หมู่เกาะฮาวาย” ด้วยความรู้สึกว่า “เป็นเมืองแห่งกล้วยไม้งามของโลก” แม้คนไทยซึ่งถูก

ส่งไปดูงานด้านต่างๆ พอใกล้จะกลับก็มักซื้อกล้วยไม้กลับมาด้วยทั้งๆ ที่ตัวเองไม่ได้สนใจปลูกกล้วยไม้ โดยที่กล่าวว่าถ้าไม่ซื้อกลับมา คนอื่นจะหาว่าไม่ได้ไปถึงฮาวาย

ผู้เขียนรู้ว่าฮาวายแทบจะไม่มียกล้วยไม้อยู่ในธรรมชาติ หากไปนำพันธุ์ธรรมชาติจากที่อื่นมาผสมและเพาะขาย รวมทั้งนำไปจากป่าเมืองไทย และส่งกล้วยไม้ลูกผสมสำเร็จมาขายคนไทยด้วย ดังเช่นกล้วยไม้ “ฟ้ามุ่ย” เป็นตัวอย่างซึ่งเห็นได้ชัดเจนนมาก ส่วนข้างแดงพื้งจะเริ่มไปตั้งหลักที่มลรัฐฟลอริดา แต่ยังไม่ทันจะเกิดผลผลิต หากการโฆษณาทำให้ดังไปทั่วโลกแล้ว และคงจะทำให้มีคนอยากได้มากขึ้น แต่ก็ชัดด้วยราคาแพงมาก

ผมเริ่มมองเห็นผลสำเร็จในการผลิตกล้วยไม้ข้างแดงจากการเพาะเมล็ดเป็นครั้งแรกในราวปี พ.ศ. ๒๕๐๖ หลังจากปลูกไว้จนกระทั่งออกดอกในช่วงเดือนมกราคม ทั้งๆ ที่ก่อนหน้านั้นก็มีคนมาปราชญ์เป็นช่วงๆ พอพบว่าเป็นความจริงขึ้นมาได้ ตนก็คิดว่า เราน่าจะส่งไปให้สวนกล้วยไม้ที่ฟลอริดา โดยที่รู้ว่าเจ้าของสวนเป็นคนซื้อตรง แต่จะให้เฉยๆ ก็กระไรอยู่จึงคิดราคาต้นขนาดออกดอกเพียงต้นละประมาณ ๑๐ เหรียญสหรัฐเท่านั้น

อาศัยความเชื่อของเจ้าของสวนกล้วยไม้ที่นั่น แม้ว่าในรายการขายของเขาจะอยู่ระหว่างต้นละ ๕๐๐ ถึง ๑,๕๐๐ เหรียญ แต่เขาก็บอกตรงๆ ว่า ไปจากเมืองไทย หลังจากนั้นกล้วยไม้ข้างแดงก็ได้รับรางวัลจากการตัดสินเกียรติคุณเป็นช่วงๆ จนถึงครั้งหนึ่งได้รับพร้อมกัน ๑๒ ต้น ซึ่งมีการมอบประกาศนียบัตรเกียรติคุณแห่งคุณภาพ (AWARD OF QUALITY) ซึ่งมอบให้ทั้งผู้ส่งเข้ารับการตัดสินและผู้ผสม เราจึงได้มาและมีประจักษ์พยานอยู่ใน “ห้องสมุดกล้วยไม้ระพีสาคริก” ณ หอสมุดแห่งชาติ ท่าหลวงสุกรี

ผมไม่ขอกล่าวว่า “ตัวเองได้อะไร” จากการขายแถมให้ แต่ขอถามว่า “เราในวงการกล้วยไม้ได้อะไร” คำตอบซึ่งเกิดจากการเห็นลัทธิธรรมก็คือ “ช่วยให้ภาพพจน์ซึ่งคนทั่วโลกเคยมุ่งมองไปที่ฮาวาย มีการปรับเปลี่ยนทิศทางหันมามุ่งที่เมืองไทยอย่างเห็นได้ชัด” หากตนคิดที่จะใช้โอกาสสร้างความร่ำรวย เมืองไทยก็คงจะต้องตกเป็นเบี้ยล่างต่างชาติต่อไปโดยไม่มีใครบอกได้ว่า จะมีผู้คิดในลักษณะทวนกระแสเกิดขึ้นเมื่อไหร่

สอนให้รู้สัจธรรมว่า ถ้ามุ่งเน้นความสำคัญที่เงิน เราก็คงต้องตกเป็นทาสเงินของคนชาติอื่นเรื่อยไป ซึ่งแน่นอนที่สุด คนฉลาดแถมโกงโดยที่ขาดรากฐานความรักร่วมแผ่นดินย่อมจับได้สองด้านคือด้านหนึ่งต้องกดขี่บังคับหรือ ไม่ก็มอมเมาด้วยสินค้าที่ก้าวหน้าเร็วขึ้นเพื่อให้เจ็บปวดหนักขึ้น กับอีกด้านหนึ่งก็นำเงินมาล่อเพื่อหวังที่จะให้มีการกู้ยืมจนเกิดเป็นชนกักปิดทึบหลังให้จำต้องส่งเสียดอกผลต่อไป อีกทั้งยังทำให้เรามองเห็นเป็นพระเจ้าด้วย

ในช่วงปี พ.ศ. ๒๕๒๒ - ๒๕๒๓ ผมมีโอกาสเข้าไปเป็นรัฐมนตรีในกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ทำให้รู้ความจริงเพิ่มขึ้นว่า ระหว่างช่วงนั้นได้มีการทิ้งผลจากความคิดไว้ให้เห็นได้ชัดเจนมื่ออาจเป็นเพียงจุดหนึ่ง แต่ลงได้มีเหตุอยู่ในรากฐานคนย่อมไม่เกิดขึ้นเพียง

จุดใดจุดหนึ่ง สิ่งซึ่งพบในช่วงนั้นก็คือ การส่งผลลับประตไปขายต่างประเทศจะต้องตัดเอา
จากซึ่งอยู่ตรงปลายออกเสียก่อน เพราะเกรงไปว่าชาติอื่นจะนำไปปลุกแข่งกับเรา”

ผมเป็นคนมีนิสัยไม่ชอบนั่งโต๊ะ ไม่สนใจเรื่องเงินก่อนเรื่องพื้นดินและคน และไม่
ชอบพูดแม้ในที่ประชุม มากไปกว่าการลงไปเดินบนพื้นดินและพิจารณาชีวิตคนระดับล่าง
พร้อมทั้งนำมาคิดทุกเรื่องซึ่งผ่านเข้ามาสู่สายตาตัวเอง แล้ววันหนึ่งระหว่างที่เดินอยู่ในร่อง
สวนลับประต สายตาก็คพบกับผลซึ่งมีจุลสีเขียวติดอยู่ด้านบนแต่ทำท่าจะแห้ง จึงใช้มือลอง
หยิบดูทำให้พบความจริงว่า หลุดติดมือขึ้นมาโดยง่าย

ตนหันไปมองหน้าเจ้าของสวนเสมือนรู้ใจโดยไม่ต้องถาม เขาอธิบายให้ฟังว่า ต้อง
ตัดจุกออกก่อนตัดผลสักกระยะหนึ่ง แล้ววางปิดแผลไว้ที่เดิมเพื่อให้แผลแห้ง แล้วจึงเอาออก
พร้อมกับตัดผลในภายหลัง เนื่องจากทางการไม่ยอมให้ขายส่งต่างประเทศไปทั้งจุกเพราะ
เกรงว่าจะเอาไปทำพันธุ์ปลูกได้ พอตนกลับมาถึงกระทรวงจึงเชิญผู้บริหารสายตรงมา
อธิบายให้ฟังถึงเหตุผล และสั่งให้ยกเลิกกฎระเบียบดังกล่าว

ทราบว่าเป็นเช่นนั้นก็เริ่มมีการคิดห้ามส่งพันธุ์ไม้ซึ่งมีอยู่แล้วออกไปต่างประเทศ แต่
ยังไม่ทันจะออกเป็นกฎระเบียบ และคนทั่วไปหลายคนก็มีความคิดในลักษณะเดียวกัน หาก
อ่านได้ลึกก็คงสรุปได้ถึงแก่นว่า “คือภาวะเห็นแก่ตัว” และลงได้เข้าไปอยู่ในรากฐานจิตใจ
ให้เห็นแก่ตัวระหว่างชาติแล้ว แม้ระหว่างคนในชาติเดียวกันก็ยอมเห็นแก่ตัวด้วย
เนื่องจากความจริงที่ว่า “ลงมือเงินไปเข้าไปอยู่ในรากฐานเป็นธรรมชาติ ย่อมไม่มีกรอบที่
พึงละเว้น” และมองไม่เห็นพื้นฐานของแต่ละสิ่งซึ่งตนเกี่ยวข้องว่ามีอิสระเป็นตัวของตัวเอง
หากนำมาผูกติดกันหมด

คนลักษณะนี้จึงเน้นที่การหวงของด้านเดียว แทนที่จะมองเห็นอีกด้านหนึ่งได้ว่า
สำคัญกว่า คือการมุ่งมั่นทำงานค้นคว้าวิจัยเพื่อค้นหาความจริงให้ถึงที่สุด ซึ่งแน่นอนที่สุด
หากกระทำได้อย่างมีเหตุผลผลพัฒนารากฐานที่มีอยู่แล้วให้ลึกซึ้งยิ่งขึ้น ย่อมส่งผลพัฒนาให้
ก้าวต่อไป ส่วนสิ่งซึ่งมีอยู่แล้วแทนที่จะหวง น่าจะนำไปเผยแพร่แม้สอนให้เขาปลูกอย่างได้ผล
แต่ก็ควรอยู่กับเมตตารธรรมช่วยกำหนดความพอดีพองาม โดยไม่คิดเอารัดเอาเปรียบคนอื่น
หากมองที่การถ้อยที่ถ้อยอาศัยซึ่งกันและกัน เพื่อความมั่นคงยั่งยืนต่อไปในอนาคตร่วมกัน
ทั้งสองด้าน

มาทราบภายหลังว่า หลังจากที่ได้ผ่านพ้นตำแหน่งมาแล้ว ก็มีการออกกฎระเบียบ
ควบคุม และเมื่อควบคุมก็ย่อมมีการใช้อำนาจควบคุมกันไปอย่างแยกออกจากกันได้ยาก ทั้งๆ
ที่หลักการพัฒนาคำนวณร่วมกับงานเพื่อคุณภาพ น่าจะเกิดจาก “การมีอำนาจแต่ไม่ต้องใช้อำนาจ
ย่อมช่วยให้เกิดผลสำเร็จในการบริหารทั้งงานและคนร่วมกันเป็นหนึ่งเดียว จึงจะถือว่าเป็น
ความสามารถที่แท้จริงของผู้บริหาร” มิฉะนั้นแล้ว ก็จะทำให้อำนาจความจริงได้ว่า สภาพดัง
กล่าวเกิดจากคนบ้าอำนาจมากขึ้น ทำให้ทุกสิ่งทุกอย่างถูกทำลายไปเรื่อยๆ อย่างปราด

จากการละเว้น และลงได้เป็นธรรมชาติย่อมปราศจากการรู้ได้ด้วยตนเอง

หลังจากผมพ้นตำแหน่งรัฐมนตรีมาแล้วจึงทราบว่า มีการออกกฎหมายห้ามส่งต้นไม้ชนิดนั้นชนิดนี้ซึ่งเกษตรกรปลูกเป็นอาชีพกันอยู่แล้ว มีทั้งมะม่วง ทุเรียน และอะไรต่อมิอะไรเพิ่มขึ้นอย่างหยุดได้ยาก หากมองย้อนกลับไปสู่อีกด้านหนึ่งได้โดยไม่ยึดติดอยู่กับภาพปลายเหตุย่อมมองเห็นคำตอบที่เป็นลัทธิธรรมได้ว่า การเกษตรของไทยซึ่งส่วนใหญ่อยู่ใต้อิทธิพลกำหนดโดยแนวคิดของด้านที่เป็นราชการ ตกอยู่ในสภาพซึ่งอาจเรียกว่ายึดติดอยู่กับของเก่าต่อไปเรื่อย ๆ สอดคล้องกันกับคำกล่าวที่นำเอาคำว่า “ปุโสเมเฝ้าทรัพย์” มาใช้เปรียบเทียบ

ความจริงแล้ว บรรดานักวิชาการซึ่งมีโอกาสรำเรียนมาโดยใช้เงินจากภาษีราษฎรควรจะทำหน้าที่คืนให้แก่สังคมในด้านบริการทางวิชาการ ซึ่งสิ่งดังกล่าวจะเกิดขึ้นได้คงไม่ใช่เพียงแต่ออกไปสอนชาวบ้านให้ปลูกพืชเลี้ยงสัตว์เก่งโดยที่เป็นเรื่องของเปลือกนอก หากควรหวนกลับมาสนใจเปิดรากฐานความคิดตนเองให้กว้างและไกลซึ่งถือเป็นกุญแจดอกสำคัญของการพัฒนาไม่ว่าเรื่องใด หากยังใช้วิธียึดยึดความรู้ในด้านเทคนิคโนโลยีมากขึ้นโดยเน้นอยู่กับ “ความทันสมัย” อีกทั้ง “กลัวว่าจะตามคนอื่นไม่ทันด้วย” ดังเช่นที่นำมาอ้างกันจนติดปาก ย่อมทำให้ผู้ที่ผ่านการศึกษาไปแล้ว จำต้องตกอยู่ในสภาพ “ไม่รู้ทันคนอื่นหรืออาจกล่าวได้ว่าไม่รู้จริง” มากขึ้น จึงเท่ากับหลอหลอมคนไว้ให้ออกไปเป็นทาสรับใช้คนอื่น แทนการพึ่งตนเองอยู่กับเหตุและผล

ดังจะพบความจริงว่า คิดแก้ไขปัญหาที่ไรก็ยิ่งทำให้ตนจำต้องตกเป็นทาสคนอื่นเพิ่มขึ้น เราจึงพบความจริงว่า ยิ่งได้ผลผลิตสูงและขายได้ ก็ยิ่งทำให้เป็นหนี้คนอื่นมากขึ้นหรือไม่ก็ได้ผลผลิตสูงก็จริงแต่กลับไม่มีตลาดจะขายบางที่อาจขายได้บางส่วนแต่ก็ถูกกดราคาเพราะรากฐานอ่อนแอทำให้ขาดพลังต่อรอง ทั้งๆ ที่ตามเหตุและผลแล้วด้านเกษตรน่าจะเป็นฝ่ายถือไพ่เหนือกว่าด้านการจัดการและการค้า

- การแสดงผลผลิตจากการพัฒนาพันธุ์กล้วยไม้ ซึ่งชาวสวนร่วมมือกันจัดขึ้นอย่างอิสระ เพื่อประโยชน์ในการคัดคุณลักษณะ

ยังมีตัวอย่างอีกเรื่องหนึ่งคือ ในอดีตคนที่อยู่บนรากฐานอำนาจรัฐปฏิเสธความสำคัญของกล้วยไม้ หากมองที่รากฐานแนวคิดความเชื่อซึ่งนำมาใช้กำหนดนโยบายจะพบว่า ในอดีตที่ผ่านมา ถ้าพืชผลชนิดไหนไม่เติบโตขึ้นมาเองจนถึงช่วงซึ่งมองเห็นได้ว่ามีการค้าขายได้เงินถึงระดับหนึ่ง ทางเราก็จะไม่ยอมรับว่ามีความสำคัญทางเศรษฐกิจ จึงไม่เข้ามาเกี่ยวข้องและให้การสนับสนุน ซึ่งความคิดลักษณะนี้ทำให้มองเห็นความจริงว่า ทางการไม่สนใจให้การสนับสนุนความคิดริเริ่ม แต่กลับทำให้ปลูกอะไรปลูกตามกัน ซึ่งเป็นปัญหาใหญ่ของการตลาดในปัจจุบัน หรืออาจกล่าวว่า ทำงานในลักษณะซบมือเปิบ เพราะเมื่อขาดความคิดริเริ่มย่อมไม่อาจหยั่งรู้ได้ลึกซึ้งถึงรากฐาน ทำให้สิ่งซึ่งเกิดขึ้นเองอย่างอิสระถูกทำลายไปเพราะความรู้เท่าไม่ถึงการณ์ของอำนาจรัฐในที่สุด

กับอีกตัวอย่างหนึ่งซึ่งสะท้อนภาพความจริงให้เห็นได้ชัดถึงปัญหาซึ่งแฝงอยู่ในรากฐานความคิด ในขณะที่เราเห็นว่า งานพัฒนาวงการกล้วยไม้รวมกับการพัฒนากล้วยไม้พันธุ์ผสมเพื่อให้ตัดออกเป็นอาชีพได้ก้าวหน้ามาเป็นช่วงๆ ทำให้รู้สึกว่าต้นกล้วยไม้ลูกผสมพันธุ์เก่าๆ มีปริมาณมากขึ้นจึงทำให้ราคาถูกลง แทนที่จะปล่อยให้ราคาจะสูงขึ้นจนการใช้ประโยชน์ต่อไปในรูปแบบของ ต้นไม้มีดอกตั้งประดับในสวนและในอาคารได้อย่างกว้างขวาง เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงได้ทำให้มีปริมาณมากขึ้น ซึ่งจริงๆ แล้ว การผลิตได้และขายออกไปสู่ผู้มองว่าน่าจะช่วยให้เกิดความมั่นคงในด้านธุรกิจ

แต่ก่อนมา ทางเราก็ไม่ได้ให้ความสนใจส่งเสริมการปลูกกล้วยไม้โดยที่อ้างว่า เพราะยังขายได้เงินไม่มากเท่าที่ควร มาถึงช่วงปี พ.ศ. ๒๕๓๐ นับเป็นปีแรกที่ทางการประกาศนโยบายการส่งเสริมโดยรวมกล้วยไม้เข้าไว้ด้วย และในปีนั้นเองก็เกิดเรื่องเนื่องจากทางการประกาศเป็นมติคณะรัฐมนตรีฝ่ายเศรษฐกิจสั่งห้ามส่งต้นกล้วยไม้ไปขายต่างประเทศโดยอ้างอย่างชัดเจนว่า เกรงต่างชาติจะนำไปปลูกแข่งกับเรา

สิ่งสำคัญจากรากฐานความคิดคนส่วนใหญ่ในระบบทางการก็คือ เน้นมุ่งขึ้นที่สูงและมุ่งไปข้างหน้าด้านเดียวโดยที่ไม่อาจหวนกลับมาทบทวน จึงมองไม่เห็นว่าการที่ผ่านมาแล้วมีการคิดการทำอะไรจริงช่วยให้การพัฒนาเป็นมาได้ก่อนที่จะทางการจะเข้ามาเกี่ยวข้อง หากนำเหตุผลจากธรรมชาติมาใช้พิจารณาคงกล่าวได้ว่า เกิดจากทฤษฏี ทำให้รู้สึกว่าจะขอเรียนรู้จากผู้ซึ่งมีประสบการณ์ก็เกรงว่าตนจะเสียหน้า

การคิดและวางแผนเพื่อเตรียมผลิตต้นกล้วยไม้ส่งไปขายเพื่อนำไปใช้ปลูกทำไม้ตัดดอกก็ดี ทำต้นไม้กระถางซึ่งนำไปตั้งประดับในอาคารร้านค้าและตามโรงแรม รวมทั้งร้านอาหารก็ดี เรามุ่งไปที่เกาะโอกินาวาก่อนอื่นเนื่องจากที่นั่นใกล้กับประเทศไทย และทราบดีว่ากำลังมีความต้องการสูง ซึ่งสอดคล้องกันกับหลักความจริงที่คนรุ่นก่อนสอนไว้ว่า **จงเริ่มต้นจากใกล้ไปหาไกล** แต่ผลจากการพัฒนาเท่าที่เป็นมาแล้วทำให้ต้องรับความจริงว่า ถ้าจะทำให้ในประเทศก่อนคงเป็นไปได้ยากเนื่องจากแนวความคิดซึ่งใช้พัฒนาในอดีตล้าสมัย

ปัญหาไว้มาก เกาะโอกินาวาจึงเป็นตลาดเป้าหมายก่อนที่อื่น สำหรับระบายต้นกล้วยไม้ซึ่งมาถึงช่วงที่ทำได้ในปริมาณมากแล้ว

บางคนที่มีองไ้ไม่ลึกและขาดสายตากว้างไกล อีกทั้งยังไม่อาจมองเห็นภาพรวมอย่างเป็นระบบครบถ้วนคงเกิดคำถามขึ้นในใจว่า “ก็ในเมื่อเขาปลูกได้แล้ว เหตุใดจึงเป็นตลาดที่สั่งซื้อจากไทยด้วยละ ? ประเด็นนี้นับว่าสำคัญมากเพราะถ้ามีคนไทยหาคำตอบได้เองเป็นส่วนใหญ่ น่าจะช่วยให้การเกษตรของไทยไม่ว่าใครจะปลูกพืชเลี้ยงสัตว์อะไร คงก้าวหน้าไปได้ไกลกว่าที่พบอยู่ในปัจจุบันเป็นอย่างมาก

บุคคลผู้ซึ่งรากฐานความคิดไม่ยึดติดอยู่กับเงินและวัตถุนักเท่านั้นที่จะมองเห็นความจริงเรื่องนี้ได้ชัดเจน ไม่เช่นนั้นเราก็คงทำลายตลาดของตัวเองเพราะความรู้ทำไม่ถึงการณ์ ดังเช่นที่เป็นมาแล้วแทบทุกเรื่อง และเมื่อนำประเด็นปัญหานี้มาพิจารณา หากมองได้ลึกถึงระดับหนึ่งย่อมพบความจริงว่า การจัดการศึกษาของไทยไม่ได้ช่วยแก้ไขอะไรได้ชัดเจนแล้ว กลับเกิดภาวะสังคมปัญหาหลักซึ่งยิ่งขึ้น และคงไม่เพียงมองที่กล้วยไม้หากเห็นได้จากทุกเรื่องหากทราบความจริงว่า ปัญหาอยู่ในรากฐานคนโดยแท้

การที่คนบนเกาะโอกินาวาปลูกกล้วยไม้เป็นและขายกล้วยไม้ได้ทั้งดอกและต้นที่มีดอก เป็นเพียงส่วนปลายของทั้งระบบหากมองทุกจุดซึ่งเชื่อมโยงถึงกันได้อย่างครบถ้วนในกรณีของกล้วยไม้จะพบว่า มีด้านโคนเกิดขึ้นบนผืนแผ่นดินไทยซึ่งเป็นฝ่ายริเริ่มทำมาก่อน ดังนั้นการที่เขานำไปปลูกก็คือการเสริมยอดเท่านั้น ตัวเราเองน่าจะมุ่งมั่นรักษาสวนโคนไว้ให้มีความมั่นคงชัดเจนมากกว่า

ดังนั้น ถ้ามองเห็นสังขรณ์ซึ่งอยู่ในรากฐานตัวเองได้ชัดเจนถึงระดับหนึ่งย่อมมองเห็นความจริงว่า การส่งต้นไปขายยิ่งขายได้มากก็ยิ่งเป็นผลดีแก่เศรษฐกิจ หรืออาจกล่าวสรุปให้ชัดเจนว่า สิ่งใดก็ตามแม้พันธุ์พืชพันธุ์สัตว์ถ้าผลิตขึ้นจากรากฐานความคิดคนท้องถิ่น น่าจะนำออกเผยแพร่อย่างปราศจากการทวงแทน แต่สิ่งซึ่งควรสงวนไว้แต่ก็หาใช่ว่าจะเก็บไว้เฉย ๆ หากควรคิดพัฒนาและส่งเสริมเผยแพร่ความรู้ น่าจะได้แก่สิ่งซึ่งเกิดและดำรงอยู่ร่วมแผ่นดินกับคนเป็นธรรมชาติ

การทวงแทนหาใช่มีความหมายเดียวกันกับการกีดกันหรือห้ามคนอื่น แต่น่าจะอยู่ที่การรู้คุณค่าของสิ่งซึ่งอยู่ใกล้ตัวและมุ่งมั่นค้นคว้าเพื่อนำมาพัฒนาอย่างจริงจังมากกว่า แม้การให้ความร่วมมือแลกเปลี่ยนกับคนต่างถิ่นย่อมเป็นสิ่งสร้างสรรค์เนื่องจากถือเป็นสังขรณ์ซึ่งควรมีการเรียนรู้ซึ่งกันและกัน แต่เป้าหมายสำคัญที่สุดน่าจะได้แก่การนำมาคิดและลงมือทำอย่างจริงจังจากสิ่งซึ่งควรจะเป็นสิทธิของเราเองในฐานะชีวิตหนึ่งของคนที่ท้องถิ่นด้วย

แต่สิ่งซึ่งพบความจริงได้ในวิถีชีวิตประจำวัน เห็นจะได้แก่ ภาพสะท้อนที่ขาดการคิดและทำจากใจจริง แต่กลับไปมุ่งทวงแทนคนอื่นมากกว่า แม้กระทั่งการทวงคนร่วมท้องถิ่นเดียวกันด้วย ดังนั้นจึงพบว่า คนที่ขึ้นไปมีอำนาจยิ่งสูงขึ้นเพียงใด ก็ยิ่งเน้นใช้อำนาจปิดกัน

โอกาสที่คนระดับรองลงมาจนถึงระดับล่างจะลุกขึ้นยืนหนีจากรากฐานความคิดซึ่งมีลัทธิธรรมเป็นของตัวเอง เราจึงพบว่า การอนุรักษ์กิตติ การพัฒนาที่ดี แม้การคิดหาตลาดผลิตภัณฑ์ขึ้นอยู่กับระดับบน และบนพื้นฐานสังคมลักษณะนี้ ยิ่งเติบโตขึ้นไปสู่ระดับบน ก็ยิ่งมองเห็นความสำคัญของระดับพื้นดินได้มากยิ่งขึ้น ทำให้รากฐานความคิดห่างจากความจริงยิ่งขึ้น การคิดแก้ไขปัญหาดังๆ จึงมีผลทำให้ ยิ่งแก้ไขก็ยิ่งส่งสมปัญหาหนักขึ้น

เราจึงพบว่าแม้มองจากเปลือกนอกอาจเห็นว่าการเกษตรมีผลส่วยหรือ โดยที่ผลผลิตก็เพิ่มขึ้น ทำให้คนขายได้เงินมากขึ้น แต่ถ้ามองได้ลึกถึงพื้นฐานจะพบความจริงว่า เกษตรกรละทิ้งไร่นาไปขายแรงงานบ้าง ขายตัวบ้าง ให้กับคนในกลุ่มอุตสาหกรรมและภาคการจัดการ ซึ่งเป็นเพียงด้านปลายของโครงสร้างสังคม

ส่วนในด้านอนุรักษ์ก็จะพบความจริงว่า คนในกลุ่มอำนาจ จะมีแนวโน้มตกเป็นเครื่องมือคนต่างชาติ โดยให้ความร่วมมือถ่ายทอดกระแสอำนาจจากคนต่างถิ่น เข้ามาปิดกั้นถึงขั้นขั้นเป็นขั้วตายในด้านอาชีพของคนท้องถิ่นเดียวกันกับตนซึ่งควรมีสื่อธิในการตัดสินใจนำทรัพยากรท้องถิ่นมาใช้พัฒนาจากรากฐานความคิดตนเองอย่างอิสระ และที่น่าจะถือว่าลึกที่สุดเห็นจะได้แก่การศึกษา ซึ่งแต่ละคนควรมีโอกาสเรียนรู้ทุกสิ่งทุกอย่างบนพื้นฐานที่เปิดกว้าง เพื่อหวังให้คนคิดหาทางออกได้อย่างอิสระ

หวนกลับไปพิจารณากรณีรัฐใช้อำนาจปิดกั้นไม่ให้ส่งต้นซึ่งแท้จริงแล้วก็คือผลผลิตจากคน ไปขายให้ที่อื่น ทำให้มีการหักทวงอย่างรุนแรงจากอีกด้านหนึ่ง ซึ่งมีทั้งชาวสวน ผู้ค้ารวมทั้งผู้เขียนเรื่องนี้ด้วย และเหตุการณ์ได้ดำเนินไปอย่างต่อเนื่องเป็นเวลาประมาณ ๑ เดือนเต็ม ในที่สุดทางการก็ยกเลิกมติคณะรัฐมนตรีดังกล่าว

มีประเด็นหนึ่งซึ่งช่วยให้ผู้เขียนเรียนรู้ความจริงลึกซึ้งยิ่งขึ้นคือ ในกลุ่มบุคคลซึ่งร่วมกันต่อสู้ ทำให้สามารถแยกพื้นฐานออกจากกันได้สองด้าน และโดยสัญจรธรรมแล้ว ในสังคมไทยหากมีสิ่งใดที่คิดว่ามุ่งสร้างสรรค์ มักมีแนวโน้มเกิดจากตัวบุคคล จึงปราศจากการสืบทอดตลอดไป แม้ภายในกลุ่มซึ่งร่วมกันครั้งนั้น น่าจะมองเห็นความจริงว่า ต่อสู้ด้วยอุดมการณ์หรือที่กล่าวกันว่าขึ้นอยู่กับเหตุผลโดยที่ตนไม่ได้มีผลประโยชน์ทางการค้า นอกนั้นมีการค้าเป็นพื้นฐานอย่างเห็นได้ชัด

เมื่อเรื่องจบลงแล้วก็สะท้อนพฤติกรรมให้รู้สึกได้ว่า ต่างคนต่างค้าขายกันไปโดยขาดการร่วมใจกันคิดสร้างสรรค์ให้เกิดโครงสร้างและระบบการจัดการบนพื้นฐานส่วนรวมอย่างอิสระแต่อย่างใด จนกระทั่งต่อมาภายหลังก็เริ่มมองเห็นเงาปัญหาในรูปแบบใหม่ที่เกิดขึ้น

ทำให้การคิดนำพันธุ์ไม้ซึ่งเป็นทรัพยากรท้องถิ่นของคนไทยทุกคนมาใช้ศึกษาพัฒนาโดยตนเอง กระทำได้ล่าช้ากว่าที่ควรจะเป็นไปตามเหตุและผล ทำให้คนไทยจำต้องสูญเสียดุลในด้านงานอาชีพชัดเจนยิ่งขึ้น จากผลของการถ่ายทอดกระแสอำนาจจากกลุ่ม

ผลประโยชน์ซึ่งมีรากฐานอยู่ในต่างถิ่น เข้ามาเพิ่มน้ำหนักมากขึ้น โดยนำมือคนไทยด้วยกันเอง

สภาพที่เป็นจริงภายในกระบวนการพัฒนาการเกษตรของไทย จึงตกอยู่ในสภาพซึ่งอาจกล่าวได้ว่า ยิ่งหวงก็ยิ่งหมด ยิ่งอนุรักษ์ก็ยิ่งสูญ และคนภาคเกษตรก็แตกฉานชานเช่นจากเรือกวสวไรรำไปเป็นทาสรับใช้คนชาติอื่นอย่างเห็นได้ชัด ทั้งๆ ที่การเกษตรคือพื้นฐานเศรษฐกิจที่แท้จริงของคนทุกกลุ่มภายในท้องถิ่น อีกทั้งเป็นสิ่งเสริมสร้างรากฐานแต่ละคนให้ความมั่นคงอยู่กับพื้นดินซึ่งเป็นถิ่นฐานของแต่ละคนร่วมกันโดยแท้ ทำให้มองเห็นความจริงว่าถ้าพื้นฐานการเกษตรจะต้องเสียหายหนักจนถึงขั้นที่คนไม่อาจรวมตัวกันต่อไปได้ แผ่นดินผืนนี้ย่อมเปลี่ยนสภาพไปเป็นชั้นส่วนซึ่งไม่อาจเชื่อมโยงเป็นเนื้อเดียวกันได้อีก

๒๐ พฤศจิกายน ๒๕๔๐

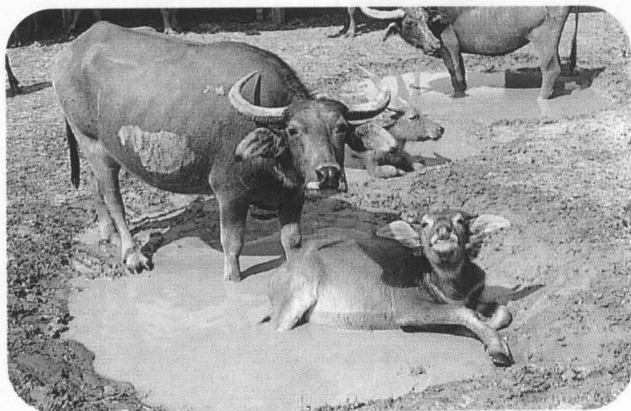
ศิลปศาสตร์กับการพัฒนาคุณภาพคน ภาคเกษตรกรรม

“วิทยาศาสตร์ที่ขาดการใช้คิดปะเป็นพื้นฐานทำให้สังคมจำต้องตกเป็นทาสเทคโนโลยี ซึ่งชนต่างชาติมีโอกาสคิดค้นรูปแบบได้ก่อน โดยที่ฝ่ายทอดซึ่งที่กล่าวแล้วเข้ามาแพร่อิทธิพลครอบงำภูมิปัญญาเพื่อหวังให้คนท้องถิ่นมุงสนองประโยชน์สู่ตนและพรรคพวกได้อย่างต่อเนื่อง โดยที่อีกด้านหนึ่งมีการกำหนดการเปลี่ยนแปลงรูปแบบสืบทอดต่อไปอย่างเป็นกระแส”

◀ สิ่งที่กำลังกลายเป็น
อดีต ที่เราไม่ควรลืม
ที่ จ.กาญจนบุรี

สภาพชนบท ที่
อ.ไทรมาศ จ.บุรีรัมย์ ▶

◀ สองแม่ลูกลงแช่น้ำ
เพื่อคลายร้อน
ที่ จ.สุรินทร์
.... กุมภาพันธ์ ๒๕๒๒

๖๖ มีใครจะกล่าวว่า การศึกษาวิทยาศาสตร์มีความสำคัญมากแค่ไหน แต่คุณภาพคนก็มีสัจธรรมซึ่งถือวิญญาณจากรากฐานจิตใจเป็นสิ่งที่กำหนดจึงจำเป็นต้องให้การพัฒนามาจากด้านศิลปะ หากการจัดการศึกษาวิทยาศาสตร์ขาดการหยั่งรู้ถึงความรู้ภายในจิตวิญญาณ ซึ่งมีเป็นธรรมชาติอยู่ในรากฐานจิตใจแต่ละคนอันควรให้โอกาสแสดงออกอย่างอิสระโดยที่เน้นนำเอาเทคโนโลยีซึ่งมีอิทธิพลจากการเปลี่ยนแปลงรูปแบบเข้ามาสร้างภาวะปิดกั้นความคิดทำให้ประโยชน์ซึ่งมุ่งหวังจากวิทยาศาสตร์จำต้องกำหนดทิศทางวนกลับมาทำร้ายตัวเองอย่างไม่อาจหลีกเลี่ยงได้

จากประสบการณ์ชีวิตเท่าที่ผ่านพ้นมาแล้วเป็นเวลานานพอสมควร รวมถึงการที่ผู้เขียนมีโอกาสนำวิถีชีวิตตนเองเข้าไปดำรงอยู่ท่ามกลางบรรยากาศการจัดการศึกษาเกษตร อีกทั้งยังทำงานอยู่ระหว่างสภาพบรรยากาศดังกล่าวตลอดมา ทำให้กล่าวอย่างมั่นใจได้ว่าสังคมไทยได้นำเอาพื้นฐานด้านวิทยาศาสตร์มาใช้รองรับการจัดการศึกษาและการทำงาน พัฒนาการเกษตรอย่างเน้นหนักอยู่กับด้านนี้มาโดยตลอด

ดังนั้นด้านหนึ่งซึ่งทำให้เกิดความรู้สึกเคยชินอันถือเป็นธรรมชาติของมนุษย์ เมื่อกล่าวถึงการศึกษาเกษตรมักทำให้เกิดความรู้สึกที่สะท้อนออกมาอย่างเน้นอยู่เพียงด้านเดียวว่า จำต้องอยู่บนพื้นฐานการศึกษาสาขาวิทยาศาสตร์ทำให้บริการในด้านการจัดการทั้งงานค้นคว้าวิจัยและเผยแพร่ความรู้มีลักษณะและทิศทางมุ่งที่เทคโนโลยีด้านเดียวอย่างเห็นได้ชัด

อย่างไรก็ตาม ในเมื่อสัจธรรมได้ชี้ไว้อย่างชัดเจนว่า ทุกสิ่งทุกอย่างย่อมมองได้สองด้านถ้ารากฐานผู้มองปลอดจากภาวะยึดติดถึงระดับหนึ่ง ดังนั้นจึงมีเสียงสะท้อนปรากฏออกมาจากอีกด้านหนึ่งเป็นครั้งคราวแม้อาจไม่มากนัก หากเกิดจากการรู้ได้ถึงปัญหา โดยที่กล่าวว่า “การพัฒนาการเกษตรซึ่งเข้ายังไม่ถึงชีวิตคนอย่างแท้จริง” และถ้ามองได้ถึงคนจริงๆ คงรู้สึกว่ ไม่เพียงการนำเอาความรู้วิทยาศาสตร์มาใช้ในระบบการจัดการศึกษาเกษตรแม้ใช้กับศาสตร์สาขาไหนย่อมเข้าไม่ถึงความจริงของชีวิตคนทั้งนั้น ในเมื่อศาสตร์ทุกสาขามีคนเป็นเหตุ

ผู้เขียนมีธรรมชาติที่เน้นการเรียนรู้จากประสบการณ์ชีวิตโดยถือว่ามีความสำคัญเหนือการเรียนจากตำราและจากห้องเรียน ทำให้เชื่อว่ การเรียนรู้ได้ถึงความจริงของสรรพชีวิตและสิ่งต่างๆ ต้องเรียนจากการปฏิบัติด้วยความรู้ดีกว่าตนมีความรักและความจริงใจ อีกทั้งมีความสนใจที่จะเผชิญกับความจริงทั้งหลาย ทั้งๆ ที่อาจทำให้รู้สึกว่ สิ่งเหล่านั้นคือปัญหา

ดังนั้นทิศทางการมองเกี่ยวกับการจัดการศึกษาเกษตรซึ่งนำเอาด้านศิลปะมาเน้นความสำคัญ อาจผิวนความรู้สึกรว่ของหลายๆ คน ยิ่งผู้ทีผ่านระบบการจัดการสาขานี้มาโดยตรงอาจกล่าวว่ “ตนไม่เข้าใจว่เหตุเรื่องอะไร” ซึ่งก็ถือว่คือธรรมชาติของคน อย่างไร

ก็ตามหากใครรู้ได้และนำมาคิดพิจารณา น่าจะเป็นประโยชน์แก่การดำเนินชีวิต ที่ช่วยให้ตนเองสามารถก้าวไปข้างหน้าได้ตลอดรอดฝั่งโดยไม่พบหนทางตันเสียก่อน

อนึ่ง ผู้เขียนเรื่องนี้ก็เป็นคนซึ่งเติบโตขึ้นมาจากพื้นฐานด้านวิทยาศาสตร์ตั้งแต่อายุยังน้อยมาก และในช่วงที่เรียนหนังสืออยู่ในโรงเรียนระดับมัธยมจากตอนต้นจนกระทั่งเข้ามหาวิทยาลัย ทั้งครูและเพื่อนๆ หลายคนก็มองมายังเราด้วยความรู้สึกที่ว่า เรียนวิทยาศาสตร์และคณิตศาสตร์ได้ไวกว่าคนอื่นอย่างเห็นได้ชัด

แต่สิ่งซึ่งเชื่อว่าสำคัญกว่าการเรียนรู้จากครูและตำรารวมถึงผลการสอบ น่าจะเป็นการที่ตนไม่สนใจหมกมุ่นเพื่อหวังให้สอบได้ที่หนึ่งในชั้นเรียน หากรู้แล้วจะนำมาสอนบรรดาเพื่อนๆ ซึ่งยังรู้ได้ไม่ถึงทั้งหมดสิ้น รวมถึงคนอื่นที่เข้ามาหา แม้บางคนอาจไม่เคยรู้จักกันเป็นส่วนตัวมาก่อน

จากนิสัยดังกล่าว ซึ่งฝังรากฐานลงสู่จิตใจอย่างลึกซึ้งได้ช่วยให้มองเห็นชัดเจนยิ่งขึ้นว่า “วิทยาศาสตร์ที่ขาดการใช้ศิลปะเป็นพื้นฐาน ทำให้สังคมจำต้องตกเป็นทาสเทคโนโลยี ซึ่งชนต่างชาติมีโอกาสดัดค้นรูปแบบได้ก่อนโดยที่ถ่ายทอดสิ่งที่กล่าวแล้วเข้ามาแพร่อิทธิพลครอบงำภูมิปัญญา เพื่อหวังให้คนท้องถิ่นมุ่งสนองประโยชน์สุดตนและพรรคพวกได้อย่างต่อเนื่อง โดยที่อีกด้านหนึ่งมีการกำหนดการเปลี่ยนแปลงรูปแบบสืบทอดต่อไปอย่างเป็นกระแสดังจะได้พบกับความจริงซึ่งกล่าวกันในแวดวงการเกษตรในลักษณะที่นิยมเรียกกันว่า “แผนใหม่” หรือ “สมัยใหม่” จนติดปากเป็นนิสัย

ทำให้เป้าหมายของการจัดการศึกษาซึ่งกล่าวไว้อย่างชัดเจนว่า “เพื่อพัฒนาคนให้มีความเป็นมนุษย์อย่างสมบูรณ์พร้อม” จำต้องมุ่งทิศทางสู่ด้านตรงข้ามอย่างเห็นได้ชัดเจนยิ่งขึ้นเป็นลำดับ ดังนั้นเจตนารมณ์ในการนำเสนอเรื่องนี้ จึงมุ่งเหตุผลที่ควรจะช่วยเสริมแนวคิดของคนซึ่งเกี่ยวข้องกับสายวิทยาศาสตร์ไม่ว่าโดยตรงหรือทางอ้อม ให้สามารถมองเห็นภาพรวมของวิชาการซึ่งครอบคลุมถึงสังขารของคนในสังคมทั้งชีวิตและจิตใจ เพื่อให้งานด้านวิทยาศาสตร์สามารถสนองความต้องการของคนในสังคมได้ถึงเป้าหมายอย่างแท้จริง

อนึ่ง อาจเป็นเพราะผู้เขียนเรียนวิทยาศาสตร์ได้ไวกว่า แต่โดยเหตุที่มีอีกด้านหนึ่งอยู่ในรากฐานตัวเองคือ “ไม่ยึดติดอยู่กับมันจึงไม่ถกฉวยโอกาสนำมาใช้เป็นเครื่องมือสร้างความยิ่งใหญ่เหนือคนอื่นเพื่อตัวเอง” จึงพบความจริงว่า เมื่อตนรู้อะไรแล้วมักนำมาสอนให้บรรดาเพื่อนคนอื่น ๆ ได้รู้ด้วยอย่างปราศจากการปิดบัง อีกทั้งเป็นคนมีนิสัยมุ่งมั่นนำปฏิบัติและเก็บทุกสิ่งทุกอย่างซึ่งพบว่าเป็นปัญหามาคิดค้นหาเหตุและผลอย่างถึงที่สุดเท่าที่ภูมิปัญญาในแต่ละช่วงจะสามารถกระทำได้

จึงทำให้เริ่มต้นรู้ได้ว่า “วิทยาศาสตร์กับศิลปศาสตร์มีรากฐานเป็นหนึ่งเดียวกันและมีเหตุผลอยู่ในตนเองโดยแท้” แทนที่จะหลงตามกระแสจากภายนอกซึ่งมีการแยกออกจากกันเป็นสองสาขา ทำให้เชื่อว่า “การเรียนรู้โดยเน้นนำปฏิบัติจากรากฐานแนวความคิดความเพียร

ของตน ซึ่งมันคงอยู่บนรากฐานความรักความจริงใจต่อเพื่อนมนุษย์ น่าจะช่วยกำหนดวิถีทางที่เชื่อมโยงจากวิทยาศาสตร์ถึงความจริงในด้านศิลปศาสตร์อันถือเป็นอีกด้านหนึ่งของกระบวนการเปลี่ยนแปลงซึ่งเป็นธรรมชาติที่มีความสมบูรณ์ภายในตัวเองได้”

บางคนอาจเคยได้ยินคำปรารภเป็นครั้งคราวแม้ไม่บ่อยนักว่า “การจัดการศึกษาเกษตรเท่าที่เป็นมาแล้วไม่ได้ช่วยสนองประโยชน์ถึงคนอย่างแท้จริง” ถ้าสามารถมองเห็นความสำคัญของประเด็นดังกล่าวและนำมาคิดค้นให้ถึงเหตุและผลน่าจะมีโอกาสพบกับสาระสำคัญซึ่งปรากฏอยู่ในส่วนลึกของประเด็นดังกล่าวจากภาพรวมของปัญหาได้บ้างไม่มากนัก และไม่ควรหยุดที่จะนำไปปฏิบัติเพื่อมุ่งมั่นค้นหาต่อไป ซึ่งเชื่อว่าน่าจะพบคำตอบได้ชัดเจนยิ่งขึ้น

หากมองเห็นความสำคัญของหัวข้อเรื่อง “ศิลปศาสตร์กับการพัฒนาคุณภาพคนภาคเกษตรกรรม” และให้ความสนใจนำมาคิดวิเคราะห์ค้นหาความจริงอย่างต่อเนื่อง เพื่อหวังเรียนรู้และนำมาใช้ประโยชน์ให้ได้รับผลมุ่งถึงเป้าหมายยิ่งขึ้น คิดว่าก่อนหน้านี้ ไม่น่าจะเน้นอย่างจำกัดตัวเองอยู่เพียงศิลปศาสตร์เท่านั้น หากควรมองกว้างออกไปอย่างปราศจากกรอบทำให้พบว่า “ศาสตร์ทุกแขนงคือด้านปลายเหตุ” ถ้าสามารถเข้าใจได้ถึงเหตุผลว่า “ทุกสิ่งขึ้นอยู่กับคุณภาพของคน” และคนจะมีคุณภาพควรมีวิถีชีวิตซึ่งถือเอาคุณสมบัติความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ครบถ้วนเป็นเป้าหมายหลักของการดำเนินชีวิตที่เด่นชัดอยู่เสมอ

ดังได้กล่าวแล้วว่า ศาสตร์แขนงต่างๆ คือด้านปลายเหตุ เราจึงพบความจริงเท่าที่เป็นมาแล้วว่า ด้านนี้ได้มีการมุ่งจำแนกแยกแยะกึ่งกันสาขากว้างออกไปรวดเร็วยิ่งขึ้นอย่างปราศจากจุดจบ ดังนั้นคำกล่าวซึ่งเคยรับฟังมาแต่อดีตเป็นครั้งคราวว่า “ศาสตร์สาขาต่างๆ ถือเป็นการเรียนรู้ที่ไม่มีวันจบ” จึงน่าจะถือว่าคือคำสารภาพความจริงอย่างเห็นได้ชัด ทั้งนี้และทั้งนั้นน่าจะสามารถรู้ได้ถ้าไม่หลงเดินตามกระแสเรื่อยไปอย่างไม่อาจหวนกลับมาทบทวนที่รากฐานตัวเองกันจะพบต่อไปอีกว่า “ศาสตร์ทุกสาขาคือผลจากการคิดค้นของมนุษย์ โดยมีทิศทางการมุ่งมุ่งออกจากตัวเองสู่โลกภายนอกด้านเดียว”

ถ้าเช่นนั้นเราแต่ละคนน่าจะสะดุดใจทำให้กลับมาคิดค้นหาความจริงจากอีกด้านหนึ่งว่า “ศูนย์รวมของศาสตร์ต่างๆ นั่นคืออะไร และอยู่ที่ไหน” หากใครเริ่มต้นมองเห็นและเข้าถึงได้ครั้งเองว่า แนวทางนี้น่าจะมีโอกาสช่วยให้ตนเองผู้ซึ่งมุ่งเรียนรู้ศาสตร์แขนงไหนก็ตามที่ถือเป็นความจริงอยู่ในขณะนั้น หากมุ่งปฏิบัติอย่างมั่นคงแน่วแนโดยไม่ลืมนึกถึงเพื่อนมนุษย์ซึ่งดำรงชีวิตอยู่ร่วมสังคมและโลกร่วมกับตน ในที่สุดคงสามารถหวนกลับมาพบคำตอบอันเป็นสัจธรรมได้ด้วยตนเองว่า “ศาสตร์ทุกสาขามีรากฐานเป็นหนึ่งเดียวกันหมด และทุกคนมีโอกาสนี้จะเรียนจบได้อย่างเท่าเทียมกัน เพียงแต่อาจเร็วหรือช้ากว่ากันเท่านั้น”

โดยเหตุที่วิถีชีวิตแต่ละคนพึงต้องเผชิญกับอุปสรรคต่างๆ เป็นสัจธรรมซึ่งไม่มีใครหลีกเลี่ยงพ้นแต่เมื่อชีวิตผ่านพ้นมาถึงจุดนี้แล้วหากหวนกลับไปพิจารณาสู่อุตติได้ย่อมเห็นว่า

“ทุกสิ่งทุกอย่างไม่ว่าในช่วงนั้นอาจรู้สึกว่ามีเลิศจ หรือเลวร้ายแค่ไหน ต่างก็คือครูที่แท้จริงของพวกเรา” ดังที่เคยกล่าวฝากไว้แก่บรรดาศิษย์และผู้ซึ่งมีความเคารพรักในโอกาสที่มียายุครบ ๗๒ ปี เมื่อวันที่ ๔ ธันวาคม ๒๕๓๗ ว่า **“หากไม่มีวันนี้ ย่อมไม่มีวันนี้”**

อนึ่งในเมื่อทุกชีวิตรวมถึงทุกสิ่งซึ่งปรากฏพบปะสัมพันธ์อยู่กับวิถีชีวิตมนุษย์แต่ละคน ต่างก็มีเหตุมีผลพหุคูณเป็นธรรมจักรอยู่ในรากฐานจิตใจตัวเอง ดังนั้นถ้าใครไม่ตกอยู่ในภาวะลืมหืมเพราะถูกอิทธิพลจากรูปวัตถุเข้าไปครอบครองปิดกั้นรากฐานจริง ย่อมมีธรรมชาติที่สามารถตระหนักได้อยู่แล้วอย่างชัดเจนว่า **“เหตุและผลซึ่งอยู่ในรากฐานจิตใจตนเอง คือหัวใจสำคัญที่สุดของการเรียนรู้”**

ในเมื่อตนก็คือคนเช่นเดียวกันกับเพื่อนมนุษย์ทุกคนไม่ว่าใครจะยากดีมีจนอย่างไร แต่ละคนต่างก็ถือเป็นสภาพหนึ่งซึ่งอยู่บนพื้นฐานคำกล่าวที่นำมาเน้นกันเป็นครั้งคราวว่าคือ **“ความหลากหลายทางชีวภาพ”** แต่ถ้าบุคคลผู้มองตกอยู่ในสภาพ **“ลืมหืม”** ก็จะสะท้อนภาพแนวโน้มที่มองข้ามคนไปยังความหลากหลายของพรรณไม้และสัตว์ป่า ซึ่งจริงๆ แล้วน่าจะเริ่มต้นที่คนและเริ่มจากตนเองก่อนอื่น

ดังนั้น **“สิ่งสำคัญที่สุดของศาสตร์แขนงต่าง ๆ จึงน่าจะได้แก่จิตวิญญาณของมนุษย์เอง”** ซึ่งภายในรากฐานความหมายของแต่ละคนเท่าที่มีอยู่ควรจะได้แก่สิ่งซึ่งเรียกว่า **“อุดมการณ์”** อันควรถือเป็นสังขารกำหนดทิศทางของชีวิต ให้มุ่งมันพัฒนาจากความรู้สึกนึกคิดของตน และสานไปสู่ความมีคุณภาพให้เป็นที่ยอมรับจากมวลกว้างอย่างเด่นชัด

อนึ่ง ถ้าจะให้อธิบายความหมายของอุดมการณ์เพื่อช่วยให้สามารถมองเห็นและเข้าใจได้ชัดเจนยิ่งขึ้น คงขออนุญาตกล่าวว่า หมายถึงการมีความรักความจริงใจ อันถือได้ว่าเป็นบ่อเกิดของความรับผิดชอบซึ่งแต่ละคนพึงมีต่อเพื่อนมนุษย์ ซึ่งสิ่งดังกล่าวเกิดจากความซื่อสัตย์ต่อตนเองเป็นพื้นฐานสำคัญที่สุดและจำเป็นต้องเน้นการนำปฏิบัติได้อย่างจริงจัง เพื่อหวังปลูกฝังศิลปะภายในจิตวิญญาณให้บังเกิดผลสมบูรณ์พร้อมยิ่งขึ้นในตนเอง

จากพื้นฐานสังขารดังกล่าว น่าจะเปิดโอกาสให้อ่านได้ถึงเงื่อนไขซึ่งแฝงอยู่ในรากฐานจิตใจแต่ละคน เนื่องจากผลกระทบที่เกิดจากปัญหาสิ่งแวดล้อมเสื่อมโทรมลงเป็นลำดับ ทำให้คนส่วนหนึ่งอีกทั้งยังรู้สึกว่าการขยายขอบข่ายกว้างขวางออกไปเรื่อยๆ แสดงออกไปในลักษณะที่มุ่งทิศทางที่ข้ามไปเน้นความสำคัญของธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมซึ่งไม่ใช่คน ทำให้ใช้ธรรมเป็นหลักสรุปความเห็นได้ว่า **“ทุกวันนี้คนส่วนใหญ่ขาดความจริงจังในตนเอง ขาดความจริงจังใจในเพื่อนมนุษย์ด้วย”**

สิ่งซึ่งถือว่าคือหัวใจสำคัญอันควรมีอยู่ในรากฐานจิตวิญญาณแต่ละคน เท่าที่พอจะมองเห็นได้ชัดเจนถ้าเข้าใจไม่ผิดน่าจะได้แก่ **“ความมีสติ”** ซึ่งสิ่งนี้ควรมีโอกาสเจริญงอกงามยิ่งขึ้นจากผลการนำปฏิบัติทุกรูปลักษณะ โดยถือเอาความซื่อสัตย์ต่อตนเองร่วมกับความจริงจังต่อเพื่อนมนุษย์เป็นพื้นฐานอย่างปราศจากการถือพรรคพวก

อีกประการหนึ่ง บุคคลผู้ควรแก่การยอมรับนับถือว่ามีอุดมการณ์จริงโดยที่มีการแสดงออกอย่างเป็นธรรมชาติมาโดยตลอดให้คนทั้งหลายเชื่อมั่นได้อย่างชัดเจน ย่อมมองเห็นความสำคัญของผืนแผ่นดินอันเป็นถิ่นเกิดและดำรงชีวิตของตน อีกทั้งมีกระแสจนถึงธรรมชาติด้านที่มีป่าและสิ่งมีชีวิต รวมถึงสรรพสิ่งอื่นๆ ซึ่งปรากฏเป็นความจริงอยู่บนพื้นฐานความหลากหลายอย่างครบถ้วน โดยแทบไม่จำเป็นต้องหยิบยกมากล่าวอ้างถึงความสำคัญย่อมเป็นที่เข้าใจได้อยู่แล้ว

ดังนั้น เมื่อนำเอาศิลปศาสตร์มากล่าวเน้นถึงความสำคัญ หากขาดจิตวิญญาณซึ่งมีอุดมการณ์ปรากฏเป็นสัจธรรมอยู่ในรากฐาน ย่อมตกไปอยู่สภาพที่มุ่งทิศทางทำลายอนาคตทั้งของตนเองและเพื่อนมนุษย์เช่นเดียวกันกับการเข้าไปเกี่ยวข้องกับศาสตร์สาขาอื่นๆ ทั้งนี้และทั้งนั้นเนื่องจากคนผู้ถือครองขาดความเป็นตัวของตัวเองถึงระดับหนึ่ง

ความมองภาพการเกษตรได้ลึกซึ้งกว่าเป็นเพียงงานอาชีพ

ยิ่งมุ่งทำงานโดยมีเป้าหมายเน้นอยู่ที่ประโยชน์สุขของเพื่อนมนุษย์โดยถือความชอบธรรมเป็นพื้นฐานซึ่งจากอีกด้านหนึ่งย่อมมีกระแสต่อต้านทำให้เข้าใจและรู้สึกเป็นธรรมมากยิ่งขึ้น ทำให้มองเห็นความหมายของ “วัฒนธรรม” ชัดเจนยิ่งขึ้น โดยที่เข้าใจถึงความจริงว่าหาใช่เพียงมองไปที่รูปแบบการแสดงหรือการละเล่นพื้นบ้าน แม้รูปแบบจากเรื่องอื่นใดซึ่งเคยอยู่ท่ามกลางบรรยากาศของแต่ละท้องถิ่น แม้บุขนิยสถาน ซึ่งต่างก็เป็นเพียงเปลือกนอกเท่านั้น

คงจะต้องหวนกลับมาสนใจมองให้เห็นภาพสัจธรรมของชีวิตและพฤติกรรมจากคนซึ่งร่วมแผ่นดินถิ่นเกิด อีกทั้งมองถึงวิธีการเปลี่ยนแปลงที่สานจากอดีตสู่ปัจจุบันอย่างมีเหตุผลรวมถึงกระแสซึ่งเชื่อมโยงถึงจิตใต้สำนึกที่รู้สึกได้ถึงปัญหาจากรากฐานเราแต่ละคนโดยถือ “ความรักความเข้าใจอันพึงมีต่อเพื่อนมนุษย์ช่วยให้สำนึกได้ถึงหน้าที่ในขณะที่ยังดำรงชีวิตอยู่” เริ่มต้นนำปฏิบัติด้วยความจริงใจจากชีวิตและสรรพสิ่งทั้งหลายซึ่งอยู่ใกล้ตัวเอง อย่างสอดคล้องกับความหมายของคำว่า “คนท้องถิ่นเดียวกัน” ก่อนอื่น

อนึ่ง ถ้าสามารถมองได้ถึงวิธีการเปลี่ยนแปลงแทนที่จะเน้นอยู่กับด้านรูปแบบย่อมหมายความว่า มีการละจากภาวะยึดติดรูปแบบ จึงสามารถถนอมความเข้าใจและความสำคัญซึ่งมีต่อเพื่อนมนุษย์จากกลุ่มผู้ร่วมเกิดร่วมวิถีชีวิตซึ่งอยู่บนพื้นฐานท้องถิ่นเดียวกันกับตนถึงเพื่อนมนุษย์ได้ทั่วโลก ช่วยให้เห็นมีโอกาสเรียนรู้โลกกว้างยิ่งขึ้น กับอีกด้านหนึ่งย่อมช่วยให้รากฐานแนวคิดได้รับการเปิดสู่อิสระภาพมากขึ้นเป็นเงาตามตัว นับเป็นผลดีแก่ตนเองอีกโสดหนึ่ง

หลังจากกล่าวมาถึงช่วงนี้ ถ้าหวนกลับไปทบทวน ณ จุดเริ่มต้นน่าจะช่วยให้เข้าใจความหมายของ “วัฒนธรรม” ได้ลึกซึ้งถึงรากฐานยิ่งขึ้นว่า “น่าจะหมายถึงจิตวิญญาณ

ที่แท้จริงของแต่ละคนซึ่งถือความรักความเข้าใจและความเคารพอันพึงมีต่อเพื่อนมนุษย์ และสรรพสิ่งทั้งหลาย อันควรมีไว้ภายในรากฐานจิตใจตัวเองอย่างเป็นธรรมชาติเพื่อให้รองรับการนำปฏิบัติทุกสิ่งทุกอย่างระหว่างที่ยังดำรงชีวิตอยู่” และเมื่อคิดสิ่งใดได้ก่อนควรเริ่มนำปฏิบัติจากสภาพซึ่งอยู่ใกล้ตัวก่อนอื่นและเรียนรู้จากสิ่งเหล่านั้น เพื่อสานความสำคัญสู่ถิ่นอื่นได้อย่างอิสระ

หากถือศีลธรรมซึ่งใช้ “พื้นดินเป็นสิ่งรองรับชีวิตและเป็นสื่อสานกระแสนาจิตวิญญาณถึงชีวิตอื่นสิ่งอื่นได้ทุกรูปลักษณะอย่างเป็นธรรมชาติ” หากนำปฏิบัติได้อย่างต่อเนื่องโดยที่มั่นคงอยู่ได้ ย่อมช่วยให้รากฐานความคิดมีโอกาสหยั่งลงลึกซึ่งยิ่งขึ้น ภาพหนึ่งในอดีตซึ่งคนรุ่นปัจจุบันที่มีอายุผ่านมาพอสมควร หากไม่ตกอยู่ในความประมาทน่าจะยังจำได้ก็คือ “วัฒนธรรมการลงแขกปลุกข้าว ซึ่งสะท้อนภาพให้เห็นได้ทั่วไปบนผืนแผ่นดินไทย เริ่มจากการปักดำไปจนถึงเก็บเกี่ยวการนวดเอาเมล็ดข้าวเปลือกออกจากรวงและขนเข้ายุ้งฉาง ซึ่งเป็นองค์รวมที่ผสมผสานอยู่กับวิถีชีวิตในแต่ละชุมชนค่อนข้างชัดเจนมาก”

อย่างไรก็ตามทำให้เชื่อว่าคงไม่เพียงประเด็นซึ่งเห็นได้ชัดและหยิบยกมากล่าวเท่านั้น ถ้าไม่ยึดติดอยู่แค่รูปแบบน่าจะเชื่อมั่นได้ว่า แม้พฤติกรรมอื่นๆ ย่อมมีการผสมผสานระหว่างชีวิตถึงชีวิตอย่างกลมกลืนกัน ในเมื่อทุกสิ่งทุกอย่างมีเหตุเกิดจากเงื่อนไขที่มีความจริงปรากฏอยู่ในรากฐานจิตใจคนซึ่งเชื่อมโยงถึงชีวิตและมีกระแสการเรียนรู้สานถึงธรรมชาติได้ทุกเรื่อง

แม้หยิบยกเอาระบบการดำนาหรือเกี่ยวข้าวซึ่งมีรูปลักษณะแบบลงแขกมาใช้เป็นตัวอย่างเพื่อการศึกษา โดยที่สะท้อนภาพให้เห็นได้จากภายนอกถึงการทำงานร่วมกันภายในหมู่บ้าน ในลักษณะหมุนเวียนจากครอบครัวหนึ่งถึงอีกครอบครัวหนึ่ง ซึ่งเกิดจากการตกลงกันอย่างเป็นธรรมชาติ แม้จะมีการจัดการก็มีลักษณะอยู่บนพื้นฐานธรรมชาติค่อนข้างชัดเจนมาก แม้ยังไม่มีทางเลือกตั้งผู้นำ และมีผู้นำซึ่งถืออำนาจเรียกประชุมกันในท้องถิ่นเป็นเรื่องที่เน้นหนักในด้านพิธีการ แต่ก็เชื่อจากหลักธรรมชาติว่าน่าจะมีผู้นำซึ่งเป็นตัวบุคคลหากเกิดจากอาวุโสในประสบการณ์ที่สอดคล้องกันกับแรงศรัทธาในคุณงามความดี

ถ้าสามารถสานความจริงจากช่วงนั้นมาสู่ปัจจุบันซึ่งสะท้อนภาพแนวคิดให้เห็นได้สองทางเช่นกัน ระหว่าง “การเลือกตั้งกับการแต่งตั้ง” หากเข้าใจถึงสิ่งที่กล่าวมาแล้วทั้งหมดได้ลึกซึ้งถึงระดับหนึ่ง น่าจะพบความจริงซึ่งนำมาสรุปได้อย่างมั่นใจว่า “พอดีกันทั้งสองด้าน” ในขณะที่รากฐานคนในสังคมห่างจากการรู้ความจริงของคน ทำให้งานพัฒนาและแก้ปัญหาการเกษตร ห่างจากการเข้าถึงคนยิ่งขึ้นเป็นลำดับ และในเมื่อทุกสิ่งมีเหตุอยู่ในคน ก็คงพบได้ทุกเรื่อง

หวนกลับไปพิจารณาที่กระบวนการพัฒนาการเกษตรซึ่งปรากฏเห็นได้ในอดีตอีกครั้งหนึ่ง หากมองที่จริยธรรมและเห็นได้ชัดย่อมหมายถึงการหยั่งรู้ถึงคุณค่าของชีวิต แม้

เขาภาวนามามองในด้าน “เศรษฐศาสตร์” ย่อมเห็นถึง “ระบบการลดต้นทุนการผลิต” ซึ่งยังคงมีด้านที่สับสนเนื่องมาจากรากฐานซึ่งใกล้ความจริงค่อนข้างมาก ทำให้มองเห็นความหมายของคำว่า “สทกรณ” แม้จากรูปแบบการดำเนินงานและเกี่ยวข้าว ซึ่งฝังแนบอยู่กับพื้นดินค่อนข้างลึกซึ่ง แทนที่จะเห็นได้แต่เพียงภาพของการมาร่วมถือหุ่นกันเพื่อการค้าขาย และมีการเลือกตั้งกลุ่มผู้บริหารจากสมาชิก ซึ่งน่าจะเกิดจากรากฐานแนวคิดที่ทางพื้นดินยิ่งขึ้น

ดังนั้น ความหมายของวัฒนธรรมจึงน่าจะมุ่งเน้นถึงชีวิตแต่ละคน ซึ่งมีรากฐานความรู้สึกนึกคิดผูกพันอยู่กับชีวิตเพื่อนมนุษย์และสรรพสิ่งอื่นๆ โดยที่สานความสำคัญจากชีวิตและสิ่งซึ่งอยู่ใกล้ชีวิตถิ่นเกิดของตน เน้นการทำงานร่วมกันและสานสัมพันธ์กว้างช่วยให้รากฐานตนเองหยั่งรู้ทุกสิ่งซึ่งและเปิดกว้าง สานถึงความจริงซึ่งอยู่ภายนอกตนเองได้อย่างปราศจากกรอบปิดกั้น ดังที่ผู้เขียนเคยกล่าวไว้ในการนำบรรยายกิติ พุดคุยกับคนทั่วไปซึ่งมีโอกาสสัมผัสผลเป็นช่วงๆ กิติ แม้บันทึกลงไปโนบทความบางเรื่องว่า “การเกษตรหาใช่งานอาชีพ หากเป็นวัฒนธรรมอย่างเห็นได้ชัด” ตราบเท่าที่ชีวิตเราแต่ละคนยังคงต้องมีพื้นดินเป็นพื้นฐานรองรับ แม้จะมีการเติบโตยิ่งขึ้นแค่ไหน สอดคล้องกันกับสังขมซึ่งชี้ไว้อย่างชัดเจนว่า “จงดำเนินชีวิตโดยถือรากฐานติดดินอยู่เสมอ”

- พื้นดิน คือแม่บังเกิดเกล้าของทุกคน

หวนกลับมาพิจารณาการเกษตรในด้านการจัดการเพื่อค้นหาความจริง

หวนกลับไปพิจารณาที่โอกาสหนึ่งซึ่งผู้เขียนได้สะท้อนความคิดออกมาสู่สาธารณชนในช่วงกลางเดือนมกราคม พ.ศ. ๒๕๓๙ ก่อนหน้าถึงวันสถาปนามหาวิทยาลัยเกษตรเล็กน้อย มีการบันทึกเทปรายการโทรทัศน์ ซึ่งตนไม่มีโอกาสเข้าร่วมเนื่องจากมีงานอื่นซึ่งมานัดหมายไว้ก่อนที่จะรู้กำหนด แต่ก็ถูกขอร้องให้สัมภาษณ์ไว้ก่อนหน้าการเดินทางไปงานดังกล่าวในฐานะที่เป็นศิษย์เก่าของมหาวิทยาลัยนี้ในช่วงแรกๆ

ซึ่งตนได้กล่าวไว้ในความตอนหนึ่งอย่างชัดเจนว่า “ผมรักเกษตรศาสตร์ด้วยเหตุผลสองประการคือ สิ่งแรกเป็นสถาบันการศึกษาของส่วนรวม ประการที่สองผมก็ถือชีวิตผ่านการจัดการศึกษาจากสถาบันนี้ แต่ในความรู้สึกจากผม ผมไม่ใช่พวกเกษตร และคงไม่ใช่พวกใครทั้งนั้น” ข้อความดังกล่าวคงไม่ใช่คำตอบว่า หากนำเอาความหมายมาบันทึกไว้เพื่อให้แต่ละคนเก็บไปคิด และคงไม่มีความรู้สึกเลือกที่รักมักที่ชังทั้งสิ้น นอกจากหัวใจที่เปิดกว้างยิ่งขึ้นด้วยความรู้สึกหยั่งรู้ถึงคุณค่าตนเองลึกซึ้งยิ่งขึ้นเท่านั้น

อนึ่ง “เกษตร” ในด้านนำปฏิบัติน่าจะเข้าใจว่าเป็น “กรรม” ลักษณะหนึ่งซึ่งปรากฏอยู่ในภาพรวมของสังคมอันมีมนุษย์ดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันบนพื้นฐานธรรมชาติ ดังเช่นคำกล่าวที่มีกบฏกันอย่างกว้างๆ ว่า “เกษตรกรรม” และการเกษตรในระดับซึ่งเป็นพื้นฐานแนวคิดที่มุ่งสู่ประโยชน์จากรูปวัตถุ หากหวนกลับมามองสู่ด้านที่สนองประโยชน์แก่มนุษย์เพื่อการเรียนรู้ ถ้ามองออกจากตัวเองน่าจะเห็นว่าเป็น “ศาสตร์” สาขาหนึ่ง ดังเช่นที่นำมากล่าวกันในภาคการจัดการศึกษาว่า “เกษตรศาสตร์”

อย่างไรก็ตาม ถ้ายังคงรักษาความมีสติภายในรากฐานจิตใจตัวเองไว้ เพื่อสร้างเสริมความมั่นคงและความเจริญถึงระดับหนึ่งทำให้เชื่อมั่นว่า ไม่ว่าการเปลี่ยนแปลงบนพื้นฐานวัตถุจะก้าวไปไกลแค่ไหน ภายในกระบวนการเรียนรู้ของแต่ละคน ย่อมไม่มองข้ามความสำคัญของศิลปะซึ่งถือเงื่อนไขที่เป็นธรรมชาติอยู่ในจิตวิญญาณเป็นพื้นฐานความสำเร็จอย่างปฏิเสธตัวเองไม่ได้ ดังนั้นศิลปะจึงหาใช่เพียงสิ่งซึ่งเชื่อมโยงถึงกันกับวิทยาศาสตร์เท่านั้น หากควรถือเป็นสิ่งรองรับซึ่งมีชีวิตชีวาที่ควรจะมีสภาพช่วยให้แนวคิดสามารถปรับเปลี่ยนอย่างสอดคล้องกันกับเหตุและผลตามความเหมาะสมกับสภาพที่เป็นจริงด้วย

จากกรณีดังกล่าว เรามีของจริงซึ่งอยู่ใกล้ตัวมาก จึงใคร่ขออนุญาตหยิบยกมาเป็นตัวอย่างเพื่อใช้ศึกษาและค้นหาความจริงคือ การที่เกษตรกรผู้ผลิตสิ่งใดก็ตามออกมาแล้ว แม้คิดจะผลิต มักร้องว่าไม่มีตลาด ซึ่งมักพบได้เสมอถ้าสามารถค้นหาคำตอบได้จริงย่อมรู้เองว่าเป็นเพราะสิ่งซึ่งควรปรากฏอยู่ในจิตวิญญาณแต่ละคนอย่างเป็นธรรมชาติมาแต่กำเนิดได้ถูกทำลายไปโดยพฤติกรรมและรูปวัตถุซึ่งมีมนุษย์ด้วยกันเองเป็นผู้สร้างขึ้นมาโดยแท้ ดังเช่นที่กล่าวกันว่า “คิดจากรากฐานตัวเองไม่เป็น” จึงเกิดสภาพที่น่าจะเรียกว่า “ตลาดตามคำสั่ง” ซึ่งเป็นไปไม่ได้

มีอีกสิ่งหนึ่งซึ่งน่าจะได้รับการยอมรับถึงความสำคัญดังได้ชี้ให้เห็นถึงภาพอย่างรวมๆ ไว้แล้วทั้งกระบวนการโดยมี “ตนเอง - เพื่อนมนุษย์ - สรรพชีวิตทั้งหลาย - ผืนแผ่นดิน - และสิ่งทั้งมวล” ซึ่งถือระบบการเปลี่ยนแปลงร่วมกันภายใต้อิทธิพลของกฎธรรมชาติโดยที่ต่างก็มีเหตุผลถึงซึ่งกันและกันเป็นลัทธิธรรม ดังนั้นระบบการจัดการศึกษาซึ่งเกิดจากแนว

คิดและนำปฏิบัติโดยคน น่าจะช่วยเสริมสร้างความเข้าใจให้สามารถเจาะลึกลงถึงความจริงในระดับหนึ่งว่า “กระบวนการผลิตและการจัดการเกษตรซึ่งถือรากฐานธรรมชาติของคนอย่างมีเหตุมีผลผูกพันถึงท้องถิ่นกับความจริงของชีวิตแต่ละคน คือพื้นฐานความอยู่รอดของสังคมรวมถึงเชื้อสายตนเองด้วย” อีกทั้งสามารถแยกแยะเหตุผลออกจากกันให้เห็นได้ชัดเจนว่า “การอยู่รอดกับการเอาตัวรอดเป็นคนละด้านกัน”

จากการอธิบายเท่าที่กล่าวมาแล้ว โดยที่นำเอาสิ่งซึ่งเป็นเหตุเป็นผลเชื่อมโยงถึงกันทั้งสองด้านมาสะท้อนภาพให้คิดในลักษณะที่อิสระพอสมควร น่าจะช่วยให้พอสรุปได้ว่า “การเกษตรถือเป็นวัฒนธรรมท้องถิ่น” และความมั่นคงยั่งยืนของการเกษตรกรรมน่าจะถือเป็น “ภาษาธรรมชาติ” ที่ช่วยสื่อให้อ่านได้ถึงความสำเร็จทั้งในด้านการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมกับการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม รวมถึงการพัฒนาทุกสิ่งทุกอย่าง เพื่อความมั่นคงซึ่งมีเหตุและผลสู่ความเจริญร่วมกันทุกส่วนอย่างสำคัญ

หากรากฐานวัฒนธรรมท้องถิ่นจำต้องสูญเสียไปไม่ว่าเร็วหรือช้า ย่อมบ่งบอกโดยสื่อธรรมชาติเช่นกันว่าสังคมกำลังสูญเสียการเกษตรอย่างถึงรากฐาน ซึ่งหมายถึงผืนแผ่นดินอันควรถือว่าคือสิ่งรองรับทั้งชีวิตและความคิดคนย่อมเป็นสิ่งไร้คุณค่าและความหมายอันควรมีอยู่ในรากฐานจิตใจคน อันควรถือว่าคือที่สุดแล้ว

รากฐานการเกษตรของสังคมด้อยพัฒนากำลังถูกทำลายอย่างลึกซึ้ง

ถ้าสามารถมองเห็นภาพรวมของ “ภาคเกษตรกรรม” และสามารถเข้าใจปัญหาได้ลึกซึ้งถึงรากฐานจริงย่อมเห็นได้เองว่า “การเกษตรกรรมหาใช่หมายความโดยที่มีกรอบกำหนดตัวเองไว้แค่หมายถึงเกษตรศาสตร์” ซึ่งเป็นเพียงส่วนปลายของโครงสร้าง หากควรถือว่าผลสำเร็จของการฟื้นฟูรากฐานของการพัฒนาการเกษตรน่าจะเน้นความสำคัญ ณ จุดเริ่มต้นในระดับท้องถิ่นซึ่งยังด้อยโลกทัศน์ที่ให้อิสระ ส่วนด้านที่เป็นรากฐานจริงควรเริ่มต้นจากความจริงใจซึ่งควรมีอยู่ในรากฐานคนผู้ถืออำนาจระดับบนก่อนอื่น และใช้พื้นฐานดังกล่าวแล้วทั้งกระบวนการเป็นพื้นฐานด้านอุตสาหกรรม สานถึงพาณิชยกรรม โดยที่ละทิ้งระบบธรรมชาติภายในรากฐานจิตใจคนท้องถิ่นเสียมิได้

ดังนั้น เมื่อความจริงในสังคมนำเอาการเกษตรมากล่าวร้ายแล้วร้ายเลวถึงความสำคัญเพียงแค่ว่าคือ “งานอาชีพ” ย่อมสะท้อนให้เห็นถึงรากฐานแนวคิดซึ่งตื้นเขิน และมีธรรมชาติที่บ่งบอกความจริงถึงภาวะสูญเสียความเป็นมนุษย์ ซึ่งเน้นถึง “ความเป็นไทยแคตนเองโดยแท้”

ยิ่งภาวะสูญเสียความรับผิดชอบทำให้มีการปล่อยปละละเลยมาแล้วจนถึงปัจจุบัน แม้อาจมีบางคนที่ได้คิดแต่ก็ไม่ได้รับความร่วมมือจากกระแสสังคมแม้ ณ จุดใดจุดหนึ่งหรือในองค์กรใดองค์กรหนึ่งรวมถึงในสถาบันการศึกษาด้วยโดยที่ไม่อาจสร้างพลังถ่วงดุล

กระแสซึ่งมีการนำเอาประเด็นเงินทอง ตำแหน่ง ความมีหน้ามีตา แต่รากฐานยังห่างจากความเป็นมนุษย์ซึ่งควรมีความซื่อสัตย์ต่อตนเอง อันเป็นเหตุนำสู่ความซื่อสัตย์ต่อเพื่อนมนุษย์ซึ่งเป็นชนรุ่นหลัง รวมถึงคนในด้านที่ชีวิตยังคงอยู่ในสภาพต้อยกว่า อย่างเห็นได้ชัดเจนยิ่งขึ้นเป็นลำดับ ถ้าใครมีอายุยืนนานพอสมควรและสามารถอนุรักษ์รากฐานตนเองให้มั่นคงและหยั่งลงลึกซึ่งยิ่งขึ้นจากการมุ่งทำงานอย่างจริงจังย่อมมองเห็นความจริงได้ด้วยตนเอง

ทุกวันนี้ เราจะพบกระแสแนวร่วมทำลายคนในภาคเกษตรกรรมในระดับพื้นฐานซึ่งมีรากฐานอ่อนแอมากอยู่แล้วอย่างกว้างขวาง และทวีความรวดเร็วยิ่งขึ้นเป็นลำดับ ยิ่งด้านสื่อข้อมูลข่าวสารมีการเปลี่ยนแปลงประสิทธิภาพในด้านวัตถุจากผลการเปลี่ยนแปลงรูปแบบเทคโนโลยีซึ่งเกิดจากกิเลสของคนด้วยตนเอง แต่มีจุดยืนซึ่งถืออิทธิพลรูปวัตถุอยู่เหนือกว่า และโดยเหตุที่มีภาวะยึดติดวัตถุเป็นนิสัยซึ่งมีการนำมากล่าวอ้างว่า “ทุกสิ่งทุกอย่างย่อมมียุคสมัย” สะท้อนให้ความจริงซึ่งอยู่ในรากฐานว่า “ขาดการรู้เท่าทันรูปแบบซึ่งแฝงอยู่ในกระแสการเปลี่ยนแปลงที่กำหนดโดยคนอื่น”

ในอดีตที่ผ่านมา กระบวนการจัดการศึกษาได้ตกเข้าไปอยู่ภายใต้อิทธิพลจากการเปลี่ยนแปลงด้านรูปวัตถุทำให้เกิดสภาพซึ่งอาจกล่าวได้ว่า “คนมองไม่ถึงสัจธรรมของชีวิต กระบวนการชีวิตคนซึ่งเป็นภาพรวม” ทำให้เห็นได้เพียงด้านเดียวว่า “วิทยาศาสตร์คือศาสตร์ที่อยู่บนพื้นฐานด้านรูปวัตถุ” และมองเห็นภาพวิทยาศาสตร์กับศิลปศาสตร์ซึ่งควรมียรากฐานร่วมกันเป็นหนึ่ง จำต้องเปลี่ยนสภาพมาอยู่ในลักษณะ “ตัวใครตัวมัน” ซึ่งแท้จริงแล้วศาสตร์ทั้งสองสาขาต่างก็มีสองด้าน ดังนั้นส่วนเชื่อมโยงถึงกันจึงน่าจะได้แก่รากฐานคนผู้มีโอกาสสัมผัส หากสามารถมองได้สองด้านอย่างอิสระ ย่อมมีผลช่วยให้ทั้งสองสาขาได้รับการนำไปปฏิบัติอย่างผสมกลมกลืนกัน อีกทั้งรู้ว่ด้านใดคือฐานที่แท้จริงด้วย

ดังนั้น หากมองได้ถึงความจริงซึ่งอยู่ในรากฐานคนอย่างอิสระโดยที่สามารถหยั่งรู้ลึกซึ่งถึงจิตวิญญาณย่อมเข้าใจได้ไม่ยากว่า เมื่อเกิดสภาพที่เป็นเงื่อนไขดังกล่าวขึ้นในสาขาใดย่อมเห็นได้ว่า ในสาขาอื่นก็ปรากฏภาพในลักษณะเช่นเดียวกัน เราจึงพบว่าบุคคลผู้ผ่านการถูกหล่อหลอมจากบรรยากาศการจัดการศึกษาในแต่ละสาขา ส่วนใหญ่มักได้รับอิทธิพลที่แฝงเป็นเงื่อนไขอยู่ในระบบการปลูกฝัง ทำให้เป็นคนมีนิสัย “ยึดติดพรรคพวก” ซึ่งเปรียบเสมือนชนกัปปิตตด้านหลังและผลจากการหล่อหลอมก็ทำให้ไม่อาจหันมาสัมผัสด้านหลังได้ด้วย ออกมาพร้อมกับใบปริญญาบัตรและเสื้อครุย ดังที่มีการกล่าววิจารณ์ว่า “เรียนมหาวิทยาลัยเน้นความต้องการที่ใบปริญญาและเสื้อครุย” และเมื่อกาลเวลาผ่านไปมาได้ช่วงหนึ่งทำให้รู้ลึกว่า “ด้านนี้มีศักยภาพในการถ่ายทอดกระแสได้ผลเหนือกว่าอีกด้านหนึ่ง เนื่องจากพื้นฐานสังคมทั่วไปมีอิทธิพลเน้นหนักอยู่ในด้านนี้ด้วย”

อนึ่ง ภาวะยึดติดพรรคพวก มีเหตุมีผลสืบเนื่องมาจากรากฐานจริงถูกทำลายทำให้

ไม่อาจพึ่งตนเองได้อย่างสมศักดิ์ศรีของความเป็นคนดังที่เรียกกันว่า “ถือระบบอุปถัมภ์” ซึ่งสิ่งดังกล่าวทำให้ระบบการประสานงานในสังคมเกิดภาวะสับสน โดยที่ขาดการรู้ได้ว่า สิ่งใดควรเป็นเรื่องที่น่าจะขอให้คนอื่นช่วย และสิ่งใดควรเป็นเรื่องที่ไม่สมควรกระทำ

ภาพสะท้อนจากผลจากการจัดการศึกษาในสายวิทยาศาสตร์ จะทำให้มองเห็นแนวโน้มที่สูญเสียจิตวิญญาณซึ่งควรจะมีส่วนถืออุดมการณ์เป็นฐานอย่างสำคัญ ดังที่มักกล่าวกันว่า “เปลี่ยนคนให้กลายเป็นเครื่องจักรกล” ทำให้ชีวิตแต่ละคนผู้มีโอกาสเกิดมาในโลกทั้งที จำต้องตกเป็นทาสวัตถุ และถ้ามองได้ลึกลงไปอีกระดับหนึ่งน่าจะพบว่า จริงๆ แล้วก็คือตกเป็นทาสคนในด้านที่คิดริเริ่มและกำหนดกระแสการเปลี่ยนแปลงซึ่งอยู่เบื้องหลังวัตถุ โดยผ่านแผนการการโฆษณาที่นำเอาเงื่อนไข “สมัยใหม่ หรือ ก้าวหน้า” เข้ามาครอบงำรากฐานความรู้ลึกทำให้รากฐานความคิดขาดความเป็นตัวของตัวเอง ดังจะพบความจริงเป็นช่วงๆ ว่า มีการนำเอาคำว่า “เกษตรสมัยใหม่” หรือ “เกษตรก้าวหน้า” มาโฆษณาชวนเชื่อเสมอๆ แม้จากคำพูดของผู้ซึ่งถูกเรียกว่า “นักวิชาการ” เอง ซึ่งกระทำไปเพราะ “รู้ได้ไม่ถึงภายในสิ่งซึ่งมีความจริงแฝงอยู่ภายใต้”

อนึ่งเมื่อทุกสิ่งมีความจริงซึ่งบุคคลผู้ละจากภาวะยึดติดสามารถมองเห็นได้สองด้านว่า “เมื่อด้านหนึ่งไม่อาจสนองประโยชน์ได้ถึงเป้าหมายอย่างแท้จริง ย่อมมีกระแสจากอีกด้านหนึ่งเข้ามาแทนที่เป็นธรรมชาติ” ดังนั้นทุกวันนี้ภาพซึ่งเป็นผลจากการพูดการเขียนถึงสรรพคุณจากด้านวิทยาศาสตร์ยิ่งจากแวดวงการจัดการศึกษา ส่วนใหญ่มักทำให้รู้สึกถึง “เสมือนโฆษณาชวนเชื่อ” ยิ่งกระแสซึ่งผ่านจากต่างถิ่นเข้ามาโดยตรงยิ่งเห็นได้ชัดเจนมากขึ้น

หากนำภาพดังกล่าวมาวิเคราะห์โดยที่สืบสาวกลับไปสู่ต้นตอได้ย่อมพบว่า เป็นการกระทำเพื่อผลประโยชน์ส่วนตนและพรรคพวกของคนบางกลุ่ม ซึ่งมีความอยากที่จะให้ผลงานจากตนได้รับการยอมรับจากสังคมเพื่อหวังผลในด้านวัตถุต่อไปอีก โดยที่วางเฉยจากการมุ่งพัฒนาแนวคิดจากรากฐานการศึกษา ให้คนสามารถรู้เท่าทันแทนการนำวัตถุเข้าไปสร้างอิทธิพลครอบงำลึกซึ้งยิ่งขึ้น

เราอาจกล่าวถึงความจริงว่า ความอยากของมนุษย์หากหลงรากฝังลึกย่อมเป็นเหตุทำให้แนวคิดซึ่งกำหนดวิถีทางนำไปปฏิบัติ ข้ามขั้นตอนซึ่งควรจะก้าวไปอย่างมีเหตุมีผลสอดคล้องกันกับความจริงบนพื้นฐานธรรมชาติ จึงมีผลทำลายคุณภาพชีวิตหรือคุณสมบัติความเป็นมนุษย์ ทั้งของตนและผู้อื่นลึกซึ้งยิ่งขึ้นเป็นลำดับ

ผู้ซึ่งหยั่งรู้ลัทธิธรรมถึงระดับหนึ่งแล้วย่อมไม่รู้สึกแปลกใจ ในเมื่อทุกวันนี้ตามสภาพที่เป็นจริง นำหนักจากอิทธิพลวัตถุซึ่งเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ มีเหตุมีผลกำหนดทิศทางการแสดงออกของหลายต่อหลายคนทั้งในด้านแนวคิดและทิศทางการนำไปปฏิบัติจำต้องตกอยู่ในสภาพที่เห็นได้ว่า “มุ่งที่ปลายเหตุ” อีกทั้งยังนำเอาสิ่งต่างๆ แม้กระทั่ง “สาขาวิชาการ” ซึ่งควรจะถือรากฐานการเปลี่ยนแปลงรูปแบบอย่างอิสระมาผูกติดกันไว้ จนทำให้เกิดเป็น

เงื่อนไขปัญหา ทำให้จำเป็นต้องพบกับภาวะสูญเสียทุกสิ่งในขณะที่ดำเนินการแก้ไข นอกจากนี้
นั้นแล้วด้านซึ่งควรจะทำหน้าที่ถ่วงดุลก็ต้องอ่อนแอลงไปด้วยอย่างเห็นได้ชัดเจนยิ่งขึ้น

เท่าที่กล่าวมาแล้วทั้งหมดหากมองสู่ภาพรวมน่าจะเห็นได้ชัดเจนว่า คุณสมบัติซึ่ง
ควรถือวาคือหัวใจสำคัญที่สุดของแต่ละคนโดยเหตุที่เข้าไปมีบทบาทอยู่ในศาสตร์สาขาต่าง ๆ
อย่างสำคัญ น่าจะได้แก่ **“ความซื่อสัตย์และจริงใจต่อตนเอง”** ซึ่งหากเป็นธรรมชาติอยู่ใน
รากฐานจิตใจย่อมกำหนดให้แต่ละคนมีความมั่นคงอยู่กับเหตุและผล อีกทั้งมีโอกาสสาน
สังสรรค์ถึงความรู้สึกจริงใจต่อเพื่อนมนุษย์และนำไปปฏิบัติได้โดยถือเป็นหน้าที่ ไม่ว่าตนมี
โอกาสเติบโตสูงขึ้นระดับไหน ย่อมสะท้อนภาพให้เห็นถึงการปฏิบัติตนต่อผู้อื่นซึ่งยังอยู่ใน
ระดับที่ต่ำกว่าอย่างเสมอต้นเสมอปลายหรือที่ชนรุ่นก่อนมักพูดกันว่า **“เดินดินติดดิน”** เป็น
ธรรมชาติ ช่วยให้ชนรุ่นหลังผู้มีโอกาสสัมผัสเกิดความรู้สึกศรัทธาทำให้อารมณ์จิตใจเปิด
กว้างและพร้อมที่จะรับการถ่ายทอดความรู้ได้อย่างลึกซึ้ง

แต่จากสภาพที่เป็นจริงในปัจจุบันสิ่งซึ่งหลายคนที่เข้าไปอยู่ในระบบอำนาจแสดงออก
กลับสะท้อนให้เห็นถึงกระแสซึ่งมีทิศทางขัดแย้งกันกับเหตุและผลดังได้กล่าวไว้แล้ว แม้
มองไปยังหลายๆ คนซึ่งทำหน้าที่บริหารภายในระบบการจัดการภาคเกษตรโดยเฉพาะ
ด้านบุคลากรโดยที่เห็นวาคือพื้นฐานความสำเร็จของทุกส่วน มักพบว่าผู้ซึ่งครั้งหนึ่งเคยใช้
ชีวิตสัมผัสอยู่กับพื้นดิน ครั้นมาถึงช่วงซึ่งชีวิตมีโอกาสเติบโตยิ่งขึ้นกลับเปลี่ยนทิศทาง
แนวคิด เสริมด้วยการนำปฏิบัติที่อ่านได้ว่างสู่ด้านบน และสร้างระบบที่ขาดความจริงใจ
อันพึงมีต่อคนระดับล่างและเยาวชนคนรุ่นหลังซึ่งทำหน้าที่สืบทอดสังคมสู่อนาคตทำให้เกิด
ช่องว่างกว้างมากยิ่งขึ้น กับอีกด้านหนึ่งก็มีการใช้เงินและอำลิสซื้อหารวมไว้เป็นพรรคพวก
เพื่อหวังสนองประโยชน์สุดตนในอนาคต แม้พบได้กระทั้งในสถาบันการศึกษา

ทั้งนี้และทั้งนั้นจากรากฐานจิตใจซึ่งพยายามกำหนดให้เป็นกลางที่สุด หากนำมา
คิดน่าจะพบว่า เป็นเพราะรากฐานแต่ละคนสูญเสียจิตสำนึกอันควรมีการตระหนักถึงคุณค่า
ของตนเองซึ่งสานถึงการรู้คุณค่าของแผ่นดินซึ่งเป็นสิ่งรองรับการเกิดและดำรงอยู่ของชีวิต
ตนเองพร้อมกับความสงบสุขอันควรถือเป็นความหวังของทุกคนร่วมกัน ดังเช่นที่มักได้ยิน
คำปรารภว่า **“คนในสังคมขาดความรับผิดชอบ”** ซึ่งหมายความว่าถึงจิตสำนึกในการทำหน้าที่
บนพื้นฐานความเป็นมนุษย์ และสิ่งเดียวกันนี้เองถือเป็นพื้นฐานของ **“ความมีวินัย”** ซึ่งยัง
คงนำมาสอนกันด้วยปากแต่ขาดการนำปฏิบัติจากกลุ่มผู้มีอำนาจให้ถือเป็นแบบอย่างก่อนอื่น

ถ้าหากกลับไปทบทวนเพื่อค้นหาเงื่อนไขซึ่งอยู่ในกระบวนการจัดการศึกษาระดับ
พื้นฐานจนกระทั่งสาถึงสาขาเกษตรของไทย เท่าที่ชีวิตตนมีโอกาสสัมผัสความจริงมา
แล้วแต่อดีต แม้เริ่มต้นจากช่วงซึ่งเรียนอยู่ในโรงเรียนเตรียมเกษตรศาสตร์ระหว่างปี พ.ศ.
๒๔๘๒ ถึง ๒๔๘๔ มีวิชาเกษตรศิลป์ซึ่งเน้นภาคปฏิบัติที่ให้ออกาสชีวิตได้สัมผัสกับพื้นดินและ
ต้นไม้รวมถึงการเลี้ยงสัตว์ โดยที่ทุกคนต้องตื่นขึ้นทำงานตั้งแต่ดวงอาทิตย์เริ่มทอแสงเรื่องๆ

สุชอบฟ้า เพื่อนำตัวเองลงพินดินปลูกผักแม้ว้างคอกหมูคอกไก่ รวมถึงขนปุยมูลสัตว์มาใช้เป็นอาหารต้นไม้และบำรุงดิน

แต่อีกสิ่งหนึ่งซึ่งน่าจะมีความสำคัญมาก ได้แก่การมีโอกาสนสัมผัสกับความคิดและรูปแบบการนำปฏิบัติของคณบนพื้นฐานสังขรรณซึ่งมีความหลากหลาย แต่มนักกลับถูกจำกัดขอบเขตให้สัมผัสได้แต่เพียงบรรดาเพื่อน ๆ ซึ่งอยู่ในหอพักและในรั้วโรงเรียน ทั้ง ๆ ที่บริเวณโดยรอบกระทั่งถึงในจังหวัด ต่างก็มีพื้นฐานชีวิตอยู่กัับด้านการเกษตรอย่างเด่นชัดมาก ซึ่งนับว่าน่าจะถือเป็นโอกาสดีหากมีโครงการนำร่องเปิดสู่ชุมชนชาวบ้าน เพื่อให้พัฒนาแนวความคิด เพื่อปรับใช้ความรู้ในด้านเทคนิคจากรากฐานจริงของแต่ละคนได้อย่างสอดคล้องกันกับวัฒนธรรมท้องถิ่น

ส่วนสภาพแวดล้อมโดยรอบ โดยเฉพาะด้านซึ่งอยู่นอกชีวิตคนนับว่ามีความเหมาะสมมาก เนื่องจากช่วงนั้นยังไม่มีไฟฟ้า ไม่มีน้ำประปา และห่างไกลจากความสะดวกสบายในเมืองค่อนข้างมากแม้ที่พักอาศัยและอาคารเรียนบางหลังยังคงมุงหลังคาด้วยใบไม้แห้งซึ่งหาได้ในท้องถิ่น อีกทั้งในช่วงฤดูฝนทุกคนต้องเผชิญกับรสชาติของไข้ป่า สำหรับชีวิตการเรียนในแต่ละวันก็มีการเรียนในห้องเรียนเฉพาะช่วงครึ่งวันเช้า นอกนั้นทั้งเช้าและบ่ายหลังจากตื่นนอนตั้งแต่ฟ้าเริ่มสว่างจนถึงเวลาอาหารเช้า กับอีกช่วงหนึ่งหลังจากเสร็จอาหารกลางวันจนถึงเย็นจำต้องลงทำงานเกษตรที่พื้นดิน นับตั้งแต่หักร้างทางพงจนถึงชนชั้หมูขี้ไก่

เมื่อถึงช่วงฤดูทำนา บางครั้งต้องลงไถนา ดำนาเกือบตลอดทั้งวันโดยงดการเรียนในห้องอย่างสิ้นเชิง หากเป็นช่วงฤดูเก็บเกี่ยว ยังต้องลงเกี่ยวข้าวตั้งแต่เช้ามืดยันค่ำ ซึ่งเรียกกันว่า “งานระดมกำลัง” ส่วนเวลากลางคืนยังต้องจุดตะเกียงเจ้าพายุขนาดข้าวกลางลานดินท่ามกลางความหนาวเหน็บและนำเมล็ดข้าวเปลือกใส่กระสอบแบกเข้ายังให้เรียบร้อยแล้วจึงกลับไปนอนพักผ่อนได้ ซึ่งบางวันกว่าจะเสร็จก็ร่วมตีหนึ่งของวันใหม่

ถ้าใครจะกล่าวอ้างว่าสมัยนั้นยังไม่มีความสะดวกเช่นปัจจุบันคงต้องขออนุญาตชี้แจงว่าไม่เป็นความจริงแน่ แต่เป็นเพราะผู้ใหญ่ระดับสูงเจตนาไปเลือกทำเลซึ่งมีสภาพเช่นนั้นโดยมีแนวคิดที่จะให้เยาวชนผู้ประสงค์จะไปศึกษาได้รับการหล่อหลอมทางความคิดจากสภาพบรรยากาศซึ่งใกล้ธรรมชาติและพื้นดินที่สุด แต่การที่ผู้บริหารขณะนั้นไม่เปิดกรอบแนวคิดและอำนาจตัวเอง เพื่อให้โอกาสนักศึกษามีโอกาสใช้ความจริงจากชาวบ้านในห้องถิ่นเป็นครูสอนในระดับพื้นฐาน ย่อมส่งผลแสดงถึงแนวซึ่งอาจมีแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงที่พื้นฐานซึ่งมีอนาคตที่เรียวแคบลงไปได้

แม้ในขณะนั้นมีนักเรียนส่วนหนึ่งซึ่งกำลังศึกษาอยู่ที่นั่นร้องตะโกนออกมาดังๆ ว่า “แม้จะเป็นนกก็จะไม่ขอบินผ่านแม่โจ้อีกะ” แต่ก็เชื่อว่าจะรู้สึกเช่นนั้นทั้งหมดไม่ อย่างน้อยที่สุดคงมีคนหนึ่งซึ่งเจียบๆ และกำลังคิดอะไรที่สวนทางกันกับคนอื่นหากยังรอโอกาสและจังหวะซึ่งตนเชื่อว่าเหมาะสมสำหรับการแสดงออกโดยเน้นที่การนำปฏิบัติเพื่อหวังเรียนรู้

ถึงความจริง กับอีกด้านหนึ่งก็เชื่อว่า คงไม่มีเพียงคนเดียวเท่านั้น

ในช่วงนั้น “การปลูกข้าวยังคงมีสภาพเป็นเกษตรกรรมขั้นพื้นฐานอย่างเด่นชัดมาก” ยิ่งถ้าสามารถมองย้อนกลับไปสู่อดีตและเห็นได้ถึงความเป็นมาอันยาวนาน ย่อมเห็นภาพจากอีกด้านหนึ่งได้ค่อนข้างลึกซึ้งดังเช่นที่ผู้เขียนได้เขียนบทความเรื่อง **“เพียงข้าวเมล็ดเดียว”** ไว้ในช่วงปี พ.ศ. ๒๕๒๕ และถัดมาถึงปี พ.ศ. ๒๕๓๙ ยังได้เขียนเรื่อง **“ข้าวกับวิถีชีวิตไทย”** ขึ้นอีกเรื่องหนึ่งโดยมีเหตุผลเชื่อมโยงมาจากรากฐานเดิม

ระหว่างช่วงนั้นช่วงต้นปี พ.ศ. ๒๕๔๓ ถึงช่วงต้นปี พ.ศ. ๒๕๔๕ ซึ่งตนเรียนเกษตรอยู่ที่แม่โจ้ ยังมีครูบางคนนำเอาคำกล่าวที่ว่า **“การเกษตรคือปยุของชาวนาชาวไร่ที่ยากจน”** มาพูดให้นักเรียนฟังเป็นครั้งคราว ซึ่งความหมายของการเกษตรกรรมหมายถึงการไถ สับ พรวนพื้นดิน โดยที่มีเหตุผลช่วยให้โครงสร้างอย่างรวมๆ ของดินสามารถให้อากาศถ่ายเทได้สะดวกเพื่อให้รากต้นไม้ได้รับอากาศอย่างพอเพียง กับอีกเหตุผลหนึ่งก็ต้องการให้เชื้อจุลินทรีย์กลุ่มซึ่งต้องการอากาศและทำหน้าที่ช่วยย่อยเศษพืชและซากสัตว์ให้แปรสภาพกลับมาเป็นอาหารต้นไม้ รวมถึงช่วยย่อยสลายแร่ธาตุภายในเนื้อดินอีกส่วนหนึ่ง อีกทั้งยังช่วยป้องกันความชื้นภายในดินไม่ให้ระเหยออกสู่อากาศได้รวดเร็วเกินไป ทำให้มองเห็นว่าทั้งกระบวนการถ้าทำได้ผลจะช่วยให้ชาวนาชาวไร่ไม่ต้องหาซื้อปุ๋ยจากภายนอกมาใช้โดยไม่จำเป็น

ความจริงแล้ว ถ้ามองเห็นหลักการดังกล่าวได้ ความคิดในการนำเอาการเกษตรกรรมมาเน้นปฏิบัติคงไม่จำเป็นต้องกำหนดกรอบเน้นอยู่เพียงเกษตรกรที่ยากจนเท่านั้น แม้คนมีทุนรอนพอสมควรก็น่าจะใช้ได้ นอกจากนั้นหากเข้าใจถึงกระบวนการธรรมชาติได้ลึกซึ้งถึงระดับหนึ่ง การปล่อยให้พืชซึ่งมีธรรมชาติขึ้นปกคลุมอยู่ที่ผิวพื้นดินมีโอกาสอยู่ได้ก็สามารถทำหน้าที่ตามหลักการดังกล่าวได้คล้ายๆ กัน อย่างไรก็ตามในช่วงนั้นเราก็คงได้เห็นการนำเอาวิธีปลูกพืชคลุมดินตามตำราฝรั่งเข้ามาเผยแพร่แล้ว กล่าวคือ มีการนำเอาเมล็ดพันธุ์จากที่อื่นมาหว่านและปลูกเพียงชนิดเดียว แทนการใช้หลักพึ่งพาซึ่งกันและกันอันเป็นหลักที่มาจากธรรมชาติ ทำให้ต้องซื้อหาเครื่องมือราคาแพงๆ จากการผลิตรายการค้าของคนต่างชาติเข้ามาใช้ด้วย จึงกลายเป็นเรื่องบานปลายไปถึงสภาพซึ่ง **“ซื้อทั้งพันธุ์ไม้และเครื่องมือ”**

อย่างไรก็ตาม ในยุคนั้นถ้าใครปลูกข้าวโดยมีความคิดที่จะใส่ปุ๋ยเคมีซึ่งมีการกำหนดชนิดและส่วนผสมแร่ธาตุไว้โดยเฉพาะ จะมีเสียงติติงหรือไม่ก็ถูกเยาะเย้ยถากถางว่า **“คิดแบบคนประหลาดมาก”** แต่เนื้อดินในพื้นที่ส่วนใหญ่ก็ยังคงความอุดมสมบูรณ์อยู่ได้ในระดับหนึ่ง ดังนั้นการคิดนำปุ๋ยเคมีมาใช้ในนาข้าวจึงขวางความรู้สึกซึ่งเป็นธรรมชาติของชาวไร่ชาวนาในช่วงนั้น และถ้ามองที่ชีวิตคน เราก็ยังพบว่าชาวนาชาวไร่ยังพอมีกินมีใช้โดยไม่มีการหนี้สินล้นพ้นตัวมากมายเช่นทุกวันนี้ แม้จะต้องเสียค่าเช่านาให้เจ้าของนาซึ่งส่วน

ใหญ่เป็นคนกรุงแต่บางปีก็ข้าวได้ผลน้อยกว่าที่คาดคิดเนื่องจากสภาพแวดล้อมไม่เอื้ออำนวย แต่ก็ยังพอผ่อนปรนกันได้ เนื่องจากไม่มีสัญญากันในรายละเอียดมากนัก

ยิ่งในภาคเหนือซึ่งมีสภาพฝนฟ้าอากาศดี อีกทั้งมีน้ำท่าอุดมสมบูรณ์อยู่ ชาวนาข้าวไร่ยังคงสภาพถือสิทธิ์เป็นเจ้าของที่ดินที่ทำสวนเองอยู่ไม่น้อย โดยที่ผู้เขียนสนใจใช้เวลาว่างออกไปสัมผัสกับบรรยากาศค่อนข้างอิสระและรู้สึกที่ ณ มุมนี้ช่วยให้ตนได้แกัดคิดกว้างขวางยิ่งขึ้น

อย่างไรก็ตาม ในช่วงนั้นก็ได้พบว่า มีอาจารย์ซึ่งถูกรัฐบาลส่งไปศึกษาจากกลับมาจากต่างประเทศ นำเอาวิชาการดินและปุ๋ยซึ่งมีลักษณะแยกแยะธาตุต่างๆ ออกจากกันเป็นอย่างๆ มาเผยแพร่ในระบบการจัดการศึกษาบ้างแล้ว แม้จะมีการนำมาสร้างสูตรผสมตามความต้องการของตนในแต่ละชนิด ซึ่งจริงๆ แล้วก็มีการแยกส่วนทั้งสองด้าน กล่าวคือ คำนวณไม้ก็แยกเป็นชนิดๆ และด้านปุ๋ยก็แยกเป็นสูตรเฉพาะแต่ละอย่าง แต่ก็มีกรณีเตือนได้ตามคำรว่า “การใช้ปุ๋ยเคมีมีข้อเสียซึ่งควรระวังคือ ส่งผลทำลายคุณภาพของเนื้อดิน”

อนึ่ง ในด้านตรงข้าม เมื่อมีการนำมาแนะนำก็เกิดความสนใจที่จะลงมือปฏิบัติด้วยความอยาก อยากเห็นสิ่งใหม่ๆ ซึ่งในขณะนั้นตนก็ยังค่อนข้างเด็กและขาดประสบการณ์ แต่ก็สนใจเรียนรู้จากผลกระทบที่หวนกลับมาหา ทำให้รู้สึกและปรับทิศทางจากรากฐานตัวเองได้ไวยิ่งขึ้น จนถึงช่วงหลังๆ จึงทำให้มองเห็นชัดเจนยิ่งขึ้นว่าสิ่งเหล่านั้นล้วนทั้งปัญหาไว้ให้ชนรุ่นหลังต้องแบกภาระในการคิดแก้ไขอย่างหนัก และยังพบว่า “เพียงเตือนด้วยคำพูดหรือตัวหนังสือแต่ขาดการนำปฏิบัติจากใจจริงย่อมไม่อาจช่วยให้ตระหนักได้ถึงความสำเร็จ”

ในที่สุดระบบการใช้ปุ๋ยเคมีก็ระบาดลงมาถึงนาข้าว ทำให้ดินซึ่งใช้ปลูกข้าวจำต้องเสื่อมคุณภาพลงไปอย่างไม่อาจปฏิเสธได้ แม้มาถึงช่วงหลังๆ ถ้าคิดจะชะลอการใช้ผลผลิตคงต้องตกต่ำทำให้ได้รับความเสียหายอย่างลึกซึ้ง โดยเฉพาะอย่างยิ่งผลสะท้อนซึ่งชีวิตคนพึงได้รับ จึงทำให้ชาวนาจำต้องตกอยู่ในสภาวะจำยอม ก้มบงออีกส่วนหนึ่งซึ่งค่านิยมถูกปรับเปลี่ยนจากเดิมโดยที่เคยรู้สึกว่าการใส่ปุ๋ยเคมีซึ่งในช่วงก่อนๆ เคยเรียกกันว่า “ปุ๋ยพิเศษ” เป็นเรื่องผิดธรรมชาติความรู้สึก กลับเปลี่ยนมาเป็นภาพของความจำเป็นซึ่งเข้าไปแฝงอยู่ในความเชื่อ

ประเด็นซึ่งเป็นหัวใจสำคัญที่น่าสนใจศึกษาและนำมาถกเถียงน่าจะได้แก่การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างความคิดของคนท้องถิ่น ซึ่งแต่ก่อนเคยได้รับการปลูกฝังจากธรรมชาติซึ่งเป็นพื้นฐานชีวิตให้มองปัญหาในลักษณะผสมผสานและกลมกลืนกันกับหลักธรรมชาติ ซึ่งถ้านำมาใช้ปฏิบัติย่อมถือได้ว่าคือระบบซึ่งช่วยลดต้นทุนการผลิตให้เหลือน้อยที่สุดอยู่แล้วโดยไม่ต้องเปิดตำราจากต่างชาติ

ครั้นพอมีการถ่ายทอดเทคโนโลยีซึ่งมีฐานอยู่ในต่างประเทศเข้ามาภายในระบบการ

จัดการศึกษา ซึ่งจริงๆ แล้วคงเข้ามาได้แต่เพียงด้านที่เป็นรูปแบบเท่านั้น แต่เมื่อนำมาใช้ประโยชน์จะมีลักษณะซึ่งเรียกกันว่า “ห้วงมกฏทัายม้งกร” กล่าวคือ เราไม่อาจนำเอารากฐานจากเขามาได้เพราะ ตรงจุดนี้จะพบความจริงว่า “ส่วนของเขาก็คือของเขา และส่วนของเราก็คือของเรา” ในเมื่อเหตุของปัญหาดังกล่าวเข้ามาอยู่ในรากฐานคน จึงทำให้ใคร่สร้างความคิดคนท้องถิ่นจำต้องตกอยู่ในภาวะสับสนอย่างถึงรากฐานจึงทำให้แก้ไขได้ยาก

ภาพการปลูกพืชเลี้ยงสัตว์ในลักษณะซึ่งอาจเรียกได้ว่า “ตัวใครตัวมัน” หรือปลูกอะไรก็ปลูกอย่างเดียว แม้ว่าจะมีการปลูกพืชคลุมดินก็จะใช้ตำราฝรั่งและใช้พันธุ์ไม้ที่สั่งมาจากต่างถิ่น และถ้ามองให้ละเอียดและลึกซึ้งถึงหลักธรรมชาติจะรู้สึกว่าได้ผสมผสานกันจริงจึงเกิดขึ้นและลงรากฝังลึกอยู่ในความรู้สึกของคนจนเป็นธรรมชาติ ยิ่งบรรดาผู้ผ่านระบบการจัดการศึกษาไปแล้วเป็นส่วนใหญ่

เงาะราดาตก

ตกลงอยู่ที่ไหน

เช่นเดียวกับพืชผลอื่นๆ

ซึ่งได้ยื่นกันจนชินหู

เราควรแก้ที่ไหน

และแก้อย่างไร...

ฝากไว้ให้ค้นหาความจริง

● เงาะ ที่จังหวัดจันทบุรี ... กรกฎาคม ๒๕๒๖

แม้หลังจากช่วงซึ่งกล่าวไว้แต่แรกได้ผ่านมาระยะหนึ่งจะมีการคิดทำโครงการทดลองจากพื้นฐานทางการซึ่งก็มีคนที่ผ่านการหล่อหลอมทางความคิดมาจากรูปแบบซึ่งได้รับการถ่ายทอด “จากต่างชาติสู่ท้องถิ่น” ซึ่งเรียกชื่อโครงการว่า “โครงการทดลองทำไร่นาสวนผสม” เกิดขึ้นมากกว่าหนึ่งจุด แต่ถัดมาภายหลังก็มีการรายงานว่า “กระทำไม่สำเร็จ” ทั้งๆ ที่พื้นฐานโครงการดังกล่าวอยู่ภาคเศรษฐศาสตร์หรืออีกนัยหนึ่งอยู่บนพื้นฐานด้านสังคมศาสตร์ซึ่งผู้เขียนเห็นว่า ในเมื่อรากฐานวัฒนธรรมท้องถิ่นซึ่งอยู่ในจิตใจและความคิดคนถูกทำลาย การนำปฏิบัติในเรื่องนี้ย่อมหลีกเลี่ยงไม่พ้นที่จะต้องกระทำจากการเปิดตำราฝรั่งโดยปริยาย

แท้จริงแล้ว แม้การทำสวนในลักษณะผสมผสานซึ่งเกิดจากพื้นฐานธรรมชาติของไทยเองก็สามารถพบได้จากภาพซึ่งอยู่ในบริเวณเมืองหลวงคือฝั่งธนบุรี ในสมัยที่ผู้เขียนยังเป็นเด็ก ซึ่งมีทั้งพันธุ์ไม้ผลโดยตรงเช่นทุเรียน มังคุด เงาะ ลำไย และชมพู ผลผสมกันไปกับพันธุ์ไม้ที่เลี้ยงเช่นทองหลางซึ่งนอกจากช่วยเสริมความชุ่มชื้นและความร่มเย็นตลอดจนโอเอซิสความอบอุ่นเป็นธรรมชาติแล้ว ร่างกายเช่นใบของต้นทองหลางยังอยู่ในระบบควบคุมการหมุนเวียนของอาหารต้นไม้และบำรุงดินด้วย

ประจักษ์พยานของการสนองประโยชน์จากระบบดังกล่าวก็ค่อนข้างชัดเจนมากโดยที่มีการกล่าวยืนยันอย่างแน่นหนาว่า “ฐานะชาวสวนบริเวณนี้ในยุคนี้ดีมากโดยที่สามารถส่งเสียลูกหลานให้เรียนได้ถึงระดับสูงอย่างทั่วถึงกันอย่างเป็นปึกแผ่น” แต่ในช่วงถัดมาก็สะท้อนความจริงให้เห็นว่า เรารักษาไว้ไม่อยู่ โดยปล่อยให้ความทันสมัยในด้านวัตถุเข้าไปบุกรุกแทนที่รวดเร็วยิ่งขึ้น กระทั่งการประกาศอย่างเป็นทางการของอำนาจรัฐที่ให้บริเวณนี้ได้รับการคุ้มครองไว้เป็นพื้นที่สีเขียวต่างๆ ที่ได้มีการสูญเสียไปมากแล้ว แต่กฎระเบียบที่สืบล้างซึ่งแฝงเป็นความจริงอยู่ในรากฐานคนซึ่งมีความลึกซึ้งและมีอิทธิพลเหนือกว่าไม่ได้ แง่ติ่งของสิ่งนี้จึงได้แก่การสอนให้รู้ว่า ความพยายามในการมุ่งแก้ไขกฎระเบียบแม้การแก้รัฐธรรมนูญ จริงๆ แล้วก็คือภาพสะท้อนซึ่งช่วยให้เห็นความจริงว่า คนจำนวนไม่น้อยที่ยังยึดติดอยู่แค่แผ่นกระดาษกับอำนาจซึ่งอยู่บนฐานร่วมกัน ส่วนความจริงนั้นอยู่ที่การนำปฏิบัติจากรากฐานซึ่งถือคุณธรรมนำไปสู่ความสำเร็จได้ทุกเรื่อง แม้กระทั่งกระบวนการทางการเมืองก็ถูกอิทธิพลรูปแบบจากเทคโนโลยีที่ได้รับการถ่ายทอดจากต่างชาติเข้ามากำหนดให้รากฐานจิตใจคนเปลี่ยนแปลงไปยึดติดอยู่กับแผ่นกระดาษ เช่นเดียวกับกับผลจากการจัดการศึกษาซึ่งทำให้รากฐานคนหันไปติดอยู่กับใบปริญญา ถ้ามองได้ถึงคนยอมเข้าใจได้

หวนกลับไปสู่รูปแบบซึ่งปรากฏอยู่ในภาคเกษตรอีกครั้งหนึ่ง จากผลของการพัฒนาเท่าที่ผ่านพ้นมาทำให้พบว่าไม่เพียงดินจะเสื่อมโทรมลงไปมากยิ่งขึ้น และการขายผลิตผลเกษตรจะได้เงินมาแต่ก็จำต้องนำส่วนหนึ่งมาจ่ายเป็นค่าปุ๋ยค่ายาป้องกันกำจัดศัตรูผล

ประโยชน์ทางเศรษฐกิจให้แก่ชนต่างถิ่น ทำให้ชีวิตเกษตรกรยิ่งชาวนาชาวไร่จำต้องมีหนี้สิน
ล้นพ้นตัวเป็นภาระหนักมากยิ่งขึ้น ดังเช่นที่มีกรกล่าวกันว่า “ยิ่งขายพืชผลได้มากก็ยิ่ง
ทำให้ฐานะจำต้องจนลงมากขึ้น” แต่กลุ่มบุคคลผู้ขึ้นไปทำหน้าที่บริหารบ้านเมืองซึ่งควรจะ
รับผิดชอบต่อคนระดับล่าง กลับนำเอาแต่ภาพซึ่งมองแล้วรู้สึกว่าจะสวยงามมาโฆษณาทุกยุค
ทุกสมัย

ทั้งนี้และทั้งนั้น จากปัญหาซึ่งเขียนมาทั้งหมด ถ้าไม่มองภาพการเกษตรติดอยู่เพียง
รูปแบบของเทคโนโลยีหากเห็นได้ทั้งกระบวนการชีวิตคนและเข้าใจความหมายของการ
เกษตรว่าคือพื้นฐานวัฒนธรรมท้องถิ่นน่าจะสรุปได้ว่า กระบวนการเกษตรซึ่งถือได้ว่าเป็น
ฐานชีวิตคนท้องถิ่นทั้งหมดไม่ว่าใครจะเรียนมาในสาขาใดและทำงานในสาขาไหน กำลังตก
อยู่ในสภาพหมุนวนระหว่างผลจากธรรมชาติกับผลจากการจัดการศึกษา ส่งผลทำลายตัวเอง
ทั้งในด้านโครงสร้างความคิดชนรุ่นหลังและระบบนิเวศน์ลึกซึ้งยิ่งขึ้น โดยเฉพาะเน้นที่
ระบบนิเวศน์ของคนซึ่งควรจะมิกระแสเชื่อมโยงถึงกันเป็นหนึ่งเดียวปรากฏอยู่ในราก
ฐานตนเอง ดังนั้นจึงไม่น่าสงสัยเลยว่าเหตุใดชาวนาชาวไร่จึงพึ่งตนเองได้มากยิ่งขึ้นทำให้
ต้องละทิ้งเรือกลสวนไร่นาเข้ามาหางานทำในโรงงานอุตสาหกรรมซึ่งมีรากฐานเป็นของชน
ต่างชาติดอย่างปราศจากการสำนึกได้

อนึ่ง ส่วนซึ่งยังหลงเหลืออยู่ก็มักแสดงออกด้วยการ “เรียกร้องหาตลาดจากภาค
รัฐบาลเพื่อขายพืชผลของตน” หากมองที่เยาวชนชนรุ่นหลังซึ่งควรจะทำหน้าที่สืบสานงาน
อาชีพซึ่งบรรพบุรุษได้เริ่มต้นไว้ และพัฒนาให้เจริญสืบทอดต่อไปอย่างมีเหตุผล ผล กลับมุ่ง
วิถีชีวิตไปตกเป็นทาสคนอื่นทุกรูปแบบกระทั้งอยู่ภายใต้อิทธิพลชนต่างถิ่นเท่าที่จะสามารถ
มองเห็นช่องทางหาเงินกระทั้งนำเอาคุณค่าตัวเองไปขายโดยตรง

แม้หวนกลับมาจับที่ประเด็นการเรียน “วิชาเกษตรศิลป์” ซึ่งเคยปรากฏอยู่ในหลักสูตร
การสอนมาแล้วระหว่างที่ผู้เขียนยังเป็นนักเรียนอยู่ในหลักสูตรเตรียมเกษตรศาสตร์
แม้ว่าจะมีกรอบกำหนดไว้อย่างไม่ยอมเปิดกว้างให้ผู้ศึกษาออกไปใช้ชีวิตทำงานร่วมกับชาว
บ้านท่ามกลางบรรยากาศของท้องถิ่นตามที่ได้กล่าวเน้นความสำคัญของประเด็นนี้ไว้แล้ว
ในช่วงแรก แต่ก็สะท้อนให้เห็นถึงการให้ความสำคัญอยู่บ้างแม้อาจไม่กว้างและลึกเท่าที่
ควรทำให้มีอาจหยั่งลึกซึ่งถึงรากฐานจริงของความเป็นมนุษย์ ถ้าเข้าใจได้ว่า “ชีวิตแต่ละ
คนที่เกิดมาควรมีโอกาสเรียนรู้ซึ่งกันและกันโดยถือความจริงเป็นเป้าหมายสำคัญที่สุด”
ซึ่งเกิดจากทิศทางการนำปฏิบัติที่มุ่งลงสู่ด้านล่าง

แต่รูปแบบการเรียนขณะนั้น แม้ว่าทุกคนจะต้องลงมือพินดินปลูกผักและขนขึ้นหมู
ขึ้นวัวมาทำเป็นปุ๋ยด้วยตัวเอง แต่ก็สะท้อนให้เห็นภาพได้ในลักษณะ “ตัวใครตัวมัน” แม้อาจมี
บางคนได้รับน้ำใจจากเพื่อนๆ มาช่วยแต่ก็เป็นเรื่องส่วนตัวจากความรู้สึก “ช่วยพรรคพวก”
เนื่องจากมีการให้คะแนนหรืออีกนัยหนึ่งเป็นการบังคับให้ทำมากกว่าทำจากจิตวิญญาณซึ่ง

เกิดจากธรรมชาติภายในรากฐานตัวเอง

ภายในโครงสร้างและระบบการจัดการศึกษาที่แม่โจ้ในช่วงนั้น จัดโดยความคิดคนจากอำนาจภาครัฐทั้งหมดโดยเฉพาะเงินเดือนข้าราชการครูอาจารย์และเจ้าหน้าที่ธุรการตลอดจนอาคารสิ่งก่อสร้างรวมถึงหอพัก ส่วนค่าบำรุงกิจกรรมเช่นการกีฬาและห้องสมุดเก็บจากนักเรียนเป็นรายหัว นอกจากนั้นนักเรียนจะต้องจ่ายค่าอาหารโดยชำระเป็นรายภาคซึ่งทางโรงเรียนเป็นผู้บริหารและจัดการโรงครัวทั้งหมด

มีข้อสังเกตประการหนึ่งว่า เนื่องจากภาคปฏิบัติซึ่งมีการทำนา ปลูกผักและเลี้ยงหมูเลี้ยงไก่ ได้ถูกแยกหลักการไว้สองด้าน ระหว่างช่วงครึ่งวันบ่ายเป็นการทำงานให้โรงเรียนและผลประโยชน์ตกอยู่กับทางโรงเรียนทั้งหมดส่วนช่วงตั้งแต่เช้ามีมติจนถึงเวลาก่อนอาหารเข้ากับช่วงเย็นหลังจากเลิกงานประจำแล้ว ทุกคนจะต้องทำงานเกษตรอยู่ในบริเวณรอบหอพักโดยมีการจัดที่ดินให้และมีการตรวจให้คะแนนด้วย ส่วนผลประโยชน์จากทั้งสองรายการเป็นของนักเรียนแต่ละคน แต่ทางโรงเรียนก็ออกกฎระเบียบห้ามนำไปจำหน่ายที่อื่นนอกจากส่งขายโรงครัวโดยกำหนดราคาให้ในอัตราต่ำกว่าตลาดข้างนอกร่วมสองเท่าตัวแต่นักเรียนก็จำต้องขายให้โรงเรียนอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

จึงทำให้เกิดการมองภาพได้สองด้านทำให้เกิดความสงสัยระหว่าง การฝึกให้รู้คุณค่าของการนำปฏิบัติแม้จำกัดอยู่กับรูปแบบของเทคโนโลยี หรือว่าให้นักเรียนทำเพราะทางโรงเรียนได้รับผลประโยชน์จากผลงานของนักเรียน แต่ก็แสดงอะไรไม่ได้เนื่องจากในช่วงนั้นมีสิ่งหนึ่งซึ่งอาจเรียกว่า “ระบบอำนาจมืด” ปรากฏอยู่ด้วย กล่าวคือจากหลักสูตรสองปีของโรงเรียนเตรียมฯ ทันทิที่เข้าไปก็ได้รับทราบเป็นทางการว่า “ทุกคนมีคะแนนความประพฤติติดตัวคนละ ๑๐๐ คะแนนเต็ม” ครูทุกคนมีสิทธิติดคะแนนความประพฤตินักเรียนได้โดยไม่มีการประกาศใดๆ โดยไม่มีการประกาศให้ทราบหากถือเป็นความลับ มีแต่ระบุไว้ในกฎระเบียบว่า เมื่อถึงปลายปีก่อนการสอบไล่ถ้าใครถูกตัดคะแนนความประพฤติถึงระดับหนึ่งจะไม่ได้เข้าสอบแม้การเข้าศึกษาต่อที่บางเขนถ้าคะแนนความประพฤติในช่วงสองปีถูกตัดมากกว่า ๕ คะแนนก็จะไม่มีสิทธิเข้ามาศึกษาต่อ

อย่างไรก็ตาม ความกดดันซึ่งนักเรียนได้รับ ที่มีแรงสูงขึ้นจนถึงขีดสุดในช่วงซึ่งเกิดสงครามมหาเอเชียบูรพาในวันที่ ๘ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๘๔ และทางโรงเรียนได้ใช้อำนาจบังคับนักเรียนให้ลงทำงานซึ่งในช่วงนั้นตรงกับฤดูเกี่ยวข้าววันดข้าว ตั้งแต่ฟ้าเริ่มสางไปจนกระทั่งพลบค่ำ และหลังอาหารค่ำแล้วยังต้องหวนกลับมาวันดข้าว บรรจุลงกระสอบและแบกขึ้นป่านำเข้าเก็บในยุ้ง โดยประกาศงดการเรียนในห้องอย่างสิ้นเชิง อีกทั้งยังปิดความหวังที่จะมีการกำหนดกลับบ้านด้วย หลังจากนั้นไม่กี่วันก็มีเหตุการณ์ใหญ่ระเบิดขึ้นในโรงเรียนอย่างคิดไม่ถึง นับเป็นสังกรรมเดือนสดีซึ่งเข้าไปลงรากฝังลึกอยู่ในหัวใจอย่างสำคัญครั้งหนึ่ง และในช่วงนั้นตนก็ไม่มีเงินติดกระเป๋ามาแม้แต่สตางค์แดงเดียวคงมีเพียงรองเท้าขาดๆ

อยู่คู่หนึ่งซึ่งใช้เดินย่ำลงบนพื้นดินที่ฉาบไว้ด้วยฝุ่นบนรอยเกวียนเป็นระยะทางทั้งไปและกลับร่วม ๔๐ กิโลเมตรโดยไม่ปรินาบกบนัน้แต่คำเดียว หากเดิมความแข็งแรงภายในรากฐานจิตใจให้ลึกลงไปอีกระดับหนึ่ง

สิ่งซึ่งกล่าวมาแล้วทั้งหมดหาใช่ว่าจะเจาะลงถึงความหมายของคำว่า “วิชาเกษตรศิลป์” แต่เพียงภายในกรอบของรูปแบบซึ่งมีการพ่นดินปลูกผักและเลี้ยงวัวเลี้ยงไก่แก่การดำนาเกี่ยวข้าว หากมองเห็นได้ทั้งชีวิตซึ่งเปิดโอกาสให้ตนได้รับการฝึกฝนโดยใช้พื้นดินและเพื่อนมนุษย์เป็นครูสอนบนพื้นฐานอันถือเป็นธรรมชาติของชีวิตอย่างสำคัญ

อย่างไรก็ตาม ถ้านำเอากรอบซึ่งกำหนดรูปแบบดังกล่าวมาใช้พิจารณาโดยที่รู้จากการสัมผัสระหว่างกันอย่างเป็นธรรมชาติ จากหัวใจตนเองซึ่งเปิดกว้างถึงระดับหนึ่ง ทำให้รู้สึกว้า หลายนคนอาจมองไม่เห็นภาพได้จากรากฐานที่อิสระพอสมควร ทำให้บรรยากาศในช่วงถัดมาเริ่มคับแคบลง จนกระทั่งหลังจากย้ายมาศึกษาต่อที่บางเขนและมีสภาพแวดล้อมพร้อมมูลด้วยรูปวัตถุรวมถึงเครื่องมือเครื่องใช้ในการเรียนในห้อง ซึ่งมักเรียกกันว่า “สมัยใหม่” มากขึ้นก็เริ่มรู้สึกถึงการเปลี่ยนแปลงในด้านความคิดและจิตใจชัดเจนยิ่งขึ้นเป็นเงาตามตัว

แม้ว่าจะมีการเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมในด้านวัตถุซึ่งช่วยให้มีความสะดวกสบายมากขึ้น แต่การปฏิบัติตัวของตนเองก็ยังคงไม่ยอมตามกระแสดังกล่าว ทำให้มีโอกาสเรียนรู้สิ่งที่เคยปรากฏชัดเจนมาแล้วอย่างมีขั้นตอนโดยปราศจากภาวะปิดกั้น ซึ่งอาจเกิดขึ้นภายในรากฐาน จึงนับว่าตนใกล้ชิดมาโดยตลอด เนื่องจากกระแสดังกล่าวเป็นอุปสรรคอย่างลึกซึ้งของการดำเนินชีวิตยิ่งเน้นวิถีการเรียนรู้อันภาคเกษตรซึ่งควรจะเป็นพื้นฐานของทุกสาขา

หลังจากผ่านพ้นชีวิตการเรียนในมหาวิทยาลัยมาแล้วช่วงหนึ่ง หวนกลับไปมองก็พบความจริงที่ว่า วิชาเกษตรศิลป์ถูกลดความสำคัญลงไปเหลือน้อยมาก รวมถึงชีวิตการศึกษาที่แม้ใจก็ถูกตัดออกไปจากโครงสร้างของมหาวิทยาลัยอีกทั้งแนวคิดซึ่งใช้โรงเรียนเตรียมรองรับชีวิตการศึกษาก่อนเข้ามหาวิทยาลัยก็ได้รับการยกเลิก และมีการปรับโครงสร้างการศึกษาทั่วไปใหม่ ส่วนการรับนักศึกษาเข้าสู่มหาวิทยาลัยก็เปิดรับจากทั่วไป โดยที่อ้างว่า “ภาคปฏิบัติมีความจำเป็นน้อยลง ควรหันมาเน้นการเรียนทฤษฎีให้มากขึ้น ไม่นั่นจะตามชาติอื่นไม่ทัน” ถัดมาจึงมีการลดหลักสูตร ๕ ปี ในมหาวิทยาลัยซึ่งมีการทำงานวิจัยทั้งภาคสนามและในห้องปฏิบัติการ ลงมาเหลือ ๔ ปี ตามกระแสฝรั่งต่างชาติ

หากใครได้อ่านบทความเรื่อง “สังสรรค์กับแนวทางการพัฒนาสู่อารยประเทศ” ซึ่งผู้เขียนได้เขียนขึ้นในช่วงวันที่ ๑๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๔๐ น่าจะพบคำอธิบายถึงเหตุและผลค่อนข้างชัดเจน หากหวนกลับไปมองกิจกรรมการเรียนการสอนวิชาเกษตรศิลป์ในหลักสูตร ก็พบกับภาพซึ่งร่วงโรยไปตามกาลเวลา อาจหลงเหลืออยู่ในระดับภาควิชาการจัดการศึกษา

สายอาชีพอย่างแคบๆ ในขณะที่ที่น่าจะมองได้ลึกซึ้งถึงความหมายของวัฒนธรรมซึ่งควรจะเปิดกว้างออกสู่ชุมชนบนรากฐานที่อิสระ

ดังนั้นความหมายของคำว่า “**ความสูญเสียทางวัฒนธรรม**” หาได้หมายความว่า เราถูกบุกรุกด้วยเพลงและรูปแบบอื่นๆ จากเมืองฝรั่ง ถ้าเรามองถึงหน้าที่หลักของ คำนักรัฐจะพบว่า จำต้องตกเป็นเครื่องมือโฆษณาและเป็นลูกค้าซื้อปุ๋ยซื้อสารพิษจากชนต่างชาติเพื่อนำมาขายให้เกษตรกร แม้ในด้านการจัดการศึกษาเกษตรกรก็ไม่ได้ผลิตคนออกมารับใช้เกษตรกรจากจิตวิญญาณที่ซื่อสัตย์ หากมีอีกด้านหนึ่งซึ่งเป็นสื่อรับใช้กลุ่มชนซึ่งมีรากฐานอยู่ในชาติอื่น ซึ่งผู้ที่ไม่ได้ผูกตัวเองติดอยู่กับผลประโยชน์ส่วนตนย่อมเห็นได้ชัด

แม้การเน้นนโยบายการผลิตการค้าผลิตผลของเกษตรกรซึ่งกำหนดโดยด้านรัฐเท่าที่พบได้ในปัจจุบัน ซึ่งมีการเน้นความสำคัญของการขายผลิตผลเกษตรส่งต่างประเทศ แต่อีกด้านหนึ่งยังคงพบว่าคนในประเทศกลับต้องซื้อของในราคาแพงขึ้นโดยที่มีหนี้สินซึ่งเกิดจากการลงทุนทำการเกษตรพอกพูนยิ่งขึ้น ถ้าเรามองได้ลึกซึ้งจริงน่าจะเห็นได้ว่า มีลักษณะซึ่งเปรียบได้เช่นเดียวกันกับการชนเอาคุณสมบัติความอุดมสมบูรณ์ของพื้นดินซึ่งเป็นแม่ตนไปขายให้ชาติอื่น อาจกล่าวได้ว่า “เรากำลังร่วมมือกันขายชาติซึ่งควรจะเป็นสิ่งหวงแหนก็ไม่น่าจะผิดไปจากหลักการและเหตุผล”

อาจกล่าวได้ว่า เรากำลังร่วมมือกันขายชาติของเราทุกคนโดยไม่ผิดกฎหมายก็คงไม่ผิด เพราะสิ่งซึ่งเรากำลังนำมาขายมันลึกซึ้งกว่ากฎหมายมาก และหลายต่อหลายคนก็กระทำไปโดยรู้เท่าไม่ถึงการณ์เนื่องจากรากฐานตกอยู่ในภาวะตื่นเงินยิ่งขึ้น อันมีเหตุมีผลสืบเนื่องมาจากการถูกรอบงำโดยอิทธิพลรูปวัตถุจึงทำให้มองได้ไม่ถึง

การจัดการศึกษาจากพื้นฐานทั่วไปถึงภาคเกษตรกำลังหวนกลับมาทำลายจิตวิญญาณการเกษตรของเราเอง

จากภาพรวมเท่าที่กล่าวมาแล้วทั้งหมด หากมองที่แนวโน้มของวิถีการเปลี่ยนแปลงโดยเน้นจากจิตวิญญาณของคนท้องถิ่นซึ่งถือว่าคือรากฐานวัฒนธรรมน่าจะสรุปอย่างมั่นใจได้ว่า มีเหตุผลทำลายรากฐานคนภาคเกษตรลึกซึ้งยิ่งขึ้น หากพบคนซึ่งชีวิตยึดติดอยู่กับเงินและมีเงินมากแต่ขาดจิตวิญญาณที่แท้จริง จ่ายเงินทำการเกษตรในลักษณะเป็นของเล่นสำหรับเศรษฐี โดยที่มีผลกวาดต้อนเอาคนซึ่งแต่เดิมเคยอยู่ในภาคเกษตรมาใช้เป็นทาสแรงงานส่วนหนึ่งกับอีกส่วนหนึ่งระบายไปเป็นทาสโรงงานอุตสาหกรรม ซึ่งคนเหล่านั้นน่าจะเหลืออยู่แต่ซาก เนื่องจากวิญญานการเกษตรซึ่งเคยมีอยู่แต่เดิมได้ถูกทำลายไปแล้วอย่างน่าเวทนาที่สุด

ผู้เขียนเชื่อในสัจธรรมว่า “**เหตุและผลของสิ่งต่างๆ ซึ่งนำการพัฒนาไปสู่ผลสำเร็จผูกอยู่ในจิตวิญญาณมนุษย์**” ดังนั้นความสำเร็จในการอนุรักษ์จิตวิญญาณของความเป็น

มนุษย์ซึ่งมีอยู่ในรากฐานแต่ละคนแล้วเอาไว้ให้ได้นั่นจะทำให้เชื่อว่าเป็นเหตุและผล กำหนดให้การพัฒนาการเกษตรบรรลุผลสำเร็จตามความปรารถนารวมเป็นหนึ่งเดียวกันได้ เมื่อสภาพการณ์ซึ่งเป็นความจริงเท่าที่ผ่านพ้นมาแล้วส่งผลทำให้คุณภาพคนซึ่งถูกเรียกว่า “บัณฑิต” กลับสะท้อนผลให้ห่างจากความเป็นมนุษย์ที่ควรมีความสมบูรณ์พร้อมทุกด้านยิ่งขึ้น แต่หันไปติดอยู่กับด้านรูปวัตถุชัดเจนยิ่งขึ้นทั้งในด้านซึ่งอ่านได้จากแนวความคิดและทิศทางการปฏิบัติ “แม้ได้ฟังการชี้แนะให้เห็นว่าการเกษตรเป็นสิ่งถือรากฐานอยู่ในกระบวนการวัฒนธรรม กลับเข้าใจได้ยากมาก” หากมีแนวโน้มมุ่งมองไปยังพืชผลและวิธีการผลิต แทนที่จะมองผ่านไปถึงแนวคิดและจิตวิญญาณตลอดจนวิถีการดำรงชีวิตของคนซึ่งมีความผูกพันอยู่กับพื้นดินด้วยความเข้าใจและให้ความเห็นใจอย่างลึกซึ้ง

บุคคลผู้ผ่านบรรยายการจัดการศึกษาและน่าจะมุ่งวิถีชีวิตออกไปปรับใช้คนในภาคเกษตรซึ่งขณะนี้อยู่คงตกอยู่ในสภาพต่อการศึกษา ควรจะเน้นการพัฒนาให้สามารถรู้เท่าทันคนอื่นเพื่อดำรงชีวิตอยู่ในสังคมอย่างทัดเทียมกันได้ทุกเรื่องเมื่อมีโอกาสสัมผัสกัน และกันไม่ว่าใครจะยืนอยู่ ณ จุดไหน แต่กลายเป็นฝ่ายนำอิทธิพลเทคโนโลยีเข้าไปมีผลทั้งล่อใจและยัดเยียด ทำลายรากฐานความเป็นมนุษย์ลึกซึ้งยิ่งขึ้น

การฟื้นฟูรากฐานให้กลับคืนมาสู่ด้านคุณภาพได้อย่างแท้จริงหาใช่ขึ้นอยู่กับหลักสูตรการเรียนในห้องโดยที่เมื่อกดคะแนนคืออำนาจอยู่ในมือครูอาจารย์ และหาใช่การสั่งให้นักเรียนหรือศิษย์ทำงานตามคำสั่ง ซึ่งวิธีการดังกล่าวแล้วนอกจากไม่อาจช่วยฟื้นฟูรากฐานความเป็นคนให้กลับคืนสู่สภาพปกติได้แล้วยังส่งผลทำลายให้ทรุดหนักมากขึ้นไปอีก

อนึ่ง หาใช่หมายความว่าเทคโนโลยีไม่ใช่เรื่องสำคัญ แต่ผู้ซึ่งตกอยู่ในสภาพยึดติดรูปแบบของเทคโนโลยีทำให้ไม่อาจแยกแยะออกได้แม้มีแนวโน้มทำให้เข้าใจไปในลักษณะเช่นนั้น เช่นเดียวกันความรู้สึกที่เกิดขึ้นจากผู้ซึ่งผ่านการศึกษาศาสาเกษตรมาโดยตรงมักมองคนจากสาขาอื่นเสมือนเป็น “ข้าวนอกนา” ถ้าสามารถปรับรากฐานความคิดให้อิสระได้ย่อมมองภาพรวมของการเกษตรได้อย่างมีโครงสร้างสอดคล้องกันกับความต้องการซึ่งเป็นสัจธรรมของชีวิตคนโดยที่มีจิตวิญญาณอยู่ภายในรากฐานแทนที่จะมองเห็นคนเน้นอยู่กับด้านวัตถุ

และคงเข้าใจความหมายของศิลปะได้ลึกซึ้งกว่าเพียงมุ่งที่จิตวิญญาณในการคิดประดิษฐ์สิ่งต่างๆ แม้วิธีการซึ่งมีการนำเอารูปแบบใหม่ๆ ซึ่งอยู่บนพื้นฐานเทคโนโลยีมาใช้งาน หากหมายถึงกระบวนการเรียนรู้จากภาวะหลากหลายของเพื่อนมนุษย์จากรากฐานตนเองอย่างอิสระ เพื่อช่วยให้หวนกลับมาหยั่งรู้ความจริงที่ตัวเองลึกซึ้งยิ่งขึ้น ทำให้เกิดความเข้าใจและตระหนักได้ถึงความรักใคร่ซึ่งแต่ละคนพึงมีต่อเพื่อนมนุษย์

เมื่อหวนกลับไปพิจารณาถึงสถานการณ์ของการจัดการศึกษาเกษตรเท่าที่ผ่านพ้นมาแล้วทำให้รู้สึกว่าปัญหาเกิดขึ้นในลักษณะเดียวกันกับการจัดการศึกษาเรื่องสิ่งแวดล้อม

ทั้งๆ ที่สังคมไทยมีธรรมชาติเป็นพื้นฐานรองรับอย่างเด่นชัดมาแต่อดีต แต่กลับมองข้ามสิ่งดังกล่าวไปแทบจะสิ้นเชิง จนกระทั่งการจัดการศึกษาสาขานี้เริ่มต้นขึ้นก่อนจากพื้นฐานวัฒนธรรมของสังคมต่างกัน จึงมีการส่งคนไปศึกษาหาความรู้จากเขา แล้วสิ่งซึ่งได้กลับมามีแต่เปลือกนอก จึงนำมาตั้งไว้บนพื้นฐานด้านวิทยาศาสตร์อย่างขาดการให้ความสำคัญแก่ศิลปะซึ่งควรอยู่ในระดับที่ลึกซึ้งและใช้เป็นฐานรองรับอีกชั้นหนึ่ง

การจัดการศึกษาซึ่งแวดล้อมเท่าที่ผ่านพ้นมาแล้ว จึงสะท้อนภาพให้เห็นเป็นช่วงๆ อย่างชัดเจนว่า ขาดการให้ความสำคัญแก่สิ่งแวดล้อมที่เป็นคน แต่ข้ามไปเน้นที่ป่า ต้นไม้ และสัตว์ รวมถึงสภาพฝนฟ้าอากาศในขณะที่มองปัญหาและมุ่งไปแก้ไขกันที่นั่น จึงพบว่า ยิ่งพยายามแก้ไขก็ยิ่งทำให้รากฐานจิตใจคนถูกทำลายลงไปเรื่อยๆ เมื่อรากฐานจิตใจคนถูกทำลาย ย่อมทำให้คนขาดความรับผิดชอบหันไปทำลายสิ่งแวดล้อมซึ่งเป็นคนด้วยกันเองแต่มีชีวิตต่อยกว่ำรวมถึงทำลายป่าและสรรพสิ่งอื่นๆ กว้างขวางยิ่งขึ้น

ดังเช่นที่มักได้ยินคำปรารภในช่วงหลังๆ หลังจากพบว่าป่าถูกทำลายมากขึ้นว่า "ผู้ทำลายป่าก็คือคนที่เป็นเจ้าหน้าที่รักษาป่า" หรืออีกนัยหนึ่งก็คือผู้ซึ่งผ่านการศึกษาเรื่องป่ามาแล้ว" หากมองเห็นเงื่อนไขที่แฝงอยู่ในรากฐานคนได้ถึงความจริงย่อมเข้าใจได้ไม่ยาก

สิ่งทีกล่าวนี้อาจตั้งแต่นั้นจนถึงบัดนี้อาจทำให้หลายคนผู้ผ่านระบบการจัดการศึกษาในสายเกษตรหลายคนรู้สึกว้า เป็นภาพจากมุมหนึ่งซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความมัวหมองของการจัดการศึกษาเกษตรไทย และอาจเลยไปถึงขั้นคิดว่า "ผู้เขียนดูหมิ่นสถาบันซึ่งเคยมีบุญคุณต่อชีวิตตนมาแล้ว" แต่ในเมื่อสังขรณ์ได้ชี้ไว้ชัดเจนว่า ทุกสิ่งสามารถมองได้สองด้านเสมอ จึงน่าจะมีคนซึ่งมีจุดยืนอยู่ ณ จุดนี้ด้วยและมองมาจากอีกด้านหนึ่งทำให้เห็นว่า "ถ้าตนขาดความรักความจริงใจอย่างแท้จริงโดยที่ยึดติดอยู่กับความเป็นพรรคพวก ย่อมไม่กล้าแสดงออกอย่างตรงไปตรงมา" คงเอาแต่คิดและนำไปปฏิบัติตามกระแสไปเรื่อยๆ เสมือนอยู่อย่างเอาตัวรอดไปวันหนึ่งๆ เท่านั้น

อนึ่ง ใครจะคิดอย่างไรย่อมถือเป็นเรื่องของแต่ละคน ส่วนตนคงขออนุญาตกล่าวว่า "วิถีชีวิตอันควรถือเป็นสัจธรรมของมนุษย์ทุกรูปทุกนามคือการเรียนรู้จากสิ่งซึ่งตนมีโอกาสสัมผัสมาแล้ว" ถ้าการปฏิบัติตนระหว่างที่มีชีวิตอยู่มีความรักและสนใจมุ่งมั่นทำงานท่ามกลางภาวะหลากหลายของมนุษย์อย่างอิสระ อีกทั้งทุกช่วงเวลาเท่าที่ชีวิตผ่านพ้นมาไม่ปล่อยให้ทุกสิ่งซึ่งผ่านเข้ามาสู่ชีวิตตัวเองต้องผ่านพ้นไปเฉยๆ โดยไม่นำมาคิดวิเคราะห์เพื่อค้นหาความจริงให้ถึงที่สุด ย่อมทำให้สูญเสียโอกาสที่จะพัฒนารากฐานตนเองให้สามารถหยั่งรู้ถึงสิ่งต่างๆ ลึกซึ้งยิ่งขึ้น

ผลจากการจัดการศึกษาสาขาเกษตรเท่าที่เป็นมาแล้วจึงทำให้คนจำนวนมากยังมีความเข้าใจได้ไม่ลึกซึ้งถึงจึงคิดได้เพียงตื้นๆ ว่า คนที่ปลูกต้นไม้ขยายพันธุ์ต้นไม้และผสมพันธุ์ต้นไม้เก่งแม้เลี้ยงสัตว์ได้เก่ง รวมถึงคัดพันธุ์ผสมพันธุ์ได้ผลดีกว่าคนอื่นก็ควรได้รับการ

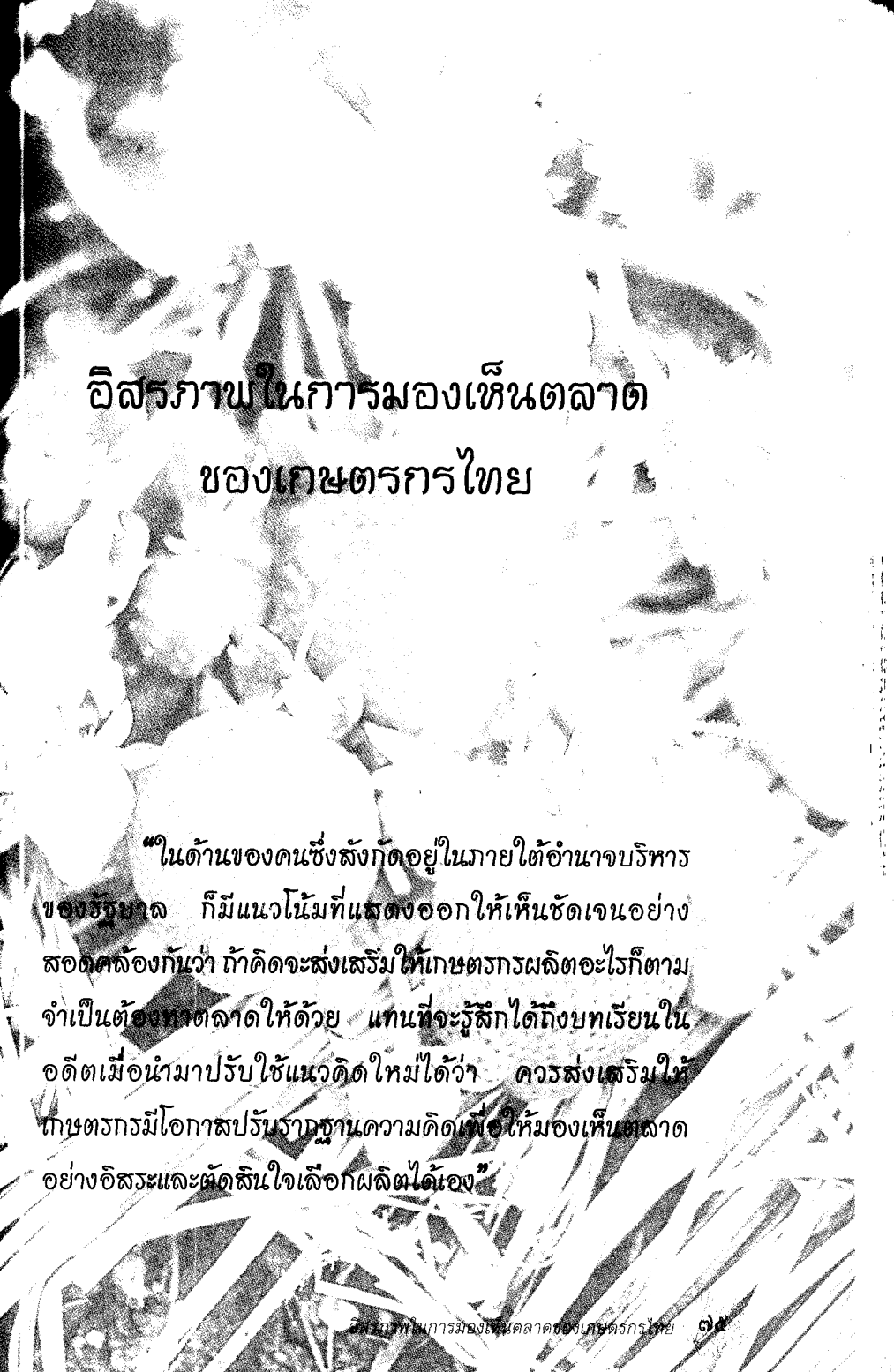
ยกย่องว่า “เป็นผู้รู้จริง” ทำนองเดียวกันกับการที่มี “นักเรียนเรียนได้ที่หนึ่งในชั้นยิ่งในโรงเรียนและบานปลายไปกระทั่งถึงที่หนึ่งในประเทศ”

ตราบใดที่ยังมีการสะท้อนแนวคิดความเห็นออกมาว่า “คนดีกับคนเก่งเป็นคนละเรื่องกัน” อีกทั้งตราบเท่าที่ “ความรู้เรื่องพืชและสัตว์ แม้เรื่องดิน บัญ และน้ำ กับความรู้เรื่องสังคมของชีวิตคน ยังแยกไปอยู่คนละด้าน” เราคงสามารถวิเคราะห์ให้เห็นคำตอบได้ชัดเจนว่า การพัฒนาการเกษตรของไทยยังคงต้องพบกับภาวะสูญเสียต่อไปอีกอย่างแน่นอนที่สุด

คงมีคำถามทวนกลับมาถามตัวเองเพื่อค้นหาความจริงต่อไปอีกว่า หรือว่าสังคมไทยกำลังเปลี่ยนแปลงไปตามทิศทางอันถือเป็นสังคมนักคงเป็นเรื่องท้าทายที่จะต้องเก็บมาคิดต่อไปเพื่ออนาคตของแต่ละคนซึ่งควรจะรู้ถึงความจริงได้ลึกซึ้งยิ่งขึ้นไปอีกระดับหนึ่งสุดแล้วแต่ใครจะไปได้ถึงไหนจนกว่าชีวิตตัวเองจะถึงที่สุดจุดจบลง ณ จุดใดจุดหนึ่งหากยังไม่ไปถึงจุดเดียวกันได้

ข้อเขียนฉบับนี้ ปรับปรุงจากฉบับเดิม ซึ่งเขียนที่เมือง ริโอ เดอจาไนโร ประเทศบราซิล ระหว่างวันที่ ๑๗-๒๔ กันยายน ๒๕๓๙ ในช่วงคำ ว่างจากการประชุมกล้วยไม้โลกครั้งที่ ๑๕ และนำลงพิมพ์ในหนังสือที่ระลึก ๓๐ ปี คณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

๕-๘ เมษายน ๒๕๔๐

ฉีกรภาพในการมองเห็นตลาด ของเกษตรกรไทย

“ในด้านของคนซึ่งสังกัดอยู่ในภายใต้อำนาจบริหาร
ของรัฐบาล ก็มีแนวโน้มที่แสดงออกให้เห็นชัดเจนอย่าง
สอดคล้องกันที่ว่า ถ้าคิดจะส่งเสริมให้เกษตรกรผลิตอะไรก็ตาม
จำเป็นต้องทอดตลาดให้ด้วย แทนที่จะรู้สึกได้ถึงบทเรียนใน
อดีตเมื่อนำมาปรับใช้แนวคิดใหม่ได้ว่า ควรส่งเสริมให้
เกษตรกรมีโอกาสปรับรากฐานความคิดเพื่อให้มองเห็นตลาด
อย่างอิสระและตัดสินใจเลือกผลิตได้เอง”

● การลำเลียงเงาะ ที่ จังหวัดจันทบุรี
... กรกฎาคม ๒๕๒๖

● รถที่เข้ามารับซื้อเงาะถึงสวน จังหวัดจันทบุรี
... กรกฎาคม ๒๕๒๖

● คนขายกับคนผลิตพบกันถึงสวนจังหวัดจันทบุรี
... กรกฎาคม ๒๕๒๖

“เขตแดนคุณภาพผลิตผลการเกษตรของไทย”

● ตลาดผลไม้ ที่นครไชยศรี
จังหวัดนครปฐม ... พฤศจิกายน ๒๕๒๐

● ความหลากหลายของผลไม้ ที่นครไชยศรี
จังหวัดนครปฐม ... พฤศจิกายน ๒๕๒๐

“ตลาดชาวบ้าน-พื้นฐานสำคัญของเทคโนโลยีที่ไม่ควรลืม”

จากกระแสนี้อยู่บนพื้นฐานธรรมชาติของสังคมไทย พอผลิตอะไรขึ้นมาได้สักอย่าง ในที่สุดก็มักร้องว่า “ตลาดไม่มี” ปัญหาเรื่อง “ตลาดมี-ตลาดไม่มี” จึงเป็นสิ่งที่พบกันเสมอๆ หากรากฐานคนในสังคมตกอยู่ในสภาพ “ยึดติดรูปแบบ” จนเป็นลัทธิจนยังไม่ได้รับการแก้ไขอย่างจริงจังโดยที่ช่วยให้เกษตรกรสามารถมองเห็นตลาดได้เองอย่างอิสระวันหนึ่งข้างหน้าไม่เร็วก็ช้า การเกษตรของไทยก็คงต้องพบกับหนทางตันเป็นแน่

การร้องขอให้คนอื่นช่วย ถือเป็นรูปลักษณะหนึ่งซึ่งสารภาพความจริงของสิ่งที่อยู่ในตัวเองทำให้รู้ว่า “มีเงื่อนไขทำลายความเป็นมนุษย์เข้าไปแฝงอยู่ในรากฐานความเป็นมนุษย์อย่างปฏิเสธไม่ได้” ซึ่งสิ่งดังกล่าว หากมีอยู่ย่อมไม่อาจต่อสู้ด้วยลำแข้งของตนเองได้อย่างมั่นคง

ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงที่พื้นฐานและโครงสร้างของวัฒนธรรมไทยซึ่งเป็นมาแล้วจากอดีต ถ้ามองที่วิถีชีวิตคนจากระดับบนลงมา ถึงคนระดับล่างสุดซึ่งทำมาหากินใกล้ชิดกับพื้นดิน ในเมื่อรากฐานจิตใจคนระดับล่างถูกปิดกั้นโดยอิทธิพลวัตถุซึ่งคนระดับบนถ่ายทอดลงมาสู่ด้านล่าง ย่อมทำให้พลังในการพัฒนาตนเองซึ่งควรมีโอกาสหยั่งรากลงได้ลึกซึ้งกลับจำกัดสูญเสีย และเปลี่ยนวิถีทางมาอยู่ภายใต้อิทธิพลวัตถุ ซึ่งมีเหตุมีผลสนองประโยชน์ในด้านวัตถุแก่คนระดับเหนือขึ้นไปอย่างเป็นระบบ

ดังจะพบสังขธรรมได้จากผลซึ่งคนระดับที่ยังคงทำมาหากินกับพื้นดินโดยตรงเกี่ยวข้องกับการเกษตร ซึ่งควรถือว่าเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมท้องถิ่น ที่เปลี่ยนสภาพจากการพึ่งพาตนเองมาเป็นการเรียกร้องให้รัฐบาลหาลตลาดให้ซึ่งเกิดขึ้นเป็นช่วงๆและถี่มากยิ่งขึ้น อีกทั้งเชื่อในอนาคตจะมีความรุนแรงยิ่งขึ้นไปอีก

ในด้านของคนซึ่งสังกัดอยู่ภายใต้อำนาจบริหารของรัฐบาล ก็มีแนวโน้มที่แสดงออกให้เห็นชัดเจนอย่างสอดคล้องกันด้วยว่า “ถ้าจะคิดส่งเสริมให้เกษตรกรผลิตอะไรก็ตามจำเป็นต้องหาตลาดให้ด้วย” แทนที่จะรู้สึกได้ถึงบทเรียนในอดีตเพื่อนำมาใช้ปรับแนวคิดใหม่ได้ว่า “ควรส่งเสริมให้เกษตรกรมีโอกาสปรับรากฐานความคิด เพื่อให้มองเห็นตลาดอย่างอิสระและตัดสินใจเลือกผลิตได้เอง”

แนวคิดดังกล่าวจะเป็นไปได้ ผู้ปฏิบัติจำเป็นต้องหยั่งรู้ถึงสังขธรรมซึ่งอยู่ในกระบวนการเรียนรู้อย่างมนุษย์ แต่ตามความเป็นจริงในปัจจุบัน วิถีทางในการคิดของคนส่วนใหญ่มักยังไม่อาจปรับมาสู่ด้านซึ่งมีความเป็นตัวของตัวเองได้ยิ่งผู้ที่มีโอกาสขึ้นไปสู่ระดับบนมากขึ้นจะสะท้อนพฤติกรรมให้รู้ว่าขาดการคิดได้อย่างอิสระหากนำสิ่งใดสิ่งหนึ่งไปผูกติดไว้กับอีกสิ่งหนึ่ง ดังนั้นเมื่อนำความคิดไปใช้แก้ไขปัญหากลับมีผลเป็นปัญหาหนักมากยิ่งขึ้น

ดังเช่นกรณีการผลิตและการค้าข้าว โดยที่พบว่า “บุคคลซึ่งดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีออกไปวิ่งขายข้าวเอง กับอีกด้านหนึ่งมีชาวนาชาวไร่กลุ่มเข้ามาเรียกร้องหาราคาพืชผลและตลาดกับรัฐบาล” ซึ่งสะท้อนให้เห็นภาพทิศทางตรงข้าม แทนที่จะสอดคล้องกันกับ

การพัฒนาโดยมีการกระจายอำนาจลงสู่ระดับล่างซึ่งถือเป็นพื้นฐานสังคม แม้การกระจายอำนาจซึ่งมีการเรียกร้องกันมาแล้วเป็นช่วงๆ ผู้ที่มองภาพรวมและเห็นได้ลึกซึ้งย่อมพบว่า “แท้จริงแล้วก็คือการกระจายภาวะรวบอำนาจมากกว่า”

ถ้าเกษตรกรซึ่งเป็นคนระดับพื้นดินสามารถมองเห็นตลาดได้ด้วยตนเอง ย่อมสามารถกระจายพลังด้วยความรู้ความสามารถของแต่ละคน อีกทั้งมีการเชื่อมโยงถึงกันอย่างเป็นธรรมชาติ ส่วนผู้บริหารระดับบนซึ่งได้รับมอบหมายหน้าที่ในการกำหนดนโยบายย่อมปรับตัวเองให้เข้าไปอยู่ในฐานะซึ่งด้านหนึ่งเป็นฝ่ายเรียนรู้จากระดับล่าง กับอีกด้านหนึ่งย่อมมีการถ่ายทอดข้อมูลจากระดับล่างมาใช้ประกอบการกำหนดนโยบายอย่างสอดคล้องกันกับเหตุและผลอีกทั้งวนกลับลงไปให้อิสระภาพในการตัดสินใจผลิตสิ่งต่างๆ โดยคนระดับล่างอีกครั้งหนึ่ง

หากสามารถมองจากรากฐานจิตใจที่อิสระถึงระดับหนึ่งย่อมมองเห็นทุกสิ่งทุกอย่างสองด้านเสมอ และยังรู้ได้ชัดเจนว่าด้านใดคือพื้นฐาน ดังนั้นการที่มีคนมองเห็นด้านเดียวซึ่งจะมีแนวโน้มมองไปยังด้านปลาย ถ้ามีคนลักษณะดังกล่าวเป็นส่วนใหญ่ ย่อมทำให้สังคมซึ่งควรจะมีความร่วมมือกันได้ จำต้องเปลี่ยนไปอยู่ในสภาพ “ตัวใครตัวมัน” ดังจะพบความจริงว่า แม้อาจมีการรวมกลุ่มแต่จริงๆ แล้วเกิดจากการจัดการโดยคนกลุ่มอื่นเช่นจากคนในภาครัฐ จึงอยู่กันอย่างหลวมๆ หากมีผลประโยชน์มากกระทบก็จะแตกออกจากกันให้เห็นได้ไม่ยาก

ดังนั้น “ประเด็นการมองเห็นตลาดหรือไม่เห็น หรือตลาดมี-ตลาดไม่มี” จึงไม่ได้อยู่ที่ตลาดหากเกิดจากปัญหาเกี่ยวกับอิสระภาพภายในรากฐานของเกษตรกรซึ่งมีบทบาทกำหนดศักยภาพและความสามารถของแต่ละคน “หากรากฐานคนตกอยู่ภายใต้ภาวะครอบงำจากอิทธิพลวัตถุ ย่อมพบความจริงได้ว่ามีกระแสเรียกร้องไปที่คนอื่น แม้การเรียกร้องหาตลาดซึ่งเกิดขึ้นจนเป็นนิสัย” อีกทั้งยังสานต่อไปทำให้ต้องพบกับหนทางตัน แม้จะช่วยแก้ไขปัญหาก็ได้ย่อมเป็นเพียงผลเฉพาะหน้าเท่านั้น หากกลับเปิดโอกาสให้คนอื่นอื่นเข้ามาฉกฉวยโอกาสใช้ช่องทางแสวงประโยชน์อยู่ในส่วนลึก ทำให้คนท้องถิ่นจำต้องตกเป็นทาสรับใช้กว้างขวางมากขึ้น

ในสภาพเช่นนี้ หลังจากผลิตแล้ว มักมีกระแสเรียกร้องว่า “ไม่มีตลาด” แม้ก่อนคิดจะผลิตก็มักถามว่า “มีตลาดให้ด้วยหรือเปล่า” กับอีกด้านหนึ่งพอเห็นมีใครขายได้ ผู้มีหน้าที่ส่งเสริมมักนាំมาอ้างว่า “มีการขายได้เงินกันแล้วจึงแนะนำให้เอาพืชชนิดนั้นมาปลูก” ส่วนในด้านผู้ปลูก พอเริ่มต้นรู้ลึกรู้ลึกว่าขายได้ดีก็จะปิดเงียบไว้ เพราะเกรงไปว่าถ้าคนอื่นรู้ความจริงจะหันมาปลูกแข่งกับตน

ส่วนผู้ที่เห็นคนอื่นทำและขายได้ดีก็จะแห่กันทำตามอย่างโดยขาดการคิดหน้าคิดหลังให้รอบคอบ เพราะขาดพื้นฐานซึ่งช่วยให้ตนมองการณ์ไกล “การพึ่งพาตนเองซึ่งถือเป็น

ฐานสำคัญของความสำเร็จจึงเกิดขึ้นได้ยาก นอกจากคอยจ้องตามกระแสกันไปเพียงวัน
หนึ่งๆ” ในที่สุดก็จำต้องยอมให้คนอื่นมาเป็นนายเพื่อหวังให้ตนอยู่ต่อไปได้เรื่อยๆ จน
สิ้นสภาพไม่ว่าเร็วหรือช้า ดังเช่นภาพสะท้อนจากการคิดแก้ไขปัญหารัฐกิจซึ่งเปลี่ยน-
แปลงจากอดีตมาจนถึงปัจจุบัน

ถ้าสามารถพึ่งพาตนเองได้ย่อมมีสิ่งหนึ่งตามมาด้วยคือ “มีความคิดริเริ่มสิ่งใหม่ๆ
เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง โดยไม่ยอมตามกันคนอื่น” ทั้งๆ ที่เรากล่าวกันมาเป็นช่วงๆ แล้วว่า
“จะพัฒนาคนให้สามารถพึ่งตนเองได้” แต่หลังจากทำไปแล้วช่วงหนึ่งมักพบความจริงว่า
กลุ่มคนซึ่งเป็นเป้าหมายกลับพึ่งพาตนเองได้ยากยิ่งขึ้น ทั้งนี้และทั้งนั้นเป็นเพราะกระแส
ความรักความสนใจจริงของแต่ละคนซึ่งมีเป็นธรรมชาติอยู่ภายในรากฐานมาแต่กำเนิด
กลับถูกทำลายลงไปมากยิ่งขึ้น

- ความสำเร็จของการพัฒนา ควรเริ่มต้นจากสิ่งที่มีอยู่แล้วในท้องถิ่น
- ตลาดกิมหยง หาดใหญ่ ... ๑๖ สิงหาคม ๒๕๓๗

หากถามว่า “ตลาดคืออะไรและอยู่ที่ไหน” เชื่อว่าจากพื้นฐานแนวคิดซึ่งกล่าวมา
แล้วคงมุ่งความเข้าใจไปยังภาพของ “ร้านค้าลักษณะต่างๆ” โดยที่เชื่อว่ามีคนต้องการผลิต
ผลไปใช้และคิดว่าตนน่าจะขายได้ ซึ่งเป็นทรรศนะที่มุ่งมองไปยัง “ตลาดซึ่งเป็นผลสำเร็จรูป”
ดังนั้นหลังจากนำมาเตรียมการผลิตจนถึงขั้นได้ผลิตผล กลับพบว่า จริงๆ แล้วมีคนอื่นไป
ยึดครองอยู่แล้ว หรือรูปแบบความต้องการเปลี่ยนไปแล้ว ทำให้ต้องผิดหวัง

ความคิดดังกล่าวมีผลสืบเนื่องมาจากรากฐานจิตใจผู้มองซึ่งยึดติดรูปแบบ จึงไม่
สามารถผ่านลงไปถึงเหตุและผลได้อย่างแท้จริง ทั้งนี้และทั้งนั้นเนื่องจากสิ่งทั้งหลายที่
เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตคน ต่างก็มีเหตุมีผลสัมพันธ์อยู่กับอิทธิพลเงื่อนไขซึ่งอยู่ในรากฐานจิตใจ
คนทั้งสิ้น ดังนั้นถ้าบุคคลใดสนใจค้นหาความจริงที่คน ช่วยให้อันและเข้าถึงกันได้ ไม่ว่าจะคิด
ทำในสิ่งที่ดีหรือไม่ดี ย่อมประสบผลสำเร็จอันควรแก่เหตุและผลได้ทุกเรื่อง

ดังนั้น ถ้าไม่สามารถมองได้ถึงความจริงของชีวิตและความต้องการของคน ซึ่งมีเหตุผลสัมพันธ์ถึงการผลิตและการจัดการที่ช่วยให้พิจารณาปรับผลผลิตอย่างสอดคล้องกัน วิธีทางที่เชื่อมโยงถึงตลาดย่อมมีโอกาสพบกับทางตันได้เสมอ นอกจากนั้น หลังจากผู้ซึ่งมีความคิดในลักษณะดังกล่าวจะต้องผิดหวัง ย่อมมีธรรมชาติที่นำตนไปเป็นทาสคนอื่นเพียงเพื่อต้องการผลประโยชน์ได้ไม่ยาก ดังนั้นแท้จริงแล้วตลาดหาใช้สิ่งซึ่งมีลักษณะเป็นรูปแบบให้มองเห็นได้ด้วยภาพเฉพาะหน้าไม่ หากหมายถึงความต้องการของจิตใจคนในแต่ละช่วง ซึ่งมีกระแสหมุนวนถึงกันเป็นวัฏจักร

แม้ความต้องการของร่างกาย หากปราศจากเงื่อนไขซึ่งปรากฏอยู่ในจิตวิญญาณก็คงไม่อาจทำอะไรให้บรรลุผลได้อย่างแท้จริง แต่ถ้าในอดีตมีการสั่งสมเงื่อนไขไว้ทำให้จิตใจรู้สึกอยากมากขึ้นย่อมทำให้บริโภคเข้าไปมากเกินไปจนความพอเหมาะพอสม จึงส่งผลร้ายวนกลับมาทำลายตัวเองในที่สุด

จิตใจที่บังเกิดความอยากเพราะแรงจริต มีเหตุผลสืบเนื่องมาจากการที่ร่างกายได้เคยลิ้มรสซึ่งแฝงมากับสิ่งที่ตนสัมผัสเพียงชั่วครั้งชั่วคราวเท่านั้น จึงมีอิทธิพลกำหนดให้ตัวเองกอบโกยอย่างขาดการรู้ถึงเหตุและผล และเมื่อรากฐานคนขาดสติย่อมขาดความยั้งคิด จึงหยุดได้ยาก พลอยให้การหาตลาดจำต้องขาดเหตุผลไปด้วย

ระบบที่เกิดขึ้นจากรากฐานดังกล่าวจนเป็นนิสัย จึงมีเงื่อนไขกำหนดวิถีทางและวิธีการหาตลาดซึ่งก่อความเดือดร้อนให้กับเพื่อนมนุษย์ ดังจะพบได้จากการใช้วิธีกำหนดกระแสการเปลี่ยนแปลงรูปแบบผลผลิตให้เร็วขึ้นอย่างต่อเนื่องเป็นเครื่องมือครอบงำจิตใจเพื่อนมนุษย์ในด้านผู้บริโภคอย่างขาดความรับผิดชอบ โดยเฉพาะอย่างยิ่งกระทำกับคนในด้านด้อยโอกาสและเยาวชน

อนึ่ง การมองตลาดที่สามารถผ่านลงไปเห็นความจริงได้ถึงคนยังไม่เพียงพอแก่การได้ชื่อว่า **“เป็นผู้รู้จริง”** บุคคลผู้มองจำเป็นต้องมี **“ความเป็นมนุษย์”** เป็นคุณสมบัติอยู่ภายในรากฐานตนเองอย่างสำคัญด้วย จึงควรได้ชื่อว่าเป็นผู้มีความรู้และนำไปใช้ประโยชน์ได้อย่างถึงเป้าหมาย ซึ่งคงไม่เพียงอำนวยความสะดวกให้แก่ตนเองด้านเดียวหากยังนำไปสู่การให้บริการแก่ผู้ที่อยู่ร่วมสังคมเดียวกันกับตนอย่างมีเหตุผลด้วย

ดังนั้น หากบุคคลใดผลิตออกมาแล้วร้องว่า **“ตลาดไม่มี”** ถ้ามองสวนทางกลับไปย่อมรู้ความจริงได้ว่า บุคคลผู้ร้องนั้นเองที่กำลังตกอยู่ในสภาพยึดติดรูปแบบทำให้ปรับตัวไม่ได้จึงไม่สามารถมองเห็นตลาด เนื่องจากช่องทางซึ่งน่าจะมองผ่านไปได้เห็นความจริงโดยที่มีรากฐานอยู่ในตัวเองได้ถูกปิดกั้นทำให้หาทางออกได้ยาก

อนึ่ง **“เสรีภาพภายในรากฐานการเรียนรู้ของแต่ละคน”** ซึ่งไม่เพียงช่วยให้มีการกระจายในด้านวัตถุเท่านั้น หากยังหวังได้นำไปสู่การเปิดรากฐานของทุกคนผู้มีบทบาทในการผลิตให้มุ่งสู่การแสวงหาความรู้จากโลกกว้าง เพื่อหวังผลสะท้อนวนกลับมา

พัฒนาความคิดตัวเองให้สูงขึ้นด้วยคุณภาพและศักยภาพ

ถ้าคนในสังคมได้ถูกกำหนดโดยอำนาจจากภายนอกของแต่ละคนให้พบกับภาวะปิดกั้น โดยที่ผู้ถืออำนาจคิดว่าเป็นวิถีทางของการแก้ไขปัญหาที่ถูกต้อง หากมองจากทรรศนะของผู้ซึ่งมีรากฐานอิสระย่อมรู้สึกว่ามันคือการทำลายอนาคตของสังคมอย่างลึกซึ้ง เนื่องจากการทำลายคุณภาพคนซึ่งถือเป็นทรัพยากรที่สำคัญที่สุดในกระบวนการผลิต

หากผู้บริหารในระดับผู้นำมีรากฐานจิตใจที่เปิดกว้าง ส่งผลให้ผู้บริหารระดับรองลงมามีโอกาสรับรู้และถ่ายทอดพฤติกรรมลงมาสู่ระดับล่างอย่างเป็นธรรมชาติ ย่อมช่วยให้รากฐานแต่ละคนมีอิสระมากขึ้น ทำให้สามารถปรับความคิดในการตัดสินใจผลิตสิ่งต่างๆ ได้อย่างสอดคล้องกันกับความต้องการของตลาดอย่างปราศจากการยึดติดอยู่กับรูปแบบอย่างแคบๆ

จากสภาพการเปลี่ยนแปลงที่รากฐานดังได้กล่าวแล้ว ย่อมมีโอกาสช่วยแก้ปัญหาเชิงเศรษฐกิจไทยได้เผชิญความจริงมาแล้วถึงขณะนี้ นับตั้งแต่การทำในลักษณะตัวใครตัวมัน การถือพรรคถือพวกและการแข่งขันกันเองในเชิงทำลาย ดังเช่นการลดราคาแข่งกันและลดคุณภาพผลผลิตเพื่อหวังแย่งชิงกันในตลาด และปลุกอะไรปลุกตามกันโดยไม่คิดริเริ่มและพัฒนาให้เกิดสิ่งใหม่ๆ ได้ตามเหตุและผล แทนที่จะคิดปรับปรุงคุณภาพผลผลิตของแต่ละคนให้ดีขึ้นอย่างอิสระ โดยมีรากฐานความรู้สึกรับผิดชอบร่วมกันและมีน้ำใจต่อกันเป็นธรรมชาติ เพื่อหวังความมั่นคงร่วมกันในระยะยาว

จึงสรุปได้ว่า ถ้ารากฐานความเป็นมนุษย์ของแต่ละคนพอจะมีอยู่อย่างชัดเจน ไม่ว่าใครจะผลิตอะไรย่อมคิดได้เองอย่างอิสระ และหวังได้ว่าตลาดผลผลิตของแต่ละคนย่อมแจ่มใสแม้จะมีปัญหาบ้างแต่ก็คงไม่ยากที่จะแก้ไขโดยปรับรูปแบบการผลิตตามปรกติวิสัย หากช่วยให้มีการเปิดตลาดกว้างขึ้น

หากคิดแก้ไขปัญหาลตลาดผลผลิตของการเกษตรไทย คงต้องเริ่มจากการปรับรากฐานความคิดภายในกระบวนการจัดการศึกษา ให้หันมาเน้นความสำคัญที่การเปิดโลกทรรศน์เหนือกว่าด้านเทคโนโลยี ซึ่งผลที่คาดว่าจะได้คงไม่เพียงเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาการเกษตรเท่านั้น เนื่องจากประเด็นนี้เป็นพื้นฐานสำคัญของทุกเรื่อง ส่วนผลที่ได้สำหรับด้านการเกษตร ย่อมมีส่วนเสริมสร้างรากฐานความคิดให้เกษตรกรสามารถรู้เท่าทันต่อเหตุการณ์ต่างๆ ซึ่งแต่ละคนมีโอกาสนสัมผัส ซึ่งสิ่งดังกล่าวจะบรรลุผลตามเป้าหมายควรเริ่มต้นจากคนระดับบนลงมาก่อนซึ่งได้แก่ผู้นำประเทศ ลงมาถึงผู้บริหารและผู้มีความรู้ระดับต่างๆ จนถึงระดับล่าง และการเปิดโลกทรรศน์จะถึงคนระดับล่างย่อมขึ้นอยู่กับความจริงใจของคนระดับบนโดยไม่เอาผลประโยชน์ส่วนตนเข้าไปแฝงไว้ในการทำงาน

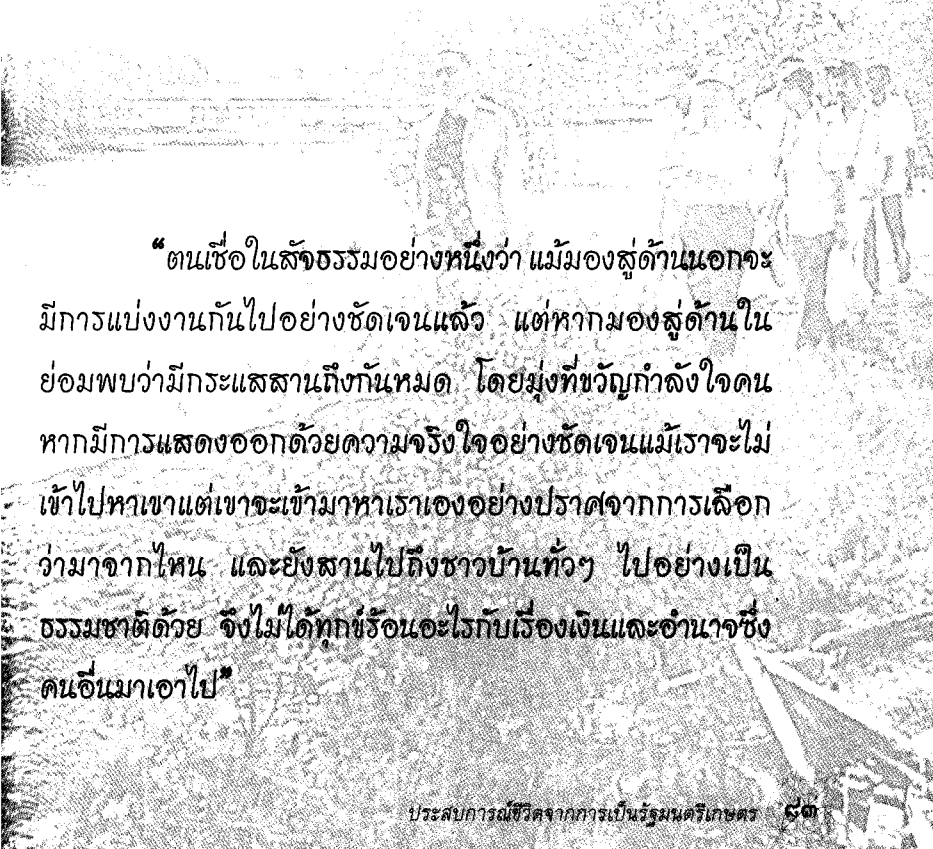
บุคคลผู้มีความจริงใจต่อสังคมไทยย่อมรู้ว่า การเกษตรคือพื้นฐานล่างสุดของสังคมจึงมีความสำคัญมากไม่ว่าชีวิตใครจะเกี่ยวข้องกับงานสาขาไหนถ้ามองการเกษตรได้ถึงคน ดังนั้นหากปล่อยให้กระบวนการเกษตรมีปัญหาหลักซึ่งยั่งยืน ย่อมส่งผลให้สังคม

ทรุดหนักมากขึ้น ดังจะพบกับผลในด้านเศรษฐกิจในช่วงหลังๆ ซึ่งให้บทเรียนแก่ทุกคนอย่างไม่ละเว้น ส่วนผู้ซึ่งมีรากฐานจิตใจยึดติดอยู่กับด้านบน คงคิดวนเวียนอยู่กับเรื่องเงิน โดยมองไม่เห็นคุณค่าของชีวิตคนระดับล่างซึ่งทำหน้าที่เป็นพื้นฐานให้ตนจึงคงแก้ไขอะไรไม่ได้จริงจัง หากนำชีวิตตัวเองไปทิ้งอย่างเปล่าประโยชน์ในที่สุด

๑ ตุลาคม ๒๕๔๐

แก้ไขปรับปรุงจากบทความเดิมซึ่งเขียนไว้เมื่อวันที่ ๑๐ เมษายน ๒๕๓๗

ประสบการณ์ชีวิตจากการ เป็นรัฐมนตรีเกษตร

“ตนเชื่อในสังคมน้อยอย่างหนึ่งว่า แม้มองผู้ด้อยโอกาส มีการแบ่งงานกันไปอย่างชัดเจนแล้ว แต่หากมองผู้ด้อยใน ย่อมพบว่ามีการแสส่นถึงกันหมด โดยมุ่งที่ขวัญกำลังใจคน หากมีการแสดงออกด้วยความจริงใจอย่างชัดเจนแม้เราจะไม่ เข้าไปหาเขาแต่เขาจะเข้ามาหาเราเองอย่างปราศจากการเลือก ว่ามาจากไหน และยังสานไปถึงชาวบ้านทั่วๆ ไปอย่างเป็น ธรรมชาติด้วย จึงไม่ได้ทุกข์ร้อนอะไรกับเรื่องเงินและอำนาจซึ่ง คนอื่นเอาไป”

- เยี่ยมสหกรณ์นิคมนาุ้งที่จังหวัดสมุทรสาคร เพื่อการเรียนรู้ ... กุมภาพันธ์ ๒๕๒๓

- ศึกษาโครงการกระบือที่จังหวัดสุรินทร์ โดยมุ่งสู่ประโยชน์สุขของชีวิตชาวบ้าน ซึ่งเป็นฐานการเกษตร ... กุมภาพันธ์ ๒๕๒๒

- สนใจกระทิงแพะ แกะ ข้างถนนมิตรภาพ ปากช่อง โดยไม่ยอมให้ผ่านสายตาไปเลยๆ ... มกราคม ๒๕๒๒

ก่อนอื่นขอกล่าวชี้แจงว่าการเขียนเรื่องนี้ฉันไม่มีเจตนาที่จะตำหนิหรือให้ร้ายใคร โดยที่ตระหนักดีว่า แต่ละคนมีธรรมชาติอันเป็นที่มาไม่เหมือนกัน และหลักธรรมที่ได้ให้แนะไว้ว่า “จงมองทุกสิ่งในแง่ดี” ดังนั้นภายในเนื้อหาสาระ จึงไม่ควรมองที่รูปแบบพฤติกรรมของคน แต่ขอให้มองที่แนวคิดซึ่งนำไปปฏิบัติในการหาทางออกเพื่อหวังทำทอนในช่วงนั้นให้ได้ผล แทนที่จะอ้างว่าทำไม่ได้เพราะติดขัดด้วยเรื่องนั้นเรื่องนี้

หากมีใจเป็นกลางถึงระดับหนึ่งจะพบว่า คุณค่าชีวิตตนเองไม่ว่ามีโอกาสสัมผัสสิ่งใดก็ตาม ถ้าทำดีที่สุดแล้วย่อมรู้เองว่าสิ่งนั้นเป็นเพียงส่วนหนึ่งของการเรียนรู้ความจริงและการจะเรียนรู้ให้เห็นความจริงได้ตนต้องเป็นผู้นำปฏิบัติจากความจริงซึ่งมีอยู่ในใจ โดยไม่นำเอากิเลสเข้าไปแอบแฝง

ดังนั้น การจะเข้าไปเป็นอะไรก็ตาม ถ้าไม่ได้เกิดจากความรู้สึกอยากได้สิ่งนั้น ย่อมทำไม่ยากกว่าแท้จริงแล้วก็คือส่วนหนึ่งซึ่งให้ออกาสสัมผัสความจริงจากประสบการณ์ชีวิตเท่านั้น ทำให้เห็นว่าจะอยู่ที่ไหนและเป็นอะไรย่อมไม่มีความแตกต่างระหว่างกัน เพียงช่วยโอดสัมผัสกับภาวะหลากหลายบนพื้นฐานสัจธรรมเพื่อหวังเรียนรู้ให้มีทรรณะที่กว้างออกไป อีกทั้งลึกซึ้งยิ่งขึ้นกว่าเก่า

ซึ่งความรู้สึกเช่นนี้จะเกิดจากการหยั่งรู้ถึงคุณค่าตนเองได้ทุกขณะ ช่วยให้ตนมีกำลังใจทำงานอย่างเต็มที่แม้เกิดปัญหาแทนที่จะรู้สึกท้อถอยกลับหาทางออกได้เองทุกเรื่อง โดยไม่ต้องตกอยู่ในสภาพมุงปะทะกับคนอื่น แต่สามารถปรับวิธีการทำงานในแต่ละช่วงให้ผ่านไปได้อย่างสอดคล้องกันกับเหตุและผล ทำให้ผลงานปรากฏได้เองอย่างเป็นธรรมชาติ อีกทั้งยอมรับความจริงว่างานจะปรากฏผลเป็นอย่างไร ย่อมขึ้นอยู่กับความรู้สึกจากกายตาผู้อื่น

แทนที่จะแสดงออกเองโดยเฉพาะเน้นด้านซึ่งรู้สึกว่าได้หรือน่าชื่นชม ซึ่งหาใช่เป็นเพียงการเสียมรยาทเท่านั้นหากยังสูญเสียคุณค่าที่ควรมียูในรากฐานความรู้สึกของตนด้วยการแสดงออกว่า ผลงานของตนได้รับผลดี หรือมีความสำเร็จ น่าจะเป็นสิ่งบ่งบอกถึงทะลิมตัวอย่างชัดเจนแล้ว” และบุคคลผู้แสดงออกในลักษณะนี้ แม้ผลงานจากตนจะตกต่ำแค่ไหนย่อมมีธรรมชาติที่ดีอันต่อไปอีก

ประมาณช่วงปี พ.ศ. ๒๔๘๗ ซึ่งขณะนั้นคนทั่วไปยังมองเห็นสาระสำคัญของกล้วยไม้ อันเป็นประโยชน์ต่อชีวิตและสังคมน้อยมากแต่กลับมีภาพพจน์ปฏิเสธ จึงไม่มีการสอนในสถาบันการศึกษาแม้ให้ความรู้ในรูปแบบอื่น แต่ตนกลับรู้สึกทำทนายเริ่มนำปฏิบัติเพื่อศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง กับอีกด้านหนึ่งก็ให้การฝึกอบรมเพื่อเผยแพร่ความรู้ซึ่งไม่เพียงเน้นอยู่ในด้านเทคนิค หากใช้การวางแผนและการจัดการซึ่งมุ่งที่คน โดยใช้ทุนรอนและสติปัญญา รวมถึงเวลาว่างส่วนตัว ซึ่งขณะนั้นมีเยาวชนกลุ่มหนึ่งเข้ามาให้การสนับสนุนโดยต้องการแสวงหาวิชาความรู้จากตนด้วย

นอกจากพื้นฐานแนวคิดสำคัญซึ่งไม่เพียงรองรับการทำงานอยู่เบื้องหลัง หากยังประกาศออกมาเป็นเจตนารมณ์อย่างมั่นคงและต่อเนื่อง ซึ่งตนคิดว่าประเด็นนี้อยู่เหนือความสำคัญของวิชาความรู้ที่ให้แก่ทุกคนน่าจะได้แก่ “อุดมการณ์ซึ่งประกาศออกมาเป็นช่วงๆ ว่า จะใช้กล้วยไม้เป็นสื่อสัมพันธ์เพื่อสร้างความเข้าใจอันดีระหว่างคนทุกสภาพชีวิตความเป็นอยู่และทุกชาติภาษา”

ซึ่งใช้ว่าจะแสดงออกเพียงด้วยคำพูดและข้อเขียนเท่านั้น หากที่ควรถือว่าสำคัญว่ก็คือ การนำปฏิบัติจากจิตวิญญาณตนเองอย่างเด็ดเดี่ยวในทุกกรณี แม้หลายครั้งหลายหนจะถูกกระแสต่อต้านอย่างหนัก และกระแสซึ่งผลมกลมกลืนอยู่ในเรื่องต่างๆ ส่งผลให้สิ่งที่ติดตามมาภายหลังมีเหตุมีผลน่าสนใจเรียนรู้เป็นอย่างยิ่ง แม้การได้รับโอกาสให้เข้าไปทำงานในตำแหน่งรัฐมนตรี ช่วยให้เรียนรู้ความจริงจากด้านในอย่างหลากหลายด้วย

อนึ่ง การให้บริการฝึกอบรมความรู้เรื่องกล้วยไม้แก่คนทั่วไป บนพื้นฐานอุดมการณ์ซึ่งเปิดกว้างดังกล่าวได้ให้โอกาสตนสัมผัสและเรียนรู้จากคนแทบจะทุกกลุ่มอาชีพ แม้ว่าอยู่บนพื้นฐานคนในชาติเดียวกัน แต่การปฏิบัติย่อมมีเหตุมีผลแผ่กว้างออกไปถึงคนทุกชาติภาษาได้ด้วยตัวของมันเอง ถ้าไม่ไปยึดติดอยู่กับสิ่งใดสิ่งหนึ่งในที่สุดจึงทำให้เชื่อชัดเจนยิ่งขึ้นว่า สิ่งนี้จะถือเป็นหัวใจและเป็นศูนย์รวมระหว่างการเรียนรู้ซึ่งมีพลอนุรักษ์ทุกสิ่งทุกอย่าง กับอีกด้านหนึ่งย่อมมีการพัฒนาที่ก้าวไปข้างหน้าอย่างมีเหตุมีผล

ในชั้นอบรมซึ่งกระทำอย่างต่อเนื่องกัน ในแต่ละปีจึงมีคนอย่างหลากหลายตั้งแต่กรรมาชีพจนถึงผู้มั่งคั่งกินอีกทั้งพ่อค้าและแม่บ้านรวมถึงเยาวชน ในด้านข้าราชการก็มีตั้งแต่พลทหาร นายสิบ นายร้อย นายพัน จนถึงนายพล และพลเรือนก็มีตั้งแต่ข้าราชการผู้น้อยจนถึงรัฐมนตรี

แต่เมื่อเข้าไปร่วมอยู่ในบรรยากาศกิจกรรมการอบรม ก็พยายามทำให้แต่ละคนรู้สึกเหมือนกันหมด เมื่อมีกิจกรรมนอกชั่วโมงบรรยายก็ให้ร่วมกันทำ ใครถูกมอบหน้าที่ให้เป็นหัวหน้าทำเรื่องอะไรต้องลงมือปฏิบัติเองด้วยโดยเฉพาะตัวผู้เขียนเอง นอกจากให้ความเป็นกันเองแก่ทุกคนอย่างเสมอภาคแล้ว หลายเรื่องยังลงมือปฏิบัติร่วมด้วย

การฝึกอบรมได้กระทำติดต่อกันทุกปี โดยใช้วันทำงานและใช้เวลาหลังเลิกงานแล้ว สัปดาห์ละ ๒ ครั้ง ส่วนวันหยุดเสาร์-อาทิตย์ ส่วนหนึ่งจัดกลุ่มเล็กๆ หมุนเวียนกันมาฝึกภาคปฏิบัติในช่วงแรกๆ ก็ใช้ที่บ้านตัวเองหมุนเวียนกันไปจนทั่วถึงทั้งชั้น ส่วนที่เหลือสนับสนุนให้มีกิจกรรมทำร่วมกันโดยที่ริเริ่มกันเองอย่างอิสระ ในแต่ละปีใช้เวลาอย่างน้อย ๔ เดือนบางรุ่นเลยไปถึง ๖ เดือนเนื่องจากมีผู้รับการอบรมร่วมกันxor้อง หลังจากจบรุ่นแล้วก็มีติดตามสนับสนุนและประเมินผลต่อไปอย่างไม่ทอดทิ้ง

เมื่อเวลาถัดมาถึงช่วงปี พ.ศ. ๒๕๑๕ วันหนึ่งก็ได้รับการติดต่อจากนายทหารคนสนิทของ พลเอก เกรียงศักดิ์ ชมะนันท์ ซึ่งขณะนั้นดำรงตำแหน่งเสนาธิการกองทัพบก

ขอเชิญผมและภรรยาไปรับประทานอาหารค่ำที่บ้านซึ่งอยู่ในบริเวณบางเขนตามวันเวลานี้
นัดหมายไว้ และคำวันนั้นเจ้าของบ้านก็ได้กล่าวว่า “ที่ผมเชิญอาจารย์มาวันนี้ ก็เพื่อแสดง
ความขอบคุณที่ได้ช่วยให้ทหารของผมมีความรู้และมองเห็นช่องทางทำงานพิเศษจาก
เวลาว่าง”

“ซึ่งจริงๆ แล้วในอีกด้านหนึ่ง ช่วงนั้นก็มียาทหารระดับพันเอกและนายพลบาง
คนที่ผ่านการอบรมจากเราไปแล้วลงมาทำงานร่วมด้วย และเราเองก็พยายามสนับสนุนให้
มีการประสานงานระหว่างราชการกับประชาชนจากการใช้สิ่งซึ่งสร้างไว้เป็นสื่อ ทำให้ไม่
ว่าใครต้องการอะไรจากที่ไหน สามารถหาได้คล่องตัวพอสมควร”

หลังจากการพบกันระหว่างที่ร่วมรับประทานอาหารค่ำ ซึ่งช่วยให้มีโอกาสพูดคุย
แลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกันครั้งนั้นแล้วก็ไม่ได้อีกโอกาสพบกันอีก พอดีนึกกับตน
เป็นคนมีนิสัยไม่สนใจไปหาใครที่มีอำนาจในระดับบนๆ ถ้าไม่มีธุระจำเป็นโดยเฉพาะเกี่ยว
กับงานที่จะให้ประโยชน์แก่คนทั่วไป หากเอาเวลามาเน้นการทำงานเพื่อคนระดับล่างจาก
ความคิดที่เปิดกว้างซึ่งถือปฏิบัติมาตลอดชีวิต โดยไม่คำนึงถึงเรื่องอามิสสินจ้างใดๆ ทั้งสิ้น

จนกระทั่งมาถึงช่วงปี พ.ศ. ๒๕๑๙-๒๕๒๐ ซึ่งขณะนั้นตนดำรงตำแหน่งอธิการบดี
มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์และอยู่ระหว่างการเตรียมงานประชุมกลุ่มว่าไม่โลกครั้งที่ ๙ โดย
มีกำหนดการจัดงานในปี พ.ศ. ๒๕๒๑ จึงมีการเดินทางไปติดต่อบริษัทต่าง ๆ กับประเทศต่างๆ
หลังจากกลับมาถึงกรุงเทพฯ ก็ทราบว่ามีประกาศแต่งตั้งให้เข้าไปร่วมเป็นสมาชิกสภา
นิติบัญญัติแห่งชาติในขณะที่พลเอกเกรียงศักดิ์ ชมนันท์ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี

หลังจากเข้าไปสัมภาษณ์สักระยะเวลาหนึ่ง ทำให้ตนมีโอกาสเรียนรู้ถึงพฤติกรรมและ
แนวคิดรวมถึงนิสัยคนวงในหลายคน คนดีๆ ก็มีแต่บางคนทั้งๆ ที่มีตำแหน่งหน้าที่เป็นผู้
บริหารการศึกษาแต่กลับแสดงความเห็นแก่ตัวออกมาอย่างเปิดเผย สะท้อนให้อ่านได้ถึง
เงื่อนไขซึ่งแฝงเป็นปัญหาอยู่ในรากฐานการศึกษา ทำให้ตนต้องหวนกลับมาชำระล้างจิตใจ
เพื่อไม่ให้ไปยึดติดอยู่กับสิ่งดังกล่าว

พอถึงช่วงกลางปี พ.ศ. ๒๕๒๑ การร่างรัฐธรรมนูญฉบับนั้นก็ผ่านไปและสภา
นิติบัญญัติก็ถูกยุบไปตามเงื่อนไขและมีการพิจารณาตัวบุคคลเข้าดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีใหม่
หลังจากนั้นไม่นานตนก็ได้รับการทาบทามให้เข้าดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีช่วยว่าการ
กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ทั้งๆ ที่ไม่ได้เป็นบุคคลผู้มาจากการเลือกตั้ง ซึ่งในประเด็นนี้
น่าสนใจนำมาวิเคราะห์เนื่องจากในช่วงหลังๆ มักมีผู้พูดกันกว้างขวางยิ่งขึ้นว่า ผู้บริหาร
ประเทศควรมาจากการเลือกตั้ง บ้านเมืองจึงจะเป็นประชาธิปไตย

ถ้าไม่มองอย่างผิวเผินและไม่มองด้านเดียวย่อมเห็นได้ว่า “การเลือกตั้งเป็นเพียง
เปลือกนอกของประชาธิปไตย ส่วนเนื้อในน่าจะได้แก่ประเด็นที่ว่า ผู้ที่เข้าไปทำหน้าที่แทน
ประชาชนไม่ว่าจะผ่านการเลือกตั้งหรือไม่ เป็นที่ยอมรับจากประชาชนคนทั่วไปหรือไม่”

ซึ่งประเด็นนี้คงหนีไม่พ้นคุณสมบัติของแต่ละคน โดยเฉพาะ “ประเด็นของความจริงที่สะท้อนภาพให้คนเห็นมานานทำให้มั่นใจได้”

หากสามารถหยั่งรู้ได้ถึงปัญหาซึ่งแฝงอยู่ในรากฐานคนกับทิศทางการเปลี่ยนแปลง ซึ่งทั้งสองประเด็นถือเป็นอีกด้านหนึ่งน่าจะเห็นได้ว่า ภาวะยึดติดรูปแบบหรือยึดติดเปลือกเป็นสัจธรรมซึ่งแฝงอยู่ในสังคมอย่างลึกซึ้ง ทำให้วิถีการเปลี่ยนแปลงมุ่งสู่ทิศทางนี้ชัดเจนยิ่งขึ้น ดังนั้นแม้ในยุคนี้คงยังมี ส.ส.ปนกับผู้ที่ไม่ได้มาจากการเลือกตั้งเข้าไปเป็นรัฐมนตรีร่วมกันอยู่พอสมควร แต่ก็ไม่มีเสียงวิจารณ์อะไรมาก อย่างไรก็ตามในด้านที่เข้าไปอย่างอิสระย่อมมีสองด้านเป็นความจริงด้วยเช่นกัน โดยที่ด้านหนึ่งอาจเข้าไปบนพื้นฐานความรู้สึกล้วนตัว กับอีกด้านหนึ่งเข้าไปเพราะผลจากความรู้สึกของคนทั่วไป

ในช่วงนั้นทราบว่ามีรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงนี้รวม ๔ คน และนายกรัฐมนตรีจะดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการฯ เอง เนื่องจากให้ความสนใจการเกษตรเป็นพิเศษ รวมถึงการประกาศให้ปีนั้นเป็นปีของเกษตรกรด้วย

ตนไม่ได้คิดอะไรมากไปกว่า “ประเด็นของการเรียนรู้จากบรรยากาศของวงในซึ่งน่าจะสานกระแสออกมาสู่วงนอกเพื่อให้มองเห็นภาพปัญหาได้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น” เนื่องจากยังไม่เคยสัมผัสมาก่อนจึงได้ตอบรับ และเชื่อในเหตุผลว่าการจะเรียนรู้ได้ลึกซึ้งคงต้องมีความรัก ความสนใจที่จะทำงานอย่างเต็มที่จากรากฐานซึ่งละจากภาวะยึดติดด้วย

ซึ่งความจริงแล้วเท่าที่ชีวิตการทำงานของตนผ่านพ้นมาก็ถือนั่นอยู่กับหลักดังกล่าวมาโดยตลอดและในช่วงนั้นตนก็ยังคงเป็นอธิการบดีมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ในวาระที่สอง กับอีกสิ่งหนึ่งเท่าที่เป็นมาแล้วก็ทำงานถึงนิสิตและบรรดาอาจารย์ด้วย จึงมีความรู้สึกลึกๆ ว่าน่าจะสานสัมพันธ์ระหว่างสองด้านโดยถือเอาการเรียนรู้ซึ่งกันและกันเป็นพื้นฐาน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการสานกระแสทั้งสองด้านลงไปถึงชาวบ้านในชนบท

หลังจากได้รับโปรดเกล้าฯ และประกาศเป็นทางการแล้ว ตนก็ยังคงทำงานอยู่ที่มหาวิทยาลัยฯ ต่อไปอีก ๓-๔ วัน เนื่องจากต้องส่งผลงานเก่าและวางแผนมองหมายงานให้ผู้บริหารระดับรองฯ ทำการแทนแต่ก็ไม่ยากนักเพราะปกติแม้ระหว่างช่วงก่อนๆ ก็กระจายงานและอำนาจในด้านธุรการให้กว้างออกไปอย่างไม่เคยคำนึงว่าใครจะใช้เงื่อนไขดังกล่าวย้อนกลับมายึดอำนาจ เพราะตนไม่เคยยึดติดกับสิ่งนั้นอยู่แล้ว

คงลูกจากโต๊ะในห้องปรับอากาศไปใช้สัมผัสคนระดับล่าง จากนั้นนิสิตนักศึกษาซึ่งรู้สึกเสมือนลูกหลาน อาจารย์แม้ถึงการโรงและยามมากขึ้น รวมถึงการเข้าร่วมกิจกรรมนำชีวิตเยาวชนลงสู่ชนบทโดยที่ปลดเอาความรู้สึกว่ามีตำแหน่งออกไปจากหัวใจจนหมด โดยเหตุที่มองเห็นว่า ส่วนนี้คือพื้นฐานสำคัญที่สุดของการพัฒนาคุณภาพการศึกษา รวมถึงผลอีกด้านหนึ่งซึ่งทวนกลับมาพัฒนาคุณภาพชีวิตตนเองอย่างถึงรากฐาน

วันแรกที่ก้าวเข้าไปทำงานในกระทรวงฯ ก็ทราบจากข้าราชการโดยเฉพาะระดับ

กลางถึงระดับล่างซึ่งมีหลายคนเคยเป็นลูกศิษย์มาก่อนและตนก็มีความเป็นกันเองเป็น
ธรรมชาติอยู่แล้วว่า ที่ในกระทรวงฯ มีห้องทำงานรัฐมนตรีช่วยฯ อยู่ ๓ ห้อง กลุ่มบุคคลซึ่ง
เข้ามาก่อนบางคนมีการเกี้ยวว่าใครจะได้ห้องใหญ่กว่า โก้หรูกว่า และสะดวกสบายมากกว่า
กว่าจะตกลงกันได้ทำให้ข้าราชการระดับผู้น้อยสับสนวุ่นวายกันอยู่พักใหญ่ ซึ่งแน่นอนที่สุด
ย่อมมีผลกระทบทำลายศรัทธาจากคนระดับล่างไม่ว่ามากหรือน้อย

ในที่สุดตนก็ต้องหาห้องนั่งทำงานใหม่ ซึ่งตนก็บอกว่า “ผมไม่คิดใจอะไรทั้งนั้น จะ
นั่งที่ไหนก็ได้” ในที่สุดก็ไปได้ห้องซึ่งเคยใช้เป็นที่นั่งทำงานของอธิบดีกรมส่งเสริมการเกษตร
หลังจากกรรมนิย้ายไปอยู่ที่ใหม่ที่บางเขนแล้ว ห้องนี้ก็ถูกใช้เป็นที่เก็บวัสดุเก่าๆ อยู่ที่ปีกด้าน
หลังของกระทรวงฯ ภายในห้องมีเนื้อที่ไม่ใหญ่นัก และมีห้องเล็กๆ อีกสองห้องอยู่ติดด้าน
ข้างอีกทั้งมีประตูเปิดถึงกันได้ ซึ่งขณะนั้นเครื่องปรับอากาศถูกถอดไปนานแล้ว

หลังจากนำโต๊ะทำงาน กับชุดรับแขกขนาดเล็กอีก ๑ ชุด และตู้ใสเอกสารที่จำเป็นอีก
๑ ลูกเข้าไปตั้งและนั่งทำงานได้วันเดียวโดยไม่ได้เรียกร่องอะไร ปลัดกระทรวงก็เดินทาง
เข้ามาหาและบอกว่าเขาเครื่องปรับอากาศมาติดตั้งอีกทั้งเอาพรหมมาปูให้ด้วยตนก็บอกว่า
“ผมไม่อยากให้มันทรูทรานัก เพราะต้องการบรรยากาศที่ช่วยให้ผู้ซึ่งต้องการเข้ามาพบ มี
ความรู้สึกเป็นกันเองมากขึ้น” ในที่สุดก็ตบพรหมคงเหลือแต่เครื่องปรับอากาศอย่างเดียว

สำหรับห้องเล็กสองห้อง ซึ่งติดอยู่กับด้านข้าง ห้องหนึ่งซึ่งอยู่ด้านหลังใช้ทำห้อง
เลขานุการ ส่วนห้องที่อยู่ด้านหน้าใช้เป็นห้องทำงานเจ้าหน้าที่ธุรการประจำตัว ถ้าใครจะ
ผ่านเข้าห้องรัฐมนตรีหรือห้องเลขานุการจะต้องเดินผ่านห้องนี้เข้าไปก่อน ซึ่ง ณ จุดนั้นตนได้
คัดเจ้าหน้าที่คนหนุ่มซึ่งมีมนุษยสัมพันธ์ดีและเชื่อว่ามีอุดมการณ์ในการทำงาน อีกทั้งกำชับ
ไว้ให้ต้อนรับทุกคนอย่างเป็นกันเองและเรียบง่ายที่สุด ส่วนเลขานุการก็ได้ขอร้องให้
ศาสตราจารย์ ดร.จรัญ จันทลักษณ์ ซึ่งเป็นคนมีความรู้ทั้งในด้านวิชาการและงานบริหาร
อีกทั้งเป็นที่ยอมรับว่ามีความเป็นกันเองกับคนทุกระดับให้เข้ามารับหน้าที่

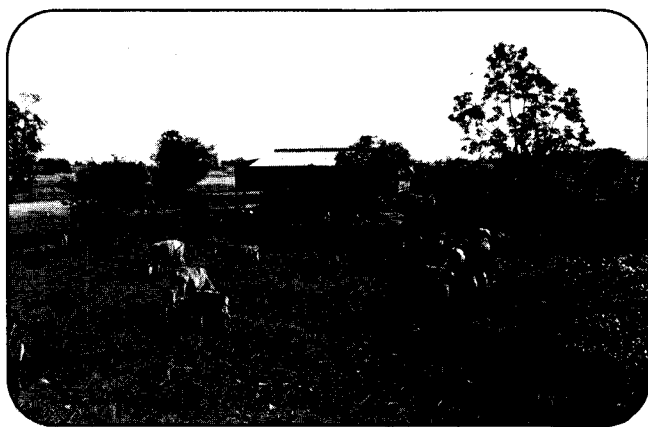
ถัดจากนั้นมาอีกขั้นตอนหนึ่ง นายกรัฐมนตรีในฐานะรัฐมนตรีว่าการฯ ก็ขอร้องให้
ช่วยร่างโครงสร้างพื้นฐานการประสานงานและแบ่งกลุ่มกรมต่างๆ รวมถึงรัฐวิสาหกิจที่มี
อยู่ในกระทรวงออกเป็น ๔ กลุ่ม ซึ่งตนเข้าใจว่าคงต้องการแบ่งงานให้รัฐมนตรีช่วยฯ ทั้ง
๔ คนรับผิดชอบโดยตรง ผมจึงกลับมานั่งคิดว่ากรมไหนควรประสานงานกับกรมไหนตาม
ธรรมชาติของการประสานงานบนพื้นฐานวิชาการตามเหตุและผล เสร็จแล้วก็นำไปเสนอ
รัฐมนตรีว่าการฯ เนื่องจากทราบว่าในตำแหน่งนายกรัฐมนตรีด้วยคงจะไม่ได้มากระทรวงฯ
บ่อยนัก

ผลที่ปรากฏออกมาสอนให้ตนมีโอกาสรียนรู้ความจริงจากอีกด้านหนึ่งซึ่งอยู่บน
พื้นฐานปัญหาทางสังคมและจริยธรรม เนื่องจากสิ่งซึ่งได้รับมอบหมายให้นำมาคิดมัน
เปลี่ยนแปลงไปแทบจะหมด กลายเป็นว่า กรมไหนมีอำนาจมาก มีเงินมากและมีผู้คนใกล้

ชิดกับราษฎรอย่างกว้างขวางซึ่งสามารถใช้เป็นเครื่องมือหาเสียงได้สะดวกกว่าจะไปรวมอยู่ในกลุ่มเดียวกัน

อนึ่ง ได้กล่าวไว้แล้วว่าตนไม่มีนิสัยชอบวิ่งเต้นเข้าไปอยู่ใกล้ซัดผู้มีอำนาจเหนือกว่า ดังนั้นผลจากการแบ่งงานและรับผิดชอบทำให้บรรดาลูกศิษย์หลายคนในกระทรวงฯ ประารภว่า เป็นกรมเหลือเดน แต่ตนก็ได้กล่าวไว้ในเชิงสอนว่า กรมไหนก็เหมือนกัน ผลงานมันอยู่ที่ว่าเรามุ่งมั่นทำงานจากใจจริงหรือเปล่า

ประเด็นสำคัญประเด็นสุดท้ายเห็นจะได้แก่เรื่องการเงิน และโครงการใหญ่ๆ ซึ่งมีเงินมากโดยที่เป็นโครงการซึ่งดำเนินงานมาบ้างแล้ว กับอีกส่วนหนึ่งคือเงินงบบกลางซึ่งมีการนำโครงการที่คิดใหม่เสนอพิจารณาขอเงินทั้งสองด้านไม่ได้ตกมาถึงมือตนเลยแม้การประชุมเกี่ยวกับเรื่องนี้ก็ไม่มีการแจ้งให้ทราบล่วงหน้า ทำให้หวนกลับไปนึกถึงช่วงที่ตนจบจากวิทยาลัยไปทีแรกและสมัครออกไปทำงานในต่างจังหวัดซึ่งในสมัยนั้นค่อนข้างห่างไกลความเจริญในด้านวัตถุ ทั้ๆที่ตนไม่เคยเกียจจนแม้จะต้องไปทำงานในฐานะเช่นคนงานชั่วคราว จริงๆ แล้วก็มุ่งที่จะเรียนรู้สิ่งใหม่ๆ แต่กลับถูกคนระดับหัวหน้างานกีดกัน เสมือนว่าจะมารู้ดีกว่าตัว แต่ตนก็ไม่เคยถือสาใครให้มันรบกวนใจตัวเอง

- ผู้บริหารควรมีความซบซึ้งอยู่กับชนบท
ภายในจิตวิญญาณอย่างเป็นธรรมชาติ

เมื่อทุกสิ่งทุกอย่างผ่านพ้นมาถึงจุดนี้แม้จากช่วงเวลาเพียงไม่กี่หนึ่งสัปดาห์ อาจทำให้หลายคนรู้สึกว่าย่องทางในการทำงานเพื่อให้บังเกิดผลถูกปิดแทบจะสนิท แต่ตนกลับมองเห็นสองด้านและรู้สึกว่าย่างก้าวที่มองออกไปด้านนอกจะถูกคนอื่นปิดไว้ แต่หากมองกลับมามุ่งมั่นในยอมไม่มีใครมาปิดได้ถ้าตัวเองไม่ปิดมันเอง ในสภาพความจริงเช่นนี้กลับทำให้ยังรู้สึกท้าทายที่จะทำงานให้บังเกิดผล

ซึ่งจริงๆ แล้วหาใช่สาเหตุเกิดขึ้นครั้งนี้เป็นครั้งแรก แต่ตนเคยตัดสินใจทำโดยไม่มีเงินมาก่อน ทั้งๆ ที่ครั้งนั้นไม่มีคนอื่นปิด หากตนไม่ขอเงินเองเพราะหากขอก็คงได้ นั่นคือ หวังจะไปเชิญงานประชุมกล้วยไม้โลกเข้ามาจัดในประเทศไทย ทางสำนักงบประมาณถามว่าต้องการเงินเท่าใด ตนก็ตอบไปทันทีว่า ไม่ต้องการ เมื่องานมาถึงปรากฏว่ามีผู้เดินทางมาร่วมงานประชุมครั้งนั้นร่วม ๓,๐๐๐ คน ส่วนใหญ่กลับไปด้วยความรู้สึกประทับใจ และมีการกล่าวขวัญถึงกันต่อมาจนกระทั่งทุกวันนี้ อีกทั้งยังมีเงินมอบให้เป็นกองทุนในมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ร่วมล้านบาท ซึ่งเรื่องราวดังกล่าวได้เขียนไว้แล้วในอดีต เพื่อให้ชนรุ่นหลังมีโอกาสศึกษาต่อไป

จากผลกระทบดังกล่าวแล้ว ได้ทำให้เกิดความรู้สึกท้าทายที่จะพิสูจน์ความจริงด้วยการมุ่งมั่นทำงานอย่างเต็มที่แทนที่จะรู้สึกท้อถอยหรือ หดปัญญาแล้วก็อ้างว่า “ทำอะไรไม่ได้” หากจากสภาพที่เป็นจริงดังกล่าวกลับทำให้รู้สึกได้ว่า “เมื่อปิดด้านนอกก็จะมุ่งงัดด้านใน จนกว่าโอกาสจะเปิดเองแล้วค่อยนำเอาด้านนอกเข้ามาเสริมภายหลัง

สิ่งแรกที่น่าจะดี คงได้แก่การที่ตนไม่ต้องไปเกี่ยวข้องกับเรื่องเงิน แม้ปากกาตัวเองก็ไม่ต้องไปเซ็นอนุมัติเงินทองอะไรและตนก็ได้ไปยึดติดอยู่กับเงินและอำนาจอยู่แล้ว ข้อที่สองตนรู้สึกจริงๆ แล้วเงินมีอยู่แล้วในแต่ละคนซึ่งเป็นผู้ร่วมงานทั้งในกรุงและต่างจังหวัด นั่นคือเงินเดือนซึ่งรับเป็นประจำกันอยู่อย่างต่อเนื่อง ส่วนสิ่งที่สามตนมองเห็นว่าแต่ละคนหาใช้มีเพียงร่างกายและพลังกำลังหากมีรากฐานจิตใจเป็นหัวใจสำคัญที่สุด ดังนั้นถ้ารู้จักใช้สิ่งนี้ให้เป็นประโยชน์ งานน่าจะเดินไปได้ดีกว่าการเน้นใช้เงินด้วยซ้ำ เพราะดีไม่อาจทำให้เกิดความแตกแยก

ดังนั้นจึงมองเห็นได้ชัดเจนว่าถ้าเน้นนำปฏิบัติลงสู่ช่องทางนี้ได้ย่อมส่งผลช่วยให้งานเดินหน้าและอีกด้านหนึ่งย่อมมุ่งทิศทางลงลึกซึ่งสู่รากฐานด้วย กับอีกด้านหนึ่งก็พบว่า มีโครงการเก่าๆ ซึ่งคนในกลุ่มที่มุ่งแย่งชิงเงินและวัตถุไม่สนใจ เพราะถ้าเข้าไปรับสานต่อสิ่งแรกไม่ช่วยให้ตัวได้รับอะไรตอบแทน สิ่งที่สองอาจเสี่ยงต่อความล้มเหลวทำให้ต้องได้รับผลเสียหาย กับอีกสิ่งหนึ่งคือเครื่องมือเครื่องใช้ที่มีราคาสูงแต่นำมาเก็บไว้โดยที่มองไม่เห็นช่องทางนำไปใช้ประโยชน์ ยิ่งมุ่งความสำคัญไปยังเกษตรกรรมในชนบทน่าจะมียุทธศาสตร์นำมาใช้ได้โดยไม่ต้องจ่ายเงิน

จากประสบการณ์ชีวิตซึ่งผ่านงานในด้านการจัดการศึกษามาแล้ว โดยเฉพาะเน้นความสำคัญที่ “การพึ่งตนเอง” โดยเฉพาะอย่างยิ่ง “ตนเป็นคนมั่นคงอยู่กับความเป็นตัวของตัวเองมาโดยตลอด” ช่วยให้มีโอกาสเรียนรู้ความจริงลึกซึ้งยิ่งขึ้น กับอีกด้านหนึ่งช่วยให้ชนรุ่นหลังมีความเคารพศรัทธากระจายออกไปอย่างกว้างขวาง ซึ่งนับเป็นสิ่งสำคัญส่วนหนึ่ง โดยเฉพาะความรู้ลึกซึ้งไม่ยึดติดทำให้เข้าใจแต่ละสิ่งได้รอบด้าน

ประเด็นแรกซึ่งน่าจะนำมาบันทึกไว้เป็นข้อมูลประกอบการพิจารณาด้วยก็คือ จาก

ภาพทั่วไปของบุคลากรยิ่งในสายวิชาการและบริหาร มีจำนวนไม่น้อยที่ผ่านการศึกษาจากมหาวิทยาลัยซึ่งตนมีโอกาสดูคลุคลีมาنانอย่างที่เราเรียกกันว่า “ถึงลูกถึงคน” และในระบบราชการไทยถ้าคิดในลักษณะ “ตามกระแส” จะพบความจริงว่า คนซึ่งควรใกล้ชิดที่สุดน่าจะได้แก่คนมีตำแหน่งใกล้ชิดตนที่สุด เช่น ปลัดกระทรวงและอธิบดี แต่ตนกลับมีคนระดับล่างเข้ามาหาอย่างเป็นธรรมชาติมากกว่า ส่วนระดับบนๆ คงเป็นไปตามพิธีการเท่านั้น การที่นำประเด็นนี้มากล่าวน่าจะมีเหตุผลบางอย่าง ซึ่งคงต้องติดตามต่อไป

กับอีกสิ่งหนึ่งซึ่งใคร่ขออนุญาตทวนกลับไปกล่าวถึงคือ หลังจากประกาศแต่งตั้งให้ตนเข้าดำรงตำแหน่งนี้ ได้มีจดหมายแสดงความยินดีมาจากหลายทางตั้งแต่นักการเมืองจนถึงชาวบ้าน มีรายหนึ่งซึ่งเป็น ส.ส. จากพรรคการเมืองพรรคใหญ่ได้เขียนจดหมายมาแสดงความยินดี และกล่าวต่อไปอีกว่า “รัฐบาลชุดนี้ได้อาจารย์มาร่วมคณะช่วยให้ภาพพจน์ดีขึ้น” ทั้งๆ ที่ตนเองไม่ได้เป็น ส.ส. ซึ่งน่าจะรู้สึกไปในด้านตรงข้าม การนำเรื่องนี้มากล่าวหาให้ยกย่องตัวเองว่าเป็นคนดีไม่เพราะชีวิตผ่านมาถึงช่วงนี้ก็ไม่ต้องการอะไรอีกแล้ว และจริงๆ แล้วตนก็ไม่สนใจมานานแล้ว แต่การเรียนรู้เป็นสิ่งหยุดนิ่งไม่ได้ ดังนั้นหากเอาข้อมูลที่นำมาเล่าให้ทราบไปประกอบกับเรื่องอื่นอีกอาจพบกับสัจธรรมบางอย่างชัดเจนยิ่งขึ้น

ผมเป็นรัฐมนตรีที่ไม่ได้มาจากการเลือกตั้ง และเมื่อถึงช่วงประชุมสภาก็มีน้อยครั้งที่จะไปร่วม ส่วนใหญ่มุ่งใช้เวลาลงไปอยู่กับชาวบ้านอย่างต่อเนื่อง โดยที่มีความเชื่อมั่นบางสิ่งบางอย่างแฝงอยู่ในความรู้สึกลึกๆ

ตนยังจำได้ดีว่าในช่วงแรกๆ หลังจากลงไปสัมผัสชนบทใกล้ชิดแดนจังหวัดภาคใต้ และกลับมาแล้ว มีนักข่าวจากสถานีวิทยุแห่งประเทศไทยมาขอสัมภาษณ์โดยนำเทปมาบันทึกเสียง และถามว่า “ท่านไปตรวจงานภาคใต้ได้ไปสั่งการอะไรไว้บ้าง” ตนจึงตอบไปว่า “ผมไม่ได้ไปสั่งการแต่ไปเรียนรู้จากเขา เพราะเขาอยู่ในพื้นที่ย่อมรู้สิ่งต่างๆ ได้ดีกว่าเรา”

ในช่วงเข้าวันนั้นหลังจากข่าวดังกล่าวออกอากาศภาคเช้าแล้ว ตอนสายก็มีการประชุมคณะรัฐมนตรีที่ทำเนียบรัฐบาล ผมคงต้องขออนุญาตเอย่ยนามบุคคลท่านหนึ่งคือ ดร.สุวิทย์ ยอดมณี ซึ่งขณะนั้นดำรงตำแหน่งรองเลขาธิการสำนักนายกรัฐมนตรี ก่อนเปิดประชุมท่านผู้นี้ได้มายืนอยู่ด้านหลังผมพร้อมทั้งกระซิบว่า ให้สัมภาษณ์ว่าเมื่อเข้าได้เยี่ยมมาก พร้อมทั้งยกนิ้วหัวแม่มือชูขึ้นเล็กน้อย แล้วต่างคนก็ต่างทำงานต่อไปได้โดยไม่ได้พูดอะไรอีก

ตนเ็นในสัจธรรมอย่างหนึ่งว่า แม้มองสู่ด้านนอกจะมีการแบ่งงานกันไปแล้วอย่างชัดเจน แต่หากมองสู่ด้านในย่อมพบว่ามีการประสานถึงกันหมด ยิ่งมุ่งที่ขวัญกำลังใจคน หากมีการแสดงออกด้วยความจริงใจอย่างชัดเจน แม้เราจะไม่เข้าไปหาเขาแต่เขาจะเข้ามาหาเราเองอย่างปราศจากการเลือกวามาจากกรมไหนๆ และยังสามารถไปถึงชาวบ้านทั่วไปอย่างเป็นธรรมชาติด้วย จึงไม่ได้ทุกชีวิตอะไรกับเรื่องเงินและอำนาจซึ่งคนอื่นมาเอาไป

สิ่งที่สนใจที่สุดคงไม่ใช่การประชุมไม่ว่าในสภาหรือในระบบงาน แต่กลับเป็นเรื่อง การนัดแนะและคณะผู้ร่วมงานลงไปสัมผัสชีวิตชาวบ้านอย่างเป็นกันเอง และลงมือทำงาน ร่วมกับชาวบ้านอย่างมีความสุข เนื่องจากความจำเป็นที่จะต้องเข้าไปร่วมประชุมก็ไม่น้อย เพราะหลายสิ่งซึ่งอยู่ในระบบทางการก็มีคนอื่นมาแย่งเอาไปทำหมด อีกทั้งตัวเองก็ไม่ได้ เน้นความสนใจมากไปกว่าการเรียนรู้ชีวิตชาวบ้านยิ่งในถิ่นทุรกันดาร งานลักษณะนี้ได้ถือ ปฏิบัติไม่น้อยไปกว่าสัปดาห์ละครั้ง และใช้เวลาครั้งละไม่ต่ำกว่า ๓ วัน

แม้บางช่วงลงไปนอนที่ศาลาวัด หากมีการคิดประชุมเพื่อประสานงาน หลายหนนัด ไปประชุมกันในชนบทเพื่อจะได้มีโอกาสสัมผัสกับบรรยากาศที่เป็นของจริงด้วย ส่วนสิ่ง ที่ไม่ค่อยจะสนใจนักเห็นจะได้แก่ การไปเป็นประธานตัดริบบิ้น หรือกดปุ่มเปิดป้ายให้แก่ ภารกิจของกลุ่มเศรษฐกิจ ส่วนการไปขึ้นเป็นประธานเปิดงานโครงการต่างๆ ก็พอมีบ้างตาม ความจำเป็นแต่ก็ไม่บ่อยนัก

ทุกครั้งที่ออกชนบทจะมีนักข่าวโทรทัศน์จากสถานีโทรทัศน์กองทัพบกช่อง ๗ สี ติด ตามไปด้วยเสมอ โดยที่นักข่าวเคยเล่าว่า คุณชายชาญ กรรณสูตร ผู้อำนวยการสถานีฯ ส่ง ให้คอยติดตามทำข่าวไม่ว่าตนจะไปไหน ซึ่งจริงๆ แล้วก็ไม่เคยได้ใกล้ชิดสนิทสนมกันเป็น ส่วนตัวทำให้เข้าใจว่าน่าจะเกิดจากแรงศรัทธามากกว่า

ผมมีความคิดอย่างหนึ่งว่า บ้านเมืองจะก้าวหน้าไปได้จำเป็นต้องให้ประชาชนมีส่วนร่วม แต่จะร่วมได้อย่างไรถ้าความคิดแต่ละคนยังไม่เปิดกว้าง และโทรทัศน์ก็เป็นสื่อที่มี อิทธิพลกับมีบทบาทสำคัญ ถ้าให้คนส่วนใหญ่มีโอกาสสัมผัสสภาพที่เป็นความจริงในมุม กว้างและเน้นที่ระดับล่าง น่าจะช่วยให้การศึกษาได้รับการพัฒนาอย่างถึงรากฐานทั้งนี้และ ทั้งนั้นในช่วงที่ผ่านมามีคนเห็นแก่ตัวกันมาก ยังมีโอกาสขึ้นไปอยู่เหนือคนอื่นมักกำหนด กรอบจำกัดความรู้คนอื่นไว้อย่างแคบๆ

ด้วยเหตุนี้เองตนจึงวางแผนใช้โทรทัศน์เป็นสื่อเพื่อให้เป็นไปตามแนวคิดดังกล่าว โดยเฉพาะตัวเองสนใจลงไปสัมผัสกับสภาพของมุนี้อยู่แล้ว ในที่สุดก็พบว่าช่วงแรกๆ ช่างภาพไม่ยอมถ่ายแต่ก็ไม่บอก หากตนเป็นคนสนใจสิ่งเกิดสิ่งต่างๆ ค่อนข้างละเอียด ในที่สุดก็ถามไปว่าเหตุใดจึงปิดกล้อง ก็ได้รับคำตอบอย่างตรงไปตรงมาว่าเคยติดตาม รัชมงคลคนอื่น ๆ ส่วนใหญ่จะไม่พอใจหากถ่ายภาพซึ่งมองเห็นว่าไม่สวยงาม และกลับไป พองหัวหน้าทำให้ต้องถูกดู แต่ตนกลับมีแนวคิดที่ต้องการใช้ตัวเองล่อนนากลองโทรทัศน์ ให้ลงไปเห็นความจริงของปัญหา

ผมจึงอธิบายให้ฟังว่า เมื่อได้รับคำสั่งให้มาถ่ายภาพผมมาถ่ายภาพผมอยู่แล้วคงไม่ มีใครดู และครั้งนั้นตนก็มีเจตนาที่จะให้ประชาชนเห็นภาพทุกแง่มุมของบ้านเมืองเท่าที่จะ สามารถหามาให้ได้ เรามีทั้งสองทางมาร่วมกันทำให้ทุกอย่างเกิดภาพซึ่งน่าจะถือว่า สมบูรณ์พร้อมอยู่แล้วคงไม่น่าจะเป็นห่วงอะไรอีกต่อไป ยิ่งไปกว่านั้นในช่วงหลังๆ หลาย

ครึ่งหลายหนตนเขียนข่าวเองด้วย และเขาก็นำไปออกทั้งหมดโดยไม่ตัดทอนเลย

การเขียนข่าวเองและก็เป็นข่าวเกี่ยวกับตนเองก็เป็นเรื่องน่าคิด หากมองด้านเดียว อาจรู้สึกในแง่ร้าย แต่ก่อนที่จะคิดอย่างนั้นโปรดรับฟังคำชี้แจงเสียก่อน เนื่องจากได้กล่าวไว้แล้วว่า ตนไม่คิดต้องการสิ่งใดแต่มองที่การใช้งานสร้างสรรค์แนวคิดคนทั่วไปให้เปิดกว้างและลളลิก ดังนั้นข่าวที่เขียนจึงไม่ใช่เรื่องเกี่ยวกับตัวเอง หากเขียนบนพื้นฐานการให้แนวคิดซึ่งทวนกระแสสังคมเท่าที่เป็นมาแล้ว ซึ่งไม่เพียงคนทั่วไปที่รับชมจากรายการข่าว แม้ักข่าวเองก็ได้รับความรู้ซึ่งเชื่อว่าน้อยครั้งที่จะมีโอกาสสัมผัสแนวคิดในลักษณะที่เป็นมุมกลับเช่นนี้

ความจริงแล้ว การคิดแก้ไขปัญหาสังคมปัจจุบันถ้าไม่ยึดติดก็คงเป็นเรื่องไม่ยาก ในเมื่อทิศทางการเปลี่ยนแปลงทางความคิดของคนเท่าที่เป็นมาแล้วเน้นตามกระแส ทำให้เกิดปัญหามากยิ่งขึ้น ดังนั้นถ้ามองทวนกระแสและนำไปปฏิบัติด้วยความจริงใจอีกทั้งมีความมั่นคงอยู่ได้ ปัญหาต่างๆ ย่อมได้รับการแก้ไขอย่างเป็นธรรมชาติและเมื่อมีความเป็นมาเป็นธรรมชาติย่อมเกิดความมั่นคงยั่งยืนด้วย

แม้ในการพัฒนาวงการกล้วยไม้ไทย ซึ่งใครขอหยิบยกเอาเรื่องการตลาดมาเป็นตัวอย่าง ตนไม่เคยเรียนเศรษฐศาสตร์ การจัดการและการค้ามาจากตำราแม่ในห้องเรียน แต่การสร้างระบบตลาดให้แก่กล้วยไม้ไทยเริ่มจากช่วงปูพื้นฐานก็คิดอย่างง่ายๆ โดยที่พบว่าเกษตรกรผู้ผลิตซึ่งไม่ใช่กล้วยไม้ เพราะกล้วยไม้ในช่วงนั้นเพิ่งเกิดใหม่จึงเพิ่งเริ่มต้น แต่กล่าวถึงผู้ผลิตพืชผลอื่นๆ จะถูกกลุ่มผลประโยชน์ที่เหนือกว่าปิดหูปิดตาโดยไม่ยอมให้รู้เรื่องราวซึ่งอยู่ภายนอกวิสัยของตนก็ใช้วิธีแก้ปัญหารวมถึงพัฒนาโดยการนำชาวสวนออกไปสัมผัส และเริ่มต้นที่ผลิตผลซึ่งเขาทั้งหลายเป็นผู้ผลิตว่า มีคนเอาไปทำอะไรและได้รับผลประโยชน์อย่างไร กับอีกด้านหนึ่งไม่ว่ามีโอกาสเดินทางไปที่ไหน ก็ไปถ่ายภาพเอาความจริงมาเปิดเผย รวมทั้งวิจารณ์โดยเน้นที่ความเป็นตัวของตัวเองซึ่งเป็นด้านที่ถือรากฐานด้วย

ช่วงหลังๆ ได้ทราบจากนักข่าวว่า พอรู้ว่าจะติดตามผมไปทำงาน หลายคนชั้นอาส่าจะออกไปด้วย นอกจากไปด้วยความสบายใจแล้ว ตนยังให้ความเป็นกันเองกับทุกคน ไม่ว่าการร่วมรับประทานอาหารด้วยกันและเรื่องอื่นนอกจากนั้นยังมักข่าวหนังสือพิมพ์ที่ประจำอยู่ที่กระทรวงหลายคน ที่ตนมักชวนไปด้วยถ้าไปโดยรถยนต์ก็นั่งคุยกันไปในคันเดียวกัน เพราะในความรู้สึกไม่เคยนึกว่าเป็นนักข่าวหรือนักอะไรอื่น นอกจากเห็นว่าเป็นเยาวชนคนรุ่นหลังซึ่งควรส่งเสริมให้มีความรู้ แม้ระหว่างที่อยู่ในห้องทำงานมักมีบางคนเข้าไปคุยด้วยอย่างเป็นกันเอง ช่วยให้ตนมีโอกาสเรียนรู้เรื่องราวต่างๆ เกี่ยวกับชีวิตเนื่องจากสนใจถามถึงความเป็นมาตั้งแต่เรื่องครอบครัว จนกระทั่งการศึกษาของแต่ละคน แม้ผมพ้นตำแหน่งแล้วก็ยังมีการติดต่อถึงซึ่งกันและกันต่อมาอีก บางรายยังเป็นเจ้าภาพแต่งงานให้ด้วย

ระหว่างนั้นไม่นานๆ จะไปร่วมประชุมสภาฯ สักครั้ง แต่ก็มีความเสี่ยงจาก ส.ส.บางคน มาเข้าหาว่า “อาจารย์ ระพี ฯ เข้าถึงชาวบ้านยิ่งกว่า ส.ส.หลายคน” และมีเสียงจากคนทั่วไป ทางคนปรารภว่า “ติดตามข่าวอาจารย์ระพี ฯ ให้ดีเถอะ จะได้เห็นความจริงในบ้านเมือง ข้างกว้างขวาง” กับมีอีกเสียงหนึ่งซึ่งมาเข้าหาว่า “ไม่เคยได้ยิน ส.ส.คนไหนพูดเกี่ยวกับ อาจารย์ระพี ฯ ในแง่ลบ”

ตนต้องขอยกย่องที่นำเอาคำพูดลักษณะนี้มากล่าว แต่ถ้ารู้ว่าผู้เขียนได้ประกาศยืนยันความจริงไว้แล้วว่า ตนจะไม่ขอรับตำแหน่งแม้จะมีสส.สนใจใดๆ อีก ซึ่งก็ได้ถือปฏิบัติมาแล้ว ๑๕ ปี แล้วน่าจะช่วยให้เข้าใจได้ว่า การกล่าวในลักษณะนี้คงมีวัตถุประสงค์ที่มองลู่อีกด้านหนึ่ง ซึ่งไม่ใช่ขอตัวเพื่อหวังชื่อเสียงหรือสิ่งอื่นใด

หากหวนกลับไปพิจารณาถึงสิ่งซึ่งกล่าวไว้ในช่วงแรกๆ ว่า หลังจากโปรดเกล้าฯ ให้เข้าดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีแล้ว ตนก็ได้รับจดหมายแสดงความยินดีซึ่งฉบับหนึ่งส่งมาจาก ส.ส.ในพรรคใหญ่คนหนึ่ง โดยที่มีมาถึงพร้อมกับกล่าวต่อไปว่า รัฐบาลชุดนี้ได้ตนเข้าไปร่วมคณะฯ ช่วยให้ภาพพจน์ดีขึ้น เนื่องจากในช่วงนั้นกำลังถูกมองด้วยภาพซึ่งไม่ค่อยจะดีนัก การที่นำมากล่าวหากไม่ใช่เพื่อต้องการยกตัวเองย่อมมีความมุ่งหมายอยู่ที่อีกด้านหนึ่ง

ดังนั้นประเด็นจึงน่าจะมุ่งมายัง “ภาพรวมระหว่างกลุ่มคนที่เข้าไปเป็น ส.ส.กับที่ไม่ได้มาจากการเลือกตั้ง” ซึ่งทำงานโดยไม่ถูก ส.ส.คัดค้านแม้แต่เรื่องเดียวซึ่งจำเป็นจะต้องมองได้ลึกจึงเห็นคำถามคำตอบได้ว่า “ความเป็นประชาธิปไตยอยู่ที่ต้องเป็น ส.ส.เท่านั้นหรือ” การนำเอาประสบการณ์จากตัวเองมาเป็นประเด็นนำสู่การวิเคราะห์ก็เพราะเหตุว่า เท่าที่ชีวิตผ่านพ้นมาแล้ว ตนเน้นเรียนรู้ความจริงจากการนำปฏิบัติและพิสูจน์ได้แล้วแทบทุกเรื่อง

อนึ่ง ระหว่างการเดินทางออกชนบท ถ้าใช้เวลาเยี่ยมหน่วยงานต่างๆ จะได้รับการต้อนรับจากหัวหน้างานอย่างใกล้ชิด ส่วนลูกน้องยิ่งทางแถวจะยินยอมอยู่ห่างๆ อย่างดีก็เข้ามาบริการนำดื่มและกาแฟ แต่คนเหล่านี้ล้วนเป็นรุ่นหลังๆ ซึ่งเพิ่งจบมาจากมหาวิทยาลัยไม่นาน และระหว่างที่เรียนก็มักเรียนตนว่า “คุณพ่อ” จากความรู้สึกอันเป็นธรรมชาติ ทำให้ความรู้สึกระหว่างอธิการบดีกับนิสิตแทบไม่มีหลงเหลืออยู่ในหัวใจ หรืออีกนัยหนึ่งอาจกล่าวว่า “เราเพิ่งผ่านพ้นบรรยากาศที่มีความสัมพันธ์อย่างอบอุ่นระหว่างกันและกันมาหมาดๆ”

ตนกลับมาถึงที่ทำงานจึงมีแนวคิดใหม่ๆ เกิดขึ้นอีก ด้วยเหตุที่เห็นว่า “ตนกำลังสวมหมวกอยู่สองใบ ใบหนึ่งเป็นของปลอม ส่วนอีกใบหนึ่งเป็นของจริง” ดังนั้นบางช่วงคงต้องถอดใบปลอมออก เพื่อใช้ใบจริงให้เป็นประโยชน์ร่วมด้วยอีกทางหนึ่ง จึงได้ชี้ขอแสดมภ์ใส่ลั่นชกโต๊ะทำงานเอาไว้เป็นแผง พอว่างก็เขียนจดหมายส่วนตัวถึงลูกศิษย์ในระดับปลายแถว โดยไม่ได้ไปว่าร้ายใครต่อใคร เพียงถามสารทุกข์สุกดิบเช่นครูกับศิษย์หรือพ่อกับลูก และแทรกเอาแนวคิดพื้นฐานเพื่อการพัฒนาท้องถิ่นเข้าไว้ในแต่ละช่วง

โดยปกติแล้วในบรรยากาศราชการทั่วๆ ไป คนระดับทางแถวแม้ระดับกลางๆ ก็

แทบไม่ได้มีโอกาสสัมผัสสัจจตมหายจากรัฐมนตรีโดยตรง และจดหมายซึ่งเขียนไปถึงก็ไม่เกี่ยวกับเรื่องงานจึงไม่ได้ข้ามหัวใครลงไป กรณีนี้มีส่วนกระตุ้นให้เกิดกำลังใจและเสริมขวัญในการทำงานได้ไม่น้อย ทำให้คนระดับล่างรู้สึกกระตือรือร้นเพิ่มขึ้นอย่างเห็นได้ชัด และการปฏิบัติจากผู้ใหญ่ถ้าทำด้วยใจรักและมีเมตตาจริงย่อมไม่ละทิ้ง แม้บางช่วงจะมีงานอื่นแต่ใจก็คงไม่ลืม พonganเบาบางก็หันมาสานต่อ ดังที่มักกล่าวกันว่า “คนเป็นครูด้วยจิตวิญญาณจริงย่อมไม่ละทิ้งศิษย์” โปรดอย่าคิดว่าคนมีมากจะทำไม่ได้ทุกอย่าง เพราะถ้ารู้จักจริงย่อมเข้าใจได้ว่า ถ้ามีความจริงใจที่จะทำย่อมมีธรรมชาติที่กระจายตัวได้เอง

อนึ่ง มักกล่าวกันว่า “ความลับย่อมไม่มีในโลก” สำหรับผู้บริหารระดับบนโดยระบบควรทำงานใกล้ชิดตนเองอยู่แล้ว คงทราบว่ามีสายสัมพันธ์อย่างเป็นกันเองระหว่างชั้นบนกับด้านล่าง แต่ไม่ใช่เพราะเป็นพรรคพวกย่อมต้องปรับตัวเองอย่างปฏิเสธไม่ได้ และเรื่องนี้ถ้ามองที่ผู้ใหญ่จะเข้าใจว่า “ให้แนวคิดและวิธีปฏิบัติที่เป็นกลางเพื่อแนะนำถึงหลักในการดำรงชีวิตและการทำงานให้แก่คนระดับล่างๆ”

ทำให้ผู้บริหารระดับบนซึ่งอยู่รองลงไปเริ่มหันเหทิศทางการทำงานลงสู่ระดับล่าง บางครั้งพบคนระดับล่างๆ เป็นการส่วนตัวก็เริ่มได้ยินคำปรารภในทำนองว่า “คุณพ่อครับแต่ก่อนพวกผมไม่เคยพบหน้าเจ้านายเลย แต่มาถึงช่วงนี้ก็กลับลงมาหาเองแถมมีภาษาพูดใหม่ๆ ในความหมายของการพัฒนาคนระดับล่าง ซึ่งไม่เคยได้ยินมาก่อน” พอได้ฟังก็ทำให้มองเห็นภาพว่า สิ่งทีกล่าไปแล้วน่าจะมีเหตุผลสืบเนื่องมาจากอะไร

ปรกติไม่ว่าเดินทางไปไหนตนไม่ชอบสร้างความสะดวกอันให้กับใครและความรู้สึกไม่ดีในสายตาคนทั่วไป หากเน้นที่การให้ความอบอุ่นและขวัญกำลังใจ ดังนั้นจึงไม่ชอบให้มีพิธีการ แม้บางช่วงอาจมีความจำเป็นอยู่บ้าง แต่ก็ควรกระทำอย่างมีเหตุผล ยิ่งรถวิทยุตำรวจนำหน้าได้ขอร้องให้จอดอย่างเด็ดขาด และการอยู่ในตำแหน่ง ตนไม่เคยใช้เครื่องเฮลิคอปเตอร์เพื่องานราชการแม้แต่ครั้งเดียว ช่วงที่อยู่ในกรุงเทพฯ บางครั้งยังขึ้นรถแท็กซี่ไปทำงานที่กระทรวงด้วยทำให้มีโอกาสคุยกับคนขับรถช่วยให้มีโอกาสรับรู้ข้อมูลต่างๆ เพิ่มขึ้น

ช่วงนั้นตนเป็นประธานกรรมการจัดพิมพ์หนังสือชุดเผยแพร่ความรู้ให้ชาวบ้านในด้านอาชีพขององค์การคำครุสภา ซึ่งงานนี้ทำมาอย่างต่อเนื่องตั้งแต่ก่อนเข้าดำรงตำแหน่งรัฐมนตรี เมื่อเข้ามาดำรงตำแหน่งนี้จึงอาศัยการประสานงานร่วมกัน โดยนำคณะฯ ลงไปสัมผัสบรรยากาศชาวบ้านในชนบท เพื่อต้องการให้แต่ละคนเกิดแนวคิดใหม่ๆ โดยที่หวังว่าน่าจะใกล้ความจริงของชาวบ้านมากขึ้น แต่จะไม่บอกใครว่าตนเป็นรัฐมนตรีด้วย

วันนั้นนัดกันไปหมู่บ้านแห่งหนึ่งในเขตจังหวัดสิงห์บุรี ระหว่างเดินไปตามคันคูลชลประทานก็พบหญิงชาวบ้านวัยกลางคนนั่งอยู่ที่หัวสะพานไม้ซึ่งยื่นลงไปในลำรางชลประทานระหว่างยกยอจับลูกกึ่งลูกปลาที่กำลังถั่วเขียวในชามอ่างใบย่อมๆ ตนลงไปนั่งยองๆ ริมตลิ่งคุยด้วย คุยกันไปสักครู่ก็ขอเชิญขึ้นบ้านซึ่งเป็นเรือนไม้ใต้ถุนโปร่งอยู่ห่างคันคูลไปไม่มากนัก

● วิทยุงานชนบท ซึ่งครั้งหนึ่งเคยอยู่ไม่ห่างจากخانเมืองมากนัก ... พุ่งรังสิต

ตนก็ตามขึ้นไป พอขึ้นไปถึงขานเรือนซึ่งปลูกแบบบ้านชนบท ก็มีการยกบันไดร้อน และถว้ยมาให้จากน้ำใจอันเป็นธรรมชาติของคนชนบท ตนก็รับมาและสนองน้ำใจให้สมบูรณ์ หลังจากนั้นก็เลิบบไปเห็นระนาดเอกจึงลุกไปนั่งตีเล่นโดยที่พอเล่นได้เล็กๆ น้อยๆ เราไปกันไม่กี่คนและร่วมกันไปอย่างเป็นกันเองโดยไม่มีวิแวของพิธีการแม้แต่น้อย แต่ในที่สุดความก็แตกเพราะมีคนหนึ่งคุยกับชาวบ้าน คุยไปคุยมาก็ไปกระซิบบอกว่า นั่นคือรัฐมนตรี ทำให้บรรยากาศซึ่งเคยเป็นธรรมชาติหายไปร่วมครึ่งหนึ่งอย่างเห็นได้ชัด “นี่คือความจริงที่สอนให้รู้ถึงความแตกต่างระหว่างบรรยากาศบนพื้นฐานธรรมชาติกับบรรยากาศที่เป็นทางการ” และหัวใจสำคัญซึ่งช่วยให้งานได้ผลตามเป้าหมายหรือไม่ขึ้นอยู่กับสิ่งนี้ “โดยที่กล่าวได้ว่าบนพื้นฐานความเป็นธรรมชาติเท่านั้นที่จะสามารถช่วยให้ทั้งสองด้านเรียนรู้ซึ่งกันและกันได้อย่างลึกซึ้ง”

ในวันนั้นระหว่างที่เดินอยู่บนคันนา มีเด็กผู้ชายอายุราวๆ ๑๐ ขวบ ๒ คน เข้ามาจับมือข้างละคนถือไว้แน่น และไม่ว่าตนจะเดินไปทางไหนเด็กสองคนนี้จะเกาะไปด้วยตลอด ทราบจากชาวบ้านว่าเป็นเด็กโบ๋ มีบางคนเตือนให้ระวังโดยที่กล่าวว่าเด็กสองคนนี้ร้ายนัก แต่แทนที่ตนจะระวังกลับนึกสงสาร โดยที่คิดว่าคงเป็นเพราะเด็กคู่นี้ถูกคนในหมู่บ้านมองในแง่ร้ายจึงได้เข้ามาจับมือและยึดไว้แน่นโดยที่หวังว่าจะได้รับความอบอุ่นบ้าง นี่คือการที่ใคร่ขอฝากไว้สำหรับผู้ใหญ่ที่ประสงค์จะพัฒนาคุณภาพของเด็ก รวมถึงผู้มีอำนาจซึ่งต้องการพัฒนาคุณภาพคนระดับกลาง

อีกเรื่องหนึ่งซึ่งใคร่ขอนำมาเล่าไว้ให้คิดคือ บางครั้งการเดินทางออกท่องถิ่นเราก็ไม่ได้แจ้งให้ทราบล่วงหน้า แต่เข้าถึงตัวเลยทีเดียวนำเอาถูกข้าราชการที่นั่นต่อว่าโดยอ้างเหตุผลว่า ถ้าเกิดอะไรขึ้นเขาจะต้องรับผิดชอบซึ่งเป็นข้ออ้างที่ข้าราชการมักนำมาใช้ ตนเองก็เป็นด้วยในเรื่องนี้ แต่ทุกสิ่งย่อมมีสองด้านเสมอ ดังนั้นสมมุติว่ามีอะไรเกิดขึ้นถ้าตน

บอกว่าเป็นคนตกลงใจปฏิบัติเองและไม่คิดเอาเรื่อง ทั้งนี้และทั้งนั้นถ้าคิดจะแก้ปัญหาซึ่งเรียกกันว่า “ผักชีโรยหน้า” ก็คงต้องยอม

วันหนึ่งระหว่างการเดินทางไปดูงานในช่วงฤดูหนาว ก็มีข้าราชการระดับสูงของกรมและระดับรองๆ ลงมาติดตามไปด้วยตามธรรมเนียมที่พบทั่วๆ ไปของระบบราชการ ซึ่งมักเรียกกันว่า “ไปตรวจงาน” ทั้งๆ ที่ตัวนายใหญ่เองก็ดำนายังไม่เป็น พอไปยืนอยู่ริมคันนาดูชาวบ้านหลายคนดำนาอยู่ ตนก็ก้าวลงไปในน้ำและร่วมดำนากับชาวบ้านอย่างเป็นกันเอง ภาพซึ่งเห็นเป็นลัทธิธรรมเนียมนั้นก็คือ คนระดับบนเดินเลี้ยวออกไปอยู่ห่างๆ ส่วนคนระดับล่างและคนรุ่นหนุ่มก้าวลงไปร่วมดำนากับชาวบ้านอย่างสนุกสนาน

ช่วงก่อนๆ ตั้งแต่ยังอายุไม่มากนัก ตนเคยเห็นบริเวณจังหวัดระยอง ตราด กระทั่งถึงจันทบุรี เต็มไปด้วยป่าค่อนข้างทึบ แม้แถวบ้านเพ็ญยังมีป่าสูงและมีช้างป่าเป็นโขลง ถัดจากนั้นมาสวนผลไม้และสวนยางพาราก็เข้ามาเบียด แม้ที่ห้วยโป่งยังคงมีสภาพป่าซึ่งคนธรรมดาบุกเข้าไปแทบไม่ได้ ในช่วงต้นเดือนเมษายนซึ่งที่อื่นๆ ค่อนข้างแล้งจัด แต่ที่นั่นก็เริ่มมีฝนตกเป็นช่วงๆ ที่บริเวณอ่างเก็บน้ำบางพระซึ่งแต่ก่อนยังไม่มีอ่างน้ำ บริเวณกันอ่างยังเป็นสวนเงาะ

ถัดจากนั้นมาไม่เกิน ๒๐ ปี สวนยางพาราซึ่งแต่ก่อนนั่งรถผ่านไปยังมีบริเวณติดต่อกันอย่างกว้างขวางได้เปลี่ยนมาเป็นไร่มันสำปะหลังจนกระทั่งสวนยางแทบจะมองไม่เห็น เหลือเหลืออยู่อีกเท่าไร เนื่องจากทางราชการเองก็เห็นแก่เงินเป็นใหญ่แทนที่จะให้มีกระแสการพัฒนาจากรากฐานคนขึ้นมาหาพืชผล เนื่องจากการเลี้ยงสัตว์ในยุโรปช่วงนั้นกำลังมีความต้องการมันสำปะหลังไปใช้ทำอาหารสัตว์ ประกอบกับเกษตรกรไทยก็มีรากฐานขาดความลึกซึ้งจึงไม่อาจหาข้อมูลเกี่ยวกับตลาดด้วยตัวเองได้ ทำให้ยึดติดการบอกเล่าจากทางราชการ ซึ่งในที่สุดก็ทำให้พื้นดินเต็มไปด้วยไร่มัน คุณภาพของดินจึงตกต่ำและที่ดินแทบจะเป็นสีขาว ยิ่งไปกว่านั้นทาง อ.อี.ซี.ซึ่งเป็นองค์กรร่วมยุโรปเองก็เริ่มปฏิเสธที่จะรับซื้อ

ช่วงนั้น ตนลงไปในพื้นที่ด้วยตัวเองพร้อมคณะ เพื่อหารือและวางแผนนำสวนยางพาราและสวนผลไม้กลับมาอีกครั้ง ในขณะที่ อ.อี.ซี. ประกาศส่งเสริมให้ไทยเริ่มต้นโครงการปลูกถั่วพูลู ซึ่งตนเองรู้ไส้ฝรั่งมาแล้วจึงไม่สนใจมากนัก

เรื่องนี้ได้เริ่มต้นขึ้นจากโครงการซึ่งมีการปรึกษาหารือและวางแผนกันที่พื้นดินจริงๆ ทั้งๆ ที่ไม่มีเงินอยู่ในมือ คงมีแต่ของเก่าซึ่งใช้อยู่ในกระบวนการทำงานประจำวัน อาจเป็นเพราะว่าไม่มีเงินก็เป็นได้ที่ทำให้งานนี้ได้รับผลสำเร็จอย่างถึงรากฐานโดยเฉพาะผู้ร่วมงานซึ่งได้รับความรู้อย่างลึกซึ้ง เริ่มต้นจากการตระเวนสำรวจพื้นที่ในจังหวัดระยองก่อนอื่นว่ามีส่วนไหนของงานที่พอจะดัดแปลงมาใช้ได้ แล้วสานบริการทางวิชาการซึ่งขณะนั้นมีฐานที่ยังเหลืออยู่ อยู่ในจังหวัดภาคใต้ทั้งในด้านพันธุ์ยางและงานผลิตระดับพื้นฐาน ยังจำได้ว่า

คณะเรานั่งล้อมวงประชุมกันบนพื้นดินจริงๆ หลังจากที่ดินพันตำแหน่งมาแล้ว ผ่านไปทางนั้นก็เริ่มเห็นต้นยางพาราเติบโตขึ้นมาระหว่างแถวมันสำปะหลัง เพราะไม่แนะนำให้ถางไร่มันทั้ง แต่เปลี่ยนแปลงในลักษณะที่ผสมกลมกลืนกันไป ทำให้เกษตรกรเดือดร้อนน้อยที่สุด

ตนขออนุญาตกล่าวอย่างมั่นใจว่า ถ้ากลุ่มบุคคลผู้วางแผนเรื่องนี้ไม่สามารถนั่งประชุมบนพื้นดินได้ งานดังกล่าวแล้วก็ไม่น่าจะสำเร็จลงได้ในสภาพความจริงขณะนั้น เนื่องจากคนที่รังเกียจความสำคัญของพื้นดิน ย่อมมีแนวคิดซึ่งปรากฏออกมาเป็นสำนวนว่า “เพราะไม่มีเงินจึงทำไม่ได้”

อีกสิ่งหนึ่งซึ่งใครจะขออนุญาตนำมากล่าวไว้ ณ ที่นี้คือ ตนทราบมาว่ากรมประชาสัมพันธ์โดยประชาสัมพันธ์เขตที่ขอนแก่น มีรถประชาสัมพันธ์ซึ่งซื้อมาแล้วไม่ได้ใช้งานอยู่หลายคัน และตัวเองก็เป็นคนสนใจเก็บของที่ไม่ได้ใช้งานเอามาใช้งานด้วยจึงได้ประสานงานกับทางกรมประชาสัมพันธ์ ทำโครงการ “เพื่อชีวิตเกษตรกร” ขึ้นในช่วงนั้นพอดีกับมีรองอธิบดีกรมประชาสัมพันธ์ท่านหนึ่ง คือคุณวิจิต หอมโกศล มีลักษณะต้องกันคือ เป็นคนอยู่อย่างกินง่ายและใช้ชีวิตแบบลูกทุ่ง เราจึงนำคณะลงพื้นที่ด้วยกันโดยเน้นพื้นที่ภาคอีสาน

ภายในรถจะมีเอกสารเผยแพร่ความรู้ เมล็ดพันธุ์พืชซึ่งคิดว่าน่าจะเหมาะสมกับชาวบ้านในท้องถิ่นติดไปด้วย คณะเราไปใช้ศาลาวัดตามหมู่บ้านเป็นที่พบปะล้อมวงคุยกับชาวบ้านโดยที่พยายามทำให้บรรยากาศเป็นธรรมชาติที่สุด บางครั้งออกไปไกลหน่อยก็ไปนอนตามศาลาวัดด้วย โดยไม่มีความรู้สึกซึ่งเอาตำแหน่งติดตัวไป เพราะหากติดไปคงทำให้การถ่ายทอดความรู้ไม่อาจเข้าถึงได้อย่างลึกซึ้ง กับอีกอย่างหนึ่งเราก็ไม่ได้ความรู้สึกที่ช่วยให้เห็นคุณค่าของตัวเองซึ่งถือเป็นสิ่งที่มีความสำคัญเช่นกัน

- ชีวิตและความงดงามระหว่างที่คนท้องถิ่นยังไม่ถูกหนี้นอกจากอิทธิพลคนกรุงฯ กลบกลืนไปมากนัก

ยังมีกรณีอื่นๆ ซึ่งนำหยาบยกมาเป็นตัวอย่างเพื่อการศึกษาอีกหลายอย่าง แต่ก็นึกว่าถ้ามองได้ลึกซึ้งถึงเงื่อนไขซึ่งปรากฏอยู่ในรากฐานความคิดน่าจะพบว่ามีหนึ่งเดียวเท่านั้นคือ ด้านที่อยู่ในจิตใจก็คือ รากฐานความคิดที่อิสระกับด้านซึ่งอยู่ภายนอก เพราะมีรากฐานอิสระจึงช่วยให้มองเห็นช่องทางอย่างหลากหลายให้สามารถปรับแนวคิดตัวเองได้อย่างปราศจากการยึดติดจึงหาทางออกได้อย่างคล่องตัวโดยไม่ต้องแย่งชิงกับใคร

ช่วงถัดมาไม่นานก็มีข่าวการปรับคณะรัฐมนตรีใหม่ บางคนให้ความเห็นว่าตนคงไม่มีโอกาสทำงานในตำแหน่งนี้ต่อไป เพราะไม่เคยวิ่งเต้นไปหานายกฯ แม้ในฐานะรัฐมนตรีว่าการฯ ถ้าจะถามว่าเหตุผลอะไรคงตอบว่า เป็นเพราะไม่มีงานที่จะต้องไปพบปะหารือเนื่องจากเงินก็ไม่มีการใช้ เรื่องอื่นๆ ซึ่งเป็นทางการก็ไม่ตกมาถึงตน แต่ที่มีด้านติดอยู่ด้วยก็คือ ท่านปล่อยให้คิดและทำงานได้อย่างอิสระทุกๆ เรื่องโดยที่ไม่เข้ามาแทรกแซงใดๆ ทั้งสิ้น แต่ในที่สุดเมื่อประกาศคณะรัฐมนตรีชุดใหม่ปรากฏว่า ตนมีชื่ออยู่ที่เดิมต่อมาอีก

เรื่องสุดท้ายที่ใครขอหยาบยกมาเป็นตัวอย่างก็คือ โดยทั่วๆ ไปถ้าเป็นเรื่องราวต่างๆ ซึ่งอยู่บนพื้นฐานความเป็นกลางโดยเฉพาะด้านวิชาการ โดยที่ไม่มีผลประโยชน์ซึ่งอาจมีโอกาสได้รับเป็นการส่วนตัวด้วย เมื่อเสนอถึงรัฐมนตรีตามลำดับขั้นตอน แม้จะมีผู้สรุปเสนอในช่วงสุดท้ายก็มักพบกับคำว่า “รับทราบ” โดยไม่สนใจอ่านและคิดถึงว่าจะใช้ให้เป็นประโยชน์ได้อย่างไร อย่างดีก็ทำตามคำบอกของผู้ที่อยู่ภายใต้ เรื่องทำนองนี้ส่วนใหญ่จะมาจากรายงานการไปดูงานต่างประเทศ ดังเช่นที่มักกล่าวกันว่า “รัฐมนตรีคือตราขายสำหรับเรื่องทำนองนี้”

ตนได้นำเรื่องทำนองนี้มาใช้ให้มีผลพัฒนาความกระตือรือร้นและแนวคิดของคน โดยที่เชื่อว่าได้ผลไม่มากนักน้อย แทนที่จะปล่อยให้มันเป็นเพียงแผ่นกระดาษซึ่งในที่สุดก็เก็บเข้าลิ้นชัก

สิ่งซึ่งนำไปปฏิบัติก็คือ เมื่อรายงานดังกล่าวได้รับการเสนอมาตามลำดับจนถึงตนหลังจากอ่านสรุปแล้วทำให้มองเห็นประเด็นเงื่อนไขสำคัญ*ที่แฝงอยู่ในความลุ่มลึกได้ทุกเรื่องทั้งๆ ที่มองเห็นคำตอบแล้ว แต่เนื่องจากผู้เสนอรายงานอาจยังเข้าใจไม่ถึง จึงตั้งเป็นคำถามกลับไปเพื่อให้ค้นหาคำตอบด้วยตนเองแล้วเสนอกลับมาใหม่ ทำให้มีผลสำคัญๆ เช่น สิ่งแรกเปลี่ยนแนวคิดซึ่งเคยมีมาแต่ก่อนว่า “เสนอขึ้นไปเถอะ ผู้ใหญ่คงไม่อ่าน เมื่อเกิดสภาพเช่นนี้ขึ้นย่อมไม่กลับไปคิดค้นหาวิธีการนำไปประโยชน์แก่มยังสร้างภาวะดังเช่นที่กล่าวกันว่า “เข้าขามเย็นขาม”

ประการที่สอง การสอบถามกลับไปยิ่งเป็นสิ่งที่ตนรู้แล้ว ย่อมมีเป้าหมายที่ลึกซึ้งกว่าเพียงการได้คำตอบที่ถูกต้องเท่านั้น หากมีผลข้างล่าง “ภาวะติดเปลือก” ซึ่งถือว่าเป็นหัวใจสำคัญของการแก้ปัญหาอย่างถึงรากฐานเพื่อให้สามารถทำงานด้วยแนวคิดที่แหลมลึกกว่าเก่า

และประการที่สาม ย่อมทำให้ผู้ปฏิบัติบังเกิดกำลังใจโดยที่รู้ว่ามิใช่ผู้ใหญ่สนใจให้ความสำคัญแก่งานซึ่งตนทำด้วย ทั้งนี้และทั้งนั้นเนื่องจากคนรุ่นหลังให้ความเคารพศรัทธาเป็นทุนเดิมอยู่แล้ว ย่อมช่วยให้วิธีการลักษณะนี้ได้ผลในการพัฒนาสติปัญญาเพิ่มขึ้น

ทั้งนี้และทั้งนั้นเนื่องจากนายกรัฐมนตรียุติประกาศลาออกจากตำแหน่งกลางสภาในที่สุด แต่ตนก็ยังทำงานต่อไปจนครบวาระสุดท้ายตามกฎหมายรัฐธรรมนูญ จึงพบเหตุการณ์บางอย่างต่อไปอีก เนื่องจากวันหนึ่งปลัดกระทรวงได้เข้าไปพบที่ห้องทำงานพร้อมกับในมือที่หลายเรื่องไปเสนอให้พิจารณา เมื่อตนรับมาดูจึงพบว่าเป็นเรื่องซึ่งอยู่ในความรับผิดชอบของผู้อื่น จึงชี้แจงไปว่าเราได้แบ่งงานกันรับผิดชอบไปแล้วและเรื่องเหล่านี้ควรอยู่กับกรมงานซึ่งตนไม่ได้รับผิดชอบ หากปฏิบัติไปอาจทำให้เกิดความรู้สึกว่าตนก้าวล่วงงานคนอื่น

ปลัดกระทรวงจึงชี้แจงต่อไปว่าขณะนี้ไม่มีใครอยู่เลย หลังจากนายฯ ประกาศลาออกแล้วก็หายตัวกันไปหมด หากท่านไม่ช่วยจะทำให้ชาวบ้านเดือดร้อน เพราะเรื่องเหล่านี้มีผลโดยตรงต่อชาวบ้าน ตนจึงตัดสินใจเข้ามาพิจารณาและดำเนินการให้เสร็จสิ้นไปในที่สุด

บทสรุปจากประสบการณ์ในช่วงที่เข้าไปเป็นรัฐมนตรี ได้สอนผมให้มีความรู้สึกถึงสิ่งขึ้นว่า ตนได้รับบทเรียนชีวิต ถึงความจริงอีกระดับหนึ่ง ทำให้มีความรู้สึกชัดเจนยิ่งขึ้นว่าวิถีทางดังกล่าวหาใช่สิ่งซึ่งตนควรยึดถือต่อไปในขณะที่มุ่งแสวงหาสัจธรรมไม่ แม้หลังจากพ้นตำแหน่งมาได้ไม่นานจะได้รับฟังคำปรารภจากบางคนว่า “อาจารย์ระพีฯ เป็นรัฐมนตรีที่มีผลงานเด่นชัดมาก” แต่ตนก็รับฟังจากรากฐานซึ่งปล่อยวางพอสมควรแล้วจึงไม่หลงอยู่กับมัน

หลังจากพ้นตำแหน่งได้ไม่นาน ตนก็ได้รับเชิญไปเป็นวิทยากรในการประชุมนานาชาติที่ประเทศญี่ปุ่น จากคำปรารภดังกล่าวดูเหมือนมีผลกระตุ้นให้ตนทำอะไรบางอย่าง กล่าวคือ ก่อนออกเดินทางไปต่างประเทศ ได้มีจดหมายเรียนพลเอกเกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์ โดยสรุปสาระสำคัญได้ว่า แม้ระหว่างที่ผมทำงานในตำแหน่งนี้จะไม่ได้มาพบปะใกล้ชิดกับท่านมากนัก แต่จากสายตาและความรู้สึกของประชาชนคนทั่วไป ถ้าเห็นว่าตนมีผลงานเป็นที่ยอมรับ ก็ขอมอบให้เป็นคุณความดีของท่านทั้งหมด เนื่องจากท่านเป็นผู้ให้โอกาสผมทำงานสิ่งใดที่ขาดตกบกพร่องผมขอรับไว้เพื่อปรับปรุงแก้ไขตัวเองต่อไปในอนาคต

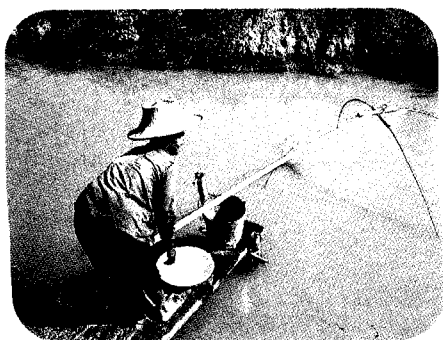
แล้วทุกสิ่งทุกอย่างก็ผ่านพ้นไป คงเหลืออยู่แต่สิ่งซึ่งตนได้รับจากประสบการณ์อันนับได้ว่ามีคุณค่ายิ่งขึ้นสำหรับชีวิตอนาคต ถึงแม้ใครจะต้องการส่วนนี้และตนปรารถนาจะให้ก็คงไม่อาจเป็นไปได้อีก

- ลงสัมผัสพื้นดินเพื่อการเรียนรู้อย่างสม่ำเสมอ
- เยี่ยมสหกรณ์นิคมนาุ้งที่ จ.สมุทรสาคร ... กุมภาพันธ์ ๒๕๒๓

สภาพของชนบทไทยซึ่งพบที่สาตลี

“ในอดีตที่ผ่านมา เราองการเกษตรด้วยความเข้าใจ
แต่ว่า ดีอาชีพเท่านั้น ซึ่งความเข้าใจเช่นนี้มีมานานมากแล้ว
ถ้าเห็นมาแต่แรกเริ่มว่าเกษตรอยู่บนรากฐานของวัฒนธรรม
อย่างปราศจากการยึดติดอยู่เพียงเปลือกนอกเช่นที่เห็นกันอยู่
ในทุกวันนี้ มาถึงช่วงนี้ การเกษตรของเราคงไม่ต้องพบกับ
ความเสียหายหนักดังเช่นที่เห็นๆ กันอยู่แต่จะสามารถเจริญ
แข็งแรงและหยั่งรากฐานลงดินได้อย่างลึกซึ้ง จึงทำหน้าที่รองรับ
อุตสาหกรรมซึ่งมีโครงสร้างอยู่บนพื้นฐานตัวเองของชีวิต
คนท้องถิ่นได้อย่างภาคภูมิและสมศักดิ์ศรี”

● ชาวบ้านยกยอ

● ดักไซ

● บรรยายการต้อนรับที่โรงเรียนประจำตำบล

“ความเป็นไทในปัจจุบันหาได้ที่ไหน”

“สาคลี” เป็นตำบลหนึ่งของจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ซึ่งปัจจุบันรู้สึกว่ายู่ไม่ห่างจากกรุงเทพฯ มากนัก เพราะมีถนนหนทางอย่างดีช่วยให้เดินทางไปมาได้สะดวก ดังนั้นถ้าใครสนใจศึกษาหาความรู้เกี่ยวกับเรื่องของบ้านเมืองโดยที่คิดว่าแต่ละคนควรมีส่วนร่วมรับผิดชอบ หากมีเวลาก็น่าจะสนใจไปดูว่า สิ่งซึ่งนำมาเขียนนี้มีความจริงแค่ไหน ถ้าเป็นจริงก็ควรจะคิดต่อไปอีกว่าเราจะร่วมมือกันแก้ไขได้อย่างไร

เมื่อวันเสาร์ที่ ๒๐ เมษายน ๒๕๓๙ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย ร่วมกับสถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนาได้จัดทัศนศึกษาไปเยี่ยมชมงานพัฒนาชนบทที่ตำบลดงกล่าว ซึ่งในคณะผู้ร่วมเดินทางมีความหลากหลายในระดับหนึ่ง

แม้จะได้ตระหนักชัดเจนมานานพอสมควรแล้วว่า รากฐานสังคมซึ่งเน้นความสำคัญด้านรูปวัตถุ จะมีความเป็นมาช้านานและส่งผลสะท้อนรุนแรงยิ่งขึ้น จนถึงส่งผลเสียหายหนักขึ้นเป็นลำดับ แต่ก็ใคร่ขออนุญาตนำเอาการมองในด้านรูปวัตถุ มาเป็นจุดเริ่มต้น และให้ร่วมในการวิเคราะห์ด้วย เพื่อชี้ให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น โดยที่มองเห็นจากคณะบุคคลชุดนี้จึงหวังว่าหากไปถึงจุดซึ่งมีปัญหามากขึ้นน่าจะเกิดจากบุคคลกลุ่มอื่นต่อไปอีก

หากมองที่ภาพรวมของคณะที่ร่วมเดินทางไปด้วยกัน จากด้านการจัดการและมีการดำเนินงาน ก็มีบุคคลในตำแหน่งประธานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ประธานคณะกรรมการทบวงมหาวิทยาลัย เลขาธิการสำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ และบุคคลในระบบราชการรองๆ ลงมาในหน่วยงานเช่นสำนักงานงบประมาณแม้นักวิชาการซึ่งก็อยู่ในระบบการบริหารของรัฐ กับอีกด้านหนึ่งคือ กลุ่มคนหนุ่มสาวซึ่งอยู่ในองค์กรอาสาสมัครอิสระ รวมถึงสื่อมวลชนด้วย

หลังจากรับทราบ อาจมีบางคนซึ่งชีวิตผ่านประสบการณ์มาแล้วระดับหนึ่ง เมื่อนำเอาบุคคลในตำแหน่งสูงๆ มากกล่าวถึง อาจรู้สึกเบื่อหน่ายถึงกับเมินความสนใจไปสู่อื่น แต่เรื่องนี้เห็นว่ายังไม่น่าจะด่วนมองด้วยความรู้ลึกซึ้งเช่นนั้นโดยเหตุที่ว่า การจัดกิจกรรมให้มีการร่วมกันลงสัมผัสความจริงในระดับล่าง เป็นสิ่งส่งผลพัฒนาทุกด้าน เริ่มจากการพัฒนาทัศนคติของตนเองของคนระดับบน ซึ่งมีกระแสสานลงไปสู่การพัฒนาตนเองของคนระดับล่าง อีกทั้งเป็นวิถีทางที่ก่อให้เกิดความเป็นหนึ่งภายในรากฐานทุกฝ่ายซึ่งปรากฏภาพของความหลากหลายด้วย

แม้ระหว่างการเดินทางไป ถ้าเริ่มต้นสังเกตจากภายในรถยังพบว่า มีบรรยากาศการรวมกลุ่มกันเองของผู้ที่สูงด้วยตำแหน่งอยู่ด้านหน้า ส่วนด้านหลังลงไปจะเป็นรุ่นเด็กๆ อีกทั้งเมื่อมีเจ้าหน้าที่ประกาศแนะนำตัว จะเรียงลำดับจากหน้ารถไปหลังรถ และที่ค่อนข้างชัดเจนก็คือ มีการนำเอาตำแหน่งเข้าไปพ่วงไว้ด้วย แต่ถ้าเข้าถึงสัจธรรมของการพัฒนาอย่างแท้จริงแล้ว น่าจะเห็นเป็นโอกาสซึ่งทั้งสองด้านสามารถคลุกเคล้ากัน ช่วยให้มีการประสานถึงซึ่งกันและกันเป็นธรรมชาติได้อย่างปราศจากความรู้สึกสงสัยใดๆ ทั้งสิ้น

การหยิบยกประเด็นนี้มากล่าวจึงน่าจะเกิดจากความรู้สึกซึ่งเป็นความหวัง โดยที่เห็นจากอดีตมาแล้วเป็นเวลานานมากถึงปัญหาซึ่งน่าจะถือเป็นอุปสรรคสำคัญขั้นพื้นฐานของการพัฒนา ซึ่งแฝงอยู่ในระบบชีวิตไทยที่ควรได้รับความสนใจแก้ไขอย่างจริงจัง จากระดับบนนำสู่ระดับล่าง กระทั่งลงถึงพื้นดินให้คนส่วนใหญ่เชื่อได้สนิทใจ ในเมื่อการไปครั้งนี้ไม่ได้อยู่ในกรอบของพิธีการ อีกทั้งมีเป้าหมายไปศึกษางานพัฒนาชนบท ซึ่งหมายถึงชีวิตคนระดับล่าง

อย่างไรก็ตาม เท่าที่กล่าวมาแล้วในประเด็นนี้ก็ยอมรับว่า นี่เป็นเพียงภาพสะท้อนของการเปลี่ยนแปลงซึ่งครั้งหนึ่งในอดีตเคยเห็นชักชวนให้อ่านถึงความลึกซึ้งภายในรากฐานของระบบ **เจ้าขุนมูลนาย** โดยที่ถ้าหวังเห็นการเปลี่ยนแปลงได้อย่างชัดเจน คงต้องใช้เวลานานชนิดที่ไม่ควรคาดหวังมากเกินไป จึงไม่นำมาวิจารณ์ในเชิงตำหนิผู้ใดทั้งนั้น เพียงฝากไว้เป็นข้อสังเกตโดยที่เชื่อว่า ทุกคนผู้ร่วมเดินทางต่างก็มีเจตนาดี และมุ่งมั่นที่จะเห็นงานนี้เป็นช่วงหนึ่งซึ่งนำไปสู่ผลสำเร็จอย่างจริงจัง อีกทั้งกระจายเหตุและผลกว้างขวางออกไปอีกในอนาคต ดังนั้นสิ่งที่เกิดขึ้นอาจสืบเนื่องมาจากผู้จัดขาดประสบการณ์ซึ่งควรลึกซึ้งจึงยังมองได้ไม่ถึงเท่านั้น

อย่างไรก็ตาม ต้องขอขอบคุณทั้งผู้นำและคณะที่วางแผนรวมถึงจัดการเรื่องนี้ โดยที่ได้กรุณาให้เกียรติและโอกาสอันดียิ่งแก่ผู้เขียนในการร่วมเดินทางไปด้วย ซึ่งตนถือเสมอว่าเป็นเพียงส่วนหนึ่งที่อยู่บนพื้นฐานการกระจายความคิดของคนในคณะอันมีที่มาต่างกันเท่านั้น และ ขอแสดงความชื่นชมฝ่ายที่กำหนดพื้นฐานและพื้นที่การดูงานว่า สามารถครอบคลุมโครงสร้างซึ่งเป็นภาพรวมทั้งสองด้านของระบบการพัฒนา ซึ่งมีความสับสนทำให้ขัดแย้งกันเองระหว่างส่วนโคนกับส่วนปลายอย่างชัดเจนมาก อีกทั้งยืนยันสังขรณ์ของสังคมไทยเท่าที่รู้สึกมาก่อนแล้วว่าส่วนปลายกำลังทำลายรากและโคนของตัวเอง ที่มองเห็นได้ในทุก ๆ เรื่อง

ภาพที่ตนมีโอกาสดูพบเห็นทั้งหมด ทำให้ทวนกลับมานึกถึงคำพูดของผู้นำในตำแหน่งบริหารประเทศซึ่งกล่าวไว้เป็นช่วง ๆ ว่า **ตนมีนโยบายกระจายรายได้ออกสู่ท้องถิ่น** เมื่อมีนักข่าวถามว่าจะทำอย่างไรก็ตอบว่า **จะเอาโรงงานออกไปไว้ในชนบทเพื่อให้คนท้องถิ่นมีงานทำ** ซึ่งหากให้เดาใจคงคาดว่าเป็นความเชื่อที่คิดว่าเป็นการแก้ปัญหา รวมถึงการแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมในเมืองด้วย

การไปครั้งนี้จึงนับว่าโชคดีที่มีโอกาสมองเห็นความจริงซึ่งเป็นผลจากแนวคิดดังกล่าวว่า เป็นการแก้ไขปัญหาก็อย่างทำให้คนในชุมชนท้องถิ่นเพิ่มพูนปัญหาเล็กซึ่งยิ่งใหญ่ เพราะเป็นการตัดกระแสซึ่งมีสังขรณ์ที่สืบทอดเชื้อสายในด้านวัฒนธรรมและงานอาชีพของคนท้องถิ่นอย่างสิ้นเชิง

เมื่อคณะเราเดินทางไปถึงก็เข้าเยี่ยมกิจการโรงงานใหญ่ซึ่งไม่ได้รับวัตถุดิบมาจาก

ผลิตผลการเกษตร อีกทั้งเชื่อมั่นว่า ลักษณะโรงงานเช่นนี้ไม่น่าจะมีคนท้องถิ่นซึ่งมีอาชีพพื้นฐานเป็นเกษตรกรเข้ามา มีสิทธิร่วมทุนและมีสิทธิร่วมบริหารเพื่อสร้างสมดุล ให้เชื่อได้ว่ามีกระแสสานถึงกัน แต่กลับพบกับบทสรุปว่า ทั้งสองฝ่ายต่างมีรากฐานอยู่กันคนละด้านอย่างเห็นได้ชัด

เราต้องขอบคุณฝ่ายโรงงานที่ให้การต้อนรับและให้โอกาสแก่คณะฯ โดยให้เข้าเยี่ยมชมได้ในมุมกว้างๆ ในด้านการผลิตเราได้พบกับระบบเครื่องจักรกลขนาดใหญ่ และมีคนงานในวัยหนุ่มสาวซึ่งประมาณว่ามีหลายร้อยคนอีกทั้งยังได้รับการกำหนดโดยระบบให้ทำงานในลักษณะ “แยกส่วน - แบบเรียงของใครของมัน” ทำให้มีความรู้สึกอยู่ในใจว่า ตนโชคดีที่มีโอกาสสัมผัสสภาพความจริงของยักษ์ใหญ่ตัวหนึ่งซึ่งบริโศคชีวิตคนรุ่นหนุ่มสาวซึ่งควรมีหน้าที่สืบทอดการเกษตรอันเป็นวัฒนธรรมที่หล่อเลี้ยงชีวิตคนท้องถิ่นได้ชั่วลูกหลานเหลน

● อยู่ยาเมืองข้าวของเราแต่ก่อน

ผู้เขียนเคยปรารถนาในโนที่ต่างๆ มาแล้วเป็นช่วงๆ ว่า การที่เรามองการเกษตรว่าเป็นงานอาชีพมาเป็นเวลายาวนานนั้นเป็นการชอบด้วยเหตุและผลแล้วหรือ เพราะถ้านำเอาชีวิตคนกับสภาพธรรมชาติของท้องถิ่นนับตั้งแต่พื้นดินไปจนถึงฝนฟ้าอากาศมาเป็นพื้นฐาน น่าจะเห็นได้ลึกซึ้งกว่านั้นโดยที่เข้าใจว่า การเกษตรกรรมเป็นวัฒนธรรมท้องถิ่น ดังนั้นเมื่อการณืผ่านมาถึงบัดนี้ จึงได้คำตอบจากของจริงว่า วัฒนธรรมท้องถิ่นสูญเป็นสิ่งที่ทำให้การเกษตรทั้งระบบต้องสูญไปด้วย ยิ่งการแสดงออกในปัจจุบันยังสะท้อนภาพให้เห็นว่า มีการมองวัฒนธรรมด้วยความเข้าใจที่ยังติดอยู่กับเปลือกนอกด้วยแล้ว ทุกสิ่งทุกอย่างก็คงเป็นไปตามสัญจรรมอย่างไม่อาจแก้ไขอะไร

อนึ่ง ในบรรยากาศของโรงงานดังกล่าวโดยที่เชื่อว่าโรงงานขนาดใหญ่ไม่ว่าที่ไหนก็คงมีสภาพคล้ายคลึงกันคือ มีสิ่งตรงใจใจคนทำงานไว้ไม่ให้ไปไหน รวมถึงมีกระแสผ่านคนเหล่านี้ออกไปดึงดูดคนภายนอกให้เข้ามาร่วมเครือข่ายซึ่งมีพื้นฐานที่ฝ่ายตนกำหนดรูปแบบขึ้นมา เช่นสถานฝึกวิปัสณา ส่วนสาธารณะและบริการต่างๆ ซึ่งถือเป็นบริการที่ให้แก่งานงานสานถึงเครือญาติและคนทั่วไป โดยผู้ที่มองไม่ลึกซึ่งย่อมไม่เห็นถึงพื้นฐานหลักเดียวกันกับการสร้างสถานบริการแก่เด็ก เช่น สนามเด็กเล่นขึ้นภายในศูนย์การค้า

เมื่อคณะเราผ่านโรงงานออกไป ที่หมู่บ้านซึ่งอยู่ใกล้เคียงกันมาก อีกทั้งยังมีบริเวณกว้าง หรืออีกนัยหนึ่งน่าจะถือเป็นพื้นฐานจริงของชนบท เพราะมีประวัติความเป็นมาทางพอสมควร ก็ได้พบกับโครงการของชาวบ้านซึ่งมีการร่วมมือร่วมใจและจัดระบบการจัดการกันเองอย่างน่าประทับใจมาก เรามีโอกาสเข้าไปเยี่ยมศูนย์รวมข้อมูลของท้องถิ่น และไปเยี่ยมบ้านผู้นำโครงการเกษตรผสมผสานและปลอดสารพิษซึ่งเป็นชาวบ้านอีกทั้งยังได้รับการต้อนรับโดยเฉพาะนำบรรยายสรุปด้วยตัวเอง ซึ่งผู้เขียนรับฟังแล้วรู้สึกว่ามีแนวคิดที่เข้าถึงธรรมชาติอย่างลึกซึ้ง

หลังจากนั้นก็เดินทางไปพบปะชาวบ้านซึ่งเป็นเกษตรกรอีกแห่งหนึ่ง เรามีโอกาสสัมผัสกับการปลูกต้นไม้ผลหลายชนิดซึ่งทำบนหลังร่องสวน คล้ายคลึงกันกับสภาพสวนผลไม้ในบริเวณชานเมืองกรุงเทพฯ และแถบจังหวัดนันทบุรีเมื่อสมัยกว่า ๓๐ ปีมาแล้วที่สามารถเก็บความชื้นและรักษาอุณหภูมิไม่ให้ร้อนจัด อีกทั้งรายได้ก็ยังมีกำลังส่งบุตรหลานเรียนหนังสือได้อย่างดี ซึ่ง ณ บัดนี้ได้กลายเป็นสิ่งก่อสร้างที่เต็มไปด้วยมลพิษ อีกทั้งชาวบ้านในระดับกลางและรองลงมายังมีหนี้สินล้นพ้นตัว อีกทั้งในอนาคตจะมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นไปอีก

ดังนั้น ชาวบ้านซึ่งประกอบอาชีพการเกษตรในพื้นที่ดังกล่าว หากมองภาพปัจจุบันจึงพบว่ายังมีความชัดเจนเป็นที่น่าพึงพอใจ หลังจากการไปเยี่ยมรายดังกล่าวแล้ว คณะเราก็กเดินทางไปยังโรงเรียนสาธิตวิทย์ฯ ซึ่งมีอาหารที่ทำจากผลิตผลการเกษตรพื้นบ้านทั้งหมดและรับประทานอาหารร่วมกันทำให้รู้เพิ่มเติมว่ากิจกรรมของชาวบ้านในตำบลนี้มีครูโรงเรียนเข้าไปร่วมคิดร่วมปฏิบัติอย่างใกล้ชิด สมกับที่เคยรู้สึกว่า ครูในชนบทเป็นส่วนสำคัญส่วนหนึ่งซึ่งควรมีบทบาทในการให้ความรู้และสนับสนุนชาวบ้าน ผู้เขียนได้พบกับครูบางคนซึ่งตนเคยรู้จักมาก่อนเพราะเคยร่วมกิจกรรมอาสาสมัครในด้านการศึกษากันมาในอดีต ทำให้รู้สึกยินดีเพราะพบว่ายังคงปฏิบัติอย่างต่อเนื่อง

หลังจากการรับประทานอาหารกลางวันร่วมกันผ่านพ้นไปแล้ว ก็มีการพบกันในห้องสมุดของโรงเรียน เพื่อรับฟังการบรรยายสรุปจากผู้นำชาวบ้านแต่ละกลุ่มเช่น กลุ่มเกษตรธรรมชาติ กลุ่มการศึกษาและวัฒนธรรม กลุ่มสิ่งแวดล้อม และกลุ่มอื่นๆ ทำให้เห็นว่าการกิจกรรมนำพัฒนาในแต่ละสาขา ชาวบ้านจัดกันเองโดยมีฝ่ายราชการเป็นที่ปรึกษาให้

ภาพที่น่าประทับใจอีกอย่างหนึ่งก็คือ บรรดาคณะเราทุกคนทั้งในด้านที่มีตำแหน่งบริหารและอาสาสมัครต่างก็นั่งลงกับพื้นห้อง โดยมีผู้นำชาวบ้านบรรยายเป็นรายการที่มีภาพสไลด์ฉายประกอบด้วย ตรงนี้ใช้เวลาทั้งหมดประมาณ ๒ ชั่วโมง เสร็จแล้วจึงออกมานั่งล้อมวงประชุมต่อในห้องโถง เพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและเปิดให้มีการซักถามข้อข้องใจในประเด็นต่างๆ ระหว่างกันและกันอย่างอิสระ

ภายในกรอบของการพัฒนาชนบทพื้นฐานระบบการเกษตรซึ่งมีการเน้นความสำคัญอยู่ที่การพึ่งตนเอง ผู้เขียนคงต้องยอมรับว่าเป็นภาพที่น่าประทับใจ แต่ก็สะท้อนให้เห็นได้เพียงสิ่งซึ่งปรากฏเฉพาะหน้าเท่านั้น หากมองที่คนอันถือว่าเป็นพื้นฐานการพัฒนาและมองที่เยาวชนซึ่งถือว่าเป็นปัจจัยสำคัญของการสืบทอด สามารถเห็นได้ว่าบรรดาลูกหลานในหลายๆ ครอบครัวไปทำงานอยู่ในโรงงานจึงน่าจะกล่าวได้ว่าภาพที่เห็นได้ชัดเจนและรู้สึกว่าได้เข้าถึงคงเป็นไปได้เพียงช่วงชีวิตคนรุ่นนี้เท่านั้น เพราะชาดกระแสซึ่งจะมาสานต่อ

ระหว่างประชุมได้มีผู้ทรงคุณวุฒิท่านหนึ่งถามผู้แทนโรงงานซึ่งเดินทางร่วมมากับคณะเราด้วยว่า รู้สึกอย่างไรกับภาพของการพัฒนาชนบทที่เห็นในวันนี้ ก็ได้รับคำตอบว่า น่าประทับใจมาก แล้วคนเดิมก็ถามต่อไปอีกว่า ถ้าเช่นนั้นทางโรงงานมีส่วนสนับสนุนอย่างไร และมีส่วนเชื่อมโยงระหว่างชาวบ้านกับโรงงานในลักษณะใดคำตอบประโยคแรกซึ่งได้ยินก็คือ ทางโรงงานช่วยรับลูกหลานชาวบ้านเข้าไปทำงานในโรงงาน และประโยคที่สองที่ติดคมมาด้วยก็คือ ช่วยให้ลูกหลานชาวบ้านไม่ต้องวิ่งเข้าไปทำงานในกรุงเทพฯ และมีโอกาสอยู่ใกล้พ่อแม่

อนึ่ง ใครขออนุญาตทวนกลับไปพิจารณาคำกล่าวของผู้บริหารประเทศในอดีตอีกครั้งหนึ่ง ที่ชี้แจงกับนักข่าวว่า ตนมีนโยบายกระจายรายได้ออกสู่ชนบท รวมถึงใช้แก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมในกรุงเทพฯ ด้วย

ภาพซึ่งพบเห็นจากการไปศึกษาดูงานครั้งนี้คือผลของความคิดดังกล่าวที่ชัดเจนมาก ดังนั้นจึงมีคำถามให้นำไปหาคำตอบได้เองว่า ถ้าเป็นไปตามความคิดดังกล่าว จะมีการกระจายรายได้บนรากฐานที่อิสระ และพึ่งพาตนเองได้ หรือว่ามีเพียงรายได้แต่ชีวิตต้องตกเป็นทาสกลุ่มบุคคลซึ่งมาจากภายนอก โดยที่ขาดรากฐานอันควรหยั่งลงลึกซึ่งอยู่อยู่กับท้องถิ่นเพื่อทำหน้าที่สืบทอดสิ่งซึ่งบรรพบุรุษได้สร้างไว้ให้

ภาพที่สองคือประเด็นของการแก้ไขปัญหามลพิษสิ่งแวดล้อมในกรุงเทพฯ ถ้าแก้ไขได้แต่สร้างปัญหาสิ่งแวดล้อมขึ้นในชนบทลึกซึ้งยิ่งขึ้น แม้อาจมองเห็นว่าภายในบรรยากาศของโรงงานจะมีเครื่องกลไกกำจัดน้ำเสียอย่างเห็นได้ชัดเจน แต่ถ้ามองปัญหาสิ่งแวดล้อมอย่างไม่ยึดติดอยู่แต่เพียงด้านรูปวัตถุหากมองที่คนน่าจะเห็นภาพได้ลึกซึ้งกว่า

นั่นคือ ตัวโรงงานเองทั้งระบบซึ่งมีพื้นฐานอยู่กับคนละด้านกับระบบเกษตรกรรมท้องถิ่นนั้นแหละคือมลพิษของชนบทอย่างสำคัญ เพราะปล่อยพลังออกมาทำลายรากฐาน

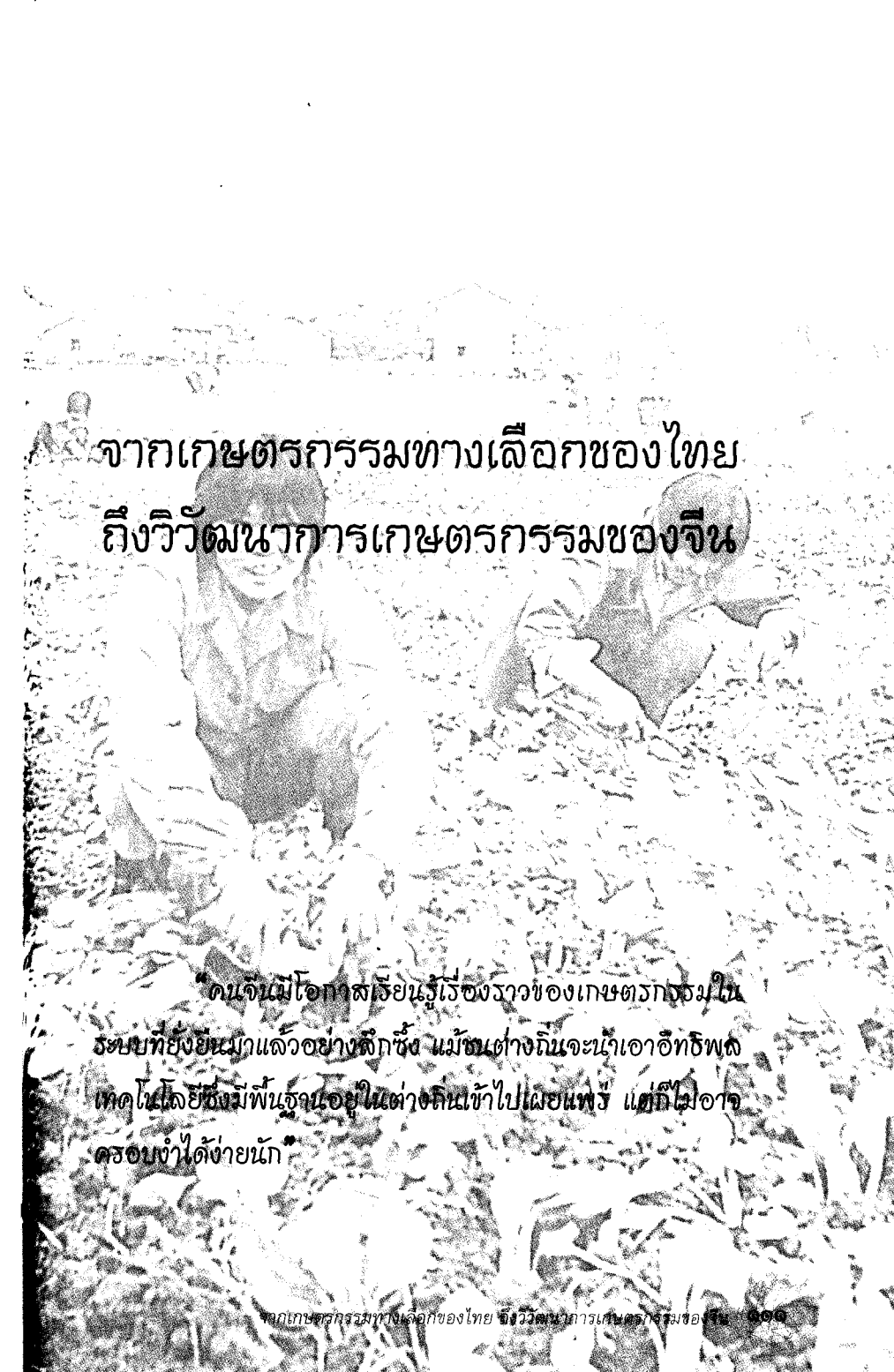
คนท้องถิ่นโดยเฉพาะเยาวชนคนรุ่นหนุ่มสาว ซึ่งโดยสัญชาตญาณย่อมมีหน้าที่สืบทอดกระแสวัฒนธรรมและระบบงานอาชีพจากพ่อแม่และบรรดาเครือญาติ ทำให้ขาดลง ทำให้วิถีชีวิตต้องมุ่งเข้าไปเป็นอาหารระบบการผลิตในโรงงานซึ่งไม่ใช่อยู่บนพื้นฐานจริงของแต่ละคน

แม้เสียงสะท้อนจากผู้แทนฝ่ายโรงงานซึ่งแสดงออกต่อที่ประชุมอย่างชัดเจนว่า การประกอบการเกษตรทำให้คนในประเทศต้องยากจน ควรหันมาทำในด้านอุตสาหกรรมจึงจะปลอดภัย ตามมาด้วยการยกตัวอย่างบางประเทศในกลุ่มยุโรปตะวันตกว่า เพราะเขาทำอุตสาหกรรมจึงได้ร่ำรวย แต่การกล่าวก็ไม่ได้ชี้ให้เห็นสิ่งที่พื้นฐานซึ่งรองรับอุตสาหกรรมว่าคืออะไร

เนื่องจากในระบบอุตสาหกรรมหากไม่ลืมนึกถึงหลักธรรมย่อมพบว่ามีคนเป็นเหตุและผล และชีวิตทุกคนพึงจำเป็นต้องพึ่งพาผลผลิตจากการเกษตรกรรมเป็นสัญชาตญาณอย่างปฏิเสธเสียมิได้ ดังนั้นการนำเอาความสำคัญของอุตสาหกรรมมากล่าวเน้นกับอีกด้านหนึ่งก็ดำเนินการเกษตรกรรมด้วยจึงเป็นความคิดที่ขาดการหยั่งรู้ถึงความสำคัญของพื้นฐานตัวเอง หากความรู้ลึกซึ่งปรากฏออกมาเกิดจากความจริงย่อมคาดการณ์ได้ว่า ในระยะยาวไม่น่าจะปลอดภัย ไม่ว่าเร็วหรือช้า

ในอดีตที่ผ่านมา เรามองการเกษตรด้วยความเข้าใจแค่ว่าคืออาชีพเท่านั้น ซึ่งความเข้าใจเช่นนี้มีมานานมากแล้ว ถ้าเห็นมาแต่แรกเริ่มว่าการเกษตรอยู่บนรากฐานของวัฒนธรรม และมีความเข้าใจวัฒนธรรมอย่างปราศจากการยึดติดอยู่เพียงเปลือกนอกเช่นที่เห็นกันในทุกวันนี้ มาถึงช่วงนี้การเกษตรของเราคงไม่ต้องพบกับความเสียหายหนักดังเช่นที่เห็นๆ กันอยู่ แต่จะสามารถเจริญแข็งแรงและหยั่งรากฐานลงได้ลึกซึ้ง อีกทั้งทำหน้าที่รองรับอุตสาหกรรมซึ่งมีโครงสร้างอยู่บนพื้นฐานตัวเองของชีวิตคนท้องถิ่นได้อย่างภาคภูมิและสมศักดิ์ศรีอีกทั้งสามารถสนองประโยชน์กลับสู่ท้องถิ่นได้อย่างเต็มที่

๒๔ เมษายน ๒๕๓๘

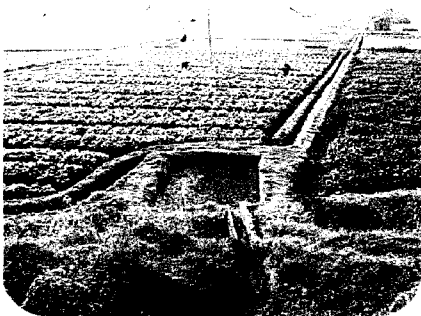

จากเกษตรกรรมทางเลือกของไทย ถึงวิวัฒนาการเกษตรกรรมของจีน

“คนจีนมีโอกาสเรียนรู้เรื่องราวของเกษตรกรรมใน
ระบบที่ยั่งยืนมาแล้วอย่างลึกซึ้ง แม้คนต่างถิ่นจะนำเอาอิทธิพล
เทคโนโลยีซึ่งมีพื้นฐานอยู่ในต่างถิ่นเข้าไปเผยแพร่ แต่ก็ไมอาจ
ครอบงำได้ง่ายนัก”

- เขื่อนทดน้ำเพื่อการเกษตร และปั่นไฟฟ้าขนาดเล็ก เมืองฉางซา ประเทศจีน ... ตุลาคม ๒๕๒๓

- บ่อปุ๋ยบริเวณนมแปลงผัก เมืองฉางซา ประเทศจีน ... ตุลาคม ๒๕๒๓

- ดันฟริก ดันมะเขือแห้งๆ เก็บมาจากไร่ เอาไว้ทำเชื้อเพลิงในฤดูหนาว เมืองเซียงไฮ้ ประเทศจีน ... ตุลาคม ๒๕๒๓

- การเลี้ยงไก่บริเวณทามเมืองทั่วๆ ไป ประเทศจีน ... ตุลาคม ๒๕๒๓

- แรงงานลี้ภัยจากจุงปุยในไร่ชา เมืองปักกิ่ง ประเทศจีน ... ตุลาคม ๒๕๒๓

เมื่อวันที่ ๘ มกราคม ๒๕๓๙ ผู้เขียนได้รับเชิญไปเป็นผู้เปิดการประชุมสัมมนา
6 สหประชาชาติทางเลือกรวมและบรรยายพิเศษ ที่สถาบันเทคโนโลยีราชมงคล
อำนวยการส่ง จังหวัดนครราชสีมา จากภาพซึ่งพบเห็นมีเหตุทำให้น่ามาเขียนฝากไว้เป็น
แนวคิดแก่ผู้สนใจ โดยที่คิดว่าน่าจะมีการติดตามค้นหาความจริงต่อไปในอนาคต
ก่อนอื่น ตนเชื่อว่าภาพรวมซึ่งเห็นได้ในขณะนั้น เป็นสิ่งบ่งบอกถึงแนวคิดซึ่งถ้าให้
ความสำคัญในระยะยาวน่าจะช่วยให้มั่นใจได้ว่า มีแนวโน้มมุ่งสู่การสร้างสรรค์คุณภาพการ
ศึกษา ที่มีกระแสข้อมูลความรู้ทางวิชาการจากสถาบันการศึกษาออกไปสู่ประชาชนคน
ท้องถิ่น ทั้งนี้และทั้งนั้นเนื่องจากสถาบันการศึกษามีหน้าที่สร้างประโยชน์สุขแก่สังคมอย่าง
สำคัญ

ก่อนหน้านั้นไม่นานนัก ตนก็ได้รับโอกาสในลักษณะคล้ายๆ กันกับที่นั้น โดยที่คณะ
ครูศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยได้เชิญไปมองรางวัลให้กับครู ซึ่งประกอบกิจกรรม
อาสาสมัครเกี่ยวกับงานพัฒนาเด็ก ทำให้รู้สึกชื่นชมเมื่อได้เห็นภาพกระแสที่มีการเชื่อมโยง
ถึงกันระหว่างสถาบันการศึกษากับคนทั่วไปเน้นระดับชาวบ้าน โดยเฉพาะอย่างยิ่งคนซึ่งทำ
งานในองค์กรอาสาสมัครน่าจะเป็นที่เชื่อมั่นว่า มีรากฐานหยั่งลงลึกซึ่งจากผิวดิน

ตนเชื่อมั่นว่า ถ้าผลจากการจัดการศึกษามีเหตุมีผลสร้างเสริมรากฐานแต่ละคน
ให้สามารถหยั่งลงลึกซึ่งจากผิวดินยิ่งขึ้นเพียงใด ผลได้ก็หวังว่าน่าจะนำสู่การ
สร้างสรรค์ทุกสิ่งย่อมเกิดขึ้นเองอย่างเป็นธรรมชาติ ดังที่ผู้บริหารสถาบันการศึกษาและ
ประธานสภาฯ ได้กล่าวไว้ในความบางตอน

ผู้เขียนเห็นว่า เสมือนต้นไม้ซึ่งปลูกลงบนพื้นดินและพบว่า จากเมล็ดเล็กๆ ที่งอกขึ้น
มาอย่างมีชีวิตชีวาจนกระทั่งเติบโตขึ้นเป็นต้นอีกทั้งมีใบและกิ่งก้านสาขา จนในที่สุดก็ออก
ดอกออกผลแต่สิ่งหนึ่งซึ่งเรามองด้วยตาไม่เห็นหากมีความสำคัญที่สุดน่าจะได้แก่ส่วนรากฐาน
เนื่องจากคือส่วนซึ่งอยู่ใต้พื้นผิวดิน

ถ้าเอาเอาหลักเดียวกันมาใช้พิจารณาถึงสังคมของชีวิตมนุษย์ซึ่งมีธรรมชาติไม่ได้
ยืดยาวที่เช่นต้นไม้ แต่มีจิตใจทำหน้าที่เป็นรากฐาน และมองด้วยตาธรรมดาไม่เห็นคงต้อง
อาศัยภูมิปัญญา ซึ่งอ่านได้จากพฤติกรรมที่แต่ละคนแสดงออก หากผู้อ่านมีรากฐานลึกซึ้งกว่า
แต่ผู้มีรากฐานลึกซึ้งจริงและอ่านได้ ย่อมมีความเข้าใจเหนือกว่าความรู้ลึกตื้นและคิดทำ
ร้ายผู้ที่ยังตื่นเขิน

มนุษย์เราที่มีการทำร้ายกันเป็นเพราะความไม่เข้าใจทำให้ไม่อาจยอมรับได้ ถ้าเข้าใจ
ลึกซึ้งจริงย่อมพบว่า "คุณธรรมกับอำนาจเป็นสิ่งอยู่ร่วมรากฐานเดียวกัน" การศึกษาใน
ปัจจุบันจึงต้องการความรู้ความเข้าใจในลักษณะดังกล่าวเป็นอย่างมาก โดยที่เห็นว่าไม่ใช่
คนละด้าน "คุณธรรมถือเป็นสิ่งอยู่ในรากฐาน ส่วนอำนาจถือเป็นสิ่งซึ่งนำมาประดับตกแต่ง
ให้ภาพรวมเกิดความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น"

ดังนั้น อำนาจซึ่งได้รับการนำมาใช้โดยขาดคุณธรรมคงไม่ช่วยให้สังคมก้าวไปได้อย่างปลอดภัยแต่จะส่งผลทำลายกว้างขวางมากขึ้น ดังเช่นที่เห็นกันอยู่ในบ้านเมืองทุกวันนี้ไม่ว่าการแก้ปัญหาอนุรักษ์หรือพัฒนาในทุกๆ เรื่องเพราะฉะนั้นการบริหารการศึกษาจึงหาใช่เพียงภาพของการเพิ่มจำนวนโรงเรียนและเครื่องมือการสอนรวมถึงการเพิ่มเงินงบประมาณ หากน่าจะคิดได้ถึงแนวทางแก้ไขปัญหาซึ่งเป็นมาแล้วอย่างถึงสัจธรรม

ในวันนั้นจึงน่าจะเป็นโอกาสดี โดยที่มีคนทั่วไปโดยเฉพาะระดับล่างๆ เข้ามาสัมผัสกับบรรยากาศในสถาบันซึ่งถือว่าเป็นเครื่องมือในการจัดการศึกษาและได้รับการต้อนรับจากคนในอย่างอบอุ่น โดยเฉพาะจากครูอาจารย์กระทั่งถึงนักศึกษา โดยที่มีโอกาสรู้จักคุ้นเคยและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับชาวบ้าน ทำให้เชื่อว่า เมื่อสานต่อไปอย่างไม่ละทิ้ง ณ จุดหนึ่งน่าจะถึงจุดเป็นหนึ่งเดียวกันและร่วมมือกันได้

หลักสำคัญที่สุดซึ่งสังคมจะมีโอกาสพัฒนาตัวเองไปสู่ความเป็นหนึ่งไม่ได้เน้นที่การพูดและไม่ได้อยู่ที่การมองเห็นกันหากอยู่ที่การปฏิบัติร่วมกันจากรากฐานจิตวิญญาณของแต่ละคน ถึงจะเกิดกระแสสานความเข้าใจซึ่งกันและกันให้เป็นความจริง และหลักการดังกล่าวถือเป็นหัวใจสำคัญไม่ว่าจะปฏิบัติในเรื่องใด ดังนั้นการที่นำมาเขียนคงไม่แยกส่วนหากพยายามที่จะนำเรื่องต่างๆ มากล่าวผสมผสานกันไป และคงต้องมองให้เห็นถึงพื้นฐานในลักษณะซึ่งเรียกกันว่า “มีความหลากหลาย”

ในช่วงหลังๆ เรามักนำเอาประเด็น “ความหลากหลายทางชีวภาพ” มาพูดมาเขียนกันเป็นช่วงๆ แต่ในสภาพที่เป็นความจริงของสังคมปัจจุบัน สิ่งซึ่งแสดงออกก็เปิดโอกาสให้อ่านได้ว่า “เรามักมองทุกสิ่งทุกอย่างในลักษณะลึ้มตัว หรือมองข้ามตัวเอง” ทำให้คนส่วนใหญ่แก่นักวิชาการซึ่งน่าจะเป็นที่พึ่งของประชาชนมุ่งไปยังภาพความหลากหลายของต้นไม้และสัตว์

แต่หลักธรรมก็ได้ชี้ไว้ชัดเจนว่า “ทุกสิ่งทุกอย่างซึ่งมีเหตุมีผลสัมพันธ์อยู่กับวิถีชีวิตมนุษย์แต่ละคน ย่อมมีเหตุมีผลแฝงอยู่ในรากฐานมนุษย์เอง” ดังนั้นไม่ว่าปัญหาที่เกิดขึ้นกับป่าซึ่งรวมเอาต้นไม้และสัตว์ อีกทั้งสรรพสิ่งอื่นๆ เข้าไว้ด้วยกันรวมถึงมนุษย์เองด้วย เป็นสิ่งมีเหตุสืบเนื่องมาจากมนุษย์ มนุษย์จึงย่อมต้องรับผลจากกรรมที่ตนกระทำไว้ในวัฏจักรอย่างไม้อาจหลีกเลี่ยงได้ ดังเช่นที่ชัดเจนยิ่งขึ้นในปัจจุบันว่า “สังคมซึ่งมีแต่ละคนอยู่ร่วมกันกำลังสะท้อนให้เห็นภาพกระแสการเปลี่ยนแปลงที่ทวนกลับมาทำลายตัวเองเป็นสัจธรรม”

ดังนั้น ถ้าเรายังไม่สามารถทวนกลับมาสำรวจตัวเองให้ถึงความจริงได้อย่างถ่องแท้เพื่อหวังทำความเข้าใจและยอมรับได้ คงไม่อาจมองเห็นและคิดถึงสิ่งซึ่งกล่าวมาแล้ว การจะเข้าใจตัวเองได้ซึ่งจะทำให้เกิดปัญญาคิดว่าคงหนีไม่พ้นวิถีทางเดียวคือ “เน้นความสำคัญที่พึงมุ่งสู่ความเป็นหนึ่งให้เกิดขึ้นภายในรากฐานตนเอง” ถ้ามองที่ภาพรวมของต้นไม้แต่ละต้นและมองได้ลึกซึ่งถึงสัจธรรมอย่างครบถ้วนน่าจะพบว่า จากโคนลงไปสู่รากในที่สุด

ไปถึงรากแก้วอันถือเป็นรากใหญ่และลึกที่สุด อีกทั้งมีเพียงหนึ่งเดียวเท่านั้น ส่วนรากอื่นๆ เป็นเพียงแขนง

ส่วนต้นไม้ที่รากแก้วผุไปแล้ว คงเหลือแต่รากแขนง ถูกลมพัดไม่แรงนักก็อาจโค่นล้มได้ง่าย เมื่อนำวิธีการพิจารณามาถึงตรงนี้ น่าจะมองเห็นได้ชัดเจนพอสมควรว่า มีกฎอยู่เพียงดอกเดียวคือ “เหตุและผลซึ่งปรากฏเป็นธรรมชาติของกระแสที่เชื่อมโยงภาพของการเปลี่ยนแปลงเป็นสัจธรรมและมีความต่อเนื่องเป็นเนื้อเดียวกัน” ซึ่งคงจะต้องถามตัวเองว่า เราสนใจที่จะเรียนรู้และหยั่งถึงมันได้ รวมถึงการนำไปปฏิบัติอย่างซื่อสัตย์ต่อมันหรือเปล่าหรือว่าทระยศต่อมันโดยมุ่งไปเกาะอยู่กับอามิสลัทธิขณะต่างๆ ซึ่งปรากฏภาพล่อตาล่อใจอยู่รอบด้าน

เมื่อกล่าวมาถึงช่วงนี้น่าจะเห็นได้ชัดเจนว่า เรามุ่งไปโทษคนโน้นคนนั้นไม่ได้ แต่ควรหวนกลับมามองที่ตัวเอง แม้เขาจะทำมาเพื่อหวังสนองความต้องการของเรา แต่ถ้าใช้อย่างรู้เท่าทันแทนที่จะตกอยู่ในความประมาทเราคงไม่ต้องตกเป็นทาส ทำให้ชีวิตแม้สังคมต้องตกอยู่ในสภาพเสียหายหนักขึ้น โดยเฉพาะหากมองที่การเกษตรจากเงื่อนไขดังกล่าวทำให้เห็นความสำคัญได้แก่ว่าเป็นงานอาชีพ ซึ่งจริงๆ แล้วถือเป็นวัฒนธรรมเพราะมีรากฐานผูกพันเป็นสัจธรรมอยู่กับชีวิตและผืนดินถิ่นเกิด

ในช่วงหนึ่งของบรรยายภาคก่อนการประชุม ก็ได้มีคำปรารภสะท้อนออกมาจากผู้นำท้องถิ่นเน้นถึง “ความซื่อสัตย์ - ความมั่นคง - การร่วมมือกัน” สิ่งเหล่านี้ก็มีสองด้าน แต่บนพื้นฐานความจริงของสังคมไทยทุกวันนี้ น่าจะมองต่อไปอีกว่า สิ่งดังกล่าวเป็นสภาพของคนส่วนใหญ่หรือส่วนน้อย อย่างไรก็ตามใคร่ขอฝากไว้เป็นแง่คิดต่อไปว่าถ้าทำให้เป็นกลางน่าจะเห็นว่า “มากหรือน้อยยังไม่ใช่เรื่องสำคัญ เพราะมากก็เหลือน้อยได้ และน้อยก็กลายเป็นมากได้” ถ้าเราซื่อสัตย์ต่อตัวเองและนำไปปฏิบัติอย่างมั่นคงอยู่กับเหตุและผล

เช่นเดียวกับคนเดินถนน แม้ได้ยินประกาศว่าอย่าทิ้งขยะเพื่อช่วยให้บ้านเมืองสะอาดท่ามกลางความหลากหลายทางจิตใจที่เดินปะปนกันอยู่ บางคนก็ไม่สนใจกับการขึ้นำ ยังคงทิ้งต่อไปอีก บางคนอาจมองข้ามมองขวา ถ้าเห็นว่าคนอื่นไม่ทิ้งก็ไม่กล้าทิ้ง แต่คนลักษณะนี้หากคิดว่าคนอื่นไม่เห็นก็แอบทิ้งได้ ส่วนกลุ่มสุดท้ายไม่สนใจว่าใครจะทิ้งเกลื่อนถนนแต่ตนไม่ยอมทิ้งเด็ดขาด ซึ่งคนกลุ่มหลังนี้เองที่สะท้อนภาพพฤติกรรมอธิบายความหมายของ “การถือสัจจะ และการพึ่งตนเอง” ได้อย่างชัดเจน หากรู้ลึกว่ามีคนลักษณะเช่นนี้เพิ่มขึ้นย่อมหมายความว่า สังคมมีแนวโน้มดีขึ้นเป็นธรรมชาติ หากเรามองอย่างไม่ยึดติดมากนักน่าจะอ่านได้ถึงนิสสัยซึ่งมีเหตุผลกำหนดพฤติกรรมของคนว่า คนในสองกลุ่มแรกนั้นแหละไม่ว่าไปอยู่ที่ไหนย่อมหนีไม่พ้นการกระทำชั่วร้ายชั่วร้ายบังหลวง ไม่ว่าจะปรากฏออกมาในลักษณะใดถ้าพบว่าสบโอกาสในเรื่องนั้น

บนพื้นฐานสังคมที่ตกอยู่ในสภาพซึ่งส่วนใหญ่พึ่งตนเองไม่ได้ แต่อีกด้านหนึ่งก็รู้สึก

ว่าส่วนน้อยจะถูกกลืนไปหมด และจากการมีการทิ้งขยะแม้นคนในกลุ่มที่รู้ลึกว่า “ใครเห็นไม่
เห็นและใครทิ้งมากมายแค่ไหน คนก็จะไม่ยอมทิ้ง” ซึ่งสังคมกำลังต้องการคนลักษณะนี้มากขึ้น
และหากเป็นคนสนใจคิดโดยที่ไม่ยอมให้เรื่องต่างๆ ผ่านผ่านไปเฉยๆ แม้เรื่องเล็กเมื่อนำมา
คิดก็สามารถนำไปถึงเรื่องใหญ่ได้จะพบว่า คำพวงท้ายซึ่งมักได้ยินเสมอๆ ว่า “ไม่มากก็น้อย”
หาใช่เป็นสร้อยประดับข้อความให้ไพเราะนุ่มนวลไม่ แต่มีความหมายลึกซึ้งมาก

ก่อนหน้านี้ไปร่วมกิจกรรมสัมมนาเกษตรกรรมทางเลือกภาคใต้ ผู้เขียนก็เพิ่งกลับจาก
ไปศึกษาดูงานในประเทศจีนมาได้ไม่นาน ในช่วงที่จีนเปิดประเทศตนมีโอกาสดูเยี่ยมและ
ดูงานมาแล้วประมาณ ๕-๖ ครั้ง ทำให้นึกถึงช่วงที่ยังปิดประเทศ ซึ่งในด้านยุทธศาสตร์ยัง
ส่งคนเข้ามาก่อวินาศกรรมในประเทศที่ยังเป็นมหาอำนาจ แม้ในบ้านเราเองก็มีกระบวนการ
การซึ่งเรียกว่า ผกค. ดังที่รู้ๆ กันมาแล้ว

ผู้ซึ่งเข้าใจถึงคงไม่โทษเขาด้านเดียวเพราะทุกอย่างมีสองด้าน และน่าจะเข้าใจว่า
ตามความจริงน่าจะเป็นเพราะไม่ต้องการให้กระแสอิทธิพลเข้าไปเผยแพร่ภายในด้วย และ
ระหว่างการปิดประเทศก็มีการฟื้นฟูรากฐานวัฒนธรรมอย่างจริงจัง

อย่างไรก็ตาม บนพื้นฐานลัทธิธรรมน่าจะเข้าใจว่า ไม่มีอะไรร้อยเปอร์เซ็นต์ ดังนั้นต่อ
มาภายหลังถ้าจะมองที่สภาพความยากจนของประชากรก็คงยังพบว่ามีคนยากจนอยู่ไม่น้อย
แต่เท่าที่สามารถอ่านจากสภาพต่างๆ ได้ค่อนข้างลึกซึ้งพอสมควรทำให้รู้สึกได้ว่า สามารถยก
ระดับคนที่ยากจนขึ้นมาอยู่ในระดับกลางๆ อีกทั้งกระจายกว้างขวางมากขึ้น ดังจะพบว่า ไม่
เพียงมีโรงแรมและร้านค้าในระดับสูงเพิ่มขึ้น แต่คนซึ่งเข้าไปใช้ประโยชน์จะเป็นคนของเขา
เองอย่างเห็นได้ชัด ผิดกับประเทศที่ไม่อาจพัฒนาตนเองเช่นเราๆ ดังจะพบว่า คนซึ่งเข้าไป
ใช้ประโยชน์คือต่างชาติดกับกลุ่มเศรษฐีโดยที่คนกลุ่มนี้หากเทียบกับประชากรทั้งหมดก็มี
เพียงจำนวนไม่มาก

ในกรุงปักกิ่งมีถนนแปดช่องจราจรซึ่งในอดีตทำไว้ให้รถจักรยานใช้เป็นส่วนใหญ่ หา
ใช่ว่ามีถนนกว้างๆ ไว้ให้รถจักรยานใช้ไม่คุ้มเนื่องจากปริมาณรถจักรยานมีมากมาย และ
จำนวนประชากรของจีนก็มีมากจนถึงต้องทำงานเหลื่อมเวลากันเป็นกลุ่มๆ ในช่วงซึ่งจีนเปิด
ประเทศไม่นานนัก ผู้เขียนไปในกลุ่มอธิการบดีมหาวิทยาลัยไทยซึ่งช่วงนั้นเรายังไม่มีมหา
วิทยาลัยเอกชนซึ่งเขาก็ให้การต้อนรับอย่างดี

ในช่วงนั้น สำหรับรถยนต์เราก็เห็นแต่รถขนส่งมวลชน กับรถจักรยานจำนวน
มากมายวิ่งตามท้องถนนตลอดเวลาตั้งแต่เช้ามีตจนถึงห้าทุ่มสองยาม เขาจัดรถยนต์นั่ง
จำนวนหนึ่งให้คณะเรา พอนั่งผ่านไปตามท้องถนนโดยเฉพาะผ่านรถขนส่งมวลชนซึ่งมีคน
ทั้งนั่งและยืนโหนราว สังเกตเห็นค่อนข้างชัดว่า สายตาแทบทุกคู่จากในรถมองมายังเรา
เสมือนคนประหลาด ในครั้งนั้นพบว่าทั้งผู้หญิงผู้ชายแต่งตัวสืดยกกันหมด รูปแบบเครื่อง
แต่งตัวก็เหมือนๆ กัน ส่วนร้านขายของก็ยังไม่มีการประดับจำหน่าย และยังทราบว่าการ

ซื้อสินค้าโดยคนของเขาเองยังต้องใช้คุปองควบคุม ส่วนร้านขายของซึ่งกำหนดไว้บริการนักท่องเที่ยวต่างชาตินั้น คนในเข้าไม่ได้

● พันธุ์วัวนม ที่ปักกิ่ง ในช่วงที่จีนเปิดประเทศได้ไม่นาน ... ตุลาคม ๒๕๒๓

นอกจากนี้ยังมีผู้เล่าให้ฟังแบบที่เล่นทีจริงแต่ถ้ามองที่สภาพแวดล้อมก็น่าเชื่อได้ว่าทุกคนของเขาไปดูระต๋ามบ้านเพื่อน ถ้ารู้สึกปวดท้องถ่ายยังต้องกลั้นไว้โดยที่คิดว่าน่าจะเก็บกลับมาถ่ายที่บ้านตัวเองเพราะคิดว่า “เรื่องอะไรจะต้องเอาของดีไปให้คนอื่น” ทั้งนี้และทั้งนั้นเนื่องจากยุคนั้น การเกษตรของจีนยังคงเน้นใช้ปุ๋ยมูลคน เขาพาเราไปดูงานตามสวนจะพบห้องส้วมชาวบ้านตั้งอยู่ริมคันคูซึ่งระบายน้ำเข้าไร่นาและสวนผัก เข้าไปชะโงกดูทั้งในก็มองเห็นอุจจาระสดๆ ลอยตุ๊บป่องๆ ในช่วงนั้นแม้เดินทางผ่านเข้าไปใกล้สวนจะได้กลิ่นอุจจาระโชยมากับสายลมปรากฏอยู่ทั่วๆ ไป

ตัวเองเกิดคำถามขึ้นในใจว่า เหตุใดคนของเขาจึงไม่มีโรคระบาดต่างๆ ที่จำนวนประชากรก็มากมายในที่สุดก็พบความจริงจากโต๊ะอาหารว่า คนจีนช่วงนั้นและช่วงที่ผ่านมาไม่รับประทานผักดิบ แต่อาหารทุกจานต้องสุกและนำมาบริการในขณะที่ร้อนจัดด้วย จึงเข้าใจความหมายจากมุมหนึ่งของวัฒนธรรมลึกซึ้งยิ่งขึ้นแม้จากสิ่งที่มีมองเห็น ทำให้สรุปได้ในขั้นหนึ่งว่า “ทุกสิ่งทุกอย่างซึ่งปรากฏอยู่ในวิถีชีวิตย่อมมีทั้งผูกและแก้ร่วมกัน คนจึงจะรับทอดกันมาได้” ดังนั้นถ้าไปนำเอาเพียงสิ่งใดสิ่งหนึ่งมาจากที่อื่น หากมาใช้ประโยชน์น่าจะเสี่ยงต่ออันตรายซึ่งเกิดขึ้นในมุมนกลับ และอาจไม่สามารถแก้ไขอะไรได้นอกจากยอมรับกรรมด้านเดียวเท่านั้น

ถัดจากนั้นมาอีกประมาณ ๑ ปีกว่าๆ มาตามเตียงอิงเขา รองประธานรัฐสภาของจีนก็เดินทางมาเยือนประเทศไทย ผู้เขียนเป็นรัฐมนตรีเกษตรและมีโอกาสต้อนรับค่อนข้างใกล้ชิดในบางช่วง สิ่งที่เราสองคนคุยแลกเปลี่ยนความคิดซึ่งกันและกัน มีผลทำให้ตนได้รับเชิญ

ไปเยือนประเทศจีนอีกครั้งหนึ่งซึ่งครั้งนี้มุ่งไปศึกษาดูงานระบบการผลิตและพัฒนาการเกษตร จึงได้ขอให้นำเอาผู้บริหารการศึกษาเกษตรระดับอุดมศึกษาของสถาบันการศึกษาในประเทศไทยทั้งหมดไปด้วย ซึ่งก็ได้รับการเห็นชอบด้วยความเต็มใจ

ผู้เขียนรู้สึกว่าการไปครั้งที่สอง ตนได้พบกับการเปลี่ยนแปลงสำคัญๆ หลายอย่าง เช่นการไปครั้งแรกประชาชนยังใช้เงินไม่ได้แต่ครั้งนี้เริ่มใช้ได้แต่ก็มีอุปสรรคการใช้เงินเกินตัว ประการที่สองได้สังเกตเห็นว่าเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงเกี่ยวกับการแต่งกายโดยเฉพาะสตรี แทนที่จะแต่งสีเดียวกันและรูปแบบเดียวกันเช่นในครั้งแรก แต่ครั้งนี้แม้ภายนอกจะใช้สีเดียวกันแต่ด้านในสวมสีต่างๆ ขอนไว้ ในขณะที่ไปเที่ยว ณ ที่ต่างๆ เช่นตามสวนสาธารณะ พอไปถึงที่จะถอดชั้นนอกออก นอกจากนั้นยังนิยมถือกล้องถ่ายภาพ และตามเมืองต่างๆ ยังพบว่ามีย่านถ่ายรูป ซึ่งติดภาพสตรีแต่งกายด้วยสีฉูดฉาดๆ เข้าใจว่าจะเป็นลูกค้า ไว้ในตู้โชว์หน้าร้าน แสดงว่าเริ่มมีการผ่อนปรนให้ใช้เครื่องประดับได้อิสระมากขึ้น

อนึ่ง จากการไปทั้งครั้งแรกและครั้งที่สองพบว่า มีสิ่งหนึ่งซึ่งสะท้อนให้เห็นอย่างชัดเจนก็คือ ส่วนหนึ่งของการพัฒนาประเทศในด้านอุตสาหกรรมเน้นที่สิ่งทอ โดยเฉพาะการทอผ้ากับอีกแนวหนึ่งเน้นที่เครื่องมือกลการเกษตรและการก่อสร้างบนพื้นฐานของเขเอง เนื่องจากจีนเป็นประเทศใหญ่ มีประชากรมากและมีสินแร่สำหรับใช้ในอุตสาหกรรมหนัก มีเครื่องมือวิจัยในด้านวิทยาศาสตร์ด้วย แม้ในช่วงนั้นยังค่อนข้างล่าหลังฝรั่ง แต่ที่น่าสนใจก็คือ อุตสาหกรรมของเขายู่บนพื้นฐานตัวเองอย่างเห็นได้ชัดเจน แม้รถยนต์ซึ่งใช้ต้อนรับคณะเราก็ผลิตภายในประเทศ ส่วนกระบวนการผลิตทางการเกษตรคงเห็นได้ชัดเจนว่า มีลักษณะพึ่งตนเอง และมีการผสมผสานกันเป็นกระบวนการค่อนข้างชัดเจนมาก จนกระทั่งอาจกล่าวได้ว่า ส่วนสูญเสียมีน้อยที่สุด

โดยเฉพาะอย่างยิ่งถ้ามองที่ชุมชนท้องถิ่น ในช่วงนั้นยังใช้ “คอมมูนเพื่อรองรับการแก้ปัญหาร่วมกันของชุมชน” ทำให้เข้าใจว่าก่อนหน้านี้ จีนคงได้รับผลกระทบจากการไหลบ่าของกระแสวัฒนธรรมต่างถิ่น ทำให้ชุมชนท้องถิ่นมาถึงขั้นวิกฤตหนัก ประกอบกับการที่จีนมีจำนวนประชากรมาก จึงเกิดการกระทบกันระหว่างสองชั่วรุ่นแรงถึงขั้นที่ไม่อาจเชื่อมโยงถึงซึ่งกันและกันต่อไปได้อีก ทำให้เกิดสงครามกลางเมือง

การไปในช่วงที่สองเท่าที่ได้กล่าวมาแล้วว่า นำเอาผู้บริหารการศึกษาเกษตรกลุ่มหนึ่งซึ่งจริง ๆ แล้วก็เป็นลูกศิษย์ผู้เขียนแทบทั้งหมดไปดูงานด้วย มีเรื่องน่าสนใจและถือเป็นข้อสังเกตประการหนึ่งซึ่งนำมาเล่าสู่กันฟังคือระหว่างการเดินทางในช่วงท้ายๆ ขณะที่พักผ่อนมีการคุยกันเองซึ่งผู้เขียนทราบภายหลังว่ามีการบารวกันขึ้นในพวกเดียวกันว่า “ไม่เห็นมีอะไรน่าสนใจเลย” ทำให้น่ามาวิเคราะห์จนถึงขั้นต้องถามตัวเองว่า “การศึกษาในสายเกษตรของเรา ได้ทำอะไรไว้เป็นรากฐานแนวคิดบ้าง หรือว่ามองเห็นเพียงเทคโนโลยีซึ่งมีรูปแบบที่เน้นก้าวไปข้างหน้าด้านเดียวเท่านั้น”

ไม่เพียงแค่นั้น หลังจากกลับไปถึงกรุงเทพฯ ผู้เขียนได้เขียนบทความในเชิงบันทึกและวิจารณ์สิ่งซึ่งพบเห็นจากการไปศึกษาดูงานดังกล่าว ก็มีบางคนจากกลุ่มที่ร่วมเดินทางไปด้วยมาหาและกล่าวว่า “ขอมั่งได้ไหม” บทความเรื่องนี้ นาลงพิมพ์ในหนังสือ “เพียงหัวเมล็ดเดียว” ซึ่งบรรดาศิษย์จัดพิมพ์ให้ในโอกาสที่ผู้เขียนอายุครบ ๖๐ ปี เมื่อ พ.ศ. ๒๕๒๕ และมีภาพถ่ายประกอบด้วย สะท้อนให้เห็นภาพการพัฒนาการเกษตรของจีนหลังจากเปิดประเทศได้ไม่นาน ซึ่งผู้มีประสบการณ์จากการทำเกษตรบนพื้นฐานวัฒนธรรมของจีน แม้คนจีนซึ่งอพยพเข้ามาประกอบอาชีพการเกษตรในประเทศไทยระหว่างช่วงซึ่งชีวิตผู้เขียนยังเป็นเด็กเล็ก ๆ ก็พบได้นั้น เขายังไม่ละทิ้งสิ่งเหล่านั้น แต่ก่อนที่จะลงความเห็นว่าเขายึดติดอยู่ตรงนั้นหรือเปล่า น่าจะติดตามอ่านกันต่อไป

จากพื้นฐานประสบการณ์ของผู้เขียน ถ้าจะให้สรุปในขั้นนี้คงขออนุญาตกล่าวว่า คนจีนมีโอกาสเรียนรู้เรื่องราวของเกษตรกรรมในระบบที่ยั่งยืนมาแล้วอย่างลึกซึ้ง แม้ชนต่างถิ่นจะนำเอาอิทธิพลเทคโนโลยีซึ่งมีพื้นฐานอยู่ในต่างถิ่นเข้าไปเผยแพร่ แต่ก็ไมอาจครอบงำได้ง่ายนัก

หลังจากการไปสัมผัสครั้งที่สองแล้ว ผู้เขียนก็ทั้งช่วงมานานไม่น้อยกว่า ๑๐ ปี จึงมีโอกาสไปอีกครั้งหนึ่งเมื่อต้นปี พ.ศ. ๒๕๓๘ โดยมีบริษัทในเครือธนาคารไทยพาณิชย์ จำกัด (มหาชน) มาเชิญไปศึกษาความเป็นไปได้ในการสนับสนุนการร่วมลงทุนระหว่างไทยกับจีนเพื่อผลิตไม้ดอกไม้ประดับสำหรับตลาดภายในประเทศของจีนเอง ซึ่งการไปครั้งนี้มีโอกาสพบเห็นการเปลี่ยนแปลงที่นานำมาคิดหลายสิ่งหลายอย่าง

ดังได้กล่าวไว้แล้วว่า การไปครั้งแรกพบว่า จีนควบคุมไม่ให้ประชาชนใช้เครื่องประดับต่างๆ แม้กระทั่งการใช้เงินซื้อของ เมื่อไปครั้งที่สองช่วงห่างกับครั้งแรกไม่เกิน ๒ ปี สามารถใช้เงินได้แต่ยังต้องมีคูปองกำกับและการแต่งกายก็ยังคงถูกกำหนดให้ใช้สีเดียวกันหมด แต่ช่วงซึ่งพบในครั้งที่สอง มีการผ่อนคลายลงไปบ้างเล็กน้อยอย่างไรก็ตาม ในสองช่วง โรงโรงแรมใหญ่ๆ ที่ทันสมัยก็ยังมีไม่กี่แห่งและผู้ที่จะเข้าพักส่วนใหญ่ก็เป็นนักท่องเที่ยวต่างชาติและแขกรับเชิญของรัฐบาล ส่วนคนทั่วไปก็ยังถูกกีดกันไม่ให้เข้ามาสัมผัสสัมผัสพูดคุยกับแขกจากต่างถิ่น

มาถึงช่วงนี้ ได้พบกับประเด็นสำคัญๆ ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงอันเป็นผลสืบเนื่องมาจากแก้ไขปัญหาคือพื้นฐาน สิ่งแรกที่ขอย้อนถามมากล่าวก็คือการที่มีโรงแรมขนาดใหญ่เกิดขึ้นและกระจายอยู่ทั่วๆ ไป อีกทั้งยังมีการก่อสร้างกว้างขวางออกไปอีก แต่ภาพของคนซึ่งเข้าไปพักแทนที่จะเป็นคนต่างชาติกลับเป็นคนในประเทศเป็นส่วนใหญ่อย่างเห็นได้ชัด แม้อาหารการกินไม่เพียงตามห้องอาหารในโรงแรมแม้ร้านอาหารทั่วไปก็พบกับภาพของลูกค้ายิ่งเป็นจีนในประเทศ

อาหารการกินซึ่งในยุคก่อนๆ เคยถูกจำกัดเพราะคนในประเทศตกอยู่ในสภาพ

อดอยาก มาถึงปัจจุบันจะพบว่าเปลี่ยนมาอยู่ในสภาพที่อุดมสมบูรณ์พอสมควร เมื่อสอบถามหาข้อมูลก็ได้รับการชี้แจงว่า “ขณะนั้นรัฐบาลจีนมีนโยบายให้ความสำคัญแก่การท่องเที่ยวและภาพที่พบเห็นช่วยให้ตีความได้ว่า เป็นการส่งเสริมคนในประเทศให้ท่องเที่ยวเพื่อหวังเพิ่มพูนความรู้และเกิดความคิดใหม่ๆ มากกว่าเน้นที่การหาเงินเข้าประเทศ” หรืออีกนัยหนึ่งก็คือ “การลงทุนพัฒนาคนที่พื้นฐาน เพื่อหวังการกระจายรายได้อย่างมีรากฐานจริง” โดยเฉพาะอย่างยิ่ง “เน้นการท่องเที่ยวภายในประเทศเพื่อหวังสร้างจิตสำนึกให้คนในชาติและสนับสนุนการท่องเที่ยวของคนของตนออกไปต่างประเทศเพื่อหวังให้กลับมาสร้างฐานการพัฒนาซึ่งจะนำไปสู่การค้า อีกทั้งถ่วงดุลความรู้สึกไม่ให้คนตกอยู่ในความประมาท”

ขณะที่มีการพัฒนาแหม่มมองในด้านวัตถุซึ่งกำลังเปลี่ยนแปลงไปค่อนข้างเร็ว แต่ถ้ามองให้ลึกจะพบว่า เครื่องมือหนักและเครื่องมือวิทยาศาสตร์ที่นำมาใช้ส่วนใหญ่ผลิตในประเทศ และเชื่อมั่นว่าคงไม่ใช่ระบบการผลิตซึ่งมีชนต่างชาติเข้าไปถือครองอิทธิพลอยู่ได้ พื้นฐาน การที่กล่าวเช่นนั้นน่าจะเป็นเพราะเห็นมาตั้งแต่ช่วงซึ่งจีนเปิดประเทศใหม่ๆ ว่ามีการสร้างพื้นฐานตรงนี้ไว้ชัดเจนพอสมควรแล้ว ทำให้รู้สึกว่าการเชิญต่างชาติเข้ามาร่วมลงทุนในช่วงหลังๆ น่าจะมีผลเพียงส่งเสริมให้ฐานของตัวเองสามารถทำหน้าที่ก้าวไกลต่อไปอีก

บางคนอาจกล่าวแย้งว่า “คนยากคนจนในจีนก็ยังมีอยู่ไม่น้อย” ซึ่งเรื่องนี้คงต้องยอมรับว่าเป็นความจริง แต่บุคคลผู้ซึ่งไม่ยึดติดจนเกินไปและสามารถเข้าใจธรรมชาติของมนุษย์ซึ่งอยู่ร่วมกันบนพื้นฐานความหลากหลายย่อมเห็นได้เองว่า “ไม่มีสิ่งใดในปรากฏการณ์ที่สะท้อนออกมาในลักษณะร้อยเปอร์เซ็นต์” จึงควรมองที่ภาพรวมว่าด้านไหนมีน้ำหนักมากกว่ากัน เพราะด้านที่มีน้ำหนักมากกว่าย่อมมีอิทธิพลเหนือกว่าในการกำหนดวิถีการเปลี่ยนแปลง

ถ้ามองย้อนกระแสกลับไปยังผู้ซึ่งนำมาอ้างอาจทำให้เข้าใจได้ว่า กำลังเกรงไปว่าไทยซึ่งขณะนี้ก็เปรียบกับจีนในยุคก่อนปิดประเทศแม้ปากก็สูญเสียไปอย่างไม้อาจด้านกระแสเก่าได้จริงๆ แล้วเมื่อเวลาผ่านพ้นมาทำให้อ่านได้ว่าจีนเองก็คงไม่ยากปิดประเทศแต่ในช่วงนั้นความจำเป็นบังคับให้ต้องกระทำ และเมื่อมั่นใจพอสมควรว่ารากฐานความเป็นตัวของตัวเองได้รับการฟื้นฟูขึ้นมาถึงระดับหนึ่ง ทำให้คนระดับล่างส่วนหนึ่งสามารถยกระดับขึ้นมาให้มองเห็นได้ชัดพอสมควรแล้ว จึงหวนกลับมาสู่ระบบเปิดอีกครั้งหนึ่ง แต่ถึงช่วงนี้ก็ยังไม่เต็มทีนัก

ในด้านการเกษตรหากออกไปสัมผัสกับชนบท แม้อาคารที่พักอาศัยของเกษตรกรหากเทียบกับช่วงซึ่งเปิดประเทศใหม่ๆ จะพบว่ามีสภาพที่แข็งแรงมั่นคงกว่าเก่าอย่างเห็นได้ชัด กลิ่นอูจจะระซึ่งเคยใช้ทำปุ๋ยและกระจายอยู่ในบรรยากาศทั่วไปจะลดลงไปมาก แต่ระบบสัวมรวมยังคงมีการใช้กันอยู่ ทำให้คนไทยซึ่งมักมองที่สภาพเฉพาะหน้า และถูกหล่อหลอมให้มุ่งไปเที่ยวหาความสำราญกับสิ่งใหม่ๆ ด้านเดิวยังมักกลับมาบ่น โดยที่ “ไม่ได้มอง

ให้ลึกถึงรากฐาน และมองที่วิถีการเปลี่ยนแปลงซึ่งมีอนาคตเป็นเป้าหมาย” ถ้ามองเห็นได้ อาจรู้สึกว่ ในอนาคต สิ่งซึ่งเราดูถูกและรังเกียจเขาในขณะนี้ เขาอาจก้าวหน้าไปไกลกว่าเราก็ได้

ในบริเวณชุมชนเกษตรกรก็ยังคงมีเศษพืชและกิ่งไม้แห้งๆ เกือบกองไว้ทั่วๆ ไป ทำให้นึกถึงช่วงก่อนๆ ซึ่งเคยได้อินมาในสมัยที่ยังเป็นเด็กและพบกับภาพคนจีนอพยพหนีความอดอยากมาประเทศไทยว่า หาดันไม้ได้ยากแม้ช่วงใกล้ฤดูหนาวก็ต้องเก็บรวบรวมใบไม้ซึ่งมีอยู่น้อยและร่วงหล่นอยู่บนพื้นดินมากองไว้ใกล้ๆ บ้านเพื่อใช้ทำเชื้อเพลิง

ซึ่งในปัจจุบันเราจะพบเห็นต้นไม้ร่มรื่น แม้สองข้างถนนหลายสายจะมีต้นไม้ใหญ่ๆ ตามไร่นาจะเต็มไปด้วยต้นไม้ผลเช่นลิ้นจี่และส้ม บนภูเขาซึ่งครั้งที่เข้าไปใหม่ๆ หลายแห่งยังหัวโล้นและหลายแห่งเพิ่งมีต้นไม้ซึ่งปลูกได้ไม่นาน ขณะนี้อยู่ในสภาพที่เขียวชอุ่ม โดยเฉพาะในภาคใต้ซึ่งใกล้เส้นศูนย์สูตรหรือเขตร้อนมากกว่า ทำให้รู้สึกว่จีนมีการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมซึ่งค่อนข้างระมัดระวังมากขึ้น แม้ด้านนอกจำเป็นต้องเปลี่ยนแต่จากบทเรียนเก่าที่มีมาแล้ว คงนึกถึงความสำคัญของรากฐานตัวเองมากขึ้น

พื้นดินในไร่นาซึ่งอ่านจากประสบการณ์ ทำให้รู้สึกว่ยังมีความชุ่มฉ่ำอยู่ภายในเนื้อดินไม่น้อย การใช้แรงงานสัตว์ยังคงกระจายอยู่ทั่วๆ ไปแม้ถนนซึ่งผ่านไร่นาเข้าไปในหลายๆ แห่งจะมีผิวจราจรจัดอยู่ในเกณฑ์ดีมากคือ ลาดยางเรียบเพื่อสะดวกแก่การขนส่งผลผลิตผลการเกษตรผ่านหมู่บ้านอย่างกว้างขวาง

ครั้งหนึ่งเคยพบกับภาพของการควบคุมไม่ให้คนทั่วไปใช้เครื่องประดับ มาถึงบัดนี้เรากลับได้พบกับเครื่องประดับซึ่งมีร้านจำหน่ายทั่วๆ ไป เช่นร้านขายทองและสร้อยไข่มุก โดยเฉพาะในด้านการเกษตรปรากฏว่มีการผลิตและจำหน่ายดอกไม้ อย่างน่าสนใจ ผู้เขียนมีโอกาสนไปชมตลาดจำหน่ายดอกไม้ซึ่งส่วนใหญ่กระทำในราคาขายส่งใกล้ๆ เมืองกวางเจา โดยที่ตลาดนี้ติดตั้งแต่ช่วงตีสาม พอสว่างก็เริ่มวาย มีดอกไม้มากมายชนิด ทั้งที่ปลูกในประเทศและที่สั่งมาจากต่างประเทศโดยมีบางส่วนมาจากเนเธอร์แลนด์ รวมทั้งดอกไม้กล้วยไม้จากประเทศไทยด้วย

ตลาดที่ว่่านี้อยูริมถนนและยังเลยลึกเข้าไปในซอยซึ่งอยู่ระหว่างช่วงนั้นด้วย รวมระยะทางยาวกว่า ๑ กม. สังเกตเห็นว่ ลูกค้าที่มาซื้อดอกไม้ส่วนใหญ่ซื้อในปริมาณชนิดละหลายๆ สิ่งที่น่าสนใจอีกอย่างหนึ่งคือ ภาพที่พบเห็นขัดกับค่านิยมซึ่งหลายต่อหลายคนในเมืองไทยมีมาก่อน โดยมองว่คนซึ่งซื้อดอกไม้จะต้องนั่งรถแท็กซี่แต่การขนส่งดอกไม้ก็จะต้องใช้รถติดเครื่องปรับอากาศ แต่การติดตลาดดอกไม้ก่อนสว่างก็ไม่ทำให้อากาศร้อนจัด และคนที่เป็ลูกค้าของตลาดนี้ส่วนใหญ่จะนำไปใส่ร้านค้าย่อย หลังจากซื้อแล้วก็นำมาห่ติดท้ายรถจักรยาน บางทีใส่รถสามล้อเครื่อง วิ่งเข้าไปในเมืองกันเป็นแถวยาวเหยียด

หลังจากนั้นเราตามไปดูกันจนถึงร้านจำหน่ายดอกไม้และพบว่า มีการจัดร้าน

จำหน่ายไวน์ที่รวมกันเป็นแห่งๆ ภายในเมือง ซึ่งสองข้างถนนแทบทั้งบล็อกเต็มไปด้วยร้านขายดอกไม้ และมีการจัดกระเช้ารวมถึงจัดแจกันและบริการมัดช่อดอกไม้ ซึ่งตั้งโต๊ะทำกันหน้าร้านอย่างเปิดเผย ทำให้ผู้ซึ่งผ่านไปมาบนทางเท้าพากันสนใจ มีโอกาสหยุดดูได้ด้วย

เราได้ทราบว่ที่เมืองคุนหมิงมีการปลูกดอกไม้ซึ่งเรามักเรียกกันว่า “ดอกไม้เมืองหนาว” กันมาก และส่งไปจำหน่ายยังเมืองต่างๆ โดยเฉพาะเมืองขนาดกลางและใหญ่ๆ เช่น กวางเจา ปักกิ่ง เชียงไฮ้ รวมถึงเมืองซึ่งรัฐบาลมีนโยบายและแผนลงทุนพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเน้นคนในประเทศของเขาเองอย่างเห็นได้ชัด ดังเช่นผลซึ่งเห็นได้ชัดจากประเทศญี่ปุ่น หากไม่มองอย่างตื้นเขินน่าจะรู้ว่า “การพัฒนาประเทศไปสู่ความสำเร็จ หากไม่มองที่เงินไม่ หากควรมองที่คนและเน้นที่การพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นหลัก” การกระจายรายได้จึงน่าจะเป็นผลสืบเนื่องมาจากการเปิดรากฐานความคิดคนทั่วไป แทนที่จะกระจายรูปวัตถุจากในเมืองออกไปสู่ชนบทดังเช่นที่ผู้บริหารประเทศของไทยมักสะท้อนภาพออกมาให้เห็นเป็นช่วงๆ

ในที่สุดเราก็ตามไปดูของจริงที่คุนหมิง โดยนั่งรถออกจากเมืองผ่านดงต้นไม้ผลเช่นพีช พลัม ท้อ และบ๊วย ไปตามถนนลาดยางอย่างดีและมีต้นไม้ปลูกไว้สองข้างทางจนเติบโตใหญ่ทำให้แลดูร่มรื่น ประมาณ ๒๐ กว่ากิโลเมตรก็ไปถึงหมู่บ้านซึ่งปลูกดอกไม้กันทั้งหมู่บ้าน และพบว่าแรงงานในครอบครัวออกมาทำงานคนละมีอะไรไม่อย่างขะมักเขม้นนำประทับใจเก็บมาคิดวิเคราะห์หาเหตุผล และผู้เขียนได้ถ่ายวิดีโอนำมาเผยแพร่ทาง “รายการศาลาภิรมสวน” พร้อมทั้งแทรกแง่คิดซึ่งเป็นหลักสำคัญๆ ในการพัฒนาคนไว้ด้วย

อนึ่ง จากถนนลาดยางเข้าไปจนกระทั่งถึงถนนซอยสู่หมู่บ้านซึ่งรณำเราวิ่งผ่านมาหลายกิโลเมตร จะมองเห็นโรงเรือนในลักษณะกระโจมพลาสติกคลุมเต็มไปทั้งทุ่ง ในที่สุดก็ไปหยุดลง ณ “ตลาดกลาง” ของหมู่บ้านแห่งนั้น “อีกครั้งหนึ่งที่ทำให้เกิดความรู้สึกทวน

● จับปลาในบ่อ ฟาร์มเลี้ยงปลา เมืองฉางซา ประเทศจีน ... ตุลาคม ๒๕๒๓

กระแสบกับแนวคิดความเชื่อเก่าๆ ของคนไทยจำนวนมากซึ่งเชื่อกันว่า การปลูกดอกไม้ นั้นคนระดับล่างๆ ทำไม่ได้เพราะไม่มีเครื่องอำนวยความสะดวกราคาแพงๆ ซึ่งต้องลงทุนสูง และขาดความรู้ในด้านเทคนิคสมัยใหม่ดังเช่นที่ขอบนำมาอ้างกันในลักษณะโฆษณาชวนเชื่อ

ภาพซึ่งมองเห็นในช่วงนั้นถ้ามองที่ดอกไม้จะพบว่า มีกุหลาบ คาร์เนชั่น และอื่นๆ สีสดสวยและมีหลากหลายอยู่ในตลาดซึ่งสร้างขึ้นด้วยรูปแบบที่เรียบง่ายและใช้เป็นศูนย์รวมการจำหน่ายดอกไม้จากสมาชิกในหมู่บ้าน ถ้ามองออกไปนอกชายคาด้านข้างซึ่งมีลานดินกว้างพอสมควรจะพบกับภาพชาวบ้านชนดอกไม้มาเป็นมัดๆ นำมาวางลงบนพื้นตามจุดต่างๆ บ้างก็ลงมือแยกเป็นพวงๆ ตามชนิดและขนาดก่อนที่จะขนเข้าไปวางในตลาด

จากลานดังกล่าวพบว่า มีถนนเชื่อมโยงไปยังหมู่บ้านซึ่งเป็นที่พักของครอบครัวเกษตรกรโดยทำเป็นตึกแถวสองชั้นเรียงเป็นแถวๆ ระหว่างแถวมีถนนพอให้รถบรรทุกขนาคกลางสัญจรไปมาได้สะดวก เมื่อเดินผ่านเข้าไปในหมู่บ้านยังพบกับคนเป็นกลุ่มๆ ส่วนใหญ่เป็นผู้หญิง กำลังขะมักเขม้นทำงานคัดดอกไม้กันบนพื้นดินตามริมถนน และบนพื้นที่มีแนวที่ทางเท้าหน้าบ้าน

หวนกลับมาดูที่บริเวณหน้าตลาดซึ่งมีถนนขอยออกไปสู่ถนนใหญ่ เราได้พบรถเทียมม้าจอดเรียงรายอยู่ริมถนนเพื่อรอรับจ้าง และบ้างก็กำลังลำเลียงดอกไม้ออกมาจากตลาด และยังทราบว่ารถม้าเหล่านี้ใช้งานอเนกประสงค์กระทั่งใช้เป็นพาหนะรับจ้างขนส่งคนเดินทางด้วย

จากประสบการณ์ของผู้เขียนเมื่อสังเกตดูลักษณะของดินที่ในสวน เมื่อนำมาประกอบกับคำตอบซึ่งได้รับจากชาวบ้านทำให้เชื่อได้ว่า “ไม่มีการใช้ปุ๋ยเคมี” แม้อ่านจากสีและลักษณะอันเป็นธรรมชาติของดินก็พบว่า “เนื้อดินมีสีขุ่นดำด้วยอินทรีย์วัตถุ” และในบริเวณใกล้เคียงพบว่ามีการนำเอาเศษพืชมาหมักไว้เป็นกองๆ เพื่อใช้กลับคืนลงสู่พื้นดินโดยตรง บางส่วนนำไปผ่านการย่อยของมูลและเปิดไถแล้วจึงนำมาใช้ และคาดว่าอาจมีส่วนซึ่งผ่านระบบการย่อยโดยคนแล้วรวมอยู่ด้วย แต่ไม่ส่งกลิ่นกระจายเช่นยุคก่อนๆ ทำให้อ่านได้ว่า “น่าจะมีการปรับระบบรวมของการผลิตเชื่อมโยงไปถึงการใช้ประโยชน์ให้รัดกุมยิ่งขึ้น แต่ก็ยังไม่ถึงรากฐานท้องถิ่นอย่างเห็นได้ชัด”

ภาพที่กล่าวแล้วทั้งหมด หากนำมาประกอบกันกับข้อมูลซึ่งพบเห็นมาในช่วงแรกๆ ทำให้มองเห็นค่อนข้างชัดเจนถึงขั้นตอนของการพัฒนาจากอดีตที่ทำให้ปัจจุบันมีความเป็นไปได้ค่อนข้างสูงเริ่มต้นจากครึ่งหนึ่งจนเคยใช้ระบบคอมมูนูป็นฐานการจัดการชุมชนมาก่อนแล้วปรับเปลี่ยนมาเป็นระบบสหกรณ์หมู่บ้าน แต่ระบบเหล่านี้จะได้ผลจริงจึงคงต้องได้ผู้นำที่มีอุดมการณ์ มีความจริงใจและเสียสละ หากมองที่ประเด็นนี้เราจะเห็นได้ว่า โอกาสที่ได้คนที่มีความสมบัติดังกล่าว มีเหตุและผลสืบเนื่องมาจากการเกิดสงครามกลางเมืองจนกระทั่งเงินต้องแยกตัวเองออกเป็นสองฝ่าย และน่าจะมีฝ่ายที่สามซึ่งหนีเอาตัวรอด

หวนกลับมาพิจารณาที่นักวิชาการเกษตรของไทย ส่วนใหญ่ยังไม่เข้าใจเรื่องการจัดการทรัพยากรมนุษย์ว่าเป็นพื้นฐานสำคัญซึ่งนำไปสู่ความสำเร็จหรือความสูญเสีย คงเน้นอยู่กับการปลูกพืชเลี้ยงสัตว์และเทคโนโลยี รวมถึงการขายได้เงินร่ำรวย และมุ่งไปสนับสนุนปัจเจกชนอย่างเห็นได้ชัด โดยที่หารู้ไม่ว่าตนกำลังเป็นส่วนหนึ่งซึ่งร่วมกระแสการเปลี่ยนแปลงที่กำหนดให้สังคมทำลายตัวเองอย่างเห็นได้ชัดเจนยิ่งขึ้นทุกขณะ หรืออาจกล่าวว่าเราเป็นประเทศหนึ่งซึ่งกำลังตามหลังกระแสของจีนไปสู่วิกฤติโดยที่จีนได้ผ่านพ้นไปแล้ว คงเหลืออยู่แต่ประสบการณ์เพื่อนำมาใช้เป็นบทเรียนเพื่อเริ่มต้นใหม่อีกรั้วจักรหนึ่ง

แม้ในเรื่องระบบการผลิตและบริโภคผัก ซึ่งแต่ก่อนเคยบริโภคเฉพาะผักที่สุกแล้ว และนิยมรับประทานขณะที่อาหารในจานยังร้อนจัดเท่านั้น มาถึงช่วงนี้ยังพบว่าตามร้านอาหารมีบางจานซึ่งให้บริการผักสดและดิบด้วย แสดงให้เห็นว่า ภายในระบบนับตั้งแต่การผลิตไปจนถึงบริโภค มีการปรับเปลี่ยนกลไกเพื่อป้องกันเชื้อโรคมิให้เกิดพิษภัยแก่คนผู้บริโภคเกิดขึ้นแล้ว

เมื่อหันมาพิจารณาเรื่องการจราจรในเมืองต่างๆ ทั้งเล็กและใหญ่ เราจะพบกับภาพซึ่งเรียกได้ว่า **“มีการผสมผสานกันอย่างมีชีวิตชีวา”** สำหรับช่วงหนึ่งของการเปลี่ยนแปลงจากอดีตสู่ปัจจุบัน โดยที่อดีตเคยมีเพียงรถจักรยานวิ่งกันแทบเต็มถนน กับรถขนส่งมวลชนจำนวนหนึ่ง มาถึงบัดนี้มีทั้งรถจักรยาน รถยนต์นั่งและรถแท็กซี่ กับรถส่วนงานกึ่งส่วนบุคคลวิ่งร่วมกันในลักษณะถ้อยทีถ้อยอาศัยร่วมกับประสบการณ์ในการใช้รถใช้ถนน จนกระทั่งทำให้บางคนที่ขาดประสบการณ์รู้สึกเสมือนว่ามีการใช้รถใช้ถนนกันอย่างปราศจากกฎระเบียบ ซึ่งคนคิดเองที่ขาดการลู่คิดว่า **“เหตุใดอุบัติเหตุจึงมีไม่มากเท่าที่ควรเกิดขึ้น”** และถ้าเป็นคนมีนิสัยทบทวน อีกทั้งรู้จักเอาใจเขามาใส่ใจเรา น่าจะเห็นเองว่า **“นั่นคือสิ่งซึ่งพัฒนาขึ้นมาอย่างเป็นธรรมชาติบนพื้นฐานตัวเอง”** แทนการยึดติดอยู่เพียงกฎระเบียบแล้วด่วนตัดสินใจตำหนิเขาก่อน

หากหันมาพิจารณาบรรยากาศในบ้านเมืองเราเอง แม้เพียงจากอดีตซึ่งไม่นานนัก แทนที่จะมีปริมาณรถยนต์เพิ่มขึ้นตามเหตุและผลแต่สามารถรักษาระบบการผสมกลมกลืนกันได้ไว้ได้ กลับหันมานิยมรถยนต์จนและทั้งรถจักรยาน จนกระทั่งทำให้คนระดับรองๆ ลงมาต้องได้รับความเดือดร้อนเพราะมีหนี้สินล้นพ้นตัว ลามปามไปถึงภาวะชอราชกูร์บังหลวงและหลอกหลวงสังคมแพร่หลายยิ่งขึ้น แม้มองเพียงพื้นถนนก็พบว่าแทบไม่มีที่ให้รถวิ่งอีกแล้ว ยิ่งเพิ่มทางด่วนและไม่ว่ารถได้ดินหรือรถลอยฟ้า จริงๆ แล้วก็ถือการนำเอาภาษีจากราชกูร์ไปเลี้ยงพื้นฐานด้านเทคโนโลยีซึ่งอยู่ในอุ้งอหิพลงคนต่างชาติ

หวนกลับไปพิจารณาคอนในเมืองจีนโดยเฉพาะด้านที่มีพื้นฐานอยู่ในชนบท ถ้ามองที่ปัจจัยสำคัญในการดำรงชีวิตเริ่มจากอาหารและเครื่องแต่งกายจะพบว่า ปัจจุบันมีอิสระและเป็นตัวของตัวเองอย่างเห็นได้ชัดเจน ผิดกับช่วงซึ่งพบเห็นมาก่อนเมื่อครั้งเปิดประเทศ

ใหม่ๆ เนื่องจากปัจจุบันมีร้านอาหารดีๆ เกิดขึ้นอย่างกว้างขวางแม้ในโรงแรมชั้นหนึ่งส่วนใหญ่ลูกค้าคือคนจีนแทบทั้งนั้น การแต่งกายเท่าที่พบเห็นทั่วๆ ไปนับว่าอยู่ในสภาพที่ดี ดังจะพบเห็นตามท้องถนนซึ่งมีคนแต่งกายชุดสากลชักรัดจรรยา ส่วนสตรีก็มีสีสันหลากหลายหรืออาจกล่าวว่า “ผลจากการพัฒนาเท่าที่เป็นมาแล้วด้านหนึ่งช่วยเสริมสร้างรากฐานท้องถิ่นให้มั่นคงยิ่งขึ้น กับอีกด้านหนึ่งก็มีการกระจายรายได้โดยที่คนส่วนใหญ่ไม่ต้องตกเป็นทาสคนต่างถิ่น”

มาถึงช่วงหลังๆ ซึ่งจีนมีนโยบายส่งเสริมให้ต่างชาติเข้าไปร่วมลงทุนในประเทศ หากมองที่ข้อตกลงสิ่งซึ่งน่าจะถือเป็นหลักสำคัญของความต้องการก็คือ ประสงค์จะให้คนในประเทศในส่วนที่ยังยากจนได้มีงานทำ ในประเด็นนี้ถ้ามองเผินๆ เสมือนนำเอาคนในประเทศไปเป็นทาสต่างชาติ แต่ถ้ามองได้ลึกและมองที่โครงสร้างกับระบบน่าจะเห็นอีกด้านหนึ่ง ในเมื่อมั่นใจว่าคนส่วนใหญ่ได้รับการพัฒนารากฐานให้มั่นคงได้แล้ว คนส่วนน้อยแม้ชีวิตจะต้องตกเป็นทาสก็คงเป็นไปเพียงช่วงหนึ่งเท่านั้น

อนึ่ง ประสพการณ์บนพื้นฐานงานเกษตรของจีนเท่าที่ผ่านระบบเกษตรกรรมทางเลือกมาแล้วอย่างลึกซึ้งแม้บางส่วนซึ่งอพยพเข้ามาสู่แผ่นดินไทยตั้งแต่จีนยังตกอยู่ในสภาพปัญหาซึ่งยากลำบาก เมื่อผ่านมาถึงช่วงนี้ช่วยให้เห็นได้อย่างชัดเจนว่า “บทบาทการเกษตรของสังคมบนพื้นฐานธรรมชาติเช่นนี้ ถือเป็นวัฒนธรรมท้องถิ่นซึ่งมีความหมายลึกซึ้งยิ่งกว่าการมองเพียงแค่ว่าเป็นงานอาชีพ” การรักษารากฐานการเกษตรที่ลึกซึ้งไว้ได้ย่อมมีเหตุมีผลช่วยให้ประเทศสามารถก้าวหน้ามาได้อย่างมั่นคง ไม่ว่าจะมีความเสี่ยงซึ่งอาจทำให้หลายคนรู้สึกว่าการรวยเร็วเกินไปเกิดขึ้นเป็นช่วงๆ

ซึ่งแน่นอนที่สุด การทวนกลับไปฟื้นฟูท้องถิ่นร่วมกระแสกับการฟื้นฟูรากฐานวัฒนธรรมของคนในชาติ รวมถึงการป้องกันอิทธิพลจากวัฒนธรรมท้องถิ่น เพื่อหวังให้สามารถพึ่งพาตนเองได้อย่างลึกซึ้ง ย่อมขัดผลประโยชน์ของประเทศซึ่งเคยเป็นมหาอำนาจโดยปริยาย เราจึงไม่แปลกใจในเมื่อช่วงหลังๆ พบกับความจริงว่า จีนกับประเทศมหาอำนาจกลุ่มเก่ามีความขัดแย้งกันในด้านการค้าเกิดขึ้นเป็นช่วงๆ ซึ่งประเด็นนี้น่าติดตามจับตามองต่อไปเป็นอย่างยิ่ง

สรุปอีกครั้งหนึ่งว่า เท่าที่เวลาผ่านพ้นมาแล้วทวนกลับไปพิจารณาสู่อดีตทำให้รู้สึกว่าการที่จีนต้องปิดประเทศและประกาศตัวเองเป็นคอมมิวนิสต์ หากทำไปเพราะความจำเป็นบังคับโดยที่มีวัตถุประสงค์เพื่อการอยู่รอด ทำให้รู้สึกว่าจะเป็นอย่างไรรู้แล้วน่าจะถือเป็นความจริงบนพื้นฐานการเปลี่ยนแปลงในแต่ละช่วงเท่านั้น ซึ่งชาติใดภาษาใดก็ตามรวมถึงไทยซึ่งปัจจุบันมีบรรยากาศคล้ายกันกับช่วงที่จีนกำลังก้าวเข้าสู่ปัญหาในเมื่อปากก็กำลังใกล้จะหมด คนระดับกลางถึงระดับล่างกำลังเผชิญกับความยากลำบากเพิ่มขึ้น และคนในกลุ่มซึ่งถืออิทธิพลอำนาจตามความเป็นตัวของตัวเองลึกซึ้งยิ่งขึ้น

แต่เราก็คงลอกเลียนแบบจีนไม่ได้ในเมื่อพื้นฐานแต่ละแห่งแต่ละกลุ่มไม่เหมือนกัน คงต้องรอดูต่อไปว่าในที่สุดอะไรจะเกิดขึ้นและปรากฏผลเป็นอย่างไร แม้ในปัจจุบันมีคนกลุ่มหนึ่งเริ่มงานเกษตรทางเลือกไว้ เมื่อมีผลงานปรากฏกว้างขวางมากขึ้น ย่อมมีอีกกลุ่มหนึ่งซึ่งมีอิทธิพลวัดถุมากกว่าก้าวเข้ามาฉกฉวยโอกาสนำไปแสวงประโยชน์ใส่ตน ซึ่งเรื่องเช่นนี้เกิดขึ้นกับทุกเรื่องและเป็นมาแล้วครั้งแล้วครั้งเล่า จนกว่าจะถึงจุดอันเป็นที่สุด

๒๘ พฤษภาคม ๒๕๓๘

กลีบบ้านเราเถาะลูกรัก

(เชื่องโยงมาจากปัญหาเศรษฐกิจ)

“ในช่วงของสถานการณ์เช่นนี้ น่าจะมองเห็นโอกาสดี
สนับสนุนให้กลับคืนสู่ชนบทเพื่อประกอบอาชีพการเกษตรอยู่
กับที่กับทางโดยที่อีกด้านหนึ่งควรให้ความสนใจปรับแนวคิด
และระบบราชการ เพื่อไม่ให้ลือหลอกคนอพยพเข้ามาเป็นทาส
รับใช้คนกรุงและองค์กรข้ามชาติต่อไปอีก แต่กลัมนักคิด
ด้านแรกผลักดันไปสู่ทิศทางเก่า ซึ่งถือเป็นครูสอนสั่งจรรวมให้ผู้
มองเห็นความจริงแล้วมันใจยิ่งขึ้นว่า การพึ่งพาตนเองคือหลัก
อันประเสริฐสุดแล้วของชีวิตโดยช่วยให้มันใจในหลักธรรม
มากขึ้น”

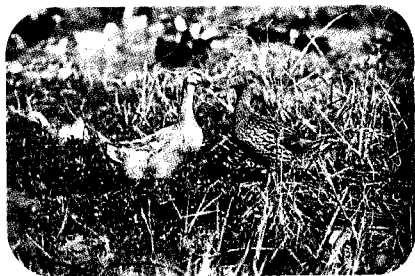
● อยู่บ้านเราแสนสุขใจ
... ธันวาคม ๒๕๑๙

● จังหวัดสุรินทร์ ... กุมภาพันธ์ ๒๕๒๒

● จังหวัดอ่างทอง ... มีนาคม ๒๕๒๑

● จังหวัดสุพรรณบุรี-อ่างทอง
... พฤศจิกายน ๒๕๑๙

● จังหวัดอ่างทอง
... ธันวาคม ๒๕๑๙

“กลับบ้านเราเถอะลูกรัก แต่อย่าลืมคนชละละ”

กลับบ้านเราเถอะลูกรักในดวงใจ - พ่อกับแม่ของเจ้าเฝ้ารอแล้วรอเล่าด้วย
วิญญาณที่ห่วงใยลูกมาโดยตลอดไม่ว่ามันจะนานแค่ไหนเราไม่เคยทอดทิ้ง โดย
เหตุที่เราเกิดร่วมสายเลือดเดียวกัน อีกทั้งตัวเจ้าก็คือสายเลือดของเราโดยแท้ อย่างไรก็ตาม
แม้นอดีตเจ้าจะหลงเชื่อในกลอุบายจากการถูกคนต่างสายเลือดหลอกใช้เป็นเครื่องมือมา
โดยตลอด แม้มืออะไรในครอบครัวซึ่งควรจะรักและห่วงหาพันกันไปขายให้เขาจนแทบไม่
หลงเหลือไว้ถึงรุ่นลูกรุ่นหลาน กระทั่งตัวเจ้าเองซึ่งควรจะรักศักดิ์ศรีของตนก็เอาไปให้เขา
จนแทบจะหมดทั้งเปลือกและเนื้อในด้วยเพียงเพื่อหวังสิ่งซึ่งเขานำมาล่อเท่านั้น อย่างไรก็ตาม
พ่อกับแม่ย่อมนึกถึงคุณธรรมของความเป็นผู้ใหญ่ โดยที่เข้าใจดีว่า ควรให้ลูกหลานเรียนรู้
ด้วยตัวเองจึงรอดดูต่อมาโดยที่เชื่อว่า มีวันใดก็วันหนึ่งคงมีโอกาสพบความจริงทำให้หวน
กลับมาไม่ว่าเร็วหรือช้า แล้วเราคงจะอยู่กันต่อไปอย่างมีความสุข

ในขณะที่สภาวะเศรษฐกิจกำลังทรุดหนัก และหนักมากยิ่งขึ้น มองที่ไรหาก็ถึง
ปัญหาได้ลึกซึ้งพอสมควรก็พบความจริงว่า ยังคงลงไปอีก แม้ภายในสภาพบรรยากาศ
ของสังคมปัจจุบันจะเต็มไปด้วยคำพูดหลอกลวงเช่นผักชีโรยหน้า แต่ผู้ซึ่งมองได้ลึกกว่า
ย่อมรู้เท่าทันจึงไม่ตกเป็นเหยื่อให้จำต้องหลงตามไปจนกระทั่งสูญเสียความเป็นคนลึกซึ่งยัง
ยืนไปอีก

ฉันหันกลับไปมองชนรุ่นลูกรุ่นหลานหลายต่อหลายคน ยิ่งมีฐานะซึ่งยังลืมตาอ้า
ปากไม่ค่อยจะได้ และพบว่าครึ่งหนึ่ง เพื่อนชีวิตของฉันเหล่านี้เคยปลุกข้าวปลุกผักและ
เลี้ยงสัตว์หาปลามาให้เราได้กินจากหยาดเหงื่อแรงใจและร่างกายจากเขา และเราเองก็มี
แรงเลี้ยงเขาได้โดยไม่ต้องมีหนี้สิน

หลังจากนั้นมา ภาพความจริงก็ค่อยๆ ปรากฏชัด และชัดเจนยิ่งขึ้นว่า ลูกหลานของ
เราซึ่งอยู่ในระดับล่างและทุ้มเทาทำงานเสมือนแบกเอาการดำรงชีวิตของเราไว้บนบ่า แต่
กลับถูกคนในกลุ่มเราเองเล่นไม่ซื่อ โดยรู้เห็นเป็นใจกับชนต่างถิ่น นำเอาอิทธิพลวัตถุเข้ามา
ครอบงำทำลาย อีกทั้งใช้กลยุทธ์ทั้งหลอกลวงทั้งล่อให้จำต้องตกเป็นเครื่องมือจนกระทั่งทั้งไร
ทั้งนาออกไปรับใช้พวกเขา แทนที่จะรู้สำนึกถึงบุญคุณและมีความจริงใจที่จะพัฒนาให้เจริญ
เติบโตขึ้นมาบนพื้นฐานความเป็นคน โดยที่มีความฉลาดและเฉลียวรู้ทันคนอื่น

แม้ว่าตัวฉันจะเกิดในกรุงเทพฯ หากนับชาติตระกูลก็คงมีหลายคนรู้ลึกกว่า ชีวิตคน
คนนั้นมาจากผู้ดีซึ่งมีบรรพบุรุษทำงานอยู่ในรั้วในวังมาแล้วอย่างน้อยสามชั่วคน แต่ตนกลับ
รู้สึกเบื่อบรรยากาศในเมืองหลวงมาแต่เล็กแต่น้อย ในช่วงถัดมา ประสบการณ์ชีวิตซึ่งเกิด
จากการรกร้างในระดับพื้นดินมาโดยตลอด ได้สอนให้ฉันมองเห็นสิ่งต่างๆ ทั้งสองด้าน
ชัดเจนยิ่งขึ้น จึงทำให้รู้ว่าการที่ตนสนใจบรรยากาศธรรมชาติมากกว่าในกรุง คงจะมีผลมา
หากความรู้สึกในตัวเองร่วมกับการมีโอกาสสัมผัสแบบอย่างจากพ่อซึ่งชัดเจนมาโดยตลอด

ดังนั้นพอสบโอกาสก็มุ่งออกไปใช้ชีวิตในชนบทแม้ใครจะเอาอะไรมาล่อให้อยู่ใน

เมืองก็ไม่ฟังทั้งนั้น ฉันจึงเป็นคนหนึ่งซึ่งมีโชคดี เพราะได้พบความจริงว่า เพื่อนของตนเอง แทบจะทั้งหมดในกลุ่มที่อยู่ด้วยกัน แม้ชนรุ่นลูกรุ่นหลานเท่าที่มีโอกาสสัมผัส มักสะท้อนความคิดทำให้รู้สึกว่ามีเป้าหมายชีวิตอยู่ในเมืองแทบทั้งนั้น ถึงกับบางคนพูดระบายความรู้สึกออกมาตรงๆ ว่า “ถึงเป็นนก กูก็จะไม่ขอบินกลับมาอีก”

“ขณะนั้นฉันฟังแล้วมองเห็นภาพอะไรคงไม่มีใครทราบ เพราะคิดว่ายังไม่ถึงเวลาที่ จะพูดออกมา”

แม้ในช่วงนั้น ป่ายังมีสภาพที่ค่อนข้างเชียวขี้เสีมีอนยาอายุวัฒนะซึ่งซุบจิตใจฉันให้มีชีวิตชีวามากขึ้นอย่างไม่อาจระบายออกมาเพียงด้วยคำพูดไม่ว่ายามไหน เริ่มตั้งแต่รุ่งอรุณ ยามสาย บ่าย เย็น กระทั่งช่วงค่ำคืน มันสอนให้รู้ถึงการเปลี่ยนแปลงอันเป็นสัจธรรมที่ลึกซึ้ง อีกทั้งมองเห็นว่าแต่ละช่วงย่อมมีทุกสิ่งทุกอย่างซึ่งเป็นองค์ประกอบอยู่ภายในจิตวิญญาณของมันเองอย่างอิสระ

นอกจากป่าอันเขียวชอุ่ม ร่วมกับปูยเมมตัดแสงตะวันส่งด้วยกระแสลม ทำให้มีการแปรเปลี่ยนรูปลักษณะเรื่อยไปอย่างมีชีวิตชีวา จนทำให้ฉันเกิดจินตนาการและแสดงออกมาเป็นเพลงและบทประพันธ์ **“ขมไพร”** แล้ว ยังสังเกตเห็นบรรดาเพื่อนร่วมโลกโดยที่ตนไม่มีกรอบอยู่ในความรู้สึก และเฝ้าดูเขาเหล่านั้นทำไร้อาณา บ้างก็ปลุกผักกานาชนิดอย่างมีความสุขเนื่องจากยังมีความเชื่อมั่นในตัวเองค่อนข้างชัดเจน

ดินยังมีสภาพที่สมบูรณ์อยู่มากทีเดียว ทำให้คนเหล่านั้นไม่ค่อยจะพูดถึงเรื่องราวของปุ๋ยอิงปุ๋ยวิทยาศาสตร์ซึ่งคนต่างถิ่นคิดค้นขึ้นมาก่อน หลังจากนั้นลาดดูจะมีหลายคนเริ่มกระปรีกระเปร่าที่จะใช้พื้นดินซึ่งในช่วงฤดูฝนมีน้ำท่วมเพื่อปลูกพืชผลที่มีอายุไม่นานนัก เพราะคงจะรู้ว่าตรงนั้นมีอาหารต้นไม้ซึ่งมาตามธรรมชาติ ทำให้ **“ฤดูกาลมีความหมายลึกซึ้งยิ่งขึ้นในหัวใจของแต่ละคน”**

ฉันคงนำมาสรุปในช่วงนั้นได้ว่า ทุกสิ่งทุกอย่างยังคงมีการสานกระแสถึงกับบนพื้นฐานธรรมชาติให้เห็นได้ชัดเจนพอสมควร ในสายตาและความคิดของผู้ซึ่งอยู่อย่างมีสติ ซึ่งสนใจพิจารณาทุกสิ่งทุกอย่างและนำมาคิดค้นหาเหตุผล แต่ก็เริ่มเห็นแววจากความคิดของบรรดาเพื่อนๆ รวมทั้งชนรุ่นลูกหลานแล้วว่า มีเป้าหมายชีวิตที่มุ่งความสนใจไปที่ไหน

ภาพที่เห็นชัดยิ่งขึ้นเรื่อยๆ ล้วนมุ่งออกจากตัวเอง แล้วผลซึ่งพบจากการปฏิบัติเป็นความจริงติดตามมาก็คือกระแสที่มุ่งเข้าเมืองกรุง เพื่อหวังสิ่งซึ่งแต่ละคนคิดว่าคือโชคล้นประเสริฐ อันได้แก่ทรัพย์สินเงินทอง เกียรติยศและชื่อเสียง ความมีหน้ามีตาที่ได้รับจากคำสรรเสริญและยกยอปอปั้น ไม่ว่าตนจะต้องตกเป็นทาสรับใช้ใครได้ทั้งนั้นและถนนเส้นนี้เองก็มีสะพานข้ามน้ำข้ามทะเลซึ่งอีกด้านหนึ่งสร้างไว้อรบออยู่แล้ว ล้วนคือความเห่อเหิมเป็นสิ่งที่สอนสัจธรรมให้ฉันรู้ว่า **“เพราะมีความเห่อเหิมจึงขาดความเฉลียวใจในกลอุบายเหล่านั้น”**

ฉันเฝ้าดูเพื่อนร่วมแผ่นดินและบรรดาลูกหลานซึ่งตนหวังมานานแล้วว่า เขาทั้ง

หลายน่าจะสืบทอดมรดกซึ่งชนรุ่นปู่ย่าตาทวดได้มอบไว้ให้ร่วมกันสร้างสรรค์สืบทอดต่อไปสู่นาคต แต่ภาพที่พบเห็นเป็นความจริงกลับมีทิศทางไปในด้านตรงข้าม ครั้นหวนกลับไปมองที่ไร่นาจ้างที่เคยเป็นที่รักและหวงแหนเพื่อฝากชีวิตตัวเองรวมถึงชนรุ่นหลังก็ยิ่งใจหายเนื่องจากลูกหลานของแต่ละคนซึ่งเป็นความหวังของพ่อกับแม่รวมทั้งเครือญาติ ละทิ้งถิ่นฐานบ้านช่องไปแสวงหาสิ่งอื่น

อย่างไรก็ตาม เท้าที่ชีวิตฉันเองผ่านพ้นมาแล้วโดยไม่เคยลืมอดีตซึ่งเข้าไปนอนอยู่ในกันบึ้งของหัวใจ จากเสียงของปู่ย่าตายายซึ่งยังคงก้องอยู่ในหูเรื่อยมาว่า **“ฉันเตือนแกแล้วไม่ฟัง - จะไปไหนก็ไปเถอะ แล้วก็ต้องหวนกลับมาอีก”**

มาถึงบัดนี้ทำให้เอาคำพูดดังกล่าวมาตีความได้อย่างลึกซึ้งทำให้เข้าใจความหมายว่า พ่อแม่ปู่ย่าตายายเรียนรู้ต่อไปอีกว่า **“บรรดาเพื่อนๆ และลูกหลานเหล่านั้น เขาไปทำอะไรกัน”** ในที่สุดภาพมันก็ค่อยๆ ปรากฏชัดยิ่งขึ้นเรื่อยๆ ว่า จุดสุดท้ายอยู่ที่ดินแดนซึ่งชนต่างสายเลือดและความคิดมีอิทธิพลลงรากฝังลึกอยู่แล้วโดยอ้างว่าต้องการไปหาความรู้ใส่ตัวเพื่อกลับมาช่วยบ้านเมือง หลายคนตะเกียกตะกายขึ้นไปจนถึงระดับสูงสุดก่อนที่จะหวนกลับบ้าน มีบางรายพูดค่อนข้างชัดเจนมากเสมือนสารภาพความจริงว่า **“ต้องการไปชุบตัว”**

พอหวนกลับบ้านก็พบว่า บรรดาเพื่อนๆ ฉันหลายต่อหลายคนและดูเหมือนจะเป็นส่วนใหญ่ แสดงความชื่นชมยินดีโดยที่ไม่รู้ว่าสิ่งซึ่งเข้าไปแฝงอยู่ข้างในและนำติดกลับบ้านมาด้วยนั้นมันคืออะไร หากมองเห็นความจริงย่อมพบเองว่า มันมีอิทธิพลอยู่เหนือรากฐานความคิดลูกหลานของเราเอง ซึ่งปากว่าจะกลับมาช่วยพัฒนาท้องถิ่นอันเป็นมาตุภูมิและปิตุภูมิของตนแต่คิดครึ่งใดส่วนใหญ่ส่งผลสนองประโยชน์แก่ชนต่างถิ่นต่างสายเลือดให้เห็นได้ยิ่งเรื่องใดมีความลึกซึ้งด้วย จึงทำให้ **“ทรัพย์สินในดินสินในน้ำ”** ซึ่งควรถือว่าเป็นสมบัติอันล้ำค่าของแผ่นดินตัวเอง จำต้องถูกถ่ายเทไปสนองประโยชน์ชนต่างถิ่นหรืออาจกล่าวได้ว่า **“สนองผลผลิตที่”**

ในที่สุด ภาพความจริงก็ปรากฏชัดยิ่งขึ้นเป็นลำดับว่า ปากก็หมดเร็วขึ้น น้ำก็สูญหายไปจากที่ทางของมันมากขึ้น อากาศก็เบ็นพิษเพิ่มขึ้น สภาพลมฟ้าอากาศก็แปรวนแปรอย่างจับทิศทางให้เตรียมตัวเตรียมใจมากยิ่งขึ้นเรื่อยๆ

อิทธิพลซึ่งแต่ก่อนเคยเกิดจากชนต่างสายเลือดก็ได้รับการถ่ายทอดมาอยู่ในรากฐานลูกหลานเราเองและมีผลทำลายปิตุภูมิรวมทั้งผลงานซึ่งบรรพบุรุษของเราเองได้มุ่งมั่นสั่งสมไว้ให้แก่ผืนแผ่นดิน อีกทั้งลูกหลานมาถึงรุ่นลูกหลานเหลนซึ่งเกิดที่หลังและหวังพึ่ง แต่จำต้องตกเป็นเหยื่อทำให้หลายคน ไปติดอยู่ในอิทธิพลโรงงานผลิตวัตถุซึ่งชนรุ่นพี่รุ่นพ่อของเขาทั้งหลายไปนำเข้ามาเอง โดยที่ภายใต้สิ่งเหล่านี้ทำให้ว่ามีเลือดที่เปี่ยมพันด้วยอุดมการณ์จริงไม่

แผ่นดินและบ้านนั้นสำคัญไฉน

ถ้าจะให้ตอบคำถามดังกล่าวขบอกว่า คือสัจธรรมซึ่งอยู่ในชีวิตของแต่ละคนอย่างครบถ้วนแล้ว หากใครพบได้เองย่อมรู้ได้จริง ถ้าจะให้บอกก็คงลงได้ไม่ลึกซึ่งถึงแก่น ยิ่งผู้ซึ่งตกลงไปวนเวียนอยู่ในกระแสเท่าที่ได้กล่าวมาแล้วคงไม่อาจเข้าใจได้ ส่วนผู้ซึ่งรับได้ย่อมหมายความว่า ตนมีสัจธรรมอยู่แล้ว

แต่ละคนหาใช่มีแต่ร่างกายไม่ หากมีวิญญาณซึ่งผูกพันอยู่กับสิ่งซึ่งทำหน้าที่รองรับการเกิดและดำเนินชีวิตตัวเองเป็นธรรมชาติ ดังนั้นชีวิตคนซึ่งถูกวัตถุครอบงำย่อมมีผลทำลายจิตวิญญาณโดยที่ได้รับการปรับเปลี่ยนมาอยู่ในสภาพเช่นเดียวกันกับเครื่องจักรกลโดยที่มีอิทธิพลเหนือกว่าสามารถกำหนดให้ทำอะไรได้ตามแต่ตนจะพึงปรารถนา หรืออีกนัยหนึ่งอาจกล่าวว่า “อิทธิพลวัตถุมีผลทำลายความเป็นคน” หากทุกอย่างมุ่งไปสู่ทิศทางเดียวให้ปรากฏชัดเจนยิ่งขึ้น

- บ้านเราก็ไผ่จะลื่นไถ่ไม่ดอก หากไม่คิดอยากได้ของคนอื่น
จนเกินเหตุและผล ... สุราษฎร์ธานี กรกฎาคม ๒๕๑๘

บุคคลผู้มีความรักความซื่อสัตย์ต่อแผ่นดินและบ้าน ย่อมอ่านถึงสัจธรรมได้ว่ามีความรักความซื่อสัตย์ต่อตนเองและมีรากฐานความคิดที่เปิดกว้าง ช่วยให้มองเห็นสัจธรรมของสรรพสิ่งต่างๆ ได้อย่างลึกซึ้ง จึงมีลักษณะมองการณ์กว้างและไกลอย่างเป็นธรรมชาติ “บุคคลผู้รู้และเข้าถึงธรรม จึงคาดการณ์ต่างๆ ได้อย่างถูกต้อง อีกทั้งมีความเข้าใจด้วยตนเอง ยิ่งเป็นชนรุ่นลูกหลานจึงไม่มีการถือสา หากมองเห็นโอกาสที่ดีกว่าในอนาคตจึงพร้อมที่จะให้อภัยในความผิดพลาดได้เสมอ”

เมตตากรมจึงถือว่าเป็นสิ่งสำคัญที่สุดสำหรับบุคคลผู้เป็นผู้ใหญ่ออย่างแท้จริง และเมตตากรมย่อมมีความจริงใจเป็นพื้นฐานสำคัญที่สุด โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ผู้ซึ่งเติบโตขึ้นเป็นผู้ใหญ่ คุณพ่อและแม่ โดยปราศจากกรอบส่วนตัวซึ่งเข้าไปแฝงเป็นเงื่อนไขอยู่ในรากฐาน

บุคคลผู้มีรากฐานหยั่งลงลึกซึ่งถึงแผ่นดินและบ้านตนเอง หรืออาจกล่าวได้ว่า มีแผ่นดินและบ้านอยู่ในหัวใจย่อมอ่านได้จากภาพสะท้อนซึ่งมีธรรมชาติที่ให้ความรักความสนใจลงสัมผัสกับพื้นดินและเพื่อนมนุษย์ในระดับล่างอย่างมีความสุขไม่ว่าตนจะเติบโตขึ้นสูงถึงระดับไหนแม้ใครอื่นจะมองว่าเป็นภาพของความเหินห่าง เพราะสมาธิได้มุ่งที่สภาพกายตนเอง และจริงๆ แล้วถ้าสมาธิมุ่งที่ร่างกายตัวเองย่อมไม่ถือว่าเป็นสมาธิ หากหมายถึงความเห็นแก่ตัว จึงทำให้สิ่งซึ่งแสดงออกขาดความคงทนอยู่ได้

บุคคลผู้ปฏิบัติได้ชัดเจนย่อมอ่านความจริงได้ว่า มีแนวความคิดที่ใช้แก้ไขปัญหาย่อยรากลงถึงความจริง ย่อมสามารถพิจารณาแก้ไขปัญหาดังๆ อย่างได้ผลสมตามเป้าหมายดังที่ตนรุ่นก่อนเคยกล่าวไว้ว่า “ขอให้รากฐานความคิดถึงพื้นดินเป็นพอ”

ในปัจจุบัน สิ่งซึ่งสารภาพความจริงว่า เราไม่อาจแก้ไขปัญหาดังๆ อย่างได้ผลจริงจึงโดยเฉพาะปัญหาเศรษฐกิจหากฝากความหวังไว้กับกลุ่มบุคคลซึ่งอยู่ด้านบน เนื่องจากภาพสะท้อนที่สารภาพความจริงซึ่งมองเห็นได้ในขณะนี้ มีคำตอบอยู่ในตัวเองแล้ว

เราจะพบกับสังขธรรมว่า คนจำนวนมากซึ่งเกิดบนผืนแผ่นดินนี้ หลังจากชีวิตเติบโตยิ่งขึ้นไม่อาจจะเป็นวิญญูและระดับการศึกษาซึ่งเป็นผลจากการจัดการ รวมทั้งภาวะการเติบโตในด้านทรัพย์สินและตำแหน่งหน้าที่การงานมักมีแนวโน้มชวนให้อ่านได้ว่า ภายในส่วนลึกของจิตวิญญูแล้มความสำคัญของพื้นดินอันควรถือว่าเป็นถิ่นเกิดของชีวิตตัวเอง

เมื่อหันมามองที่ส่วนประกอบ มักพบกับบ้านหลังใหญ่เกินเหตุเกินผล อีกทั้งรถยนต์ราคาแพงแข่งกันโนเช็งแม้อาจลงสู่พื้นดินก็ต่อเมื่อต้องการประโยชน์จากคนระดับล่าง โดยที่ขาดจิตวิญญูแล้งจิตความเสมอต้นเสมอปลายหรือมีความเป็นธรรมชาติ

อิทธิพลจากคนกลุ่มดังกล่าว ทำให้ลูกหลานทั้งหลายจำต้องหลงใหลกับเครื่องมือซึ่งนำมาหลอกล่อให้รากฐานจิตใจซึ่งควรมีอิสระที่จะพัฒนาตนเองขึ้นมาอย่างสมศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ จำต้องมุ่งไปสู่ความเป็นทาสรับใช้ กลุ่มคนในเมืองซึ่งมีธรรมชาติที่รับใช้ชนต่างสายเลือดอยู่แล้ว โดยที่ไปนำเอาอิทธิพลจากต่างชาติเข้ามาลงบนผืนแผ่นดิน ซึ่งแต่ละคนมีส่วนร่วมกันรักษาให้ทุกสิ่งอยู่ได้อย่างอิสระเพื่อชนรุ่นหลัง

เท่านั้นยังไม่เพียงพอ มีอีกด้านหนึ่งซึ่งส่งคนไปขายแรงงานบนแผ่นดินชนต่างชาติโดยตรง ซึ่งแน่นอนที่สุดถ้าเข้าใจสังขธรรมชีวิตซึ่งมีเหตุมีผลผูกพันอยู่กับท้องถิ่นย่อมพบคำตอบได้เองว่า “โดยทั่วๆ ไปแล้ว ไม่มีชนชาติไหน ที่จะจริงใจกับคนต่างถิ่นมากไปกว่าคนที่เกิดและอยู่ร่วมแผ่นดินเดียวกันกับตน โดยเฉพาะมีสายเลือดเดียวกันเป็นธรรมชาติ”

ฉันได้กลายเป็นครูสอนให้เห็นัจธรรม

ในช่วงปี พ.ศ. ๒๕๙๐ ซึ่งขณะนั้นฉันเองมีอายุเพียง ๒๕ ปี หลังเรียนจบจากมหาวิทยาลัยแล้วก็ตัดสินใจออกไปทำงานในถิ่นซึ่งมีสภาพยังห่างความเจริญในด้านวัตถุ แต่ในด้านธรรมชาติดังคงเห็นได้ชัดเจนถึงความสมบูรณ์พร้อมพอสมควร อีกทั้งยังเป็นถิ่นซึ่งอยู่กลางดงกล้วยไม้พันธุ์ธรรมชาติ

ณ จุดนั้นเอง เมื่อหันกลับไปมองที่ชีวิตคนในกรุงยิ่งในกรุงเทพฯ ทำให้พบความจริงซึ่งรู้สึกท้อแท้ที่จะลงมือทำเพื่อพิสูจน์อะไรบางอย่างจากรากฐานความรู้สึกของตน

ภาพแรกที่พบเห็นทำให้เกิดคำถามขึ้นในใจว่า “ทั้งๆ ที่บ้านเราคือแหล่งกำเนิดของกล้วยไม้พันธุ์ธรรมชาติแต่เหตุใดคนในกรุงจึงไม่เหลียวแลอีกทั้งถูกกว่าเป็นของต่ำ ผู้กล้วยไม้ซึ่งสั่งมาจากเมืองนอกไม่ได้ และมีการแสดงออกว่าเป็นของสูง ถ้าใครมีไว้จะได้รับการยกย่องกันเป็นพิเศษ” ถึงกับบางครั้งหลุดปากออกมาจากคนกลุ่มนี้ว่า “นี่คือต้นไม้จากเมืองนอกเสียวนะ”

เพราะความอยากรู้อยากเห็นที่ชัดเจนมาก มีส่วนนำตัวเองออกไปเที่ยวได้ชุดค้นหาความจริงจากแทบทุกแห่งหน จนในที่สุดก็พบว่ามิชชันนารีคนหนึ่งซึ่งอยู่กลางดงกล้วยไม้ในท้องถื่นจ้างชาวบ้านออกไปไล่เก็บกล้วยไม้หลายชนิดจากป่า ส่งไปให้คนในกรุงเทพฯ ซึ่งส่งไปขายให้ชนต่างชาติเพียงราคาต้นละไม่กี่บาท ทำให้กล้วยไม้ท้องถิ่นแม้เคยอยู่ในป่ากลับมีโอกาสไปเที่ยวเมืองนอกโดยได้รับทุนการเดินทางซึ่งคิดเฉลี่ยแล้วต้นละไม่กี่บาทก็สดวกหากนำมาเปรียบเทียบกับผลประโยชน์ซึ่งชนต่างชาติได้รับในภายหลัง สำหรับคนไทยซึ่งอยู่ร่วมแผ่นดินเดียวกันกับกล้วยไม้ซึ่งเปรียบเสมือนเป็นลูกหลานตัวเอง โดยที่ถูกละเลยไว้ให้รากฐานขาดความเข้มแข็งถึงระดับหนึ่ง แม้เห็นเงินเพียงเล็กน้อยก็คงทนไม่ไหว แล้วก็มีคนชาติเดียวกันแต่อยู่ในด้านมีอำนาจออกมาไล่พิฆาตกันเอง

ภาพดังกล่าวแล้ว ผุดขึ้นมาในหัวใจหลังจากค้นพบความจริงว่า กล้วยไม้นอกซึ่งมีผู้สั่งเข้ามาขายให้แก่กลุ่มผู้ที่มีเงินด้วยราคาแพงลิบลွ้นั้น จริงๆ แล้ว หลายชนิดก็คือผลสำเร็จรูปซึ่งผลิตมาจากพันธุ์ธรรมชาติที่เกิดขึ้นบนผืนแผ่นดินซึ่งเราทุกคนร่วมกันเป็นเจ้าของนั่นเอง

ในช่วงนั้น ฉันใช้เวลาว่างจากงานประจำอย่างมีความสุขอยู่กับทั้งสองด้าน ด้านหนึ่งมุ่งมั่นศึกษาหาความรู้จากกล้วยไม้พื้นบ้านจากสภาพซึ่งแทบจะมีแต่มือเปล่าๆ แต่ก็เชื่อว่าตนมีจิตวิญญานและสมอง อีกทั้งมีร่างกายอย่างผสมกลมกลืนกันไปเป็นธรรมชาติ เพราะถ้าคิดจะหาความรู้จากตำราหรือคนขึ้นเนาะก็แทบมองไม่เห็น แม้เงินทองในมือก็ยังมีเพียงเงินเดือนจากช่วงเริ่มเข้าทำงานเพียงไม่กี่บาท ซึ่งนับเป็นสิ่งดี โดยที่มีโอกาสพิสูจน์ให้ตัวเองเห็นัจธรรมชัดเจนยิ่งขึ้น

นอกจากนั้น อีกด้านหนึ่งฉันให้ความสนใจปะปะกับคนที่เกี่ยวข้องกับกล้วยไม้ แม้ผู้
ซึ่งเก็บรวบรวมกล้วยไม้ป่าส่งไปขายคนกรุงเทพฯ เพื่อส่งต่อไปเมืองนอก ฉันก็สนใจไปคุย
ด้วยเป็นช่วงๆ ตามแต่โอกาสจะอำนวยให้ เพื่อค้นหาความจริงลึกซึ้งยิ่งขึ้น เพราะรู้สึกว่าเป็น
ด้านส่วนตัวแล้ว คนเราเกิดมาเมื่อมีโอกาสรู้จักกันก็ควรสร้างความดีไว้แก่กัน
ส่วนเรื่องของส่วนรวมหากไม่เห็นด้วยก็น่าจะมีศิลปะที่จะปฏิบัติโดยไม่ให้คนอื่นรู้สึกเดือด
ร้อนเกินเหตุ

ลูกหลานที่รักทุกคนเธออาจสงสัยว่าเหตุผลจริงๆ นั้นอยู่ที่ไหนและมีอะไรเป็นเครื่องวัด
ฉันขออนุญาตกล่าวกับเธอว่า ก่อนอื่นควรยอมรับความจริงว่า “คนเราอยู่ด้วยกัน ถ้าเรา
รู้จักเคารพและทำดีกับเขาอย่างจริงใจ โดยไม่คิดปลิ้นปล้อนหลอกลวง เขาย่อมเคารพและ
ทำดีต่อเรา ถือเป็นธรรมชาติของมนุษย์” กับอีกสิ่งหนึ่งถ้าเราสนใจค้นหาเหตุและผลที่ตน
เองก่อนอื่น สิ่งซึ่งนำไปปฏิบัติย่อมอยู่กับเหตุและผลด้วย

ลูกหลานที่รักทุกคน ระหว่างนั้นฉันเริ่มลงมือปฏิบัติจากรากฐานแนวคิดความเชื่อ
ในสังขารซึ่งมีอยู่ในตนเองอย่างแน่วแน่เรื่อยมา ทำให้กระแสดังกล่าวย่อมแพร่กระจายออกไป
ด้วยตัวของมันเองอย่างเป็นธรรมชาติ แล้วในที่สุดตัวเองก็ได้ครูซึ่งถือว่ามีความค่าขึ้นมากอีก
คนหนึ่ง กล่าวคือกลุ่มบุคคลผู้ซึ่งรับใช้ผลประโยชน์ของคนต่างถิ่นโดยที่เปื้อนฝ่ายลี้ภัยกล้วยไม้
จากเมืองนอกเข้ามาขายเผยแพร่ว่าแก่คนท้องถิ่นเริ่มสร้างกระแสใส่ร้ายป้ายสีด้วยรูปแบบต่างๆ
อีกทั้งมีการรวมตัวกันเหนียวแน่นมากขึ้นแม้ฉันเองจะได้ยินได้ฟังคำกล่าวให้ร้ายอย่างชัดเจน
แต่ก็ไม่ถือสาหาความกับใคร โดยที่คิดว่าสิ่งเหล่านี้น่าจะเป็นภาพหลอกเท่านั้น ส่วนเป้า
หมายจริงคือสิ่งซึ่งฉันมองมาแต่แรก จึงมุ่งมั่นรักษาเอาไว้ให้ชัดเจนอยู่เสมอโดยไม่ยอมให้
สิ่งอื่นใดมากลบกลบเลื่อนไปได้แม้แต่น้อย

“ระหว่างนั้น ขณะใดที่ฉันมองกล้วยไม้พันธุ์ธรรมชาติซึ่งเกิดร่วมท้องถิ่นกับชีวิตเรา
จากวิญญาน ทำให้รู้สึกซึ่งใจอยู่ในส่วนลึก ถ้าใครหยั่งรู้ใจฉันได้คงได้ยินเสียงดังก้องออก
มาอย่างเป็นธรรมชาติว่า “กลับบ้านเราเถาะลูกรัก ทำไมเจ้าต้องไปรับใช้คนอื่นทั้งๆ ที่ตัว
เองก็มีแผ่นดินอยู่อย่างน่าภูมิใจ อีกทั้งมีพ่อแม่พี่น้อง เครือญาติทั้งหลายสืบทอดกันมาเป็น
เวลานานแสนนานแล้ว”

ฉันลงมือทำอย่างมุ่งมั่นโดยที่ตนได้ยินเสียงเตือนและย้ำจากหัวใจตัวเองดังอยู่เสมอ
มันทำให้มองเห็นคุณค่าจากรากฐานชัดเจนยิ่งขึ้นเป็นลำดับ โดยที่สังขารจากอีกด้านหนึ่ง
ซึ่งเกิดปัญหามากขึ้นชนิดหรืออาจกล่าวว่าทุกทิศทางซึ่งเป็นประโยชน์อย่างยิ่ง เนื่องจากช่วย
ให้ฉันสามารถเชื่อมโยงไปรู้ความจริงได้ทุกอย่าง โดยเฉพาะอย่างยิ่งสิ่งซึ่งน่าจะถือว่าสำคัญ
ที่สุดคือ “ช่วยให้รู้ความจริงจากคนทุกรูปแบบอย่างลึกซึ้ง”

แถมยังทำให้ฉันมองเห็นสังขารอีกสิ่งหนึ่งซึ่งบอกตัวเองว่า “หากเจ้าหยุดทำงาน
ตัวเจ้าเองนั้นแหละจะสูญเสียโอกาสในการเรียนรู้ซึ่งธรรมชาติได้มอบมาให้กับชีวิต

ตัวเองแล้ว”

แม้ว่าหลังจากช่วงนั้นมาแล้ว ผลงานจะทำให้กลัวๆ ไม่พ้นรัฐธรรมนูญชาติของท้องถิ่น หวนกลับมาปรับใช้คนทั้งหลายภายในชุมชนท้องถิ่นของเราเอง กับอีกด้านหนึ่งก็ช่วยให้ตัวฉันมีโอกาสเรียนรู้สัจธรรมจากเพื่อนร่วมแผ่นดินเล็กซึ่งยิ่งขึ้น แต่เรื่องราวก็ยังไม่ว่าจบสิ้นแค่นั้น เพราะปัญหาต่างๆ ซึ่งสะท้อนกลับออกมาอย่างต่อเนื่องบอกให้รู้ว่าเพื่อนฉันส่วนใหญ่หาได้นำมาใช้ประโยชน์จากความรักที่แท้จริงไม่ แต่เป็นเพราะเห็นแก่เงินมากกว่า

ซึ่งปัญหาที่พบได้จากทุกเรื่อง ทำให้ฉันสานความสนใจต่อไปยังเรื่องราวต่างๆ ซึ่งอยู่ในวิถีชีวิตประจำวันอย่างทั่วถึง จึงทราบได้ว่า “ไม่ว่าใครสนใจจับงานเรื่องอะไรก็ตาม ถ้าให้ความสำคัญแก่คนเหนือกว่าสิ่งนั้น และทุ่มเททำงานอย่างมั่นคงแน่วแน่เพื่อประโยชน์สุขของทุกคน ย่อมเชื่อมโยงความรู้ถึงได้ทุกเรื่อง ไม่ว่าเรื่องวัฒนธรรมและการศึกษา สังคม การเมือง กระทั่งเรื่องราวของเศรษฐกิจซึ่งเป็นปลายสุด อีกทั้งยังรู้ความจริงว่าถ้าเราแต่ละคนยึดติดอยู่ตรงปลายย่อมทำให้สังคมมีการปรับเปลี่ยนตัวเองจากปัญหาซึ่งหวนกลับมาให้บทเรียนอย่างรุนแรงจนถึงที่สุดแล้ว”

หลังจากการทำงานค่อยๆ กว้างออกไปเรื่อยๆ โดยที่เชื่อมโยงไปถึงสิ่งอื่นเรื่องอื่น ฉันก็มีโชคติดอีกเพราะมีเพื่อนร่วมแผ่นดินรวมถึงลูกหลานส่วนใหญ่มองด้วยความรู้สึกว่า “ฉันออกไปทำนอกเรื่อง” บ้างก็ถามว่า “ฉันยังทำเรื่องกลัวไม่อยู่หรือเปล่า” ทำให้มองเห็นภาพจากด้านในของเธอทั้งหลายว่า “กำลังตกอยู่ในสภาพอย่างไร และกำลังคิดอะไรอยู่”

เสียงดังกล่าวน่าเหมือนบอกความจริงให้รู้ ว่า วิถีทางซึ่งหลายคนกำลังมุ่งไปนั้น มีอะไรเป็นเป้าหมาย มันทำให้ฉันสนใจติดตามค้นหาความจริงอย่างไม่รู้จักความเหน็ดเหนื่อย เมื่อยล้าแม้แต่น้อย เนื่องจากเห็นว่า ณ จุดนี้เองที่ทำให้รู้สึกได้ถึงคุณค่าของครูเหล่านี้เพิ่มขึ้นเป็นลำดับ ในที่สุดก็มาถึงจุดซึ่งมองเห็นสัจธรรมอีกด้านหนึ่งชัดเจนยิ่งขึ้น เมื่อมีโอกาสครั้งใดมักกล่าวว่า “ฉันได้เพื่อนมนุษย์เป็นครูอันประเสริฐสุด ยิ่งชนรุ่นหลังและผู้ซึ่งชีวิตยังคงอยู่กับพื้นดิน รวมถึงผู้ซึ่งมีโอกาสเติบโตขึ้นมาแล้วแต่ก็ยังไม่รู้สำนึกถึงความสำคัญของพื้นดินอย่างเด่นชัดด้วย”

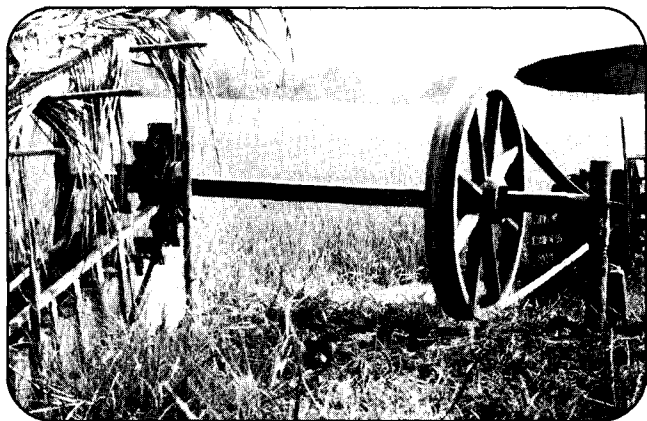
อย่างไรก็ตาม หากว่าตนจะจริงจังหรือมองเห็นผู้ซึ่งเติบโตขึ้นมาแล้ว ขาดหลุดจากพื้นดินไม่ ในเมื่อฉันเองก็ต้องเรียนรู้จากรอบด้านเพื่อความสมบูรณ์ยิ่งขึ้นภายในองค์ความรู้ซึ่งหวังว่า น่าจะนำไปสู่จุดครบถ้วนเป็นหนึ่งเดียวกันได้ในที่สุด จึงเห็นว่าบนพื้นฐานส่วนตัวเราควรเคารพกันด้วยเหตุและผล แทนที่จะคิดร้ายต่อกันและลอบทำร้ายกันเองซึ่งเห็นว่ามันน่าจะเป็นมงคลแก่ตัวเองเลย หากกลับเป็นผลเสียเนื่องจาก “ตนเป็นผู้ทำลายตัวเองด้วยตนเอง”

ฉันรู้สึกว่าคุณมีโชคดีอีกครั้งหนึ่งในขณะที่ภาวะเศรษฐกิจทรุดหนักมากขึ้น

หลังจากที่ฉันเฝ้าดูเพื่อนๆ ร่วมแผ่นดินและลูกหลานทั้งหลาย ละทิ้งบ้านช่องซึ่งเคยเป็นที่อยู่อาศัยและให้ความอบอุ่นทางใจ ออกไปแสวงหาเหยื่อซึ่งมีคนต่างถิ่นนำมาล่อจนยึดติดกันงอมแงม อีกทั้งหลายคนซึ่งขึ้นไปอยู่ที่สูงยังหวนลงมาทำลายสิ่งอันทรงคุณค่าของท้องถิ่นจนกระทั่งกลายเป็นนิสัยอย่างฝังใจยาก ลูกหลานมาถึงการทำลายคุณค่าชีวิตลูกหลานร่วมแผ่นดินของตัวเอง อีกทั้งยังวกกลับมาถึงลูกหลานส่วนตัวเพราะความรู้เท่าไม่ถึงการณ์

อย่างไรก็ตาม ขณะที่เฝ้ามองเพื่อนรวมทั้งบรรดาลูกหลานซึ่งไหลเข้าเมืองกันอย่างต่อเนื่อง อีกทั้งรวดเร็วยิ่งขึ้น แม้กลุ่มคนที่ขึ้นไปอยู่ด้านบนซึ่งตกลงไปในกระแสและจมดิ่งลงไปจนแทบมองไม่เห็นอะไรจะใช้วิธีนำเอาอิทธิพลซึ่งเข้ามาครองเมืองอยู่แล้วในรูปโรงงานสารพัดชนิดออกมาไว้ในท้องถิ่น กลับมองเห็นภาพเสมือน ตามพิฆาตกันจนถึงบ้านและเรือนสวนไร่นากันเลยทีเดียว

ได้กล่าวมาแล้วว่า “บรรดาเพื่อนและลูกหลานร่วมแผ่นดินทุกคนคือพื้นฐานพลังทางเศรษฐกิจอย่างเห็นได้ชัดสำหรับผู้ซึ่งมองเห็นสัจธรรมได้ชัดเจนพอสมควร” ดังนั้นภาพซึ่งสะท้อนออกมาให้เห็นเป็นความจริงว่า มีคนระดับล่างหลงใหลวิ่งขึ้นไปหวังที่จะเกาะระดับบน และกลุ่มคนระดับบนซึ่งจิตสำนึกทางพื้นดินขึ้นไปเรื่อยๆ ย่อมขาดความจริงใจที่จะมองด้วยความรู้สึกซึ่ง “เห็นคนเป็นคน” คงเหลือแต่เจตนาที่จะใช้เป็นทาสแรงงานมากกว่า

- ระหัดวิดน้ำ แม้จะมาถึงช่วงกลางๆ ของยุคสมัย แต่ก็ยังมีเงาของพื้นดินให้เห็นได้บ้าง ... บางเลน นครปฐม สิงหาคม ๒๕๒๔

ถือได้ว่าเป็นบุญอย่างหนึ่งโดยเหตุที่ฉันยังพอจะรู้จักตนเองอยู่บ้างไม่มากนักน้อย
แม้ว่าด้านหนึ่งจะสนใจเฝ้าดูบรรดาเพื่อนร่วมแผ่นดินและลูกหลานหลังไหลเข้าเมือง และ
พบว่าบ้างก็เข้าไปเป็นลูกจ้างตามโรงงาน บ้างก็ต่อไปเป็นทาสแรงงานถึงแผ่นดินคนต่างถิ่น
บ้างก็ไปมั่วสุมยาเสพติดจนกระทั่งไปถึงขั้นเป็นอาชญากร แต่ตนเองก็ไม่ได้นั่งดูตายเป็นจะนำ
ตัวลงไปทำงานสัมผัสกับพื้นดินเพื่อรักษารากฐานสัจธรรมเอาไว้ให้มั่นคงอยู่ได้ ไม่เช่นนั้น
แล้วไม่วันใดก็วันหนึ่งอาจตกลงไปอยู่ในกระแสได้ไม่ยาก

“จากประสบการณ์ชีวิตของตัวเองได้ทำให้ฉันเชื่อหลักธรรมชาติดอย่างชัดเจน โดยที่
รู้ว่าตนไม่ได้ยอดเยี่ยมในโลก รวมทั้งทุกสิ่งหาได้เป็นไปเช่นภาพที่พบเห็นทั้งหมด” จึงเชื่อ
ว่าภาพซึ่งตนเห็นย่อมมีเพื่อนๆ ส่วนหนึ่งมองเห็นได้ และน่าจะมิบางคนสามารถเห็นได้ลึก
ซึ้งกว่าฉันด้วยแต่ผู้ที่เห็นจริงแล้วย่อมเข้าใจถึงจึงมองด้วยความรู้สึกเมตตามากกว่ามุ่งจับผิด
จากอีกมุมหนึ่งฉันมักใช้เวลาว่างนั่งเขียนบทความซึ่งแทรกไว้ด้วยแง่คิด ที่มุ่งสู่สัจธรรมเป็น
เป้าหมาย โดยจับจากเรื่องราวต่างๆ ซึ่งอยู่ในชีวิตประจำวัน ดังเช่นที่ผู้ใหญ่บางคนเคย
กล่าวชี้แนะลูกหลานว่า “จงเริ่มต้นจากสิ่งซึ่งอยู่ใกล้ตัวเองไปก่อน” ซึ่งจริงๆ แล้วก็คือการ
ฝึกฝนตัวเองให้พร้อมอยู่เสมออย่างไม่ประมาท

หลังจากปัญหาเศรษฐกิจตั้งเครียดมากขึ้น ซึ่งแน่นอนที่สุด “ชีวิตคนซึ่งอยู่ในกรุง
ย่อมได้รับผลกระทบรุนแรงมากกว่า” วันหนึ่งมีคนถามฉันว่า “ขณะนี้ปัญหาเศรษฐกิจรัดตัว
มากขึ้นจนแทบจะไปไม่รอด จึงคิดหันมาปลูกผักสวนครัวไว้เองภายในบ้านโดยไม่ต้องไป
จับจ่ายใช้เงินที่ไหน จึงขอถามว่าจะปลูกอะไรดี ?” ตนจึงตอบไปว่า “อะไรก็ได้ที่อยู่ใกล้ๆ
ตัวและต้องการใช้ในชีวิตประจำวัน” เช่นโหระพา กระเพรา พริก มะเขือ และผักพื้นบ้าน
นอกจากไม่ต้องไปหาซื้อแล้วยังไม่ต้องห่วงสารพิษด้วย ยิ่งปลูกกับมือตัวเองย่อมมีความ
ภูมิใจและเป็นแบบอย่างให้ลูกหลานรักบ้านมากขึ้น

ถัดมาอีกช่วงหนึ่งฉันได้ทราบว่า มีการปลดคนงานซึ่งทำงานอยู่ในโรงงาน รวมทั้ง
บริษัทห้างร้านออกเป็นเรือนพันเรือนหมื่น หากจะว่าส่งสารก็ส่งสาร หากจะว่าดีก็ดีใจด้วย
เพราะลูกหลานเหล่านี้ เติบโตออกจากสิ่งซึ่งเคยเป็นพื้นฐานจริงของชีวิตตัวเองมาแล้วอย่าง
ไม่มีใครจะรั้งไว้อยู่ แทนที่จะฝากรากฐานไว้กับพ่อแม่ซึ่งเป็นผู้ให้กำเนิดสายเลือดแท้ๆ ของ
ตัวเอง กลับนำชีวิตไปฝากไว้กับคนอื่นเสมือน “คนเดินหลงทางโดยที่เชื่อว่า นี่คือนิเวศที่
ถูกต้องสำหรับพวกฉัน และหันมามองบรรพบุรุษด้วยความรู้สึกดูถูกอยู่ในใจอีกด้วย”

ใคร่ขออนุญาตอัญเชิญพระราชนิพนธ์ของในหลวงรัชกาลที่ ๖ มาเสนอให้พิจารณา
โดยที่คิดว่าน่าจะให้สติได้บ้างไม่มากนักน้อย สำหรับสถานการณ์ในปัจจุบัน

ใครมาเป็นเจ้าเข้าครอง
เคี้ยวเชืงเย็นค่ากราไป
เขาจะเห็นแก่หน้าค่าซื้อ
ไหนจะต้องเหน้อยยากลำบากกาย

คงจะต้องบังคับขับไล่
ตามวิสัยเชิงเช่นผู้เป็นนาย
จะนับถือพงศ์พันธุ์นั้นอย่าหมาย
ไหนจะอายุทั่วทั้งโลกา

สังกรรมซึ่งพบได้ในขณะนี้ก็คือ เมื่อภาวะเศรษฐกิจมาถึงจุดซึ่งเขาจะต้องสูญเสียผลประโยชน์ สิ่งซึ่งสะท้อนความจริงออกมาปรากฏชัดก็คือ “มีข้ออ้างต่างๆ นานาที่จะต้องปฏิบัติในลักษณะซึ่งคนแต่ก่อนเรียกกันว่า - ตัดหางปลอยวัด” มีเสียงสะท้อนออกมาทำให้ทราบได้ว่า “หลายคนมุ่งกลับบ้านไปเริ่มต้นทำเกษตรใหม่”

ภาพรวมทั้งหมดมันสอนให้ฉันมีโอกาสเรียนรู้และเชื่อมั่นในสังกรรมชัดเจนยิ่งขึ้นกว่าเก่า และคิดรำพึงอยู่ในใจว่า “กลับบ้านเราเกิดลูกรัก พ่อและแม่รวมทั้งญาติพี่น้องดังตารอเจ้ามานานแล้ว ด้วยความเชื่อมั่นในสังกรรม ทำให้หวังว่าสักวันหนึ่งไม่ว่าเร็วหรือช้า เจ้าจะต้องหวนกลับมาสู่บรรยากาศของแผ่นดินผืนนี้ด้วยความรู้สึกว่า มันคือสมบัติของเจ้าเองอย่างแน่นอน และคงจะได้รับบทเรียนอันล้ำลึกด้วยคุณค่ากลับมาด้วย”

ธรรมจักรเป็นครูชีวิตที่สอนสังกรรมอย่างสำคัญ

ลูกหลานที่รักทุกคน ถ้าเจ้ายังคงรำลึกได้ถึงคุณค่าของแผ่นดินซึ่งเป็นมาตาปิตุภูมิของตนเอง และได้ยินเสียงลือที่ส่งผ่านกระแสธรรมชาตของจิตวิญญาณน่าจะรู้ได้ว่า “แต่ละคนล้วนทำหน้าที่เป็นพื้นฐานพลังทางเศรษฐกิจอย่างเท่าเทียมกันทั้งสิ้น ยิ่งชีวิตซึ่งอยู่ในระดับพื้นดินรวมทั้งที่เกิดตามมาจากภายหลังน่าจะได้รับความสำคัญมากกว่า โดยเฉพาะอย่างยิ่งเป็นด้านซึ่งทำหน้าที่รองรับชีวิตของทุกคนตั้งแต่ระดับบนลงมา รวมทั้งเป็นอนาคตด้วย”

หากมองเห็นประเด็นนี้ได้ถึงความจริงย่อมรู้เองว่า การที่เจ้าแต่ละคนให้ความสนใจรักษาความเป็นตัวของตัวเองไว้อย่างมั่นคง ร่วมกับผู้ที่ใหญ่ซึ่งมีความเป็นผู้ใหญ่โดยให้ออกาสลูกหลานรวมทั้งผู้ซึ่งชีวิตอยู่ในระดับรองลงมาถึงระดับล่าง มีโอกาสเรียนรู้อย่างอิสระจากการปฏิบัติงานโดยไม่ฉกฉวยโอกาสใช้อำนาจบังคับหรือนำเอาวัตถุมาล่อหลอกถึงที่บ้านจนไม่อาจควบคุมสติได้ เจ้าคงไม่ต้องวิ่งออกไปเที่ยวได้หาสิ่งซึ่งมีรากฐานอยู่นอกตัวนอกใจ และยังคงไปถึงต่างถิ่น แถมยังลากจูงกันไปมากขึ้น เพราะใจตกเป็นเหยื่อ จนกระทั่งนำตัวเองเข้าไปอยู่ท่ามกลางกลุ่มคนที่ขาดความจริงใจโดยไม่รู้สึกตัว

ดังนั้น จากผลดังกล่าวจึงทำให้เศรษฐกิจจำต้องทรุดหนักยิ่งขึ้น เนื่องจากพื้นฐานซึ่งเป็นของเราทุกคนเกิดช่องว่างกว้างขึ้นเรื่อยๆ โดยเหตุที่คนในสวนนี้หนีหายไปปรับใช้ผลประโยชน์ของคนอื่น ในที่สุดโครงสร้างที่แท้จริงย่อมมาถึงจุดซึ่งทนอยู่ยากยิ่งขึ้น ดังนั้นพอ

มีอิทธิพลภายนอกซึ่งขาดความจริงใจเข้ามากระทบย้อมทำให้ทุกสิ่งซึ่งเคยสานถึงกันจำเป็นต้องพังในที่สุด ทำให้คนระดับรองลงมาจนถึงระดับล่างจำต้องบาดเจ็บล้มตายเป็นธรรมดา

“บรรดาเพื่อน ๆ และลูกหลานฉันทุกคนซึ่งพอจะรู้สึกได้แล้ว” เธอคงจะจดจำเข้าไปในส่วนลึกของหัวใจและถือเป็นบทเรียนครั้งสำคัญอีกช่วงหนึ่ง โดยสังขรณ์ คนในระดับล่างๆ รวมทั้งผู้ซึ่งมุ่งมั่นทำงานโดยไม่ใช้อิทธิพลและแสงประโยชน์ส่วนตัวจนยอมรู้สึกตัวได้ก่อนเป็นธรรมดา

แม้ส่วนซึ่งอยู่สูงขึ้นไปอีกทั้งมีโอกาสเหนือคนอื่นจะไม่แสดงให้เห็นว่าตนรู้สึกได้ถึงความจริง จึงยังคงมีแนวคิดในการแก้ไขปัญหามุ่งไปยังเงินและวัตถุโดยถือคนต่างสายเลือดเป็นเป้าหมายต่อไปอีกอย่างหยุดได้ยาก ทำให้ฉันคิดว่าเธอโชคดีมากที่ไม่จมลงไปมากกว่านี้ อีกทั้งยังหวนกลับมาสู่อ้อมอกของมาตาปิตุภูมิของแต่ละคน

ฉันไม่ขอกล่าวว่า ผืนแผ่นดินซึ่งเปรียบเสมือนพ่อแม่ที่แท้จริงของเธอทั้งหลายพูดไม่ได้ แต่กลับคิดว่า **“กำลังพูดภาษาซึ่งสื่อถึงรากฐานจิตใจโดยไม่ต้องใช้ปาก”** และคงรู้สึกอบอุ่นโดยที่ลูกหลานเริ่มหวนกลับมาพร้อมด้วยบทเรียนซึ่งหาได้ยาก แม้เธออาจต้องมาเริ่มต้นชีวิตใหม่ดังที่หลายคนกล่าวว่า **“เริ่มจากศูนย์”** แต่สิ่งสำคัญกว่านั้นจะได้แก่ **“ความหวังที่ชัดเจนของชีวิต”** แม้จะต้องจับจอบจับเสียมฟันดินจากมือเปล่า ฉันเคยได้ยินคนแต่ก่อนพูดเป็นสังขรณ์ผากไว้ว่า **“การพรวนดินคือปัยของคนจน”** ซึ่งจริงๆ แล้วคงไม่เพียงคนจนเท่านั้น ถ้าเข้าใจได้ลึกซึ้ง

พ่อแม่ของเธอก็คงจะได้ฟังพาอาศัย โดยที่หวังได้ว่า ลูกหลานซึ่งได้รับบทเรียนมาแล้วคงจะช่วยอุ้มชูชีวิต ซึ่งในอดีตความมีชีวิตชีวาและความชุ่มฉ่ำภายในเนื้อหาได้ถูกทำลายไปเพราะสารเคมีซึ่งชนต่างถิ่นนำเข้ามาดมเมามากยิ่งทั้งยังปล้นเอาทรัพย์สินอันมีค่าซึ่งเก็บสะสมมาเป็นเวลานาน ผ่านผลผลิตอันเกิดจากน้ำพักน้ำแรงของเธอทั้งหลายโดยที่คนถิ่นเดียวกันซึ่งอยู่ระดับบนๆ เป็นเครื่องมือ

แม้คนด้านบนจะยังคงเป็นไปตามกระแสอีกทั้งมีข้ออ้างต่างๆ นานาประการ หากเข้าใจได้คงถือเป็นธรรมชาติจึงไม่ถือสาและไม่ควรนำมาติดใจอะไรให้มันเกินเหตุและผลส่วนตัวเธอเองซิ ประสบการณ์ครั้งนี้น่าจะสอนให้รู้ว่า **“การพึ่งพาตนเองอยู่บนรากฐานของการรู้เหตุรู้ผล และลงมือปฏิบัติจากตัวเองซึ่งธรรมชาติได้มอบมาให้แล้วอย่างดีที่สุด”** คือหลักธรรมซึ่งฉันเชื่อมั่นว่าสามารถแก้ปัญหาได้ทุกเรื่อง โดยที่เชื่อว่า **“ไม่มีใครฟันหลักธรรมไปได้แม้แต่คนเดียว”** จึงขอให้เธอทั้งหลายซึ่งได้รับบทเรียนแล้วและรู้ความจริงแล้ว จงใช้อิทธิพลนี้อย่างมีเหตุผลด้วยเถิด **“แล้วจะรู้ถึงคุณค่าของวิกฤตการณ์เศรษฐกิจเหนือความเลวร้าย”**

“ฉันไม่คิดว่าจะต้องสอนให้เธออดทนทำ” หากเธอรู้จักสำรวจตัวเองว่า **“สิ่งซึ่งกำลังจะทำนั้นเกิดจากความจริงใจหรือเปล่า”** ถ้าเห็นคำตอบ ณ จุดนี้ได้ชัดเจน การลงมือ

ทำย่อมมีความสุข แม้อาจเกิดปัญหาหนักแค่ไหนกลับเห็นเป็นเรื่องธรรมดา จึงไม่ท้อถอย
คงมีแต่การกอบโกยความรู้อันมีคุณค่าไว้ให้มีผลสืบต่อไปได้เรื่อยๆ

หลังจากกล่าวมาถึงจุดนี้คงสรุปได้ว่า การที่เรหวนกลับมาอยู่ภายในอ้อมอก
แผ่นดินเกิดของตัวเองประสบการณ์ที่ผ่านมาจะช่วยให้เกิดจิตใต้สำนึก ซึ่งมองเห็น
คุณค่าของผืนแผ่นดินอันมีแต่ละคนร่วมกันเป็นเจ้าของด้วยความรู้สึกรับผิดชอบลึกซึ้งกว่าเก่า
แม้ใครจะมาแนะนำให้ปลูกพืชชนิดนั้นชนิดนี้ซึ่งจะมีตลาด และใส่ปุ๋ยชนิดนั้นชนิดนี้ซึ่งดินไม่
จะงาม ผลผลิตจะสูงและจะขายได้ ขอให้หวนกลับไปพิจารณาอดีตว่า ไม่เพราะกระแส
เหล่านี้หรือที่ทำให้ตนเคยตกเป็นเหยื่อมาแล้วในอดีต จนต้องมีหนี้สินล้นพ้นตัว แล้วใน
ที่สุดก็ถูกลากเข้าเมืองเพื่อนำไปฆ่าทิ้ง ทำให้หวนกลับมาคิดถึงความอบอุ่นที่บ้านซึ่งมีพ่อ
แม่สอนให้เรียนรู้ความจริงของชีวิตอย่างลึกซึ้งโดยไม่ต้องเจ็บช้ำน้ำใจ

ฉันขอให้เรทุกคนที่เห็นจริงแล้วและรู้แล้ว จงมุ่งมั่นรักษาตนเองให้มั่นคงอยู่กับ
เหตุและผล และแน่วแน่อยู่กับความซื่อสัตย์ต่อตนเองตลอดไปโดยไม่ประมาท เพื่อจะได้มี
โอกาสพบสิ่งอันเป็นมงคลแก่ชีวิตอนาคตยิ่งๆ ขึ้นไป ส่วนคนด้านบนถ้าดีก็ดีกว่าตัวเอง
ถ้าไม่ดีก็คงไม่มีใครจะไปช่วยอะไรได้ เราต่างหากซึ่งอยู่ด้านล่างถ้าทำดีซึ่งร้อยจิตใจเข้า
หากันอย่างเป็นธรรมชาติ หากกว้างขวางยิ่งขึ้นเรื่อยๆ ย่อมช่วยให้ทุกสิ่งทุกอย่าง
เปลี่ยนแปลงไปสู่ทิศทางที่ดีขึ้นด้วยตัวของมันเอง อีกทั้งมีโอกาสเติบโตขึ้นไปสู่ด้านบนเป็น
จักรรรรมด้วย

๑๘ กันยายน ๒๕๔๐

ข้อเสนอแนะในการคิดแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจ

หลายคนคงยอมรับความจริงว่า ปัญหาเศรษฐกิจเป็นเรื่องใหญ่ที่ส่งผลกระทบต่อทุก
คนภายในสังคม ซึ่งใช้ชีวิตอย่างมีเหตุผลตลอดมาโดยไม่คิดเบียดเบียนคนอื่น ส่วนผู้ที่มุ่ง
กอบโกยทรัพย์สินเงินทองเอาไว้มากมายอย่างไม่ละเว้นก็ยังคงใช้โอกาสแสดงละครหลอก
หลวงคนอื่นเพื่อหวังให้ตนอยู่ต่อไปแม้เพียงวันหนึ่งๆ และคิดกอบโกยเรื่อยไปอย่างไม่อาจ
หยุดได้ ซึ่งถือเป็นธรรมชาติของคน จนกระทั่งในที่สุดย่อมถึงจุดหนึ่งซึ่งต้องใช้ความเจ็บ
ปวดเป็นครู และอาจได้รับความรู้โดยการแลกด้วยชีวิตตัวเอง

มาถึงขณะนี้ หากยังพอมีสติย่อมสามารถหวนกลับไปพิจารณาถึงอดีตความเป็นมา
ของตัวเองและพบว่า เรามีความประมาทมาโดยตลอด จึงตกลงไปอยู่ในวังวนวัฏจักรของ
รูปวัตถุซึ่งมีคนจากอีกด้านหนึ่งนำมาโฆษณาหาผลประโยชน์ จนทำให้แต่ละคนห่างจากราก
ฐานจริงของตนเองมากขึ้นทั้งในด้านความคิดและการนำไปปฏิบัติ จนกระทั่งหวนกลับมา

แก้ไขได้ยากยิ่งขึ้น เพราะรากฐานปัญหาเศรษฐกิจที่แท้จริง อยู่ที่คนไทยขาดการหยั่งรู้คุณค่าพื้นดินของตัวเอง

ดังนั้น “พื้นดินและบ้าน” ซึ่งเคยใช้แรงใจแรงกาย ลื้อดอ่อมทุกอย่างเพื่อให้ได้ไว้รองรับชีวิตตนและครอบครัวจึงถูกละเลยความสำคัญในด้านจิตใจ หากมุ่งไปแสวงหาความสำราญจากภายนอก นับตั้งแต่การออกไปแสวงหาอาหารอร่อยๆ กินจากนอกบ้าน ทำให้ร้านอาหารเกิดขึ้นเหมือนดอกเห็ด ซึ่งล้วนเป็นรูรั่วทางเศรษฐกิจ

อนึ่ง ยามว่างจากงานประจำแทนที่จะสนใจอยู่บ้านปลูกต้นไม้เพื่อหวังสร้างบรรยากาศภายในบ้านให้ลูกๆ หลานๆ ซึมซับเข้าไปไว้ในจิตวิญญาณ แม้กระทั่งปลูกผักสวนครัวเพื่อนำมาใช้ภายในครอบครัวโดยไม่จำเป็นต้องเอาเงินทองไปจับจ่ายให้คนอื่น กลับหันไปนิยมหาซื้อสินค้าสำเร็จรูปตามศูนย์การค้า โดยอ้างเหตุผลว่า “สมัยนี้จะทำเช่นนั้นไม่ได้แล้ว” บ้างก็กล่าวว่า “สะดวกดีเป็นไหนๆ”

เพราะเหตุที่ขาดการรู้เท่าทันว่า “ยุคสมัยคือเงื่อนไขคนจากอีกด้านหนึ่ง นำมาใช้เป็นเครื่องมือล่าเหยื่อผลประโยชน์แห่งตนและพรรคพวก” ดังนั้นการกล่าวอ้างว่า “ไม่มีเวลา” ก็คือคำสารภาพความจริงให้รู้ได้ว่า “เราตกอยู่ในสภาพซึ่งถูกคนอื่นหลอกอย่างได้ผลมาโดยตลอด” เนื่องจากขาดรากฐานที่มั่นคงแข็งแรงจึงสามารถพึ่งตนเองอยู่กับเหตุและผล

- มะพร้าว - ซึ่งทุกส่วนแทรกอยู่ในวิถีชีวิตไทยอย่างเห็นได้ชัด แต่ปัจจุบันก็พบว่าส่วนหนึ่งต้องขนมาจากต่างถิ่น

ดังจะพบว่า มีพ่อแม่หลายต่อหลายคน จูงมือลูกไปเข้าศูนย์การค้าตั้งแต่วัยยังเล็กจนกลายเป็นเหยื่อผลประโยชน์ของคนอื่นอย่างกว้างขวาง และไม่เพียงเท่านั้นพอเติบโตขึ้นมาถึงระดับหนึ่งก็สละมือพ่อแม่มุ่งไปด้วยตัวเองซึ่งเส้นทางสายนี้ มีโอกาสนำไปถึงการช่อกุศลกระทำผิดศีลธรรมได้ทุกรูปแบบ

แทนที่แต่ละคนจะมั่นคงอยู่กับการรู้คุณค่าของบ้านและครอบครัวและมุ่งมั่นทำงานทุกอย่างเพื่อหวังให้ลูกหลานรวมถึงเยาวชนคนรุ่นหลังถือเป็นแบบอย่างโดยเชื่อมั่นในสังขธรรมว่า “ธรรมชาติได้มอบการปฏิบัติมาให้เพื่อใช้เป็นสื่อสร้างสรรค์สิ่งที่ดีงามให้ลูกหลานและชนรุ่นหลังมีโอกาสซึมซับเข้าไปไว้ในรากฐานความรู้สึก โดยไม่ต้องไปใช้

อำนาจและปากบังคับ” หากเชื่อว่าแม้วันนี้ยังออกไปเที่ยวที่ไหนต่อไหน เนื่องจากยังเรียนรู้จากประสบการณ์น้อยกว่าเราวันหนึ่งข้างหน้า น่าจะหวนกลับมาไม่เร็วก็ช้า ทั้งนี้และทั้งนั้นย่อมขึ้นอยู่กับรากฐานของแต่ละคนที่ไม่เหมือนกัน

หากใครคิดว่า ตนทำอยู่คนเดียวย่อมเป็นไปไม่ได้ ความคิดดังกล่าวเกิดจาก “ความเห็นแก่ตัวของผู้ใหญ่เอง” ดังนั้นถ้าสามารถลดลงไปได้บ้างน่าจะพบความจริงว่า “คนเดียวหาไม่มีใครเดียวไม่” เนื่องจากธรรมชาติของสังคม “ย่อมมีคนเดียวหลายคน” แม้ไม่เคยรู้จักกันเป็นส่วนตัว ย่อมมีกระแสส่านถึงกันได้เองในที่สุด สิ่งสำคัญจึงน่าจะเริ่มจากการถามตัวเองว่า “เรามุ่งทำดีที่สุดหรือเปล่า หรือว่าจะทำก็ต่อเมื่ออยากได้อะไร แม้กระทั่งอยากเห็นผล”

“บุคคลผู้สนใจเรียนรู้ความจริงและเชื่อมั่นในสังขธรรมเท่านั้น ที่เป็ความหวังของสังคมในสถานการณ์เช่นทุกวันนี้” เรามักได้ยินหลายคนกล่าวว่า “คนทั่วไปกำลังตกอยู่ในสภาพอดอยากมากขึ้น” หากนำความจริงดังกล่าวมาพิจารณาอย่างรู้เหตุรู้ผล น่าจะรู้สึกว่าเป็นเรื่องไม่ยากที่จะคิดแก้ไขปัญหาดังกล่าวได้ถึงรากฐาน ทั้งนี้และทั้งนั้นปัญหาดังกล่าวเกิดจาก “เส้นผมเส้นเดียวซึ่งถูกปล่อยไว้ให้บังงูเขาได้ทั้งลูก” โดยเฉพาะผู้ซึ่งตกอยู่ในสภาพมองตัวเองไม่เห็นยอมไม่สามารถเห็นสิ่งที่อยู่ใกล้ตาที่สุด

ถ้าเห็นได้ยอมรู้ว่า ความอดอยากเป็นสิ่งแก้ไขได้ไม่ยากหากรู้สังขธรรมว่า “ถ้าละความอยากได้ยอมไม่อด”

ปัญหาเศรษฐกิจเป็นเรื่องอยู่ที่ส่วนปลายสุดของโครงสร้างชีวิตและสังคม ดังนั้นการคิดแก้ไขให้ได้ผลจริงจึงต้องมีสติ ช่วยให้หวนกลับมามองที่เรื่องเล็ก แต่สำคัญที่สุดเพราะอยู่ภายในรากฐาน ซึ่งสังขธรรมก็ได้ชี้ไว้แล้วอย่างชัดเจนว่า “คนเดียวย่อมอยู่ในสภาพที่ไม่โดดเดี่ยว เนื่องจากความจริงปรากฏชัดว่า คนเดียวในสังคมนี้มีหลายสิบล้านคนแล้ว” ไม่ว่าเริ่มต้นขึ้น ณ จุดใดและนำไปปฏิบัติโดยไม่ลืมความสำคัญของเพื่อนมนุษย์ ย่อมเกิดกระแสที่ช่วยแก้ไขปัญหากว้างขวางออกไปอย่างเป็นธรรมชาติ

เมื่อไม่กี่วันที่ผ่านมา มีสุภาพสตรีคนหนึ่งซึ่งแม้ไม่เคยรู้จักกันเป็นส่วนตัวมาก่อน โทรศัพท์มาถามว่า “ขณะนี้ภาวะเศรษฐกิจได้ทำให้ดิฉันรู้สึกหนักมากขึ้น จึงคิดจะปลูกผักสวนครัวไว้รับประทานเอง ควรจะปลูกอะไรดี?” คำถามดังกล่าวเสมือนเป็นครู ซึ่งธรรมชาติได้มอบมาให้จากมุมหนึ่ง เนื่องจากสะกิดใจให้คิดและมองเห็นภาพทางออกได้ลึกซึ้งยิ่งขึ้น แม้จะเป็นเพียงเสียงเดียว แต่เชื่อว่า ถ้ามองในด้านคุณค่าจะพบว่า เสียงเดียวหรือหลายเสียงก็ช่วยให้ได้รับประโยชน์เท่ากัน

มันทำให้ตนหวนกลับไปมองเห็นภาพความจริงในอดีตซึ่งเข้าไปแฝงอยู่ในจิตวิญญาณนานแล้ว ซึ่งในช่วงนั้นพบว่าคนทั่วไปมีหนี้สินน้อยมาก และยังสามารถรักษาความอุดมสมบูรณ์ของธรรมชาติเอาไว้ได้โดยไม่มีการกอบโกยมาใช้งานแทบไม่เหลือเช่นปัจจุบัน

หันกลับมามองสภาพแวดล้อมภายในเมืองก็ยิ่งรู้สึกว่ามันดีอยู่โดยที่ไม่รู้จักว่า เครื่องปรับอากาศเป็นอย่างไรด้วยซ้ำ

เมื่อกาลเวลาผ่านไปมาถึงช่วงหนึ่ง ก็มีคนต่างถิ่นนำเครื่องปรับอากาศซึ่งคิดออกแบบและผลิตจากด้านของเขาามาเผยแพร่ ซึ่งจริงๆ แล้วก็นำมาขายหาเงินจากเราจึงมีการเปลี่ยนรูปแบบและโฆษณามอมเมาโดยใช้สื่อซึ่งเป็นผลจากแรงงานคนท้องถิ่นเองด้วย ในช่วงเริ่มแรกยังมีคนไทยหลายคนคิดยับยั้งซังใจ แทนที่จะพบกับความจริงในช่วงหลังๆ อย่างชัดเจน เช่นที่มักกล่าวกันว่า “เมืองไทยนั้น ชาติไหนมีอะไรก็ส่งมาเถอะ ขายได้ไม่อันทั้งนั้น” กับอีกด้านหนึ่งในช่วงนั้นเองยังพบว่า มีคนต่างถิ่นเอาเงินมาหาซื้อสินแร่และพันธุ์ไม้พันธุ์สัตว์ป่าซึ่งเกิดบนผืนแผ่นดินเราเพื่อนำกลับไปพัฒนาและสร้างประโยชน์ทางเศรษฐกิจแก่เขาด้วย

ทำให้นึกถึงความบทหนึ่งซึ่งจารึกไว้ในสมัย “พ่อขุนรามคำแหง” ที่ว่า “ใครใครค้าข้าข้า ใครใครค้าม้า” ซึ่งในช่วงนั้นคงจะมุ่งเป้าหมายมายังคนท้องถิ่นโดยมีพื้นฐานความหมายอยู่ที่ “อิสรภาพของประชาชน” แต่มาถึงช่วงปัจจุบันกลับพบความจริงว่า ในด้านปฏิบัติความหมายดังกล่าวกลับไปอยู่ที่ชนต่างชาติซึ่งเข้ามาค้าขายกันอย่างอิสระแม้กระทั่งการเข้าเมือง คนจากประเทศมหาอำนาจทางเศรษฐกิจยังเข้ามาได้อย่างสบายหลายๆ วันโดยไม่ต้องให้วีซ่า แต่คนไทยจะไปประเทศเขาแม้สองสามวันก็ต้องถูกเขาเข้มงวดกวดขันมาก

จึงมีคำถามเกิดขึ้นในใจว่า “ใครหรือคนกลุ่มไหนนำอิสรภาพของคนท้องถิ่น ไปมอบให้ชนต่างชาติ และมอบให้เพราะเหตุผลกลใด” ถ้านำไปคิดค้นหาเหตุและผลได้ย่อมพบความจริงว่า ผลจากการกระทำ ได้ทำให้เกิดระบบทำลายเศรษฐกิจ จนกระทั่งเปลี่ยนแปลงมาถึงช่วงซึ่งวิกฤตหนักและยังจะหนักยิ่งขึ้นไปอีกจนอาจเกิดภาวะสับสนจนไม่อาจทำให้สังคมส่วนกันเป็นรูปร่างให้เห็นชัดว่า “นี่คือเมืองไทย” ต่อไปได้อีก

อย่างไรก็ตาม หากใครสักคนซึ่งเชื่อว่าคงไม่มีเพียงคนเดียวอย่างโดดเดี่ยวสามารถค้นพบความจริงได้ด้วยตนเองจากการใช้บทเรียนชีวิตเป็นครูสอนย่อมหมายความว่า น่าจะเกิดจุดเริ่มต้นแก้ไขปัญหาลึกลับภายในรากฐานตนเองอย่างเป็นธรรมชาติ โดยที่เชื่อว่า “เมื่อเราทำลายธรรมชาติของตัวเองเพราะความโลภและความกลัวหลงมัวเมา ปัญหาที่จะแก้ไขอย่างได้ผลจริงจึงย่อมอยู่กับธรรมชาติของตัวเองเป็นสัจธรรม” หากยังคงนำความหวังไปมอบให้คนอื่น ยิ่งเป็นคนระดับบนขึ้นไป ย่อมเห็นได้ว่า “ความคิดซึ่งมีเงื่อนไขจำกดไว้อย่างแคบๆ และติดอยู่กับด้านปลาย น่าจะยังไม่ถึงจุดเกิด จนกว่าจะพบกับความรุนแรงยิ่งกว่านี้”

ผู้เขียนคงต้องขอขอบคุณสุภาพสตรีผู้ซึ่งโทรศัพท์มาปรึกษา เนื่องจากมีผลเตือนให้ภาพในอดีตหวนกลับมาปรากฏชัดอีกครั้งหนึ่งว่า ชีวิตในครอบครัวไทยเคยปลูกฝังสิ่งละอันพันละน้อยไว้ในบ้าน แม้ฝักบัวฝักกระเจดในคูน้าซึ่งสืบพันธุ์กันมาจนแทบจะเป็น

ธรรมชาติ นอกจากนั้น บริเวณใกล้หัวบ้านไต่หลายๆ บ้านยังมีขามอย่างซึ่งเคยใช้ชักผ้า แต่กัน
หุ้มนตสภาพการใช้งานเช่นเดิม นำมาใส่ดินปลูกหัวเปราะ กระชายและใบสระแหน่เอาไว้
ใช้ในครัวเรือน แม้ต้นผลไม้เช่นมะม่วง มะละกอ มะนาว มะกรูด ก็ไม่ต้องเที่ยวได้ไปซื้อหา
มาจากข้างนอก “และการที่แม่กับพ่อร่วมกันลงมือทำเอง ย่อมมีสื่อธรรมชาติซึ่งช่วยซึมซับ
ทางด้านจริยธรรมเข้าไปในวิญญาณของลูกหลานเป็นธรรมชาติอยู่ในตัวเอง”

ในอดีตที่ผ่านมาคนไทยส่วนใหญ่ปล่อยตัวปล่อยใจไปตามกระแสครอบงำจากรูปวัตถุ
หรืออาจกล่าวว่า “หลงอยู่กับความสบาย” กันมานาน ซึ่งกระแสดังกล่าวส่งผลทำลาย
“การพึ่งพาตนเองซึ่งถือได้ว่าเป็นคุณภาพชีวิตที่แท้จริง” ส่งผลให้สังคมจำต้องล้มลุกคลุก
คลานมาช้านานแล้ว อีกทั้งมีการล้มรุนแรงยิ่งขึ้น” ซึ่งแน่นอนที่สุด ย่อมมีเหตุมีผลทำให้
เศรษฐกิจต้องได้รับความเสียหายหนักมากยิ่งขึ้น ซึ่งถือเป็นธรรมดาโดยที่ “สิ่งใดซึ่งอยู่ตรง
ปลาย ยิ่งสูงมากแค่ไหน เมื่อตกลงมาย่อมเสียหายหนัก” และการคิดแก้ไขเพียงนำเอาชิ้น
ส่วนต่างๆ มาประติดประต่อกัน โดยที่ยังคงถูกทิ้งไว้เฉยๆ โดยไม่แก้ไขจากรากฐานขึ้นไป
ย่อมไม่มีทางแก้ไขอะไรได้จริงจาง จนกว่าคนอื่นจะมาใช้กลอุบายนำเอาไปใช้เป็นของเขาเท่านั้น

โปรดอย่าคิดว่าการทำตามคำแนะนำโดยที่มุ่งวนกลับเข้าบ้านตัวเองและทำที่พื้นดิน
ซึ่งแต่ละคนยังพอมืออยู่จะเป็นการชี้แนะให้คนเห็นแก่ตัวมากขึ้น เพราะเหตุว่า “ผู้ซึ่งพึ่งพา
ตนเองได้จริง ย่อมมองเห็นได้สองด้านและมีความรู้สึกรับผิดชอบต่อส่วนรวม เป็นความ
จริงอยู่ในรากฐานตนเองเสมอ” ดังนั้นเมื่อด้านหนึ่งทวนกลับลงไปด้วยรากฐานความคิดซึ่ง
หยั่งลงถึงพื้นดิน โดยถอยกลับเข้าบ้านอันเป็นที่รักอย่างรู้คุณค่า ย่อมส่งผลดีแก่ตนเอง
และครอบครัว โดยมีอีกด้านหนึ่งคือ “ขณะใดที่มีโอกาสสัมผัสกับบรรยากาศภายนอกและ
พบว่า มีสิ่งใดซึ่งไม่ชอบด้วยเหตุและผล ย่อมไม่นิ่งดูดายที่จะร่วมมือกันแก้ไข” โดย
เฉพาอย่างยิ่ง “ปัญหาสังคม เศรษฐกิจและการเมือง” ซึ่งถือเป็นหน้าที่ของทุกคน

จึงสรุปได้ว่า ถ้าแต่ละคนนำปฏิบัติตามวิถีทางซึ่งชอบด้วยเหตุและผล ตนย่อมได้รับ
บทเรียน สอนให้รู้และเข้าถึงธรรมะอย่างผสมกลมกลืนกันไปด้วย ดังที่กล่าวไว้ว่า
“ธรรมะคือการทำงาน” หรือ “โลกเป็นครูสอนให้เรารู้ธรรมได้อย่างลึกซึ้ง

การพึ่งตนเองคือหลักปฏิบัติของชีวิตคนอย่างสอดคล้องกันกับหลักธรรม และเท่าที่
แล้วมา เราแต่ละคนซึ่งเป็นพื้นฐานที่แท้จริงของเศรษฐกิจ กลับนำความหวังไปมอบให้กลุ่ม
บุคคลในระดับบน จึงได้รับปัญหาทวนกลับมาเป็นครูสอน แม้กระทั่งสิ่งซึ่งพบได้ในรายการ
“สวัสดีบางกอก” ของสถานีโทรทัศน์ช่อง ๙ เมื่อเช้าวันพุธที่ ๒๔ กันยายน ๒๕๔๐ ซึ่งเชิญ
บุคคลผู้ดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงแรงงานมาให้สัมภาษณ์เกี่ยวกับปัญหา “คน
ว่างงาน” ซึ่งคาดว่า “ช่วงของสถานการณ์เช่นนี้ น่าจะมองเห็นโอกาสดี สนับสนุนให้กลับ
คืนสู่ชนบทเพื่อประกอบอาชีพการเกษตรอยู่กับที่กับทาง โดยที่อีกด้านหนึ่งควรให้ความ

สนใจปรับแนวคิดคนและระบบราชการ เพื่อไม่ให้ไปล่อหลอกคนอพยพเข้ามาเป็น
ทาสรับใช้คนกรุงและองค์กรข้ามชาติต่อไปอีก แต่ก็กลับยังคิดค้นแผนผลักดันไปสู่ทิศทางเก่า
ซึ่งถือเป็นครูสอนสังขธรรมให้ผู้ซึ่งมองเห็นความจริงแล้วมั่นใจยิ่งขึ้นว่า “การพึ่งพาตนเอง
คือหลักอันประเสริฐสุดแล้วของชีวิตโดยช่วยให้มั่นใจในหลักธรรมมากขึ้น.

๒๔ กันยายน ๒๕๔๐

ກາຕຜນວກ

ประวัติชีวิตและงาน

ศาสตราจารย์ระพี สาคริก เกิดเมื่อวันที่ ๔ ธันวาคม ๒๕๖๕ ณ ตำบลวรจักร อำเภอป้อมปราบ กรุงเทพมหานคร เป็นบุตรคนโตของ ขุนตำรวจเอก พระมหาเทพกษัตรสมุห (เนื่อง สาคริก) ข้าราชการในราชสำนักของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว และในช่วงเปลี่ยนแปลงการปกครอง ปี ๒๔๗๕ ดำรงตำแหน่งเจ้ากรมพระตำรวจหลวง ในราชสำนักพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว กับ คุณแม่สนธิ ภรรยา

สมรสกับ นางสาวกัลยา มนตรีวัต บุตร พลตำรวจตรีขุนพิชัยมนตรี อดีตหัวหน้าเลขาธิการค่ายกาญจนบุรี และรองอธิบดีกรมตำรวจฝ่ายปราบปราม

การศึกษา

พ.ศ. ๒๔๖๘ เริ่มการศึกษาประถมศึกษาที่โรงเรียนสามเสนวิทยาคาร แล้วย้ายโรงเรียนเรื่อยมาอย่างหลากหลายไม่ต่ำกว่า ๘ แห่ง ทั้งโรงเรียนใหญ่และโรงเรียนเล็ก ระหว่างที่เรียนอยู่ชั้นมัธยม ๗ กระทรวงศึกษาธิการปรับหลักสูตรมัธยมบริบูรณ์จาก ม.๘ มาเป็น ม.๖ โดยตัดเอา ม.๗ และ ๘ ไปไว้เป็นโรงเรียนเตรียมมหาวิทยาลัย แต่ก็อนุญาตให้ผู้ที่ยื่น ม.๗ และ ๘ อยู่เดิม ผ่านไปสอบเข้ามหาวิทยาลัยได้เลย กลับตัดสินใจย้อนกลับมาเรียน ม.๖ อีกครั้ง ทั้งๆ ที่ผลการเรียนวิทยาศาสตร์อยู่ในระดับสูงมาก แต่ก็ไม่สนใจคิดจะเรียนให้ได้ทีหนึ่งในชั้น เพราะไม่ต้องการเอาดีเหมือนคนอื่น หากรู้และเข้าใจวิชาไหนจะนำมาสอนเพื่อนๆ อย่างไม่ปิดบัง

เรียนเข้าชั้นมัธยมบริบูรณ์อีก ๒ ปี และได้รับประกาศนียบัตรจากกระทรวงศึกษาธิการ ๒ ใบ โดยแบ่งเวลาไปสนใจงานด้านศิลปะ เช่นดนตรี เขียนภาพ ปลูกต้นไม้ และคิดประดิษฐ์สิ่งต่างๆ ด้วย

พ.ศ. ๒๔๘๓ เข้าศึกษาต่อที่โรงเรียนเตรียมมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์แม่โจ้ จังหวัดเชียงใหม่ โดยเข้าไปเองอย่างเป็นทางการ และผ่านการสอบคัดเลือกหลังจากเข้าเรียนแล้วระยะหนึ่ง

พ.ศ. ๒๔๘๕ เข้าศึกษาต่อในคณะเกษตร วิทยาลัยเกษตรศาสตร์ และมาถึงปี พ.ศ. ๒๔๘๖ ซึ่งเรียนอยู่ชั้นปีที่ ๒ ก็มีประกาศสถาปนาวิทยาลัยขึ้นเป็นมหาวิทยาลัย (หลักสูตร ๕ ปี) พ.ศ. ๒๔๙๐ จบปริญญาตรีเกียรตินิยมและสืบทอดบัณฑิต สาขาปฐพีวิทยา จากการทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “การศึกษาเปรียบเทียบวิธี วิเคราะห์ดินภาคกลางของประเทศไทยทางเคมีและทางฟิสิกส์ ๕ วิธี”

ชีวิตการทำงาน

พ.ศ. ๒๔๙๐ หลังจบการศึกษา ได้สะท้อนพฤติกรรมให้เห็นถึงความเป็นตัวของ ตัวเองอย่างชัดเจน โดยผู้บริหารได้เสนอตำแหน่งบรรจุเป็นอาจารย์ใน มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ให้อยู่ในกรุงเทพฯ แต่กลับตัดสินใจออกไปทำงาน ค้นคว้าวิจัยที่สถานีทดลองกลีกรมที่แม่โจ้โดยมีฐานะเป็นลูกจ้างชั่วคราว เช่นคนงานระดับล่าง ซึ่งในช่วงนั้นที่นั่นยังไม่มีไฟฟ้าและน้ำประปาหากมี สภาพเป็นชนบทมาก

ได้ถูกมอบหมายให้ทำงานวิจัยเรื่อง พันธุ์ข้าว ผัก และยาสูบ และให้ ความสนใจใช้ชีวิตร่วมทำงานกับงานที่พื้นดินอย่างสม่ำเสมอ และเป็น ผู้ริเริ่มนำความรู้เกี่ยวกับงานวางแผนวิจัยและสถิติวิเคราะห์ผลทาง ชีวิตวิทยามาใช้กับงานค้นคว้าวิจัยการเกษตรเป็นครั้งแรก ที่นั่น

ช่วงเดียวกัน ได้ใช้เวลาว่างและทุนส่วนตัวเริ่มต้นจับงานค้นคว้า หา ความรู้เรื่องกล้วยไม้ให้แก่ประเทศไทยอย่างจริงจังเป็นครั้งแรก จากแรง ดลใจที่เห็นคนเก็บกล้วยไม้ป่ามาขายส่งให้คนกรุงเทพฯ เพื่อส่งไปขายต่อ ให้ต่างชาติ กับอีกด้านหนึ่ง ก็มีการสั่งกล้วยไม้ลูกผสมจากต่างประเทศมา ขายให้กลุ่มคนมีเงินนำมาเล่นและประกวดกันเอง โดยที่พบว่าส่วนหนึ่งของ กล้วยไม้ลูกผสมซึ่งนำเข้ามา มีพ่อแม่พันธุ์ซึ่งเก็บจากป่าในประเทศไทย ส่ง ไปขาย ดังเช่นฟ้ามุ่ยเป็นต้น

พ.ศ. ๒๔๙๒ ได้รับการบรรจุเข้าเป็นข้าราชการในกรมกลีกรมที่กรุงเทพฯ แต่ด้วยยังคง ทำงานอยู่ที่เดิม และมีข้อสังเกตว่า “เป็นผู้ซึ่งมีความเป็นตัวของตัวเองสูงมาก”

พ.ศ. ๒๔๙๓ ถูกสั่งย้ายครอบครัวย้ายเข้ากรุงเทพฯ ด้วยเหตุผลว่า ต้องการนักวิจัยมีอุดมคติ ช่วยทำงานปูพื้นฐานการวิจัยปรับปรุงพันธุ์ข้าวของไทย เนื่องจากรัฐบาลรับ นโยบายมาจากองค์การอาหารและเกษตรแห่งสหประชาชาติให้เป็นแหล่ง ผลิตข้าวเลี้ยงชาวโลก

และเป็นอาจารย์สอนวิชา “ข้าว” และสอนวิชา “การวางแผนวิจัยและสถิติวิเคราะห์ทางชีววิทยา” ในมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ (อาจารย์พิเศษประจำวิชา)

พ.ศ. ๒๕๔๕ เป็นผู้ริเริ่มโครงการพัฒนางานการกล้วยไม้ของไทย โดยมีการค้นคว้าวิจัย การให้บริการฝึกอบรมเผยแพร่ความรู้ และถัดมา มีการเผยแพร่ทาง โทรทัศน์หลังจากสถานีโทรทัศน์ช่อง ๕ (ช่องแรกของประเทศเปิดดำเนินงาน) และจัดรายการวิทยุกระจายเสียง รวมทั้งออกสิ่งพิมพ์เผยแพร่ โดยมุ่งที่ ประชาชนและใช้ทุนซึ่งหาได้เองอีกทั้งใช้เวลาว่างจากงานประจำ

พ.ศ. ๒๕๔๖ ได้รับทุน เอ.ไอ.ดี. ของรัฐบาลสหรัฐอเมริกาไปศึกษาดูงานการวิจัยและการผลิตข้าวในมลรัฐภาคใต้ของประเทศ หลังจากมาแล้วได้ไม่นาน ทาง การก็ส่งไปรับการฝึกอบรมเรื่องการวางแผนวิจัยและสถิติวิเคราะห์ทาง การเกษตร ณ ศูนย์ฝึกอบรมขององค์การอาหารและเกษตรแห่งสหประชาชาติ ที่ประเทศอินเดีย และกลับมาเข้ารับการฝึกอบรมวิชา “การคัดตรวจคุณภาพข้าว” ที่ศูนย์ฝึกอบรม ซึ่งองค์การอาหารและเกษตรแห่งสหประชาชาติ ร่วมกับกระทรวงพาณิชย์ จัดขึ้นในกรุงเทพฯ

ในช่วงนี้มีการจัดตั้ง “กรมการข้าว” จึงถูกย้ายมาสังกัดกรมการข้าว และรับตำแหน่ง “หัวหน้าแผนกการโรงสี” ซึ่งมีโรงสีข้าวทดลอง อยู่ใน บริเวณซึ่งปัจจุบันคือพื้นที่สระน้ำหน้าอาคารหอสมุดกลางของสำนักหอสมุด มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ และได้จัดตั้งห้องปฏิบัติการตรวจคุณภาพข้าว ขึ้นเป็นครั้งแรก ซึ่งนอกจากงานค้นคว้ายังได้ใช้สถานที่นี้ เป็นที่ฝึกสอนและ ให้นิสิตทำวิทยานิพนธ์ด้วย

ระหว่างนั้น ได้ใช้พื้นที่ด้านหลังโรงสีทดลอง ปลูกเรือนต้นไม้ให้นิสิตที่ รักกล้วยไม้และมาขอรับการฝึกอบรมได้ใช้เป็นที่ปลูกกล้วยไม้ในยามว่างด้วย จนมาถึงช่วงขึ้นแนวทางและสนับสนุนให้คนทั่วไปสามารถไปกล้วยไม้ทำ ประโยชน์ในด้านเศรษฐกิจ อีกทั้งให้มีการรวมกลุ่มกิจกรรมกันเองอย่าง อิสระโดยมุ่งทำงาน “ทวนกระแสค่านิยมเก่า” ซึ่งมีความเชื่อมั่นความ สำคัญอยู่ภายในกรอบของอาหารที่กินได้ด้านเดียวมานาน

พ.ศ. ๒๕๐๐ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ได้เริ่มความคิดจัดตั้ง “ภาควิชาพืชกรรม” (พืชสวนปัจจุบัน) จึงได้ขอตัวจากกรมการข้าวมาสังกัดมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ เพื่อเปิดสอนวิชากล้วยไม้ในหลักสูตร จากพื้นฐานทั่วไป และช่วงถัดมาแยก ออกไปเป็น วิชาการผสมและปรับปรุงพันธุ์ จนถึงวิชาการจัดการและ

การคำกลัวยไม้ และใช้วิธีการนำนิสิตลงทำงานให้บริการประชาชนร่วมกับอาจารย์ด้วย

ผลงานได้กระจายไปสู่มุมกว้างจนเป็นที่ทราบกันทั่วโลก และจากปี พ.ศ. ๒๕๐๖ เป็นต้นมา ก็ถูกเชิญเป็นผู้บรรยายทางวิชาการในที่ประชุมกลัวยไม้โลก ซึ่งจัดขึ้นทุก ๓ ปี โดยหมุนเวียนไปตามประเทศต่างๆ ทุกครั้ง จนถึงปี พ.ศ. ๒๕๒๑ ประเทศไทยก็ได้รับเกียรติให้เป็นเจ้าภาพรองรับการประชุมกลัวยไม้โลกครั้งที่ ๔ นับเป็นครั้งแรกที่มีการจัดประชุมและมีกิจกรรมการแสดงผลทางวิชาการระดับโลกขึ้นในประเทศไทย

พ.ศ. ๒๕๑๑ ได้รับพระราชทาน “เหรียญคุณภุชมาลา เข็มศิลปวิทยา” ซึ่งเป็นเครื่องราชอิสริยาภรณ์สูงสุดในด้านวิชาการ

พ.ศ. ๒๕๑๒ จากปัญหาความสับสนรุนแรงในมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ จึงได้รับการขอร้องให้เข้าดำรงตำแหน่ง “เลขาธิการมหาวิทยาลัย” ซึ่งในขณะนั้นมีหน้าที่บริหารทั่วไป ถัดมาจึงมีการปรับระบบการบริหารใหม่โดยยุบตำแหน่งเดิมและเปลี่ยนมามีรองอธิการบดีแยกกันรับผิดชอบเป็นสายงาน จึงดำรงตำแหน่ง “รองอธิการบดีฝ่ายธุรการ”

จากอุดมการณ์ในการทำงานให้กับสังคมโดยเน้นที่คนในระดับล่าง ซึ่งชัดเจนมาโดยตลอด มาถึงช่วงนี้จึงมีการลงร่วมทำงานพัฒนาชนบทกับกลุ่มนิสิตทุกกลุ่ม และทำตนอย่างเสมอต้นเสมอปลายกับทุกคน รวมทั้งให้ความสนใจงานทุกลักษณะจากรากฐานที่อิสระ

พ.ศ. ๒๕๑๓ ได้รับพระมหากรุณาธิคุณโปรดเกล้าฯ ให้ดำรงตำแหน่ง “ศาสตราจารย์” โดยไม่ต้องผ่านผู้ช่วยและรองศาสตราจารย์มาก่อน

พ.ศ. ๒๕๒๐ ได้รับโปรดเกล้าฯ ให้เป็นสมาชิกสภานิติบัญญัติแห่งชาติ

พ.ศ. ๒๕๒๑ เป็นประธานกรรมการจัดงานประชุมกลัวยไม้โลกครั้งที่ ๕ ซึ่งมีการจัดแสดงพันธุ์กลัวยไม้จากทั่วโลก ร่วมด้วย มีผู้เดินทางมาร่วมงานกว่า ๓,๐๐๐ คน จาก ๕๑ ประเทศ โดยใช้มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์เป็นศูนย์ประสานงานจากการอนุมัติของรัฐบาล แต่ไม่ได้ขอเงินงบประมาณสนับสนุนจากรัฐแม้แต่หน่วย แต่ผลจากการจัดงานได้ทำให้มีเสียงจากประเทศต่างๆ กล่าวขวัญถึงและมักหยิบยกมาเป็นแบบอย่างจนถึงปัจจุบัน

พ.ศ. ๒๕๒๒ ดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ในสมัยที่ พลเอกเกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์ ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีและรัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ด้วย

พ.ศ. ๒๕๒๓ พ้นจากตำแหน่งอธิการบดี และรัฐมนตรี สมัยครใช้ชีวิตทำงานอยู่ที่ภาควิชาฟิสิกส์สอนอย่างเรียบง่าย และมีผู้ทาบทามให้รับตำแหน่งประธานสภาข้าราชการมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ และระหว่างนั้นได้มีส่วนร่วมริเริ่มจัดตั้ง “ที่ประชุมประธานสภาอาจารย์มหาวิทยาลัยทั่วประเทศ”

พ.ศ. ๒๕๒๓ ตัดสินใจลาออกจากประธานสภาข้าราชการฯ และลาออกจากราชการก่อนเกษียณอายุ และตั้งสัจจะไว้ว่าจะไม่ขอรับตำแหน่งใดๆ ที่มีอาณัติและอำนาจอีกต่อไป ยกเว้นองค์กรการศึกษาและสาธารณกุศล

พ.ศ. ๒๕๒๓ ได้รับการทาบทามให้เข้ารับตำแหน่งกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิของทบวงมหาวิทยาลัย และมีการต่อวาระ วาระละ ๒ ปีเรื่อยมาจนถึง พ.ศ. ๒๕๓๑ รวม ๔ วาระ และในช่วงนี้ได้รับพิจารณาให้เข้าดำรงตำแหน่งกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิของสภามหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ และมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ และเป็นกรรมการสถาบันวิจัยและพัฒนามหาวิทยาลัยขอนแก่น โดยที่มีการต่อวาระให้เรื่อยมา จนถึงปี พ.ศ. ๒๕๓๓ จึงได้ประกาศลาออกหมด

หลังจากนั้นมา จะมีงานรับเชิญร่วมกิจกรรมสัมมนา ประชุมวิชาการ เป็นผู้บรรยายพิเศษในที่ต่างๆ ทั้งจากสถาบันการศึกษา ราชการ เอกชนและองค์กรอาสาสมัคร รวมทั้งเป็นที่ปรึกษาโครงการพัฒนาซึ่งเน้นชนบทและเยาวชน และเน้นที่คุณธรรมและจริยธรรม รวมทั้งการอนุรักษ์และพัฒนาบนพื้นฐานการพึ่งตนเองซึ่งถือปฏิบัติอย่างมั่นคงมาตลอดชีวิต นอกจากนั้นการได้รับเชิญไปร่วมกิจกรรมในต่างประเทศเท่าที่เป็นมาแล้วยังคงดำเนินต่อมา และนำเอาข้อมูลซึ่งไปพบเห็นกลับมาผสมผสานกับรากฐานความคิดตนเองนำออกเผยแพร่สู่ประชาชนทุกรูปลักษณะ รวมทั้งใช้ในโครงการซึ่งมีส่วนร่วม อีกทั้งให้ความสนใจใช้ชีวิตสัมพันธ์กับระดับพื้นดินอย่างต่อเนื่องด้วย

